

MIHAIL POLIHRONIADE
și
ALEXANDRU - CHRISTIAN TELL

Domnia
lui
Carol I

VOLUMUL I

1866 — 1877

VREMEA

MIHAIL POLIHROIADE
și
ALEXANDRU - CHRISTIAN TELL

Domnia lui Carol I

VOLUMUL I

1866—1877

832.589 (1)

832.589 (1)

1937
VREMEA

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 481 544

28/06

B.C.U. Bucuresti

C20060421

CUVÂNT ÎNAINTE

Operile istorice sunt în genere de două feluri, unele care — din cauza materialului inedit — aduc lumini noi asupra unei epoci, altele care se mărginesc să coordoneze și să înfățișeze cititorilor în ansamblu lucrurile cunoscute în detaliu.

Lucrarea de față încearcă să pună la îndemâna marelui public o prezentare sintetică dar totuși destul de dezvoltată a istoriei moderne românești dela 11 Februarie 1866 și până la moartea lui Carol I. Acest volum urmărește desfășurarea evenimentelor de la dețronarea lui Cuza până la războiul din 1877.

Am dat în acest prim volum o dezvoltare foarte mare înfățișării României în clipa venirii lui Carol I. Celor ce li s'ar părea că această parte nu cadrează în economia lucrării noastre, le amintim că această lucrare va cuprinde patru volume și că la sfârșitul ei vor găsi un pelsagiu al României după domnia lui Carol I.

Dela început trebuie să spunem că n'am folosit decât materialul publicat, deci, din acest punct de vedere, lucrarea n'are pretenția de a aduce elemente noi.

Câmpul cercetărilor rămâne larg deschis și ar fi de dorit ca după răscolirea arhivelor, a corespondențelor oficiale și particulare inedite, a însemnărilor și memoriilor nepublicate, să se scrie o nouă istorie a timpului lui Carol I care s'o întregască pe cea de față.

De prisos să amintim că prezentarea noastră sintetică n'ar fi fost posibilă dacă nu existau nenumărate studii scrise de istoricii noștri în frunte cu d. Profesor N. Iorga.

Folosindu-ne de roadele muncii lor ne simțim datori să le aducem tuturor mulțumiri.

Însfârșit menționăm că operile consultate fiind în număr foarte mare n'am citat în note de cât acelea la care ne-am referit imediat, celelalte fiind enumerate în indexul bibliografic dela sfârșitul volumului.

D e s c ă l e c a r e a

I

DE LA 11 FEBRUARIE LA 10 MAI

După răsturnarea lui Cuza — Contele de Flandra ales Domn — Problemele ce se puneau noului regim — Atitudinea marilor puteri — Contele de Flandra refuză tronul — Cum află Brătianu și guvernul provizoriu de Carol de Hohenzollern — Vizita lui Brătianu la Düsseldorf — Prințul Caroli acceptă în principiu — Greutățile interne și mișcarea separatistă din 3 Aprilie — Plebiscitul — Greutățile întâmpinate din partea puterilor — Napoleon al III-lea și D-na Cornu — Sfaturile lui Bismark — Plecarea Prințului Carol spre țară — 10 Mai 1866

În noaptea de 10 spre 11 Februarie 1866, pe la ora 4 dimineața, conjurații pătrunseseră în palatul domnesc și siliseră pe Domnitor să semneze următorul act de abdicare :

„Noi Alexandru Ioan I, conform dorinței națiunii întregi și angajamentului ce am luat la suirea pe tron, depui astăzi 11/22 Februarie 1866, cărna guvernului în mâna unei locotenențe domnești și a ministerului ales de popor“.

Locotenența domnească era astfel alcătuită: General N. Goleșcu, Colonel N. Haralamb și Lascăr Catargi, iar până la venirea boerului dela Golășei din Moldova, interimar D. A. Sturza.

Guvernul provizoriu avea în fruntea sa pe:

Ion Ghica	președinte al Consiliului și ministru de externe.
Dimitrie Ghica	ministru de interne.
Ion C. Cantacuzino	ministru de justiție.
Petre Mavrogheni	ministru de finanțe.
C. A. Rosetti	ministru de culte și instrucție
Maior D. Luca	ministru de război,
Dimitrie A. Sturza.	ministru de lucrări publice ¹⁾ .

1) Monitorul Oficial No. 32 din 11 Februarie 1866 pag. 145.

Noul regim nu întâmpină nici o împotrivire la înscăunarea lui.

În aceeași zi, 11 Februarie 1866, Camera și Senatul, întrunite împreună în sala de ședințe a Adunării Deputaților sub președinția Mitropolitului Prîmat, în urma propunerii lui Ion Ghica, aleg prin aclamații ca „Domn stăpânitor al Principatelor Unite Române” pe „Alteța Sa Regală Filip Eugeniu Ferdinand Maria Clement Balduin Leopold George, Comite de Flandra și Duce de Saxonia, sub numele de Filip I”.

Însfârșit peste două seri (13/25 Februarie), Alexandru Ioan Cuza, Domnul primei Uniri, era pornit spre granița ungurească, prin Predeal.

Marele Domnitor, care a avut firește scăderi dar care n'a încetat o clipă de a fi un mare Român, nu se va mai întoarce niciodată în țara sa pe care atât o iubise.

El însuși ceruse să fie trecut peste graniță prin această mișcare scrisoare adresată generalului Nicolae Golescu, membru al lo. coterenței domnești:

Domnule Generalu,

„Astăzi fiind ocărnuirea constituită, socotă că nu mai urmedză nevoia d'a se prelungi poprirea mea. D-ta scii, că principiul proclamat de corpurile Statului a fost și este felul meu; căci numai un principe străin, după a mea părere, pôte închezeșui viitoriulu României.

Socotă de prisosă a mai adăogi că precum că Prințu Domnitoru alu României am lucrată pururea pentru a realida acesta dorință, asemenea și ca prințu Română nu voi conteni ună minută de a face totu ce va atârna de la mine pentru acesta.

Dorescū, d-le Generalu, dupe împrejurările urmate a mă porni din țară câtū mai îngrabă.

Se trăiască România!

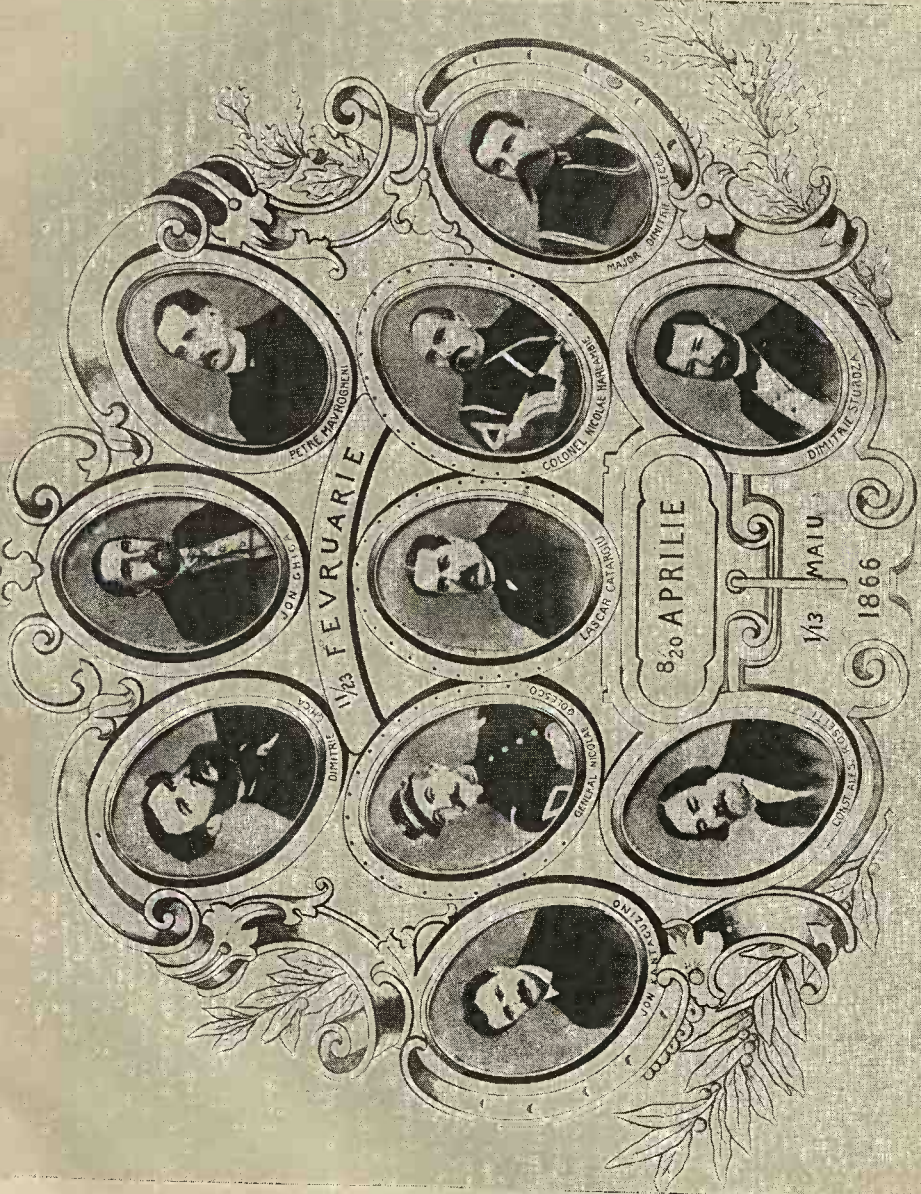
A. I. Cuza 1)

12/24 Februarie 1866, București

Dar dacă lovitura reușise de minune, mai ușor de cât se așteptau conjurații însăși, problemele ce se puneau noului regim erau foarte grele.

Din punct de vedere al politicei interne răsturnarea lui Cuza redestepta poftete și ambițiile pretendenților la Domnie și îngăduia,

1) Vezi „Românul” An. 10 din 13 Februarie 1866. Am transcris scrisoarea în savuroasa ortografie a timpului.

13 FEVUARIE

20 APRILIE

13 MAIU

1866

PETRE MARCUREL

SERGIU
COLONEL
MOLAR
RAC

MAIOR
SINTEU
DIMITRIE STANDEZ

ION GHIDU
DIMITRIE
TICU

STANISLAV
LASCAR
CATA

LEON
STANISLAV
CATA

DIMITRIE
TICU

GENERAL
STANISLAV
CATA

ION STANISLAV
CATA

Domnescă

locotenenta

Dimitrie Ghica

C. A. Rosetti

mai ales în Moldova, o agitație separatistă serioasă care va culmina în sângeroasele incidente de la 3 Aprilie.

Firește că marile puteri vecine, Austria și cu atât mai mult Turcia și Rusia, încurajau și susțineau agitațiunile separatiste. Marea pimejdie nu venea însă de aci. Incurcăturile externe și atitudinea puterilor garante puneau în joc însăși principiul unirei Principatelor.

Intr'adevăr se știe că Poarta nu recunoscuse unirea de cât în persoana lui Cuza.

Căderea lui Alexandru Ioan, îi va da prilejul ca, susținută de Rusia și Austria, să încerce desfacerea unirei dobândită cu atâta trudă și atâtea jertfe.

Nu numai atât. În ultimul timp cauza românească pierduse sprijinul necondiționat al lui Napoleon al III-lea, ba chiar, la un moment dat (1865), acesta propusese Austriei să cedeze Italiei Venetia și în schimb să anexeze Principatele române. Planul dăduse greș în urma refuzului Austriei, și a opoziției Angliei, dar el arăta limpede sentimentele lui Napoleon față de noi¹⁾. Noul regim încercase să pună din nou Europa în fața unui fapt îndeplinit prin alegerea Contelui de Flandra și să cumme astfel tot deodată poftele și ambițiile dinlăuntrul țării.

Astfel s'ar fi împlinit dintr'odată, printr'o lovitură îndrăzneată, ultima dorință exprimată de Divanurile Ad-hoc, dinastia ereditară străină.

De astă dată însă lucrurile nu vor mai merge atât de ușor și greutatea nebănuite se vor ivi în calea voinței conducătorilor României.

Indată ce se află la Constantinopol de răsturnarea lui Cuza și de alegerea Domnului străin, Turcia cere imediata convocare a conferinței celor șapte puteri garante, semnatare ale convenției din 1858 pentru organizarea Principatelor.

Conferința se întruni la 26 Februarie (10 Martie) și din prima

1) Vezi în acest sens: N. Iorga „Corespondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er“ Gamber-Paris 1923 și „Pol'tica externă a Regelui Carol I“ de același autor.

ședință ambasadorul Turciei ceru: 1) „să placă Conferinței a adopta ca bază a deliberațiilor sale Tratatul de Paris din 30 Martie 1856 și toate actele ulterioare, care fac parte integrantă din acest tratat, și privesc mai în special Principatele Moldova și Valachia; 2) să fie înlăturată în mod definitiv din deliberările Conferinței cestiunea numirii unui Principe străin sub orice formă sau denumire, precum și principiul eredității tronului și al consul-tării dorințelor țării etc.”¹⁾).

Conferința rămânând în continuare nu ia o hotărâre definitivă dar însărcinează pe reprezentanții puterilor din București să informeze guvernul provizoriu al Principatelor, „...că are să se obție dela orice act, care ar prejudeca decisiunile Conferinței”.

Refuzul Contelui de Flandra îngreunează și mai mult situația.

Alegerea Contelui de Flandra nemulțumise nu numai Turcia, Rusia și Austria ci și pe Napoleon al III-lea.

Contele de Flandra fiind un nepot al Regelui Ludovic Filip, deci înrudit cu Casa de Orleans pretendentă la tronul Franței, era privit cu neîncredere de Napoleon al III-lea care ocupase prin lovitură de stat acest tron.

De altfel Contele însuși nu avea tragere de inimă pentru marea misiune ce-i revenea. Era un om potolit, fără ambiții politice, iubind o viață retrasă. Deaceia la 18/30 Martie guvernul belgian comunică lui Vasile Boerescu, Ludovic Steege și Scarlat Fălcoianu, delegații guvernului provizoriu, că Filip de Flandra nu poate primi coroana ce i se oferă

Însfârșit, la 23 Martie (4 Aprilie) conferința puterilor în a cincea sa ședință, hotărăște în unanimitate a înmâna guvernului provizoriu din București următoarea deciziune:

„Adunarea, care are să se întrunească la București, este chemată a proceda la alegerea gospodarului. Alegerea nu va putea cădea de cât pe un pământean, în termenii articolului 3 al conven-

1) D. A. Sturdza „10 Mai 1866” comunicare făcută Academiei Române la 7 Mai 1899.

țiunei din 19 August 1858. Dacă majoritatea deputaților Moldoveni din Adunare ar cere, ei vor avea facultatea să voteze separat de Munteni. În cazul când majoritatea moldovenească se va pronunța în contra Unirii, acest vot ar avea de consecință separațiunea ambelor Principate¹⁾.

Așadar puterile dușmane cauzei românești păreau a-și fi atins ținta. În rezoluțiunea conferinței se vorbea fățiș de posibilitatea separării Principatelor abea unite. Bine înțeles Turcia, Rusia și Austria se buziau acum pe ambițioșii din Principate și pe separatiștii moldoveni spre a schimba în fapte intențiile arătate în deciziunea Conferinței.

Dar roata norocului românesc se întoarce. Deși hotărârea conferinței fusese luată cu unanimitate, totuși pe sub mână patru din cele șapte mari puteri ne erau sau favorabile sau erau neutre. Anglia, Italia, Prusia și Franța nu se raliu de cât de formă Turciei, Rusiei și Austriei. În clipa în care la București lumea politică începea să-și piardă cumpătul, când un violent conflict izbucnise între colonelul Haralamb, membru al locotenenței domnești, și Ion Ghica, președintele consiliului de miniștri²⁾, sosi următoarea telegramă trimisă de Iancu Bălăceanu (14/26 Martie), agentul nostru la Paris :

„Le ministre des affaires étrangères désire savoir quel serait le candidat agréé par la Roumanie, je suis indirectement, mais positivement informé qu'ici on désire — — — (numele era transmis indecifrabil) M'autorisez vous à nommer ici ce candidat agréé par l'Empereur et qui nous assureraient le concours de la France ?”.

Telegrama era fără îndoială interesantă, dar telegraful jucase o farsă și astfel tocmai partea esențială, numele candidatului, lipsea. Enervarea e la culme în București. Ion Ghica telegrafiază imediat lui Bălăceanu să repete numele, Bălăceanu răspunde, și de astă dată numele e transmis întreg : *Carol de Hohenzollern*.

Însfârșit sosește și o telegramă de la Ion Brătianu: „Aici dis-

1) D. A. Sturdza „10 Mai 1866“.

2) Vezi „Convorbiri Literare” Nr. 10 din Octombrie 1914, pag. 975-976 din „Memoriile” Generalului T. Văcărescu.

pozițiuni bune. Anglia are de asemenea convingerea că un Principe străin e posibil. Candidatul Angliei e Hohenzollern”.

Cum ajunsese Napoleon al III-lea la Carol de Hohenzollern și cum aflaseră Brătianu și Bălăceanu de el ?

Carol de Hohenzollern-Sigmaringen era rudă cu Napoleon al III-lea care-l cunoștea și-l aprecia, trăise chiar scurtă vreme la Curtea Franței și la un moment dat se vorbise de o căsătorie între el și o altă protejată a Impăratului, Princesesa Anne Murat. Dar asta n'ar fi fost de ajuns.

Am văzut mai sus că Napoleon al III-lea nu mai arăta mare interes pentru cauza românească, ca odinioară, „iar pe de altă parte relațiile intime și de familie ale Bibeștilor cu personajii din Curtea imperială ca Principele Ney și mareșalul Randon crease în jurul împăratului o atmosferă puțin favorabilă candidaturii unui Prinț străin” ¹⁾.

Din fericire pentru noi Carol de Hohenzollern era puternic sprijinit la Curtea Franței. Celebra Hortense Cornu, sora de lapte a Impăratului, prietena lui din copilărie, camarada lui de jocuri și care avea o mare înrăurire asupra lui, sprijinea activ — probabil chiar că de la ea pornise ideea — candidatura lui Carol de Hohenzollern.

Al doilea sprijin era tot feminin, baroneasa de Franque, amică a familiei de Hohenzollern și prietenă din copilărie a doamnei Mathilda Drouyn de Lhuys, soția ministrului de externe al Franței și președintele conferinței puterilor garante. Prin baroneasa de Franque candidatura Prințului de Hohenzollern căpătă așadar sprijinul doamnei Drouyn de Lhuys și cum „ce que femme veut...” soțul a fost și el câștigat.

Și iată cum interesul pe care trei femei bătrâne îl purtau unui „tânăr de viitor” a avut o hotărâtoare înrăurire asupra istoriei noastre. Hasardul joacă mai mare rol în viața oamenilor și popoarelor decât ar voi să recunoască pedanții partizani ai determinismului istoric absolut.

1) Vezi „Din scrierile și cuvântările lui Ion C. Brătianu” pag. 582, București, Imprimeriile „Independența” 1921.

De la Hortense Cornu și de la Drouyn de Lhuys aflaseră probabil Bălăceanu și Brătianu de Carol de Hohenzollern și se grăbiseră să propună candidatura acestuia guvernului din București ¹⁾.

De altfel această candidatură prezenta pentru noi multiple avantagii. Prințul Carol era simpatizat, *personal*, de Napoleon al III-lea și de Regele Prusiei Wilhelm I-ul, iar familia de Hohenzollern-Sigmaringen era strâns legată atât de Curtea imperială franceză cât și de Curtea regală prusiană. Așadar datorită candidaturii lui Carol de Hohenzollern cauza românească obținea sprijinul — pe sub mână bine înțeles — Parisului și Berlinului și prin acestea o atitudine binevoitoare din partea Londrei. Partida era pe jumătate câștigată.

Doi oameni o vor câștiga în întregime: Ion Brătianu și Prințul Carol înșiși.

Dându-și seama de dispozițiunile cercurilor politice franceze, Brătianu plecă în grabă la Düsseldorf, unde Principele Carol-Anton de Hohenzollern, tatăl Prințului Carol, era guvernator al provinciei renane — spre a căpăta consimțământul Prințului. Ajunse la Düsseldorf în Vinerea patimilor, la 18/30 Martie 1866, în ziua în care Conte de Flandra notificase oficial refuzul său de a primi coroana Principatelor. A doua zi dimineața, 19/31 Martie, fu primit într-o lungă audiență, de trei ore, de către Prințul Carol Anton de Hohenzollern.

Brătianu fu invitat la masă și avu astfel prilejul să cunoască pe Principele Carol. La masă convorbirea a fost foarte vie. S'a vorbit mult despre România. După masă Brătianu vorbi mai mult cu prințul Carol fără însă a-i face vre-o propunere precisă. Așa la ora 6 seara, solicitând Prințului o convorbire particulară, îi oferii coroana Principatelor și îl orientă asupra situației interne și

1) In „Din scrierile și cuvântările lui Ion C. Brătianu“ la pag. 580—582 se arată că Brătianu auzise de Principii de Hohenzollern încă din toamna lui 1865 dela prietenii săi *Galhau*, prietenii la rândul lor cu Contesa de Franque. Brătianu ar fi sugerat apoi candidatura lui Carol de Hohenzollern vechiului său cunoscut Drouyn de Lhuys și ar fi aflat pe urmă de la d-na Cornu că această candidatură e agreată de Napoleon al III-lea.

externe a României. „Brătianu făcu cea mai bună impresie asupra prințului și a familiei princiare, atât din cauza exteriorului său simpatetic cât și a însușirilor de om de Stat de cari dăduse dovezi în aceste conferințe”¹⁾. Totuși, deși se arăta dispus a primi coroana, Prințul nu făcu nici o declarație care să-l lege, spunând că nu poate lua vreo hotărâre fără autorizația Regelui Wilhelm.

Cu toate acestea, deși memoriile Regelui Carol arată că el nu s'ar fi angajat la nimic în prima conversație avută cu Brătianu, acesta telegrafiază la 20 Martie (1 Aprilie): „Carol de Hohenzollern primește Coroana fără condițiuni. S'a pus în relație cu Napoleon”.

Chiar dacă nu s'a legat față de Brătianu în orice caz propunerea delegatului român pare a fi deșteptat un mare interes atât la Prințul Carol cât și la tatăl său. La 24 Martie (5 Aprilie) Prințul și tatăl său se duc la Ramersdorf la castelul baronesei de Franque și o roagă să capete informațiuni precise de la Paris asupra atitudinii Împăratului și a guvernului francez.

Prințul Carol Anton întocmește imediat un memoriu despre propunerile lui Brătianu și însărcinează pe colonelul de Rauch — comandantul regimentului 11 de husari — să-l transmită Regelui Wilhelm al Prusiei. Dar Regele — căruia i se prezintă la 8 Aprilie (27 Martie) și Prințul Carol în audiență — nu atinge decât în treacăt chestiunea românească și nu dă un răspuns hotărît.

Intre timp, la București, în ziua de 30 Martie (11 Aprilie) „Locotenența domnească publica o proclamație către popor, recomandând alegerea prin plebiscit a Principelui Carol de Hohenzollern ca „Domnitor al Românilor” cu drept de moștenire, care va domni sub numele Carol I”²⁾. La 2 Aprilie consiliul de miniștri publică și el o proclamație în același sens.

Plebiscitul începe la 2 Aprilie și se închide la 8 Aprilie.

1) Memoriile Regelui Carol I-ul. Vol. I pag. 20. Editura „Universul”.

2) Dimitrie Onciul: „Alegerea Regelui Carol al României” pag. 29.

Carol I-ul împlinea în această zi 27 de ani. Rezultatul plebiscitului este: 685.969 voturi pentru, 224 voturi contra.

Dar înaintea plebiscitului și în timpul lui s'au petrecut o sumă de lucruri care arată cât de serioasă ajunsese tensiunea politică în Principate și la ce primejdii era expusă țara în cazul în care nesi guranța s'ar fi prelungit.

Indată ce s'a cunoscut la București atitudinea nefavorabilă nouă a unora dintre marile puteri, lumea a pornit să-și iasă din fire.

Când însă începură să sosească informațiuni precise asupra intențiunilor contelui de Flandra și asupra hotărârei puterilor garante de a nu primi un Prinț străin, tulburarea cuprinse pe autorii loviturii dela 11 Februarie însăși.

Ion Ghica, președintele de consiliu, se bucura de reputația unui om foarte inteligent și foarte capabil, dar despre caracterul său părerile nu erau tot atât de bune. Lumea politică îl privea cu neîncredere, îl credea în stare să unească în umbră și îl bănuia mai ales că intenționat propusese candidatura contelui de Flandra deoarece știa că va întâmpina opozițiunea puterilor și că s'a înțeles pe sub mână cu Poarta să fie propus el ca Domn pământean.¹⁾

De aci violenta ciocnire avută cu colonelul Haralamb care-l amenințase cu împușcarea. Dar conflictul nu rămâne numai în cadrul Locotenenței Domnești, ci se prelungeste în Cameră.

Generalul Tell, — care împreună cu Ion Heliade Rădulescu, Cezar Boliac și alții, rupsese de mult relațiile cu fracțiunea C. A. Rosetti, frații Brătianu, N. Bălcescu, — e în fruntea opoziției din Cameră. Generalul Tell dezaprobase categoric atitudinea lui Ion Ghica în timpul exilului (când acceptase să devină Bey de Samos) și nu-i ierta nici faptul că în conflictul său cu fracțiunea Rosetti-Brătianu sprijinise pe aceștia din urmă. Deaceea, deși la 11 Februarie luase cel dintâi cuvântul în Cameră spre a declara că guvernul și armata — adică autorii loviturii de stat — binemerita-seră dela națiune, se pune acum în capul opoziției parlamentare

1) General T. Văcărescu „Memorii în „Convorbiri Literare“ Nr. 10, Octombrie 1914. Pag. 994.

și încearcă să răstoarne cabinetul Ghica în care nu mai avea încredere.

În ședința Camerei dela 17 Martie o violentă ciocnire, cu amenințări reciproce, se produce între generalul Cristian Tell de o parte și prințul D. Ghica, Beizadea Mitică, ministru de interne, de altă parte. Guvernul ne mai simțindu-se stăpân pe Corpurile Le-giuitoare le dizolvă și fixează noile alegeri pentru Adunarea Con-stituantă la 17 și 19 Aprilie.

În sfârșit, trebuie să amintim că și candidatura Prințului Carol nu încântase pe toată lumea la București. Tineretul, atât conser-vator cât și liberal, credea că această candidatură susținută pe sub mână de Franța „ascundea proiecte de negustorii și samsarlăcuri pe spinarea țării noastre” spune gene-ralul Văcărescu. Și tot generalul Văcărescu ne arată cum a trebuit el și cu vărul său Gheorghe Manu¹⁾, care-și făcuseră studiile în Germania și cunoșteau din auzite sau chiar personal (Gheorghe Manu²⁾ pe Prințul Carol — să imprășteie svonorile răuvoitoare ce circulau asupra viitorului Domn.

În casa lui Gh. Gr. Cantacuzino, de față fiind frații N. și C. Blaremberg, Em. Costacopol, Dr. Iatropol (intimul de mai târ-ziu al familiei Brătianu), I. Fălcoianu, P. Buescu, Văcărescu și Manu, au dat lămuririle trebuitoare asupra Casei de Hohenzollern-Sigmaringen.

Ulterior sosind în București și Ion Brătianu toată lumea poli-tică a putut fi precis informată asupra rostului noiei candidaturi.

Dar mult mai grave decât aceste ciocniri în cadrul Locotenen-ței și a Parlamentului și decât nedumeririle lumii politice, au fost evenimentele petrecute la Iași în ziua de 3 Aprilie 1866.

Se știe că în Moldova agitația separatistă era susținută cu hotărîre mai ales de Rusia. Pe de altă parte Iașul, trecut pe al doi-lea plan, decăzut din splendoarea lui de odinioară, avea temeinice motive de nemulțumire. Aci se încercă deci lovitura, care fu gră-bită în urma anunțării plebiscitului menit să aleagă pe Prințul Carol.

1) Viitorul general și prim-ministru.

2) Era coleg de regiment cu Principele Carol.

Mișcarea separatistă avea în fruntea ei pe Nicolae Rosetti-Rosnovanu, care urma să fie proclamat Domn al Moldovei, precum și pe frații Moruzzi, pe frații Lătescu, pe cei doi Aslani, pe arnăutul Inge Robert etc. În sfârșit însuși mitropolitul Moldovei, Calinic Miculescu, prezida comitetul separatist. (Radu Rosetti în „Amintirile” sale dă numeroase detalii asupra personagiilor dramei din 3 Aprilie 1866).

Îndată ce se află la București de pregătirile separatiștilor se luară măsuri grabnice. Prefect și comisar extraordinar era un om cu energie și autoritate, Ștefan Golescu. La fața locului sosi și înțeleptul și hotărâutul Lascar Catargi, locotenent domnesc. Deosemena fu chemat în grabă generalul prinț Iancu Ghica, fiul fostului Domnitor sprijinitor al unioniștilor Grigore Ghica. În sfârșit generalul doctor Davila alergase și el la Iași și se pusese la dispoziția autorităților.

La 30 Aprilie 1866, Duminică, după slujbă, o mare mulțime de oameni, având în frunte pe mitropolit, îmbrăcat în sfintele odăjdii, cu cârja în mână și mitra pe cap, porni spre palat, unde se aflau locotenentul domnesc și autoritățile.

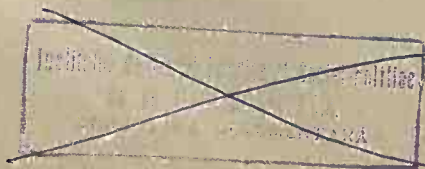
În drum se scoteau pietrele pavajului iar mulțimea se înarma cu pari, furci, cângi etc. Erau însă și numeroși lefegii de ai lui Rosnovanu bine înarmați cu puști și revolvere. Conducătorul militar al expediției pare a fi fost Todiriță Lătescu¹⁾, care purta în mână un stindard pe care scria: „Trăiască Moldova”.

„În dreptul străzii Baston s'a înălțat o barcadă compusă din grilaje de fer rupte de la grădina Mitropoliei și sprijinite cu pietre, smulse din trotuare. În dosul baricadei se înșirase pușcași cu diferite arme de foc printre care și cu puști arnăuțești”.²⁾

O șarjă de cavalerie executată de un escadron compus din 60 de soldați n'avu nici un rezultat. Soldații — care primiseră consemnul să nu întrebuițeze armele de foc — erau prinși în puhoiu, dați jos de pe cai, loviți, sfâșiați. O companie din Regimentul 5 de linie se avântase în urma lor, mai târziu le veni în ajutor

1) Vezi descrierea unui martor ocular Grigore N. Ionașcu „Mișcarea separatistă din Iași”. Braïla, Tip. Pestemalgioglu 1911.

2) Traian Ionașcu: Mișcarea separatistă din Iași.

și o companie de jandarmi pedestri. Cu mare greutate armata se apropia de baricadă. Față de agravarea situației Lascăr Catargiu hotărâ să se facă somațiile legale și apoi să se tragă în plin. Procurorul general ordonă atunci să se facă somațiile reglementare și să se dea cele trei semnale cu goarna. Apoi, la ordinul Locotenent-Colonelului Gherghel, s'a tras o salvă în aer și cum mulțimea se repezise cu și mai mare turbare asupra armatei, s'au tras două salve în plin. După salve, infanteria printr'un atac la baionetă a cucerit baricada, a pătruns în palatul Rosnovanu, a arestat aci pe N. Rosetti-Rosnovanu, pe Ceur Aslan și pe avocatul Panaite Cristea.

Mitropolitul Calinic Miclescu, ușor rănit, se ascunsese — pare-se — într'o cârciumă din str. Sf. Vineri, îmbrăcat — afirmă generalul Văcărescu — în vestminte femeiești. Aci fu arestat și încarcerat apoi într'o sală a spitalului Sf. Spiridon. Deși încercările au durat bună parte din zi în tot orașul, mai ales în mahalaua Tătărași, mișcarea separatistă fusese relativ ușor înăbușită. Agitația separatistă în Moldova — mărginită de altfel la câțiva boeri ambițioși și la câțiva târgoveți nemulțumiți — va lua sfârșit. Plebiscitul se va desfășura peste tot în liniște.

Perioada de frământări interne premergătoare venirii Prințului Carol în țară poate fi socotită ca încheiată.

Să ne întoarcem acum din nou în Germania. Regele Wilhelm șovăe multă vreme să dea Prințului Carol autorizația de a accepta coroana Principatelor. Ii e teamă mai ales că acest fapt ar supăra Rusia de a cărei bună voință are acum, în preajma izbucnirii războiului cu Austria, mai mult de cât oricând nevoie. Din fericire d-l de Bismark vedea altfel lucrurile. In ziua de 19 Aprilie (7 Aprilie) invită pe Prințul Carol să vie să-l vadă deoarece fiind bolnav nu putea părăsi casa. Intr'o lungă convorbire sfătui pe Prinț să încerce un „fait accompli”. Ii spune că n'avea nevoie de o aprobare *directă* a Regelui ci numai de un concediu în străinătate. Apoi îi arată că sprijinul lui Napoleon e hotărîtor și că în fața unui fapt îndeplinit puterile, chiar cele potrivnice, vor fi silite să se încline. Insfârșit sfătui pe Prinț să caute a câștiga bunăvoința Impăratului

Alexandru al Rusiei și îi vorbi despre o căsătorie posibilă cu vre-o prințesă rusă.

Bine înțeles atitudinea și sfaturile unui om ca Bismark, deși nu ajunsese încă la gloria ce i-o vor aduce războaiele din 1866 și 1870, făcură o mare impresie asupra Prințului. De acum, deși Regele Wilhelm nu-și va da încuviințarea decât la 6 Mai (24 Aprilie) lucrurile se precipită. De la doamna Cornu — recte Napoleon al III-lea — sosește alt îndemn la „fait accompli” Prințul de Coroană al Prusiei, viitorul Impărat Friederich, prieten bun al Prințului Carol e și el favorabil întreprinderii. Deaceia când la 1 Mai (19 Aprilie) Brătianu, însoțit de Davilla, vine la Düsseldorf să grăbească plecarea Prințul îi comunică — la 2 Mai — că e și el hotărît să plece.

Însfârșit la 6 Mai (24 Aprilie) vine și mult dorita autorizație a Regelui Prusiei. La 7 Mai (25 Aprilie) Brătianu — care între timp se rezezise până la Paris — revine însoțit de Bălăceanu pentru a fixa cu Prințul itinerariul. A doua zi Brătianu și Bălăceanu se reîntorc la Paris iar la 11 Mai (29 Aprilie) Prințul pleacă spre noua lui patrie.

Firește conferința puterilor garante căutase din nou să pună bețe în roate. La 2 Mai (20 Aprilie) votase chiar următoarea rezoluție: „Guvernul provizoriu din București, provocând printr'un recent plebiscit numirea unui principe străin, s'a abătut de la convenția din 19 August 1858, care prin articolul XIII dă Adunării sarcina alegerii de Domn.

Conferința, referindu-se la hotărârea sa dela 4 a lunei trecute, decide că grija de a rezolva chestiunea menținerii unirei trebuie să fie lăsată Adunării ce are a se întruni.

Dacă majoritatea, fie a deputaților moldoveni fie a deputaților munteni, ar cere, și unii și alții vor avea facultatea de a vota separat. In caz când majoritatea, fie moldovenească fie muntenească, s'ar pronunța în contra unirei, acest vot ar avea de consecință separațiunea celor două Principate.

Această chestiune isprăvită, Adunarea va proceda la alegerea de domn, care, dupe termenii articolului XIII a convențiunei, nu trebuie să se facă decât dintre pământeni.

Consulii sunt însărcinați a veghia în comun acord la libera exprimare a voturilor și a semnala imediat conferinței orice atingeri s'ar aduce acestei libertăți”.

Dar hotărârile conferinței nu mai aveau acum decât o valoare principială. Franța și Prusia sabotau pe sub mână ceiace votaseră în ședință publică iar Anglia și Italia priveau favorabil această sabotare.

Adunarea Constituantă, aleasă între timp, lucrează cu multă dibăcie supunându-se formal rezoluțiunilor conferinței dar ratificând la 1 (13) Mai 1866, cu 110 voturi și 6 abțineri din 116 deputați prezenți, rezultatul plebiscitului și votând totdeodată legea pentru împământenirea familiei princiare de Hohenzollern-Sigmaringen. Astfel — nu fără humor — puteam răspunde Europei că ne-am ales drept Domn „un pământean“.

În ziua de 29 Aprilie (11 Mai) dimineața la ora 10 Prințul își ia rămas bun de la părinți, apoi de la frați și surori, Despărțirea e grea. Mama plânge. Tatăl abea își poate stăpâni lacrimile.

Prin Bonn, Mainz, Darmstadt, Freiburg ajunse a doua zi, 12 Mai, la Zürich și trage la hotelul „La Sabie”. Până aci fusese însoțit de consilierul de cabinet d-l de Werner, aci găsi pe baronul de Mayenfisch. A doua zi sosi de la Paris și locotenentul român Lenș cu scrisori și hârtii trimise de Bălăceanu. La 14 Mai (2 Mai) Prințul și cu d-l de Werner plecară la St. Gallen și obținură de la Landemann-ul Oeppli — vechi cunoscut al familiei de Hohenzollern — un pașaport elvețian pe numele de Karl Hettingen „călătorind la Odesa în afaceri” și având următoarele semnalmente: „ochi albaștrii, păr negru, nas vulturesc ager, mustăți și barbă mijindă pe obraji, statură svelță” după dorința Prințului se înscrisese în pașaport, ca semn particular, o pereche de ochelari. În aceeași zi porniră mai departe spre München. La 4 Mai (vom păstra de acum înainte numai stilul vechiu românesc) e la München, la 5 Mai e la Viena iar seara pe la ora cinci la Budapesta. La 6 Mai dimineața ajunge însăfârșit la Baziaș, ultima stație de cale ferată spre România.

Călătoria cu trenul fusese grea. Prințul voiajase cu d-l de

Werner în clasa II.a iar d-l Mayenfisch, cu locotenentul Lens și cu cei doi servitori în clasa I.a. Cu toate precauțiunile luate primejdia de a fi recunoscuți era mare. Cu ajutorul lui Dumnezeu totul se sfârși însă cu bine... până la Baziaș.

Aci îi aștepta însă o greutate neprevăzută. Din cauza mobilizării trupelor — în vederea războiului cu Prusia — vaporul care făcea cursa Baziaș-Turnu Severin nu putea pleca decât Duminică 8 Mai. Prințul și suita fură astfel siliți să rămână două zile în Baziaș. Bineînțeles „nobilul domn Mayenfisch” se făcea că nu cunoaște pe „negustorul” Karl Hettingen.

Duminică 8 Mai, dimineața, Prințul se instalează pe vapor. La ora 9, pe neașteptate, sosi și Ion Brătianu care venea direct de la Paris. Fărăste că nici Brătianu n'a avut raporturi cu „Karl Hettingen”.

Vaporul porni la ora 10 dimineața iar pe la ora 4 după amiază se zări Turnu-Severin, primul oraș românesc.

Abea acostă vaporul la ponton — cheiu nu exista pe atunci la Turnu-Severin — și Prințul Carol coboră pe pământul românesc.

Așa dar, la 8 Mai 1866, pe la ora 5 după amiază, Prințul Carol de Hohenzollern, Domn al Principatelor Unite, debarcă la Turnu-Severin.

Indată ce puse piciorul pe pământ românesc „Ion Brătianu scoase pălăria, făcu front în fața prințului său și-l rugă să se urce în una din trăsurile cari steteau gata. În acea clipă prințul auzi pe cineva exclamând îndărătul lui: „Pe Dumnezeul meu dacă ăsta n'a fost prințul de Hohenzollern!” Era căpitanul vaporului care, din fericire, îl recunoscuse cu un minut prea târziu”. (Memoriile Regelui Carol I-ul.)

Ajunși la prefectură, „prefectul rămase ca și căzut din nori când Brătianu îi spuse cine era tânărul bărbat cu care sosise”. După o scurtă plimbare prin oraș după ce locotenența domnească și guvernul provizoriu fuseseră înștiințați telegrafic de sosirea Prințului, o trăsură desohisă trasă de opt cai, mânați de doi surugii porni cu Domnul și cu Brătianu spre București. Era ora opt seara.

La ora 4 dimineața, pe bură și pe frig, trecură Jiul iar pe la 7 dimineața erau la Craiova. O lume nebună, un „ura” care nu se mai sfârșea, o ploaie de flori întâmpinată pe Domnitor.

La Slatina, unde au ajuns pe la ora prânzului și la Pitești, unde au ajuns pe la ora 6 după amiază, scenele se repetară. La Pitești se aruncau nu numai flori ci și porumbei albi care fâlfâiau din aripi pe deasupra capului noului Domnitor.

Noaptea și-o petrecu la Golești unde făcu pentru prima oară cunoștință cu mândra boerime a țării.

Generalul Golescu, membru al locotenenței domnești și prințul Ion Ghica, fostul bey de Samos „cu maniere de diplomat turc”, notează prințul Carol, îi ieșiră în cale la Pitești.

La Golești îl întâmpină venerabila mamă a Goleștilor „împresurată de nepoții și nepoatele sale” printre care prințul distinge chipul și privirea ageră a doamnei Davila.

Tot aci cunosc pe Dimitrie Sturza, conu Mitiță, credinciosul său sfetnic de mai târziu, în puterea vârstei.

A doua zi dimineața, pe la ora 8, Carol I-ul de Hohenzollern, Domn al României, porni spre București. *Era 10 Mai 1866.*

Dupăce trecu pe la Ghergani, unde-l întâmpină cu flori familia lui Ion Ghica și pe la Ciocănești unde-i ieși în cale prințul Dimitrie Ghica, Beizadea Mitică „o figură frumoasă, impunătoare, cu forme elegante și care vorbea tot atât de curgător franțuzește ca și nemțește” pe la ora 3 după amiază ajunse la Băneasa.

Aci Dimitrie Brătianu, primarul Capitalei, îi prezentă pe o pernă de mătase roșie cheile orașului.

Mulțimea aclamă frenetic pe Suveran care răspunde cu o scurtă cuvântare în franțuzește. În acea clipă porni o ploaie torențială, „cea dintâiu care stropea și răcorea ogoarele României, uscate de trei luni de secetă”.

Cerul ieșise cu plin înaintea Domnului! Apoi într'un landou de gală, deschis, având lângă el pe generalul Golescu și pe Ion Ghica, înconjurat de un stat major strălucit de ofițeri călărind cai pur sânge, porni spre mitropolie.

Un „ura” neîncetat, flori, flori și iarăși flori, o mulțime în delir până la mitropolie.

La portalul Mitropoliei îl aștepta Nifon, Primatul României. — „o figură respectabilă de bătrân, cu barbă albă și în haină bogată împodobită cu aur, cu tiară pe cap și cu un toiag de argint în mână” — care îi prezentă Evanghelia s'o sărute.

Te Deum-ul s'a slujit de îndată de față fiind locotenența și guvernul provizoriu. Dintre membrii locotenenței Domnul distinge figura liniștită și cinstită a lui Lascar Catargi.

După Te- Deum, Domnul, însoțit de Mitropolit, de înaltul cler, de locotenența domnească, de guvern, trecu pe jos la Cameră spre a depune jurământul.

La intrare îl primi președintele Camerei, Manolache Costache Epureanu și-l conduse la tronul princiar ridicat pe tribună.

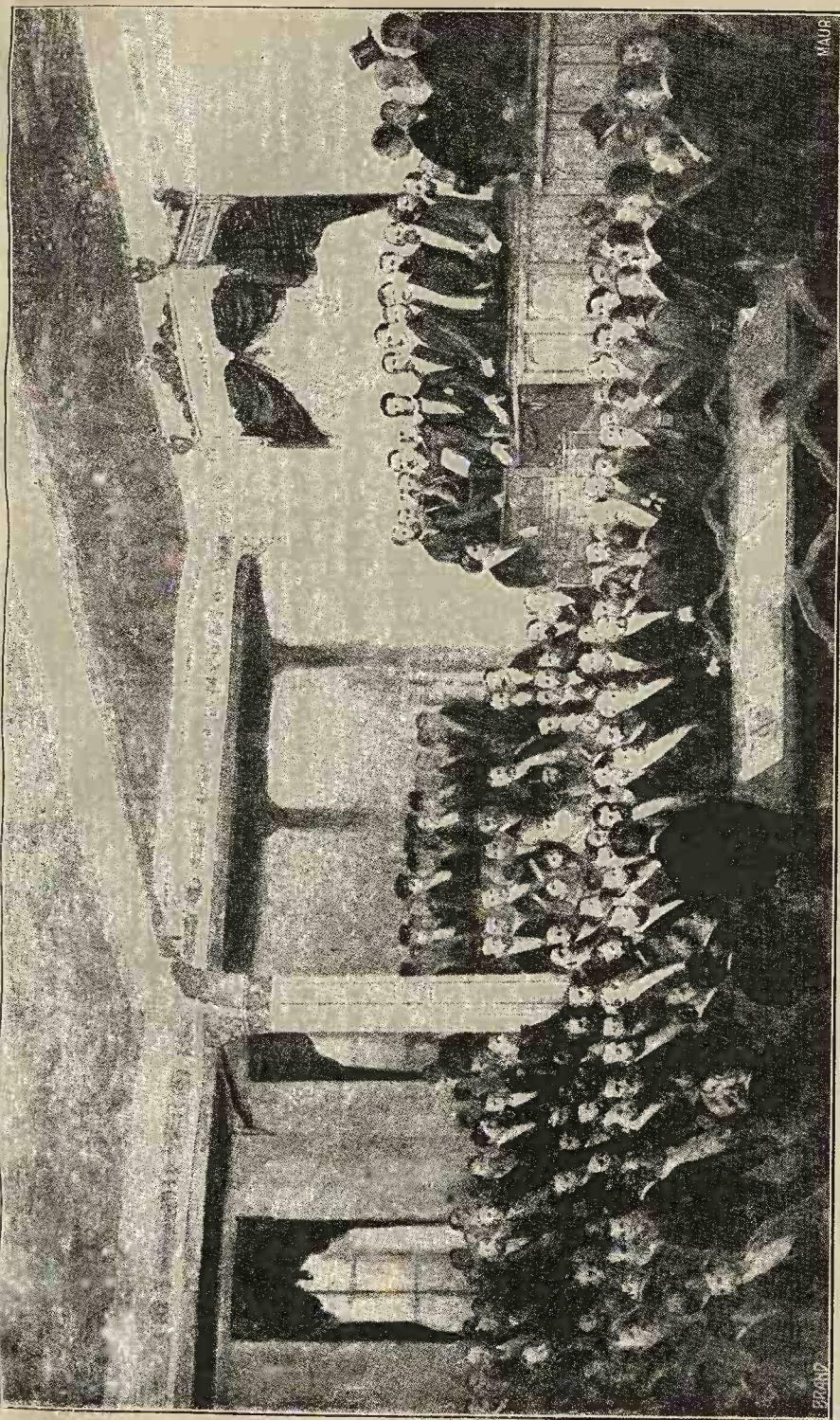
Intr'o însuflețire care nu voia să se mai potolească, după o furtună de aclamații ce nu se mai sfârșeau, o liniște mormântală coborâ asupra Adunării.

„Mitropolitul puse crucea și Evanghelia pe masa așezată în fața tronului și invită pe principe să depună jurământul pe legile țării. Apoi colonelul Haralamb—membru al locotenenței domnești—citi formula de jurământ românesc care se comunicase prințului și în traducere franțuzească: „Jur de a păzi legile României, de a menține drepturile sale și integritatea teritoriului ei”. 1)

Prințul Carol puse mâna dreaptă pe Evanghelie și rosti cu voce fermă pe românește „Jur!”.

Domnia lui Carol I-ul începuse și avea să dăinuiască jumătate de veac.

1) „Memorii”.

MAUR

10 Mai 1866 : Jurământul

BLOND

Jur de a fi sac.
 doncios legilor toci.
 de a păde religiu.
 nea Romăneii pu.
 cum si integrita.
 tea teritoriului ei.
 si de a domora
 Domni constituor.
 nali.

Je jure d'être fidè.
 le aux lois du pays.
 de maintenir la reli.
 gion de la Rouma.
 nie ainsi que l'intè.
 grité de son territoire
 et de gouverner en
 Prince constitution.
 nel.

Carol

Prince de Roumanie
 Ion Ghica

Matei Filip
 M. Davila

P. Poni
 M. Sturdza
 M. Sturdza
 A. R. S. S. S. S.

Meis Sturdza

Textul jurământului

II

CINE ERA CAROL DE HOHENZOLLERN ?

Infățișarea — Părinții și frații — Familia — Hohenzollern, Murat și Beauharnais — Copilăria și adolescența — Studiile — Călătoriile — O dragoste nenorocită — Războiul — Ideile, sentimentele și felul de a fi.

Cine era acest Carol de Hohenzollern ? Cum arăta ? Nu prea înalt, de statură mijlocie, dar svelt și bine legat. Avea ochii albaștrii, păr negru, nasul vulturesc, mustăți mijinde și barbete. Privirea foarte ageră, mișcările sigure și vii.

Când a coborât întâia oară pe pământul țării, la Turnu-Severin : „...avea atârnat de gât o pereche de ochelari, iar peste umăr curelușa unei mici gente sau poate a unei cutii de binoclu ; hainele îi erau de culoare marou-roșiatice (cum este postavul făcut de călugărițe) iar pe mână un pled”¹⁾.

Carol de Hohenzollern era născut la Sigmaringen în ziua de 20 Aprilie 1839. Fiu al Prințului Carol Anton de Hohenzollern și al Josefinei, născută Ducesă de Baden.

Frații și surorile lui erau: Leopold, născut la 22 Septembrie 1835 și însurat la 12 Septembrie 1861 cu Dona Antonia, Infântă de Portugalia.

O altă soră mai mare era Ștefania, născută la 15 Iulie 1837, măritată la 29 Aprilie 1858 cu Don Pedro V, Regele Portugaliei.

1) Al. Resmeriță: „Acum 40 de ani“. Capitolul „Amintirile Severinenilor“.

moartă la 17 Iulie 1859. Un frate mai mic era Anton, născut la 7 Octombrie 1841, mort la 5 August 1866 în urma rănilor primite pe câmpul de luptă de la Königrätz, la 3 Iulie 1866. Al doilea frate mai mic era Frederic, născut la 25 Iunie 1843, însurat la 29 Iunie 1879 cu Principesa Luisa de Thurn și Taxis.

Insfârșit Maria născută la 17 Noembrie 1845, măritată la 25 Aprilie 1867 cu A. S. R. Principele Filip, Conte de Flandra ¹⁾). Ea a fost mama viitorului Albert I-ul Rege al Belgiei.

Așadar Carol I-ul era înrudit cu casele de Braganza și de Coburg, fiind cumnatul Regelui Portugaliei și unchiul viitorului Rege al Belgiei.

Familia de Hohenzollern-Sigmaringen se trăgea din una din cele mai vechi case domnitoare din Europa. După tradiție se spune că familia de Hohenzollern ar fi o spiță ba a familiei Colonna — celebra casă nobiliară italiană — ba a vechei familii lombarde a Conților de Collalto, ba că ar descinde din Carol cel Mare prin seminția suabiană a Burchardilor, ba că cel mai vechi străbun ar fi Conte Thassilo de Suabia care trăia pe la anul 800.

Istoriceste se întâlnește pentru întâia oară numele Conților de Zolre pe la anul 1000, ei fiind menționați în cronica lui Berthold, mort la 1088. Din această străveche spiță a Conților de Zolre se trag atât Markgrafii de Brandenburg, viitorii regi ai Prusiei și Impărați ai Germaniei cât și Hohenzollernii de Sigmaringen, întemeietori ai dinastiei române. Despărțirea familiei nu s'a produs decât la 1226 când „Conrad I-ul luă burgrafiatul de Nürnberg” și celelalte posesiuni de curând agonisite și care mai toate se aflau în Franconia, (linia franconiană, viitorii Regi ai Prusiei) iar fratele său Frederich II păstră comitatul genealogic (de zollern) precum și celelalte bunuri ale familiei sale, toate situate în Suabia (linia suabiană, viitori Regi ai României).

1) Maior C. Negreanu' „Majestatea Sa Regele Carol I”, Focșani 1898.

2) L. Schmidt: „Die älteste Geschichte des erlauchten Gesamthaus-
ses der Königlichen und Fürstlichen Hohenzollern. Tübingen. 1884-
88. 3 vol.

Intre cele două linii — franconiană și suabiană — au existat întotdeauna strânse legături. Firește primii au ajuns din ce în ce mai puternici pe când suabienii pierdeau din însemnătate politică pe măsură ce Germania evului mediu, a feudalității, făcea loc Germaniei statelor moderne. Alte case germane luară înaintea casei de Hohenzollern Sigmaringen (Sigmaringen după numele castelului strămoșesc) ca putere dar ca vechime și ca noblețe ea își păstră rangul. Iarăși trebuie să amintim că pe când Hohenzollernii Markgrafi de Brandenburg și viitori Regi ai Prusiei îmbrățișau protestantismul, Hohenzollernii-Sigmaringen rămâneau credincioși catolicismului.

Prin căsătorii Hohenzollernii s'au aliat cu mai toate casele princiare și nobiliare din Germania.

La începutul secolului al XIX-lea, în momentul epopeii napoleoniene, un sânge vânjos, plebeian, francez, se va amesteca cu străvechiul sânge german al Hohenzollernilor.

Intr'adevăr Karl Anton Friederich Meinrad Fidelis, Principe de Hohenzollern-Sigmaringen — tatăl Prințului Carol Anton și bunicul Regelui nostru — se căsătorii cu Principesa Antonia Maria Murat, fiica fratelui lui Ioachim Murat, cumnat al lui Napoleon I. ul. mareșal al Franței și apoi Rege al Neapolului. Așadar un sânge străin, proaspăt, plebeu¹⁾ îmbrospătă anticul sânge princiar. Dar și prin mama sa, Principesa Iosefina, avea viitorul nostru Rege sânge francez în vine și se lega de epopeia napoleonică și de napoleonizi. Principesa Iosefina de Hohenzollern era fiica marelui Duce de Baden și a celebrei — prin frumusețe, spirit și nefericire — Stéphanie de Beauharnais.

Louise Adrienne Stéphanie de Beauharnais era fiica Contelui Claude de Beauharnais și nepoata lui Marie Anne Françoise Fanny contesă de Beauharnais și — pe vremea ei (1738—1813) — cunoscută scriitoare. (A scris „Mélanges de poésies fugitives et de prose sans conséquence” (Paris 1772. 2 vol.) „Lettres de Stéphanie” (roman 1772) „L'Abailard supposé” (roman 1780) etc.)

1) Familia Murat a fost înobilată sub Imperiu, tatăl celebrului Ioachim Murat și al fratelui său era hangiu.

Această Stephanie de Beauharnais — născută la 28 August 1789 — era nepoată de văr al lui Alexandru Viconte de Beauharnais soțul Josefinei, viitoarea soție a lui Napoleon.

Când Napoleon ajunsese Împărat, își ridica nu numai propriile rude, ci și rudele soției sale care aveau și avantajul de a fi de autentică noblete. Nu numai atât, voind să-și lege dinastia de cât mai multe dinastii „legitime” și să-și creeze astfel o clientelă printre micile state germane, adoptă pe tânăra Stéphanie de Beauharnais — nepoată prin alianță a soției sale și vară de al doilea cu Hortense și Eugène de Beauharnais — îi decernă titlul de „Fille de France” și „Alteță Imperială” și o căsătorie la 8 Aprilie 1806 cu Karl Ludwig Friedrich, prinț moștenitor al Marelui Ducat de Baden.

Căsătoria n'a fost fericită, prințul moștenitor și apoi (1811) Mare Duce, nu și-a iubit niciodată soția cu care fusese silit să se căsătorească. Cei doi fii pe care Stéphanie i-a avut cu Marele Duce muriseră scurt timp de la naștere în împrejurări care au părut misterioase contemporanilor. Mai ales în epoca romantică au circulat o mulțime de legende asupra morții acestor doi copii. (Legenda Kaspar Hause). Fiica ei Josefina, născută la 21 Octombrie 1813 și căsătorită în 1834 cu Prințul Carol Anton de Hohenzollern, avu în schimb parte din belșug de fericirea casnică pe care mama ei n'o cunoscuse. Principesa Josefina era o femeie bună, timidă plină de ceiace francezul numește „charme”, foarte legată de soț și de copii, admirabilă mamă, adânc credincioasă fără a fi bigotă.

Tatălui, Prințul Carol Anton de Hohenzollern, om de mână întâi, se cuvine să-i dedicăm câteva rânduri deosebite.

Născut la 7 Septembrie 1811, deveni Prinț de Hohenzollern-Sigmaringen în urma abdicării tatălui său la 27 August 1848. Revoluția de la 1848 nu cruță însă nici minusculul Principat de Hohenzollern-Sigmaringen. În urma ei, la 7 Decembrie 1849, Prințul Carol Anton — mare senior liberal convins de anacronismul vechii Germanii feudale — cedă coroanei prusiene drepturile sale de suveranitate asupra Principatului de Hohenzollern-Sigmaringen. Acest gest — precursor modest al unității germane — avu un mare

răsunet în întreaga Germanie. Inrolat în armata prusiană încă din 1831, General Comandant al diviziei a 14-a deveni la 5 Noembrie 1858, președinte de consiliu al Prusiei și totdeodată general comandant al Corpului 7 de Armată.

Prieten cu Regentul și apoi viitorul Rege și Impărat Wilhelm I-ul, era cunoscut pentru părerile sale liberale. Deaceia ministerul său fu supranumit — ce rezonanță junimistă înainte de junimism — al „erei noi”. Dar după trei ani și jumătate de guvernare în spiritul „erei noi” la 17 Martie 1862 în urma conflictului dintre Rege și Cameră, pe tema bugetului armatei, cabinetul Hohenzollern se retrase¹⁾. Cancelarul de fier, Bismark, va pune în curând capăt „erei noi” și va întemeia „Reichul” prin foc și sabie.

Deși experiența sa nu reușise Prințul Carol Anton păstră strănse legături cu Regele Prusiei și un mare prestigiu în ochii poporului. Posesor al unei însemnate averi, căpătă titlul de „Alteță Regală” și fu numit Guvernator al Renaniei și Westfaliei. La 1868 a părăsit această funcție devenind președinte al comisiunii pentru apărarea națională.

Personalitate impresionantă, om de mare cultură, spirit politic ager, tot atât de bun părinte ca și soția sa, a avut până la sfârșitul vieții sale (2 Iunie 1885) o mare înrâurire asupra Prințului Carol.

Cu o atare ascendență, crescut într'un mediu familial exemplar, micul prinț se dovedi curând Hohenzollern mai mult de cât Murat sau Beauharnais. Totuși sângele francez se cunoștea — mai ales în tinerețe — prin vioiciunea și fineța spiritului.

Copil delicat și timid, era însă foarte sănătos. Primii ani ai vieții și-i petrecu sub privegherea unei guvernante franceze, Made-moiselle Picard.

Deseori ședea mai multă vreme fie la bunica sa dinspre tată, Principesa Antonia Maria, la castelul din Weinburg, în Elveția, între Rin și lacul Constanta, fie la bunica sa dinspre mamă, Marea

1) Von Bernhardt: „Die ersten Regierungsjahre König Wilhelms I“ (Leipzig 1895).

Ducesă Stéphanie, la Umkirch. La Manea Ducesă Stéphanie, venise deseori vara sa, fosta Regină Hortense cu fiul ei, viitorul Napoleon al III-lea. Aci, singura curte care primea pe fosta regină, Napoleon al III-lea și sora sa de lapte Hortense Lacroix (măritată cu pictorul Cornu), cunoscură de mici pe Josefina, viitoarea mamă a Domnitorului Carol. De aci strânsele legături și afecțiunea lui Napoleon al III-lea pentru cei ce-l primiseră în zile de restriște, afecțiune care se revărsă apoi și asupra Prințului Carol.

După ce ieși din mâinile domnișoarei Picard, tânărul prinț fu trimis împreună cu fratele său mai mic — sub supravegherea unui preceptor — la Dresda să-și continue studiile.

Calitățile viitorului Rege începeau să apară la adolescent, Serios, muncitor, metodic, hotărît, mândru. Abea termină studiile secundare și se prezintă la Múnster la examenul de cadeți deși în calitate de Prinț n'ar fi avut nevoie să treacă acest examen. După patru zile de examinare foarte severă, fu primit cu mențiunea „bine”.¹⁾ (Ce minunată această severă educație princiară în care o „alteță regală” era primită în școala militară după un solid frecus și cu simpla mențiune „bine”).

Ca răsplată pentru succesul obținut la examen prințul Carol Anton își trimise pentru întâia oară copilul în străinătate. Insoțit și supraveghiat de un guvernor, tânărul Prinț petrecu câțeva vreme în Elveția și apoi vizită Veneția, Milano, Genova, tot nordul Italiei.

Întors din călătorie fu numit, la 1 Ianuarie 1857, sublocotenent al regimentului de artilerie de gardă. Guvernorul său militar, căpitanul von Hagens, primise următoarele foarte interesante instrucțiuni din partea Prințului Carol Anton cu privire la educația ce trebuia dată Prințului Carol: „A menține și a întări sentimentul religios, dar fără ostentație nici manifestări exterioare. A insista fără preget asupra „point d'honneur”-ului și a datorniilor carierei militare, făcând abstracție de toate prejudecățile lipsite de sens.

A înfățișa fiului meu nașterea sa și demnitatea princiară ereditară în așa fel încât să-și găsească în ele singurul său sprijin în conduita sa — ca ofițer și ca om de lume; este cel mai bun mijloc spre a obține o tinută întotdeauna convenabilă și modestă și de a

1) Paul Lindenberg: „Charles I-er Roi de Roumanie“ Paris 1913.

întreține adevărata camaraderie. Contraponderea necesară acestor calități consistă într'o enetgie bărbătească, în credința păstrată propriilor convingeri și în afirmarea propriei sale individualități". Și după alte recomandări sfârșitul: „Numele de „Hohenzollern” este un nume glorios, pe care va trebui să-l poarte întotdeauna cu rezerva și cu modestia potrivite cu măreția sa”.

Anul 1857 îl sfârși la Berlin urmând cursurile Școlii de artilerie și geniu.

În fiecare Duminică lua masa cu familia regală bucurându-se mai ales de afecțiunea Prințului Wilhelm (viitorul Rege al Prusiei) și împrietenindu-se cu Prințul Friederich (viitorul Prinț moștenitor și Împărat al Germaniei). Vara luase parte la manevrele diviziei 41 și fusese bine notat de generalul de Moltke.

Anul 1858 aduse pe Prințul Carol Anton la Berlin în calitate de președinte al consiliului de miniștrii. Prințul Carol, care în timpul liber era nedespărțit de tatăl său, avu astfel prilejul să cunoască mai de aproape viața politică și parlamentară. Aceste cunoștințe îi vor fi de folos mai târziu.

În 1861 însoți pe fratele său mai mare, prințul Leopold, la Lisabona, cu ocazia căsătoriei lui cu Infanta Antoinetta. Tot în anul 1861, în Noembrie, petrecu mai multă vreme în Sudul Franței și studii temeinic organizația militară franceză. Apoi, în 1862, se imbarcă pentru o călătorie mai lungă în Algeria. La întoarcere trecu prin Oran, Gibraltar, Sevilla, Toledo și Madrid, unde fu foarte bine primit. De la Madrid plecă peste Pirinei la Paris.

Curtea imperială și familia imperială îl primiră cu brațele deschise. Napoleon al III-lea ținea să plătească nepotului și fiului datoria de recunoștință față de bunică și mamă.

Invitat pretutindeni, primit ca o rudă, răsfățat, Prințul făcu o foarte bună impresie la Paris și, cum era și firesc, se îndrăgosti de o strălucitoare verișoară, tot o Murat, Principesa Anne Murat.

Reîntors în Germania, urmă câțva timp la universitatea din Bonn cursuri de literatură franceză și de istorie.

Dar inima îi rămăsese în Franța, deaceia, în Decembrie 1863 reveni la Paris. Stă mai multă vreme la Curtea franceză și e în-

continuu în intimitatea familiei imperiale, la Compiègne. Dragostea e mai puternică ca oricând. Se vorbește insistent de reînnoirea alianței între Hohenzollerni și Murat.

Napoleon al III-lea privește cu bunăvoință proiectul. Se pare chiar că la un moment dat a fost vorba de naturalizarea ca francez a Prințului și stabilirea lui definitivă la Curtea Franței.

Însă frumoasa aventură se termină trist. Casa de Hohenzollern nu acceptă legătura și nici Napoleon nu insistă. Prințul trebuie să pună capăt visurilor de dragoste și să se întoarcă la Idatorie, la Berlin.

Dar și această aventură romantică, sfârșită trist, îi fu de mare folos.

Napoleon al III-lea îl cunoscuse bine și se legase de el iar la Berlin, Regele Prusiei Wilhelm I-ul își privea cu duioșie ruda. Și el fusese îndrăgostit în tinerețe de frumoasa prințesă Radzivil, și el fusese silit să renunțe la ea din motive dinastice.

Bătrânul Rege privea cu milă la tânărul Prinț, îl înțelegea, îl compătimea și îl simpatiza mai mult ca odinioară.

Iată cum o dragoste nefericită poate fi de folos nu numai unui Prinț ci chiar Principatelor române, care vor folosi și ele indirect, foarte pe departe, de pe urma duioșiei pe care doi puternici monarhi bătrâni, o păstrau în fundul sufletului lor, unui tânăr prinț „nenorocit în amor”.

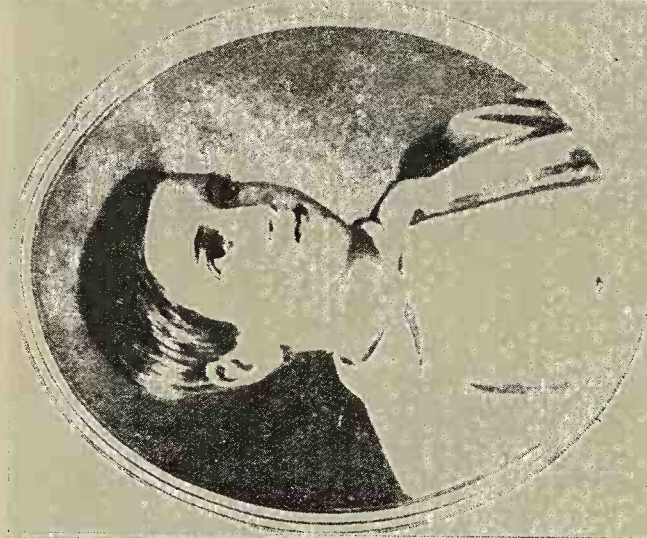
Așadar Prințul Carol își reîluă serviciul militar la Berlin, ca locotenent în al doilea regiment de dragoni de gardă.

Anul 1864 cu izbucnirea războiului austro-pruso-danez, aduse mari schimbări în viața Prințului. Dragonii gărzii nu fuseseră trimiși pe front, dar Prințul se rugă de tatăl său și de Rege să-i îngăduie să plece. Însfârșit învoirea fu acordată. Înainte de plecare, luându-și rămas bun de la Rege, acesta îi spuse cu dragoste, părintește: „Ia seama, nu fii prea imprudent, gândește-te la părinții tăi și... la încă cineva!”.

Regele știa ce zace în inima tânărului Prinț, și-și amintea probabil de tinerețea lui, de minunata Elsa Radzivil, de soarta celor ce sunt viță de Domnitori și de renunțările, pe care cel ce cutează să stăpânească pe alții trebuie să și-le impună sieși.

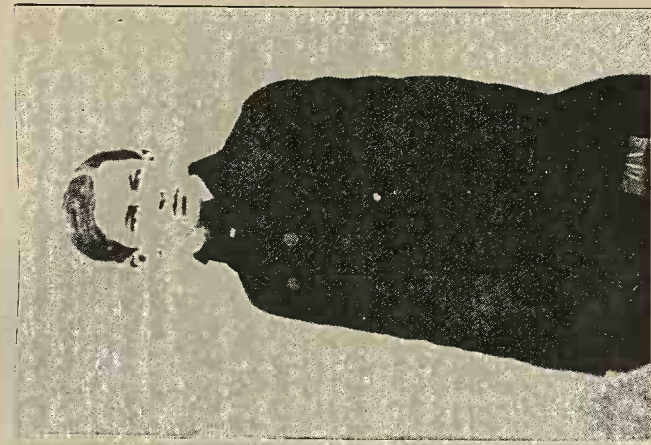

1840

1845

Copilăria Prințului Carol

1854

*Marea Ducesă Ștefania de
Baden*

*Principesa Antoinetta de
Hohenzollern*

Principele Carol Anton

Principesa Iosefina

Familia tânărului Prinț

Ofițer de ordonanță a Kronprințului Friederich, prietenul și protectorul său, Prințul Carol luă parte la asediul și asaltul cetății Fredericia și la asaltul redutelor din Düppel.

Astfel a cunoscut și războiul!

Anul 1865 s'a scurs monoton iar în 1866, pe neașteptate, o țară de 5 milioane de oameni îi oferî domnia.

La 27 de ani Prințul Carol era un tânăr sănătos, foarte serios, muncitor, ordonat, metodic, stăpân pe el, bun militar, cu mult simț politic. Făcuse studii solide, călătorise destul, cunoscuse lumea și viața politică, trăise la monotona curte a Prusiei și la strălucita curte a Franței, trecuse printr'o mare desamăgire și făcuse războiul.

O mai bună școală pentru un stăpânitor de oameni nici nu se putea închipui.

Avea idei liberale — liberalismul lui fusese rău privit în mediile militare și nobilitare prusiene — temperate însă de spiritul militar și de un simț înăscut al ierarhiei și al disciplinei. Fără să fie genial și nici măcar strălucitor avea toate calitățile necesare unui bun monarh, unui mare, foarte mare, Rege.

Ce a găsit Carol I în România

III

CONSIDERAȚIUNI ASUPRA PERIOADEI 1829—1866

**Generalități necesare — Prepașoptismul — Revoluțiile pașoptiste —
Ce se înțelege prin pașoptism — Criticile ce i-se aduc — Apărarea
lui — Infăptuirile lui — Carol I și istoria modernă românească.**

După cum într'o piesă de teatru acțiunea e esențială dar și decorul în care se desfășoară e necesar, tot așa într'o lucrare istorică desfășurarea faptelor nu poate fi înțeleasă dacă nu cunoaștem cadrul geografic, moral, instituțional în care iau naștere.

Deaceea am socotit folositor să consacram mai multe capitole din lucrarea noastră unei prezentări a României — din punct de vedere geografic, statal, politic, cultural — în clipa descălecării lui Carol I. Și e firesc ca această prezentare să înceapă cu câteva considerațiuni generale asupra epocii ce a precedat pe aceea lui Carol I.

Restabilirea domniilor pământene și descătușarea economică pe care ne-o acordă tratatul dela Adrianopole coincid cu influența ideologiei revoluționare franceze și cu rapida dezvoltare a capitalismului. ¹⁾

Epoca ocupației rusești, (1829—1834) a Regulamentului Organic și a domniilor lui Mihail Sturza (1834—1849) în Moldova Alexandru Ghica (1834—1842) și Gheorghe Bibescu (1842—1848) în Muntenia este o epocă de prefaceri radicale în toate domeniile.

a) In economie regimul patriarhal dispăre. Exportul de grâne și comerțul de grâne dezvoltându-se vertiginos mării proprietari de

1) Vezi St. Zeletin „Burghezia română” și E. Lovinescu „Istoria civilizației române moderne” (3 vol. Ed. „Ancora”).

pământ încep să producă pentru piață. Consecința directă este mărirea suprafeței cultivabile, perfecționarea metodelor de lucru și a utilajului, îmbunătățirea calității produselor.

Deasemeni deschiderea vechilor căi de comunicație pe Dunăre și pe Marea Neagră are drept urmare o activare foarte importantă a comerțului, o dezvoltare a navigației și a porturilor. Giurgiuul, Brăila și Galațul de atunci își iau avântul. În sfârșit banul începe să capete rol precumpănitor.

b) În domeniul social transformările economice au consecințe incalculabile. Dispariția devălmășiei patriarhale dintre țărani și boeri face să apară problema agrară.

Boerul vrea să-și transforme moșiile, pe care le posedă din moși strămoși în devălmășie cu țăranii, în proprietăți individuale quiritare și să mărească suprafețele cultivabile în dauna suprafețelor necesare subzistenței țăranilor. De aci o înrăutățire a situației țăranilor și cererea lor de a li se da pământ, de a fi împroprietăriți.

Iată deci cum apare problema socială în România. Și această problemă agrară, care constituie problema socială a țărilor agricole, domină întreaga viață românească până la 1918.

În al doilea rând dezvoltarea comerțului și navigației, și precumpănirea banului duc la dezvoltarea vieții orășenești și a burgheziei. Breslele de meseriași, de negustori, precum și slujbașii statului erau neînsemnați ca număr și ca importanță. Acum, în chip firesc, prin dezvoltarea comerțului, a meseriilor, a vieții de stat se crează o adevărată burghezie.

c) Noile necesități sociale au însă urmări periculoase din punct de vedere național. Inexistența unei burghezii naționale românești face ca noile funcțiuni sociale să fie acaparate de străini. Prin porturi Principatele, mai ales Muntenia, primesc un nou flux de Greci. Navigația pe Dunăre, negoțul de grâne e în bună parte în mâna lor.

Așa dar nu numai aristocrația românească ¹⁾ prin Cantacuzini, Mavrocordați, Mavrogheni, Suți, Caragea, Moruzzi, Rosetti, Costache Negri etc. are un important afflux de sânge grecesc ci și burghezia românească.

1) Mama lui Alexandru Ioan Cuza — de pildă — era grecoaică și n'a știut niciodată românește.

Firește Grecii secolului al XIX-lea ca și fanarioții secolelor precedente se asimilează, se amestecă prin legături de sânge cu Români, iar descendenții lor devin, câte odată, elemente utile sau chiar strălucite ale colectivității românești. Astfel Costache Negri, Philippide, Ion Luca Caragiale, A. D. Xenopol, Dl. N. Iorga, Panait Istrati, au și sânge grecesc în ei. Totuși nu e mai puțin adevărat că această burghezie împestrițată nu numai cu Greci ci și cu Armeni, Germani, Francezi, Italiani etc. etc. nu e decât în parte reprezentativă pentru poporul român.

Transformarea economiei patriarhale într'o economie bănească dă însă naștere unui fenomen mult mai grav din punct de vedere național : *invazia jidovească*.

Evreii existau și înainte de această epocă în Principate, însă în număr mic și cu o importanță economică foarte redusă. De îndată ce economia patriarhală a început să evolueze spre economie bănească rostul și numărul lor a devenit covârșitor.

În adevăr se știe ce rol au Evreii în dizolvarea economiilor patriarhale, Werner Sombart l-a înfățișat magistral.

Dat fiind că, din anumite împrejurări istorico-religioase, Evreii au monopolizat meseria de negustori de bani și dat fiind că extinderea comerțului și rolul precumpănitor al banului transformă economia patriarhală în economie capitalistă, în sfârșit, dat fiind că Principatele sunt situate geograficește lângă marele rezervor judaic al Galiei, al Poloniei și al Ucrainei era firească invazia semită. Evreii apar la noi, ca pretutindeni, întâi ca negustori de bani, zarafi și cămătari. Apoi cuceresc extrem de rapid, mai ales că nu întâlnesc rezistența unei burghezii naționale, comerțul, industria și ajung la o dominație financiaro-economică aproape exclusivă. De atunci până azi invazia semită în țara românească a continuat cu furie și s'a întins dela Nord la Sud, Sud-Vest. Din Moldova au trecut în Muntenia până la granița Olteniei. Și această populație, diferită ca rasă, ca religie, ca tradiții, ca spiritualitate, de populația românească, rămâne străină, nu se amestecă cu populația autohtonă, refuză să se asimileze și nici nu poate fi asimilată, pentru că asimilarea unui atât de mare număr de Evrei ar altera, prin număr, însăși ființa etnică românească.

d) Politicește schimbările sunt tot atât de însemnate. Capitalismul și democratismul merg mână în mână. Principatele românești nu constituiesc o excepție de la regulă.

La doi ani după tratatul de la Adrianopol (1831) sub ocupația rusească, apare prima constituție românească, Regulamentul Organic. Pentru prima oară în istoria noastră se încearcă stăvilirea arbitrariului domnesc. Boerimea capătă anumite drepturi politice de jure, nu numai de facto, cum le avea până acum. Parlamentarismul își face apariția în viața noastră.

Evident că Regulamentul Organic este mai mult rezultatul unor influențe ideologice — care precedau transformarea social-economică — și unor interese politice, tendința Rusiei de a-și apropia boerimea. Ideologia revoluționară franceză, care începuse să se infiltreze încă de la începutul secolului, devine stăpânitoare în clasa boernașilor și în întreg tineretul boeresc și burghez care se ridică. Individualismul juridic și politic se dezvoltă paralel cu individualismul social economic. Dar democratismul primar e de tip jacobin, adică aliat naționalismului primar.

De aceea difuzarea ideologiei revoluționare franceze unită cu influența școlii ardelenene, unde se trezise conștiința romanității, duce la deșteptarea conștiinței naționale românești în mintea și în sufletul tinerilor boeri și intelectuali.

Întreaga Europă era agitată de problema naționalităților și de vreme ce România începea să facă parte din Europa era firesc ca această agitație să i se transmită.

Astfel se face că societățile secrete care încep să ia ființă, francmasoneria, luptă nu numai pentru democrație dar nu o concep decât coexistând cu unitatea și cu independența națională.

e) Culturalicește asistăm la o eflorescență care contrastează violent cu secolul precedent de sărăcie, culturală. Influența franceză este aci stăpânitoare.

În această situație se dezlănțue seria de mișcări revoluționare din anul 1848. Revoluția pariziană se transmite întregii Europe. Rând pe rând incendiul izbucnește în Germania, în Italia, în Austria în Ungaria și în Principatele Românești. Propriu zis noi avem trei

revoluții: 1) Una în Moldova. Tineretul revoluționar boeresc în frunte cu Mihail Kokălniceanu, Vasile Alexandri, Alexandru Ioan Cuza, Costache Negri, etc, se întrunește și redactează un proiect de reforme (Martie 1848) Vodă Sturza îi arestează și îi surghiunește la mănăstiri sau peste graniță.

Și cu asta „revoluția” moldoveană a luat sfârșit. Deci avem de a face mai mult cu un proiect de revoluție.

2) A doua revoluție este aceea din Muntenia. Aci Ioan Heliade-Rădulescu, frații Golești, C. A. Rosetti, Nicolae Bălcescu, Ioan Brătianu, Coloneii Cristian Tell și Magheru izbutesc să pună mâna pe putere, ard Regulamentul Organic și elaborează un nou proiect de constituție. Armata lui Omer Pașa pune capăt acestei activități revoluționare care durase trei luni (9 Iunie—13 Septembrie, 1848). Aceste două „revoluții” au un caracter politic.

3) Revoluția din Ardeal are un caracter național și social. Românii din Ardeal se scoală, cum s'au sculat în atâtea rânduri, împotriva magnaților Unguri spre a-și afirma dreptul la viață. De astă dată însă nu mai este o simplă răscoală țărănească. Intre Horia și Avram Iancu au trecut aproape trei pătrare de veac. Rudimente de burghezie românească au luat naștere. Preoți, profesori, avocați, studenți, negustori, meseriași, așa puțini câți sunt se află în fruntea țărănilor.

Așa se explică de ce revoluția începe cu un fel de prolog programatic. Poporul e convocat în câmpia Blajului (3 Mai 1848) ca să asculte discursul lui Simion Barnuțiu în care sunt expuse revendicările naționale românești. Deci un fel de „pendant” al proclamației de la Izlaz care se produce peste o lună (9 Iunie) în Țara Românească.

Iar când Ungurii încearcă să reprime răscoala cu forța se izbesc de rezistența înverșunată a unei armate de țărani bine condusă și care știe pentru ce luptă.

Iată de ce valoarea națională a revoluției ardelenice, pecetluită cu suferință și cu sânge, apare infinit mai mare decât farsa „revoluționară” din Moldova sau comedia din Țara Românească. În istoria Ardealului revoluția din 1848 înseamnă difuzarea conștiinței naționale românești până la cel mai umil țaran. Cu alte cuvinte se formează o conștiință națională în masse. Etapa instinctului națio-

nal este astfel depășită de poporul ardelean de aproape o sută de ani, pe când țărănimea Vechiului Regat și a Basarabiei nici astăzi n'a ajuns la o stare de deplină conștiință națională.

Acestea sunt, cronologicește vorbind, revoluțiile pașoptiste. Inșă cuvântul pașoptism are o cuprindere mult mai largă. In limbajul curent pașoptismul însumează atât perioada pe care noi am numit-o prepașoptistă cât și perioada posterioară revoluției de la 1848. Propriu zis întreaga epocă de integrare a Principatelor în vieța occidentală poartă acest nume. Prin pașoptism se mai înțelege o nouă atitudine de vieță, părăsirea stilului de vieță românesc tradițional, rupere de tradiție, romantism, arealism, străinism, influență franceză ș. a. m. d.

Dealtfel pașoptiștii însăși — pe care diferiți publiciști îi cred complet lipsiți de spiritul autocritic — cunoșteau foarte bine defectele operii lor. E de mirare că un pasagiu esențial din cuvântările lui Ion C. Brătianu a scăpat criticilor antipașoptiști. Iată ce spune Ion Brătianu :

„D-lor, noi când ne-am văzut stăpâni pe destinele noastre, noi care priveam pot zice o jumătate de secol dacă nu mai mult, cu jind societățile civilizate, când ne-am văzut în pozițiune să dispunem de destinele noastre, să ne croim noi viața noastră socială, cu ochii ațintiți atâta timp asupra societăților civilizate, am voit îndată să ne ridicăm la nivelul lor.

In loc să ne ducem să studiem pe ce căi acele societăți au mers ca să ajungă la un grad de prosperitate așa de mare, să ajungă a avea un mecanism așa de perfect, noi am voit ca cu aparițiunea noastră pe această nouă cale, să facem o bună impresie celorlalte societăți civilizate. Și ne-am apucat să facem ca bătăranul de la țară când crede că are ceva bani și ne-am îmbrăcat în niște haine cari nu erau de talia noastră.

Eu D-lor, zic aceasta cu atât mai mult cu cât și eu am fost unul din acei nenorociți cari au împins această țară spre epoca unde se află. Noi ne-am făcut, cum a zis d. Grădișteanu, educația în societățile cele brillante ale occidentului și am crezut că putem deodată să mergem de frunte cu aceste societăți, fără ca mai întâiu să ne croim căile de producțiune ce și le-au croit acele societăți și ca în urmă încetul cu încetul să primim și hainele lor, și primindu-le să ni le aplicăm în condițiunile de desvoltare în care se află țara noastră. Ne-a plăcut să avem o admi-

nistrațiune judecătorească tocmai ca în Franța, ne-a plăcut să avem o administrațiune militară întocmai ca în Franța, și alte asemenea, fără să ne gândim în ce mod trebuia să îmbunătățim agricultura noastră și să vedem pe ce căi au ajuns Francezii la gradul acela de înflorire în care se găesc, fără să ne gândim că ajutorul ce au găsit ei în instituțiunile lor de credit a fost principala cauză, care a dat un așa de mare sbor întinsei lor industrii. Noi n'am făcut nimic nici pentru agricultură, nici pentru industrie, nici pentru comerț, — cele trei mari mijloace de activitate socială — ne-a plăcut să clădim fără să punem baze; am ridicat niște stâlpi și am pus un acoperiș minunat, fără să ne gândim mai înainte la bazele edificiului”.

Împotriva pașoptismului s'au adus critici aspre. De la Maiorescu și Eminescu încoace puțini au fost oamenii de cultură care în scrierile lor să nu fi rupt vreo lance împotriva pașoptismului și a pașoptiștilor; ca să nu vorbim de cei dinaintea lui Eminescu, oameni de partid, cuprinși de o neîmpăcată ură împotriva celor care — după socotința lor — le-au vătămat interesele și le-au stricat obiceiurile.

Conservatorii de odinioară și antidemocrații de astăzi au criticat și critică în pașoptiști pe creatorii sistemului politic român modern. Acest parlamentarism pseudodemocrat, ipocrit, hibrid, importat. Se arată, cu drept cuvânt, că toate inovațiile politice și juridice au rămas literă moartă deoarece nu se potriveau realității românești. Tradiționaliștii înfățișează cât de falsă este această vieață și această cultură pașoptistă care dăinuiește încă. Fără nicio legătură organică cu trecutul, fără fond, fără seriozitate, fără sens. Vieață de împrumut și cultură de împrumut, bonjurism și mitocănie în opoziție cu vieața organică, realistă plină de sens a țaranului. Cam acestea sunt, în rezumat, criticile ce s'au adus și se aduc pașoptismului.

Defectul acestor critici, numai în parte fondate, este lipsa de înțelegere istorică. Pașoptismul a introdus forme politice nepotrivite fondului național, a produs o cultură artificială și un stil de vieață hibrid, dar nu din vina lui. Oamenii dela 1848 au făcut ce se făcea pe atunci. Pentru că nici la 1848 Români n'au fost liberi să-și chivernisească vieața după voia și interesele lor.

Trebuie să ne pătrundem foarte bine de un lucru, acela că istoria românească s'a desfășurat încontinuu sub presiunea externă. Poporul român n'a avut posibilitatea, ca poporul francez de pildă, să trăiască o viață proprie. Abia după 1866 Româniile au început să aibă posibilitatea teoretică de a duce o viață independentă. Nici până astăzi însă n'au dus-o și tocmai acum încep să se întrezărească zorile unei vieți autentice românești.

Lucrul acesta n'a fost înțeles decât foarte târziu. După 1829 Principatele au fost prinse în angrenajul capitalist. Zeletin a arătat cât de puternic și cât de dominant a fost acest angrenaj.

Ori, capitalismul își are un proces de dezvoltare propriu, o logică a sa, o dialectică a sa. Și dezvoltarea capitalismului s'a făcut în toată lumea după același calapod. Istoria capitalismului este o istorie standard. Dar capitalismul și democrația parlamentară s'au născut și au crescut mână în mână. Democrația parlamentară individualistă și liberală este cel mai bun înveliș posibil al capitalismului, cum spune Lenin.

De vreme ce a apărut capitalismul trebuia să apară și democrația parlamentară. Lucrul acesta s'a petrecut în toate țările. Din Anglia, patria capitalismului și a parlamentarismului, parlamentarismul și ideologia liberală s'au transmis în Franța, în Germania, în Italia, în Austria, în Ungaria, în România, în Bulgaria, în Serbia, în Turcia, în Grecia și până la Tokio. Nu este oare izbitor acest fenomen? Și nu e izbitor că s'a petrecut în toate țările enumerate, în același secol?

Cum putem pretinde pașoptiștilor noștri să fi fost altfel decât pașoptiști întregei lumi? Ei au trăit, au gândit, au activat în momentul lor istoric, conform idealurilor acestui moment istoric. Aceste idealuri romantice, vagi, arealistice, ne apar astăzi fundamental eronate, goale, periculoase. Dar noi judecăm în momentul nostru istoric, cu criteriile noastre de apreciere. Firește, au existat chiar în epoca acțiunii pașoptiste critici acerbe împotriva pașoptismului. Acestea veneau însă dela conservatori, dela paseiști, de la oamenii unui moment istoric depășit, care au fost învinși, care trebuiau să fie învinși.

Așa trebuie pusă chestiunea. Și așa se explică de ce regimul politic instaurat de pașoptiști, cu toate criticile fondate ce i s'au

adus, a trăit fără crize grave până astăzi, adică până în momentul în care criza structurală a capitalismului duce fatal, pretutindeni, la distrugerea învelișului politic prielnic lui. Numai astăzi putem năzui la schimbarea acestui sistem politic, pentru că numai astăzi angrenajul capitalismului mondial nu ne mai poate impune formele necesare intereselor lui. Așa dar dezvoltarea aceasta neorganică, ieșită din făgașul istoriei românești, ne-a fost impusă de capitalism după cum și închircirea, încorsetarea dintre 1500 și 1800 ne-a fost impusă de valul musulman.

Propriu zis de la 1500 nu mai există o dezvoltare organică și autentic românească.

De altfel organizarea pe același calapod a tuturor națiunilor a dus pretutindeni la artificialitate, la nepotrivire între formă și fond, la frământări dureroase. Singură Anglia a fost scutită de asemenea frământări, deoarece singură ea se dezvoltase pe linia istoriei sale. Parlamentarismul, individualismul, liberalismul erau elaboratul secolelor de istorie britanică.

Firește că discordanța dintre formă și fond e mai redusă în țările Occidentului european și ale Europei Centrale, unde, înainte de capitalism exista o vieță orășenească, o burghezie națională, o cultură urbană, un echilibru organic și o întrepătrundere seculară între vieța orășenească și cea țărănească.

Deasemeni dezechilibrul e mai redus și la țările vecine, Serbia și Bulgaria, unde evoluția capitalistă n'a fost atât de rapidă și atât de amplă ca la noi. România n'avea nici burghezie națională, nici vieță citadină, nici cultură urbană iar capitalismul, din cauza condițiilor economice dela noi, s'a dezvoltat mult mai repede și mult mai complex ca în Serbia sau în Bulgaria. De aceea totul a fost improvizat, și vieța orășenească (de aci complectă separație între sat și oraș), și burghezia și cultura. Astfel se explică de ce contradicțiile și nepotrivirile apar mai evidente și mai caricaturale la noi ca în alte părți.

În ceea ce privește cultura nu trebuie să uităm că legătura cu trecutul nu se mai putea face și din cauza hiatusului cultural produs de epoca fanariotă. Deșteptați brusc la vieță orășenească, puși în contact cu strălucita cultură occidentală, fără legătură vie cu formele culturale autohtone românești din faza patriar-

hală, era normal ca Români să împrumute cultura occidentală, mai ales cea franceză, și s'o localizeze uneori cu o neîndemănare caraghioasă.

Acelaș lucru și cu stilul de viață. Imprumutat, neorganic, scâlciat. Nu e nici o rușine s'o recunoaștem! Și alte popoare au trăit aceeași aventură. Să ne gândim la Romani, cuceritorii lumii, puși în contact cu civilizația și cu cultura grecească, devenind imitatorii stângaci ai modelului elen și neizbutind să armonizeze decât foarte târziu cultura lui Platon și a lui Sofocle cu rusticitatea și sobrietatea romană. Să ne gândim la Germania secolelor XVII și XVIII imitând până la ridicol obiceiurile și cultura franceză.

Iată deci cum trebuie să judecăm epoca pașoptistă și opera pașoptiștilor. Au făcut ce au făcut pentru că nu puteau face altfel. Rămâne ca noi, cu alte posibilități și în altă situație, să înfăptuim o viață organică a poporului românesc.

Dar dacă pasivul pașoptismului e explicabil și scuzabil nu putem să trecem cu vederea activul său. Capitalismul a însemnat nu numai liberalism, romantism, rupere cu trecutul ci a însemnat și naționalism.

Capitalism, democratism, naționalism asta a însemnat pașoptismul. Pașoptiștii au fost naționaliști și naționalismul lor a fost fecund. Ei au știut să profite de noul echilibru al puterilor, de înfrângerea Rusiei la 1856 și a Austriei pe câmpiile lombarde spre a realiza unirea, dinastia, independența.

Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu, Ion Brătianu, Vasile Alexandri, C. A. Rosseti, frații Golești, generalul Tell etc., sunt oamenii care au propovăduit și au prezidat la realizarea unirii, la aducerea dinastiei străine, la războiul independenței. Faptele acestea nu se pot uita. Ei au început să construiască, teritorial și politic, edificiul României Mari, edificiu terminat pe dinafară și care rămâne să fie întocmit înăuntru.

Și în sângele lor au fost înțeleși, ajutați, conduși de cel ce avea să fie Regele Carol I-ul.

Iată deci să nu criticăm fără simț și înțelegere istorică, ci să ne facem și noi, în momentul nostru istoric, datoria cu tot atâtea

rezultate ca și oamenii ce și-au început viața ca vasali ai Turciei și și-au sfârșit-o ca cetățeni ai Regatului României.

Insfârșit — să nu fim materialisti dar nici să nu închidem ochii în fața realităților materiei — dela pleiada de oameni care au condus poporul românesc între anii 1848—1890 ne-a rămas mare parte din înzestrarea tehnică a țării. Căi ferate, șosele, poduri, diguri, edificii publice le avem dela ei, *aproape toate dela ei*. Și tot dela ei — bun rău — avem statul modern românesc *independent*, cum n'a mai fost de pe timpul lui Ștefan cel Mare.

Regele Carol, era și el un pașoptist. Avea și el iluzia progresului, a științei, a tehnicei.

A însemnat oare acést lucru un rău pentru țară? Nu! A însemnat întâlnirea — în spiritul timpului lor — a unui mare Domn cu cea mai dezinteresată, mai gata de jertfă, mai nobilă, mai bine pregătită, mai talentată generație a istoriei noastre, dela Ștefan cel Mare până la generația legionară.

IV

TERITORIUL ȘI POPULAȚIA

Întinderea României — Populația ei — Numărul străinilor — Satele și orașele — Profesiunea locuitorilor — Biserici și Mănăstiri.

Mică era țara și neînsemnat era poporul peste care avea să domnească Principele Carol. Cu o suprafață de 120.973 km. p. față de 20.752.765 Km. p. câți cuprindea imperiul Rusesc din Nord-Estul țării, față de întinderea de 6.225.060 Km. p. a dublei monarhii Austro-Ungare din Nord-Vestul țării, sau față de 4.469.616 Km. p., câți avea împărăția Semilunei din Sudul țării,¹⁾ era atât de mică încât părea strivită de revărsarea exagerată a celor trei imperii ce o înconjurau cu vechea lor dragoste ocrotitoare, gata s'o înăbușe cu primul prilej. Era compusă din două provincii distincte, Muntenia cu Oltenia formând împreună Țara Românească sau Valahia, și Moldova, cu cele trei județe din sudul Basarabiei ce ne fuseseră retrocedate prin pacea dela Adrianopol, formând împreună principatul Moldovei. Din cuprinderea de 24.240.931 de pogoane, câte avea întreaga țară, numai 12.636.618 pogoane erau terenuri cultivabile. Pădurile însumau un total de 4.029.947 pogoane iar terenurile necultivabile erau 7.574.366 pogoane.²⁾ Aproape o treime din întinderea țării era necultivabilă; a șasea parte din cuprinsul ei era acoperită cu păduri. Jumătatea ce rămânea era cultivabilă, ceea ce nu înseamnă că se și cultiva; în orice caz această întindere era întrebuițată într'un fel sau într'altul. Având în cuprinsul ei atât de mic munți înalți, acoperiți cu păduri de o de-

1) Almanachul Gotha pe 1866.

2) Analele Statistice ale României pe 1865, pag. 22—23.

sime cunoscută până în depărtări, dealuri, de a căror fructe și vi-nuri se mai pomenește și în zilele noastre, și câmpuri, care erau adevărate grânare pentru întreaga Europă, pământul acesta era menit să adăpostească un neam mai fericit decât sorocise istoria.

Neamul ce-și adăpotea zilele și-și făurea soarta pe pământul atât de dăruit de Dumnezeu, era al nostru. Cuprinzând cu totul 4.424.691 de suflete el se întindea în mod inegal pe întinsul teritoriului, dând o medie de 722 de locuitori de fiecare leghe. Părțile cele mai populate erau cele din jurul orașelor mari ca Bucureștii și Iașii. Ținuturile moldovenești deasemenea aveau o populație mai deasă. Județele dela munte erau și ele mult mai populate decât cele dela șes. În schimb întreaga regiune din sudul țării — dela malurile Dunării — era foarte puțin populată; Mehedințul, Doljul, Romanații, dar în special Ialomița și Brăila, erau aproape pustii. Iată aci tabloul din care se poate constata suprafața fiecărui județ, populația sa și numărul de locuitori de fiecare leghe pătrată în județul respectiv :

	J U D E Ț U L	Suprafața în leghe	Populația	Proporția populației pe leghe
1	Ilfov	203.519	277.407	1.359
2	Roman	95.605	119.864	1.248
3	Putna	132.349	155.891	1.172
4	Iași	178.460	205.648	1.149
5	Botoșani	149.133	167.680	1.117
6	Vaslui	110.429	122.264	1.101
7	Vâlcea	131.240	140.912	1.067
8	Gorj	143.884	145.937	1.013
9	Tutova	115.291	117.463	1.012
10	Muscel	81.050	78.255	954
11	Tecuci	133.619	127.063	948
12	Fălciu	169.705	99.595	905
13	Dorohoi	150.744	144.295	855
14	Prahova	246.463	199.314	806
15	Bacău	243.928	193.250	792
16	Covurlui	134.582	104.830	776
17	Neamț	202.297	157.599	776
18	Dâmbovița	184.130	138.693	755
19	Teleorman	182.715	137.580	752
20	Suceava	195.044	133.102	679

	J U D E Ţ U L	Suprafaţa în leghe	Populaţia	Proportia populaţiei pe leghe
21	Romanaşi	184.409	129.128	662
22	Dolj	321.103	212.718	660
23	Mehedinţi	277.731	185.631	654
24	Argeş	242.698	150.383	619
25	Vlaşca	193.738	113.759	586
26	Olt	172.392	100.651	582
27	Buzău	247.362	145.030	546
28	Râmnicu-Sărat	165.535	87.643	528
29	Ismail	281.513	132.049	471
30	Cahul	196.444	45.958	233
31	Brăila	300.627	66.490	221
32	Ialomiţa	406.012	87.979	216

Repartiţia populaţiei pe sexe era destul de curioasă prin predominarea bărbaţilor; din întregul populaţiei 2.276.558 erau bărbaţi iar 2.148.403 erau femei. ²⁾

Nu avem date precise asupra populaţiei româneşti din acea vreme din punctul de vedere al naţionalităţii. Vom folosi însă pentru o aproximativă lămurire statisticile care deosebesc locuitorii Principatelor după supuşenile lor. Lămurirea este aproximativă fiindcă încăodată evreii ne vor încurca socotelile; în acea vreme erau imprăştiati, ascunzându-se fie printre pământeni, fie printre supuşii diferitelor state europene, sub scutul cărora îşi urmăreau neturbaţi scopul. După protecţiuni locuitorii erau astfel împărţiţi :

Supuşenie austriacă	28.186
„ prusacă	3.658
„ greacă	9.545
„ engleză	2.823
„ rusească	2.706
„ turcă	2.631
„ franceză	1.142
„ italiană	167
Supuşenia altor state	596
Total străini . .	51.427
Pământeni	4.373.534
Totalul locuitorilor	4.424.961 ³⁾

1) Analele Statistice ale României pe 1865, pag. 20—21.

2) idem, pag. 36-37.

3) idem, pag. 40-41.

Pentru o mai bună înțelegere a situației dăm tabloul repartiției străinilor pe județe :

JUDEȚUL	Numărul străinilor	Totalul populației	Pro- porția la sută
Ilfov	12.018	277.407	4,3
Brăila	6.309	66.490	9,6
Covurlui	5.288	104.830	5,0
Iași	4.617	205.643	2,3
Ialomița	2.508	87.979	2,9
Prahova	1.771	199.314	0,9
Botoșani	1.448	167.630	0,8
Tutova	1.538	117.463	1,3
Neamț	1.270	157.599	0,8
Bacău	1.180	193.250	0,6
Dorohoi	1.171	144.295	0,8
Vlașca	1.066	113.759	0,9
Buzău	994	145.030	0,7
Dolj	925	212.718	0,4
Putna	909	155.391	0,6
Roman	875	119.364	0,7
Ismail	859	132.949	0,6
Mehedinți	832	185.631	0,5
Suceava	810	133.102	0,6
Tecuciu	782	127.063	0,6
Dâmbovița	692	138.693	0,5
Muscel	532	78.255	0,7
Vaslui	495	122.264	0,4
Fălciu	493	99.595	0,5
R.-Sărat	436	87.643	0,5
Romanați	299	129.128	0,2
Cahul	271	45.958	0,5
Vâlcea	262	140.912	0,2
Gorj	235	145.937	0,2
Teleorman	235	137.580	0,2
Argeș	216	150.383	0,1
Olt	91	100.651	0,1

Din cercetarea acestor cifre rezultă câteva constatări. În primul rând numărul mic al străinilor. Deabia 1,2% ce se pierd în masa compactă a neamului nostru. Trebuie totuși făcută o observațiune. În afară de acești străini, recunoscuți în mod oficial în afară de sângele și sufletul nostru, mai erau un număr destul de mare de străini ce-și ascundeau aspirațiile și interesele sub masca pământeanului. Este vorba de evreii pe care, i-am pomenit deja și asupra cărora vom mai reveni. În al doilea rând se poate constata

1) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 40—41.

din tablourile de mai sus locul de așezare al străinilor. Cele două mari orașe din aceea vreme, Bucureștii și Iașii, capitalele Principatelor, aveau în mod natural un număr mare de străini prin însăși funcțiunea lor. Porturile noastre, prin care se făcea întreg comerțul nostru cu străinătate, aveau și ele un însemnat număr de străini. În fine, orașele din Moldova, în cari sub masca și avantajele cetățeniei străine se ascundeau evreii, erau și ele printre centrele populate de străini.

Pentru o mai completă înfățișare a acestei probleme, a străinilor din țara noastră, să folosim și statistica care împărțea pe locuitorii pământului nostru după credința lor. Iată și acest tablou :

RELIGIA	Populația	Pro- porția la sută
1. Creștini :		
Ortodoxi	4.198.862	94,9
Catolici	45.152	1
Protestanți	28.903	0,7
Armeni	8.178	0,2
Lipoveni	8.375	0,2
2. Necreștini :		
Israeliti	134.188	3
Mahomedani	1.323	

De data aceasta putem să ne dăm seama de adevăratul număr al evreilor ce sălășluiau printre noi. Indiferent de masca protecțiunii sub care se ascundeau, habotnicia îi trăda. Mai târziu, când ne vom ocupa de aspectele naționale ale situației economice, vom delimita aspectul real al problemei evreești din acea vreme; deocamdată ne mulțumim cu această vagă conturare.

Popor profund credincios, neamul nostru acoperise întreg întinsul țării cu mănăstiri și biserici; fiecare județ avea câteva sute de asemenea lăcașuri care, pe vremea aceea, se umpleau Duminicile cu credincioșii veniți să se închine Domnului. Erau în total

1) Analele statistice ale României: pe 1865 pag. 38—39.

6.658 de biserici ortodoxe. Celelalte religii aveau mult mai puține lăcașuri de închinare.

Iată, în tabloul care urmează, numărul bisericilor în raport cu numărul credincioșilor fiecărui cult :

RELIGIA	Nr. credincioșilor	Nr. bisericilor
Ortodoxi	4.198.862	6.658
Israeliti	134.188	276
Catolici	45.152	63
Protestanți	28.903	12
Armeni	8.178	11
Lipoveni	8.375	7
Mahomedani	1.323	3
Total	4.424.961	7.230

1)

Un alt aspect interesant este acela al așezării populației la sate și la orașe. Din totalul de 4.424.961 al populației de pe întinsul țării Românești, 3.643.782 locuitori erau la sate și numai 781.179 la orașe. 2) Aceste cifre ne dau adevărata înfățișare a țărilor românești; pământuri locuite în covârșitoare majoritate de țărani. Țări în care elementul cel mai numeros și cel mai interesant îl forma pătura țărănească. Comunele rurale ajungeau la numărul de 3.018 și trebuie să ținem seamă că fiecare comună rurală era compusă din mai multe sate și cătune — condițiunea esențială a constituirii unei comune rurale fiind existența a cel puțin 100 de familii sau 500 de locuitori. Comunele urbane și târgurile ajungeau la 125; mai toate alcătuirii mici, cu un număr de locuitori neînsemnat și cu un aspect destul de primitiv, cu excepția câtorva orașe numai, ca Bucureștii, Iașul, Botoșanii, Galații, Ploeștii, Craiova, Brăila și alte câteva. Iată numărul locuitorilor orașelor :

1) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 47.

2) idem.

ORAȘUL	Nr. locuitorilor	ORAȘUL	Nr. locuitorilor
București	141.754	Vaslui	6.547
Iași	90.236	R.-Sărat	5.698
Botoșani	37.594	Caracal	5.638
Galați	36.107	Tg. Frumos	5.641
Ploești	26.468	Târgoviște	5.101
Brăila	25.767	Mihăileni	5.077
Craiova	21.521	Hârlă	4.825
Ismail	20.869	Suliscea	3.975
Bârlad	18.251	Știrbei (Călărași)	3.947
Huși	17.697	Herta	3.831
Focșani	16.939	Roșiorii de Vede	3.817
P.-Neamț	16.353	Slănic-Prahova	3.597
Roman	14.981	Odobești	3.187
Bolgrad	13.937	Zimnicea	3.183
Fălțiceni	12.884	Râmnicu-Vâlcea	3.160
Bacău	12.440	Mizil	3.098
Tg.-Ocna	11.356	Turnu-Măgurele	2.975
Giurgiu	10.557	Cernăuți	2.946
Neamț	10.069	Severin	2.925
Băzău	9.027	Ștefănești Botoșani	2.924
Dorohoi	8.864	Moinești-Bacău	2.918
Alexandria	8.496	Curtea de Argeș	2.821
Câmpulung	8.283	Văleni	2.791
Tecuciu	8.003	Câmpina	2.777
Chilia	7.727	Târgu-Jiu	2.661
Pitești	7.259	Oltenița	2.319
Reni	7.516	Calafat	2.280
Cahul	6.906	etc., etc., etc.	

Câteva constatări se desprind și din citirea cifrelor de mai sus. Mica diferență dintre numărul locuitorilor Bucureștilor și a Iașului, între care nu este o deosebire decât de 50.000 de suflete, este prima constatare. Capitală a țării numai de 6 ani, Bucureștiul nu absorbise încă întreaga viață a României, astfel cum o va face mai târziu. Efectele centralizării, care aveau să aducă fosta capitală a Moldovei în pragul ruinei, nu începuseră încă să fie atât de vădite, deși erau dureros simțite de către toți acei cari nu fuseseră încă atrași de puterea centripetă a noii capitale. Se observă apoi superioritatea numerică a așezărilor orașenești din Moldova asupra celor muntenești; cu excepția a câtorva porturi, ca Brăila și Giurgiu, sau a câtorva orașe de mare importanță, ca Ploești și Craiova, orașele din Muntenia erau puțin populate. Târgu-

1) Analele statistice ale României; pe 1865 pag. 46.

Jiul, Severinul, Călărașii, Turnu Măgurele, capitale de județe, erau mult mai mici și mai puțin populate decât miște simple târguri din Moldova ca Mihăileni, Herța, Suliscea, Hârlău sau Târgu Frumos. În ceea ce privește puțină dezvoltare pe care orașele românești o aveau în acea vreme, ea se explică prin faptul că ele nu dădeau încă posibilitatea de existență decât unui număr restrâns de locuitori. Structura economică din acea vreme a Principatelor făcea ca întreaga viață românească să se desfășoare în special la sate. Orașele nu erau locuite decât de funcționari, destul de mulți e drept, de negustori și de meseriași, puțini la număr, și de boeri, și mai puțini. Clasa burgheză, care constituie cea mai mare parte a orașenilor, era încă nedezvoltată în țările noastre. Avântul pe care țara îl va lua abia deacum înainte și întărirea burgheziei, rezultată atât din evoluția economică normală a țării cât mai ales din protejarea ei interesată de către partidele politice, vor face ca orașele să capete o reală importanță și în consecință o mare dezvoltare. Eventualitatea existenței mai ușoare și posibilitatea câștigului mai mare vor exercita o puternică forță de atracție asupra țăranilor și îi vor îndemna să se instaleze în orașe, producând astfel o puternică depășire a elementului rural.

Întreaga această populație ce se întindea pe cuprinsul țării trebuia să-și găsească un mijloc de lucru pentru a-și asigura existența. Era natural ca într-o țară „eminamente agricolă”, cum era în mod obișnuit caracterizată România înainte de război, și cu o populație în atât de mare proporție așezată la țară, ca majoritatea locuitorilor să fie agricultori. Ceea ce este însă de un interes deosebit în conturarea, și din acest punct de vedere, a fizionomiei românești din epoca care ne interesează, este aflarea celorlalte profesii îmbrățișate de locuitori, precum și stabilirea unei proporții între diverși profesioniști. Din păcate nu avem o statistică exactă care să ne lămurească definitiv. Singurele date pe care le-am putut găsi se referă nu la locuitori ci la capii de familie; din această cauză nu putem avea cifre precise. Totuși pentru orientarea noastră și pentru completarea aspectului românesc din acea vreme ne vom

folosi de aceste singure date existente. Iată care era aspectul popo-
rului român din punct de vedere al meseriei :

PROFESIA	No. capilor de familie
Agricultori	684.168
Meseriași	59.869
Comercianți	30.417
Calfe	23.192
Funcționari	22.811
Preoți	9.702
Profesori	6.066
Călugări	4.672
Călugărițe	4.078
Bele-Arte	2.156
Avocați	318
Medici	272
Moașe	204
Chirurgi	151
Spitieri	95
Alte profesii dintre care și servitori	125.815
Total	973.986

În afară de covârșitorul număr al agricultorilor — 648.168 din 973.986 — mai sunt câteva observațiuni de făcut. În restul de 289.818 capi de familie, care în fapt formează clasa burgheză, se remarcă marele număr de comercianți, meseriași și calfe care ajung împreună la cifra de 113.478 capi de familie. Numărul funcționarilor este deasemenea îndeajuns de ridicat (22.811) dacă ținem seama pe deoparte de puțina dezvoltare pe care aparatul de stat o luase în aceea vreme și pe de altă parte de faptul că între funcționari nu fuseseră trecuți nici militarii, nici profesorii, nici preoții. Marele număr de preoți și călugări, care ajungeau la 18.452 este semnificativ și ne arată simțul profund religios al poporului nostru. Dar poate cea mai interesantă concluzie se poate trage din numărul extrem de neînsemnat al profesioniștilor liberi, — avocați, ingineri, medici, — care cu toții adunați la un loc nu ajungeau să fie mai mulți de 838. Chiar dacă cifra aceasta ridicolă nu corespunde în totul realității — și vom vedea mai târziu că liberii

1) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 42—43.

profioniști erau ceva mai numeroși — oricâtă aproximație ar putea intra în aceste calcule — este totuși suficient să se pună, alături numărul total de 973.968 al capilor de familie și numărul de 838 al capilor de familie profioniști pentru a-ți da seama de inexistența acestei categorii în acea vreme. Este încă o vie dovadă a puținei dezvoltări a burgheziei române și a primitivității vieții românești din acea epocă.

Dacă am încerca acum să tragem câteva concluzii generale din datele de mai sus ajungem la următoarele constatări asupra populației românești din acea vreme :

Poporul român forma o masă compactă și unitară : elementele de alt neam sau de altă religie erau încă în infimă minoritate și puțin periculoase, cu excepția evreească. Populația era destul de redusă față de suprafața ocupată. Așezată într'o proporție extrem de mare la sate față de orașe, țăranii constituiau o covârșitoare majoritate. Principala ocupațiune era agricultura. Burghezia în număr mic față de restul populației, era formată în special din comercianți, meseriași și funcționari; profesiunile libere erau aproape inexistente. Iată caracteristica poporului român la sosirea noului Domn.

V

VIATA IN PRINCIPATE

Viata țaranilor — Aspectul satelor — Descrierea diferitelor orașe din țară — Cum apăreau Bucureștii în ochii străinilor — Cum trăiau bucureștenii — Clasele sociale.

Din datele precedentului capitol ne-am putut da seama de întinderea și cuprinderea pământului românesc precum și de compunerea și așezarea neamului ce-l locuia. Să încercăm în paginile acestea să arătăm felul de viață al poporului și așezările lui.

Cea mai însemnată și cea mai numeroasă parte a populației românești era alcătuită din țărani. Lipsiți aproape în întregime de orice proprietate ei duceau o viață de cumplită sărăcie. Aceasta îi făcea să depindă de proprietarii de moșii cu care trebuiau să se înțeleagă pentru a-și putea procura un mijloc de existență prin munca câmpului aparținând marelui proprietăți. Puțini erau acei dintre țărani care aveau stăpânirea vreunei bucăți de pământ; adesea ori chiar locuințele din vatra satului, în care își adăposteau nevoile, nu le aparțineau. Această situațiune îi pune în complectă dependență față de proprietarii moșiilor și îi ținea în mizerie. Prost îmbrăcați, insuficient hrăniți, duceau o viață care uimea pe toți cei ce adânceau realitatea. O anchetă oficială observa că în Gorj în 1862 „două din trei părți de locuitori sunt lipsiți de nutriment și de îmbrăcăminte și au locuințe ca animalele”¹⁾, iar în Muscel Doctorul Felix constatasese că sătenii mănâncă în cursul unui an în

(1) A. D. Xenopol. Domnia lui Cuza-Vodă, vol. II pag. 201.

medie un miel la 66 de locuitori, un bou la 53 de locuitori, un porc la 120, 2 păsări de locuitor și 227 de dramuri de pastramă. ¹⁾ Hrana obișnuită a țăranilor era mămăliga sau diferite plante și buruieni; în schimb rachiul era consumat în cantități îngrijorătoare.

Este evident că dacă aceasta era situația țăranilor nici așezările lor nu puteau fi mai bune. Dacă la munte — unde climatul aspru îi obliga să-și construiască locuințe care să-i puie la adăpost de greutățile iernei și unde materialul lemnos se găsea ușor — locuințele lor erau socotite ca bune pentru animale, se poate ușor imagina cum trebuie să fi fost adăposturile țărănești dela șes, unde materialul de lucru lipsea cu desăvârșire. Avem o descriere a unor asemenea sate ce se găseau pe drumul dintre Giurgiu și București. Iat-o: „Hărțile arată și sate. Să nu credeți nimic. Este adevărat că sunt câteva colibe, câteva bordeie unde se adăpostește poșta. Mai sunt deasemenea câteva colibe joase, fără nici o soliditate, aproape tot atât de șubrede ca și corturile arabe. Se mai găsesc deasemenea adăposturi săpate în pământ. Când zăpada își întinde suprafața albă peste aceste adevărate mușuroaie de cârțiță, totul dispare ni-velându-se. Îți trebuie un ochiu foarte ager pentru ca să recunoști după fumul hornurilor aceste aproximative locuințe”. ²⁾ Iată cum apăreau, în ochii unui străin venit pentru prima oară prin părțile noastre, satele românești. Poate să fie multă exagerare, datorită prea marei deosebiri dintre așezările apusene și cele dela noi, în cele scrise de către străinul călător. Totuși, chiar așa fiind, părțica de adevăr ce mai rămâne este suficientă pentru a ne face să vedem cum arătau satele noastre pe vremea aceea.

Nici orașele nu par să fi fost cu mult mai civilizate, după impresiile aceluiași călător. Construite fără nici o socoteală, după voia întâmplării și capriciile proprietarilor, lipsite de construcții publice, cu locuințe patriarhale cu un singur cat, înconjurate de grădini fără de sfârșit, cu străzi care înconjurau proprietățile îndreptându-și cursul după neregularitățile curților, fără canalizare și fără

(1) A. D. Xenopol. *Domnia lui Cuza-Vodă*, vol. II pag. 201.

(2) *La Moldo-Valachie* par G. Le Cler (Paris 1866) pag. 22.

pavaj, orașele acestea aveau aspectul unor sate întinse. Dar să lăsăm mai bine tot pe călătorul străin, ofițer francez venit tocmai dela Paris să ne reorganizeze armata, să ne descrie câteva din orașele prin care a trecut.

Iată Giurgiul, primul oraș românesc în care străinul a descins: „Câteva grămezi de cărămidă căzută, câteva ziduri prăbușite, câteva deschizături acoperite cu frunzișuri sau lăsate libere încă dela 1829. Un arc căzut în ruină și vrând să aibe aspectul unei porți. Înăuntru orașului maldăre de gunoaie. Câteva străzi pavate cu pietroaie imense depărtate unele de altele, unele mai sus altele mai jos. Case joase cu un singur etaj, tinde de lemn. Gospodăriile murdare. În jurul locuințelor imense maidane, cete de câini vagabonzi, de porcei, de găște și bibilice. Toți călcând în noroi dea-valma. Acesta este sătulețul pe care dicționarele îl numesc oraș mare și port de mișcare“¹⁾).

Ploeștiul, în schimb, este socotit că are un aspect agreabil. Centru comercial de oarecare importanță pentru animale și pielărie, orașul ocupa suprafață prea mare, se pare, pentru populațiunea de 26.000 locuitori. Ceiace avea mai deosebit era pavajul „mai puțin prost decât la Giurgiu și București“.²⁾

Brăila este un oraș frumos, conceput după un plan sistematic, destul de bine pavat și având clădiri moderne care reaminteau orașele maritime din apus. Aceasta s'ar explica, după părerea aceluiaș călător francez, prin marele număr de negustori pe care comerțul de grâne îi atrăgea. Se pare, într'adevăr, că peste 20.000 de străini erau stabiliți aci; în special greci și turci. În Brăila exista o bursă precum și nenumărate magazii de grâne. Morile de vânt, în număr de aproape 1.000, așezate la marginea orașului îi dădeau un aspect deosebit. O sală de teatru precum și o întreagă serie de clădiri frumoase, firești într'un oraș comercial atât de important, precum și un frumos bulevard și o grădină publică întregneau aspectul civilizată al orașului. Brăila plăcuse așa de mult străinului, încât propunea mutarea capitalei aci.³⁾

1) La Moldo-Valachie par, G. Le Cler, (pag. 19).

2) idem. pag. 54.

3) idem. pag. 64—65.

Orașul care a plăcut cel mai mult străinului călător a fost Iașul. Nenumăratele turle, casele albe presărate pe dealuri, colinele în cărcate de grădini și vii, între care apar case zugrăvite în culori aprinse, reamintesc călătorului aspectul Algerului. Străzile principale sunt pavate în cuburi de piatră și prevăzute cu trotuare. Orașul fiind așezat în pantă, apa de ploaie îl face de o curățenie deosebită față de celelalte ¹⁾.

Iată acum și impresiile călătorului asupra capitalei. După părerea sa Bucureștii erau un sat imens, construit la întâmplare, fără nici o aliniere, fără canalizare, fără nici una din cele mai mici amenajări ce se văd în orișice orășel din apus. Băltoace adânci umpleau străzile fără ca vreodată să fie uscate. Incercările de curățenie erau zadarnice din cauza insuficienței mijloacelor. Toate eforturile se reduceau până la urmă în a transporta murdăria dintr'un loc în altul. Din această cauză cea mai mare parte a anului nu se putea circula pe jos; trăsurile erau absolut necesare. De aceea se și găseau într'un număr nemaipomenit de mare, umplând străzile și piețele și încurcând circulația. Cei care totuși erau obligați să meargă pe jos încălțau cisme pe care le purtau chiar și femeile. Intinderea Bucureștilor era atât de mare încât ar fi putut ușor adăposti un milion de suflete; terenul neîntrebuințat însă era de două ori mai mare decât cel clădit. Cu excepția a două străzi, în care casele erau mai mult sau mai puțin apropiate, locuințele erau izolate și înconjurată de mari întinderi ocupate de grădini și curți. Fiecare familie avea casa sa, chiar cele mai sărace. Bisericile și mănăstirile, în număr de câteva sute, erau înconjurate de grădini mari și de cimitire nesfârșite. Clădirile erau construite fără nici o socoteală; colibile învecinau palate. De teama cutremurilor, foarte dese, casele nu aveau decât un singur etaj; toate erau construite în cărămidă iar ornamentațiile erau făcute din ipsos, construcțiunea în piatră nefiind obișuită. Mai toate casele erau vopsite în culori vii, iar stilul lor era italianesc, din cauza originii zidarilor. Erau și câteva clădiri care reaminteau stilul arab. Sin.

1) La Moldo-Vaalachie par G. Le Cler, pag. 79—88.

gura clădire monumentală a oraşului era Teatrul, copie a Scalei din Milano. Palatul Domnitorului era cu totul neînsemnat; cea mai mică dintre casele depe bulevardul Strassbourg din Paris depăşea locuinţa mai mult decât modestă a Principelui. Alte clădiri despre care să se poată pomeni nu aveau Bucureştii. Bisericele însă erau nemaipomenit de frumoase; în special bisericile Sft. Spiridon şi Sft. Gheorghe, cu arhitectura lor de-o rară eleganţă şi cu frescele de o valoare reală, impresionaseră pe străin.

Vara însă oraşul lua un aspect cu totul diferit; tot oraşul era acoperit de verdeaţă, care astupa toate murdăriile şi urâţeniile. Arborii nu lăsau să se vadă decât din când în când câte o clopotniţă de biserică sau acoperişul vreunei case mai înalte; ai fi zis, privind din foişor sau depe vreun deal în apropiere, că ai în faţa ta o nesfârşită grădină presărată din când în când cu chioşcuri şi pavilioane.¹⁾

Dacă astfel arătau Bucureştii sub aspectul lor exterior, viaţa ce se scurgea între zidurile sale era dintre cele mai vii şi mai atrăgătoare. Casele boiereşti, atât de puţin arătoase pe dinafară erau de un mare lux şi aveau un număr imens de încăperi. Mobile aduse din Paris şi din Viena, covoare de Smirna şi tapişerii de Aubusson, porţelanuri de China şi de Sèvres, argintărie bogată, iată ceea ce descoperea cel ce călca pragul caselor boiereşti. În căperile nu se mai sfârşeau; construite pe un teren care nu costa mai nimic şi trebuind să adăpostească, pe lângă stăpânii casei, o întreagă armată de servitori, locuinţele aveau atâtea odăi, cămări şi cămăruţe încât te pierdeai prin ele. În locuinţele acestea balurile, mesele şi petrecerile se ţineau lanţ. Oraşul nu avea o viaţă prea dezvoltată; cluburi nu existau, teatrele erau puţine şi nu prea frecventate, iar la cafenele nu prea obişnuia să se ducă lumea. Locuitorii erau deci obligaţi să-şi petreacă timpul liber — şi era mult timp liber pe vremea aceea — în casă şi în familie. Deaci şi dezvoltarea mare pe care viaţa mondenă o luase în oraş; vizitele, sindrofiile şi balurile care aveau loc în casele particulare constituiau singura posibilitate de petrecere. Fiecare în clasa lui,

(1) La Moldo-Valachie par G. Le Cler, pag. 25—50.

fiindcă pe vremea aceea clasele sociale nu se amestecaseră încă; boerii nu vedeau decât pe boeri și burghezii nu puteau vedea decât pe burghezi. Dacă în viața politică se amestecaseră clasele între ele, în cea mondenă granițele se păzeau cu sfințenie; rareori și cu multă greutate era admis vreunul dintr'o clasă de jos în casele boierești.

Singurul loc de întâlnire și de amestecare a claselor îl constituiau balurile publice din timpul carnavalului, care aveau loc în sălile teatrelor. De fapt balurile se reduceau la plimbări în sunetul agreabil al valsurilor, polcelor și mazurcilor, și la tachinării și intrigi la adăpostul dominourilor și al măștilor, căci nimeni nu dansa. Bărbații, așezați pe banchetele dimprejurul sălei, așteptau să fie acostați de măștile ce se plimbau în grupuri prin mijloc. Incetul cu incetul conversațiile se legau, flirturile începeau și grupurile se formau după cunoștințe sau simpatii; apoi fiecare se ducea să supeze, fie pe la vreo cunoștință fie pe la vreun restaurant la modă, sfârșind astfel mulțumit seara începută.

În afară de aceste singure manifestări ale vieții exterioare în timpul iernei altele nu mai erau. Vara, în schimb, odată cu căldura și timpul frumos, se schimba și felul de viață. Lumea începea să iasă, dornică de aer și de soare, după lunile nesfârșite de iarnă. Plimbări în caleașcă sau pe jos, partide de călărie sau excursiuni pela mănăstiri sau moșiile învecinate înlocuiau acum sindrofiile și seratele. Fiecare, după mijloacele și situația sa, se bucura de frumusețea timpului. Șoseaua Kiseleff era locul de plimbare și de întâlnire al celor din protipendadă; caleștile plimbau timp de câteva ore în susul și în josul șoselei frumusețile orașului. Cișmigiul servea de loc de distracție celor care, neavând parale să închirieze un muscal care să-i plimbe la șosea, se mulțumeau să se învâртеască în jurul muzicii militare sau a tarafului de lăutari. Mai erau și grădini în București. Era Belevue, un fel de „Mabille”, sau „Chateau des fleurs”, unde, în fiecare Joie și Duminică seara, tineretul și eleganțele orașului se plimbau ascultând orchestra nemțească, luau câte o zaharica, schimbau o privire sau făceau puțină conversație. Era Rașca, un fel de grădină de vară unde, cu lăutarii la ureche, își petreceau serile tinerii dornici de viață și amatorii de o mâncare bună. Mai erau și câteva grădini, adevărate săli de dans în aer liber, în

care întreaga colonie nemțească, cu bunici și copii, își petrecea Duminicile, de după amiază și până noaptea târziu, jucând dansuri tiroleze, consumând halbe după halbe și trăgând din pipă. Dăm-bovița era transformată într'un strand imens pe tot parcursul ei prin mijlocul orașului; dacă treceai pe marginea apei vedeai femei în cămași și copii în pielea goală care, zăpăciți de călduri, căutau și ei să se răcorească prin acest mijloc simplu și primitiv.

Am văzut mai sus că societatea românească din orașe era împărțită în mai multe clase. Jos de tot meseriași și funcționăriși; de proveniență modestă, cei mai mulți fiind copii ai slugilor boierești protejați de stăpânii în curtea cărora crescuseră, sau fii ai țăranilor depe moșiile boierești. Oameni trăind simplu și modest, fără pretențiuni și fără prea mari greutăți, considerându-se și acum, când se găseau oarecum de capul lor, atârnători de foștii lor stăpâni, pe care îi priveau ca protectori; alergând totdeauna la ei când aveau vreun necaz și gata oricând să servească când li-se cerea.

Venea apoi clasa negustorilor mai însemnați, a funcționarilor mai înalți și a profesiioniștilor mai răsăriți. Clasă ce constituia adevărata burghezie; închisă oarecum între simțul său de demnitate care o oprea să frecventeze pe moșcii de jos și între posibilitatea de a pătrunde în clasele boierești, ea ducea o viață complect separată de ceilalți. Totuși dorința lor ascunsă de a pătrunde în clasa boierească, înălțându-se astfel în erarhia socială, îi făcea să-și împingă copii spre profesiunile libere, cu ajutorul cărora să poată intra, ei cel puțin, acolo unde părinții nu reușiseră. Fapt care avu drept consecință pierderea negoțului din mâinile noastre, slăbirea clasei negustorești și prea marea afluență spre profesiunile intelectuale sau armată, care deschideau toate ușile și ofereau toate posibilitățile.

Deasupra acestora, clasa marilor bogătași, mai toți stăpânitori de mii de fălci sau pogoane și de mii de suflete. Urmași ai vechii boerimi românești, în cea mai mare parte, dar nu toți. În orice caz amestecați în mare cantitate cu sânge străin, în special grecesc. Trăind sub imperiul originii și mentalității orientale, cu

care fuseseră obișnuiți, și sub influența occidentului, pe care îl văzuseră puțin și-l înțeleseseră prost, boierii adevărați dar mai ales cei ce se pretindeau astfel duceau o viață greu de înțeles. Născuți și crescuți fără grija zilei de mâine, cei mai mulți dintre ei nu prețuiau valoarea banului. Fără nici o ocupație, puțini erau aceia care știau să-și administreze bogățiile. Bărbații își împărțeau vremea între intrigile vieții publice și jocurile de noroc; femeile își ocupau timpul cu intrigile vieții private și cu jocurile dragostei. De o eleganță vestită, îmbrăcându-se după ultimele modele aduse de croitorii evrei din Viena și Paris, femeile aveau o singură preocupare, să nu le ajungă bătrânețea — adică 30 de ani căci atunci erau ele considerate bătrâne — fără ca între timp să nu fi făcut să se vorbească de ele în saloane, prin toalete, capricii și aventuri. Erau și altfel de femei, fără îndoială, și multe dintre ele ar fi dorit poate o altă viață; mediul în care trăiau însă, cu mentalitatea orientală ce desconsidera femeia, pe care se grefa o superficială și rea înțelegere a moravurilor apusene, schimbase și aci obiceiurile, succise mințile și transformase sufletele. Bărbații lor, moștenitori ai unor averi imense, neavând obligațiunea de a munci, își umpleau viața cu lucruri ușoare, ca jocurile de noroc, sau periculoase, ca politica. Averi întregi și situațiuni importante fuseseră năruite din cauza acestei îndoite pasiuni. Lipsa de preocupări serioase și inexistența contactului cu realitățile din țară îi făcea să piardă pe fiecare zi importanța pe care averea lor și greutatea situațiunii lor sociale le-o dădea. În umbra lor, profitând de banii pe care tot dela ei îi luau prin diverse mijloace, se ridicau de ușurință și de lipsa de seriozitate de care dădeau dovadă și alte clase, apăreau alți oameni. Era burghezia, care profitând de dezvoltarea economică, de sprijinul politicei și de nepăsarea boierilor, lua odată cu averea și influența politică și importanța socială a vechii clase boierești române. Era clasa care începuse de pe atunci să se ridice dar care în tot timpul noii domnii va precumpani în conducerea țării.

VI

MIJLOACE DE COMUNICAȚIE

Șosele — Poștaioane și diligențe — Cum se călătorea — Necesitatea căilor ferate.

Primul lucru care te făcea să vezi, de îndată ce treceai granița dinspre imperiul Austro-Ungar spre Principatele Românești, că te aflai, nu în altă țară dar în altă regiune europeană era starea căilor de comunicații. Înainte de a vedea satele sau de a intra în vreun oraș, mijloacele de comunicații te lămuriau.

În primul rând șoselele. Numite astfel dintr'o veche obișnuință, cea mai mare parte dintre ele erau drumuri naturale bătătorite de carele țăranilor care mergeau dintr'un loc într'altul. Starea lor este ușor de închipuit; iată totuși pentru definitivă lămurire mărturia aceluiași călător străin care ne-a lăsat impresiile sale: „Există între Giurgiu și București un drum în proiect improbit cu numele de șosea. Acest drum creat de imaginație este indicat în hărți; să nu vă încredeți. Este adevărat că există un simulacru de traect indicat prin linia stâlpilor telegrafici și din când în când câte un morman de pietre, dar la atâta se reduce șoseaua.”¹⁾ Asemenea șosele, numite de altfel în chip modest de către oficiali „șosele naturale”, legau orașele cele mai importante între ele, plecând evident din cele două capitale către frontiere. Astfel din București plecau patru șosele: prima, care lega orașul cu granița ungurească la Orșova, prin Găești, Pitești, Slatina, Craiova, Turnu-Severin, Vârciorova; a doua, care lega capitala

1) La Moldo-Valachie par G. Le Cler.

de Predeal prin Ploești-Câmpina; a treia, care lega Bucureștii cu Giurgiu; și a patra care unea cele două capitale, prin Ploești, Buzău, Focșani, Bacău, Roman. Din Iași plecau două drumuri: unul care ajungea până la Galați, Reni, prin Vaslui, Bârlad, Tecuci, și al doilea care ajungea până la granița bucovineană dela Marmonița prin Botoșani, Dorohoiu. În afară de acestea mai erau șoseaua dealungul Oltului, între Slatina și Turnu-Roșu prin Râmnicu-Vâlcea, și drumul dintre Roman—Fălticeni și Cornu—Luncii. Deosebit de toate aceste drumuri mai importante, care constituiau mijloacele de comunicație ale țării cu străinătatea, mai erau o întreagă serie de drumuri ce legau între ele diferitele orașe, târguri și sate. Rețeaua de drumuri era cam aceeași ca în vremurile noastre; toată strădania anilor următori a fost de a transforma drumurile făcute de întâmplare și nevoi în șosele construite de tehnica modernă.

Invenția „balaurului cu foc” nefiind încă adoptată în țara noastră, singurul mijloc de călătorie era acela al diligențelor. Formate în cea mai mare parte din trăsuri ce nu mai puteau fi întrebuințate în țările vecine, ele transportau dintr'un oraș într'altul călători, bagaje și corespondență. Trase de mai multe perechi de cai piperniciți, slabi și prăpădiți, ce te făceau să te îndoiești de sfârșitul drumului, diligențele transportau călătorii dela o stație la alta. Din distanță în distanță, existau hanuri de-ale poștei unde caii erau schimbați și călătorii lăsați să se odihnească. Conduse de surugii, în pocnetul biciului și în sgomotul chiuiturilor, diligențele porneau peste câmpuri, săreau peste gropi, urcau dealuri și traversau râuri. Din când în când hățurile se rupeau; câte o roată sărea, vreun cal se poticnea. Reparația se făcea imediat, dacă accidentul nu era prea grav, și diligența pornea din nou cu teama unui nou accident și în speranța unui schimb apropiat; dacă întâmplarea era mai rea convoiul înopta pe loc în așteptarea unui alt transport care să-l scoată din nemișcare. Și astfel, din post în post, din accident în accident și din surpriză în surpriză, călătorii ajungeau în cele din urmă acolo unde nevoile îi trimisese. În ase-

menea condițiuni nu puteai fi sigur, în momentul plecării, nici când ai să ajungi, nici dacă ai să ajungi vreodată la limanul călătoriei. Supus hazardului, de multe ori făceai o săptămână pentru o distanță pe care altă dată o parcurgeai într'o zi. Supus riscului, adeseori erai atacat de tâlhari sau de animale sălbatice. Mijlocul de călătorie era fără îndoială incomod și nesigur. În lipsa altuia însă el era întrebuițat de toată lumea care își lua inima în dinți, își făcea cruce și se lăsa în voia soartei lui și a capriciilor evenimentelor.

Una din greutățile întâmpinate de cei ce se aventurau să călătorească prin țară era trecerea râurilor, care se făcea fie prin vad, fie cu bacul, fie pe poduri de lemn. Dacă lucrurile se petreceau normal și trecerea se făcea în condițiuni oarecum satisfăcătoare atunci când apele erau mici, când râul se umfla și apele veneau mari dela munte — în special primăvara sau în timpuri ploioase — trecerea unui râu avea riscurile ei. De cele mai multe ori podurile erau luate de apă iar bacul era înghițit cu căruța cu tot. Trecerea fiind cu neputință călătorii așteptau adeseori zile întregi până când apele, potolindu-se, le permiteau să continue drumul. Se pomenește astfel de un Glagoveanu, boer craiovean, care se ducea la București să se însoare; apele Oltului fiind însă prea mari pentru a le putea trece, el telegrafie la București motivele care îl împiedecau să sosească la timp cu rugămintea de a nu se face nunta fără el.

Dacă acestea erau riscurile și neajunsurile transportului de călători, se poate ușor înțelege condițiunile în care se făceau transporturile mărfurilor. Incetineața drumurilor și scumpirea produsă de mijloacele întrebuițate, precum și nesiguranța ajungerii la destinație, făceau ca întreg comerțul să sufere. Cerealele strânse în centrul țării ajungeau prea scumpe, din cauza costului transportului, la porturile de unde ar fi putut fi trimise peste graniță și erau concurate de produsele rusești.¹⁾ Mărfurile venite din străină-

1) La Moldo-Vlachie par G. L. Cler. pag. 204.

tate pentru necesitățile populației se scumpeau și ele peste măsură. Intreg comerțul și toată populația sufereau din această cauză. Știrile asupra celor întâmplate la Iași ajungeau la București mai repede prin intermediul gazetelor din Paris decât direct din fosta capitală a Moldovei. Este evident că întreaga activitate a țării era paralizată de insuficiența mijloacelor de transport. Măsuri trebuiau neapărat luate pentru remedierea acestui rău.

Se încercase în diverse rânduri să se soluționeze această problemă. Domnitorii Barbu Știrbey în Muntenia și Grigore Ghica în Moldova, dându-și seama de necesitatea introducerii drumului de fier, se străduiseră în tot timpul domniei lor pentru aceasta. Imprejurările însă nefiind prielnice și fondurile necesare lipsind, ei nu putură realiza ceea ce-și propuseseră. În timpul domniei lui Cuza s'au dat rând pe rând concesiuni lui Petre Mavrogheni și Leo Sapiuha, pentru exploatarea căilor ferate din Moldova și Principelui Grigore Bibescu Basarab Brâncovan pentru căile ferate din Muntenia. Aceste concesiuni neputând fi puse în aplicare din cauza lipsei de capital se începură alte tratative și urmară alte concesiuni, date de data aceasta străinilor, care eșuară și ele.

Din cauza greutăților întâmpinate și a lipsei fondurilor necesare, mult prea mari pentru veniturile țării, se căutară alte soluții pentru îmbunătățirea mijloacelor de comunicație. Felurite propuneri se făcură ; dintre toate reținem pe cea a lui D. P. Marțian, cunoscutul statistician și economist care, plecând de la constatarea că cele mai costisitoare lucrări la drumul de fier sunt locomotiva și cărbunii, propunea introducerea unor trenuri care să circule pe șine, însă să fie trase de cai. Cu alte cuvinte el propunea înlocuirea căilor ferate cu tramvae cu cai ; propunerea deși atrăgătoare în aparență fiindcă rezolva pentru moment problema fără a cere prea mari sume de bani, nu fu totuși acceptată.

Până la urmă după îndelungate tratative se încheiară două contracte; unul prin care se prevedea construirea unei căi ferate pe valea Siretului, dela Galați la frontiera Bucovinei, și un altul pen-

tru construirea unui drum de fier între București și Giurgiu. Se mai făcu deasemenea un contract pentru construirea a 19 poduri de fier peste râurile mai importante, pentru a asigura astfel regularitatea comunicației pe șoselele existente. Toate aceste trei contracte însă, deși încheiate în regulă și cu un început de executare pe teren, fură suspendate din cauza schimbării de domnie, urmând ca abia după stabilizarea noii situațiuni să se reînceapă lucrările.

Aceasta era situațiunea transporturilor din Țara Românească la sosirea noului Domn; mijloace de comunicație primitive, încete și nesigure, care paralizau activitatea și dezvoltarea țării. Dealtfel primul care se convinsese despre acest lucru era chiar noul Domnitor, care pentru a ajunge în capitala Principatului său fusese silit să umble cu trăsura cu cai timp de două zile pe șoselele noastre. Deaceia și primele sale eforturi aveau să se îndrepte în această direcțiune și grija sa de căpetenie în primii ani ai domniei va fi pentru înzestrarea noii sale patrii cu acest mijloc de comunicație care o va așeza în rândul țărilor civilizate și va da un real impuls vieții economice. Ani de-a rândul această problemă a căilor de comunicație va preocupa pe tânărul Domnitor; ani de-a rândul va suferi de pe urma acestei chinuitoare probleme care multă vreme va fi și prilejul celei mai mari amărăciuni și obiectul celei mai îndreptățite mândrii al tânărului Prinț.

VII

ORGANIZAȚIA STATULUI

Poziția României — Consecințele așezării asupra ei în dezvoltarea statului — Congresul dela Paris — Transformările organizației românești dela Unire și până la întronarea dinastiei străine — Cadrul constituțional român — Puterile Domnului — Rolul redus al parlamentului — Cum era administrată țara — Mentalitatea găsită de Domnitorul Carol.

Poporul românesc — a cărui înfățișare și mentalitate ne-am străduit s'o zugrăvim în paginile trecute — avea, din cauza așezării geografice și împrejurărilor istorice, o organizațiune specială ce nu poate fi înțeleasă fără o prealabilă lămurire. Deaceea, înainte de a arăta modul de organizare a Principatelor, să explicăm împrejurările care duseseră la această situațiune.

Principatele românești erau așezate între trei mari puteri — Rusia, Turcia și Austria — în perpetuu conflict din cauza tendințelor lor imperialiste. Turcia, care își continua valul ei cotropitor, încerca să se întindă cât mai mult și cât mai adânc în Europa, ce nu știuse să-i reziste. Rusia, al cărui unic țel în orientul Europei era ocuparea Constantinopolului, își urmărea cu tenacitate planul, profitând de orișice moment prielnic. Austria, a cărei importanță în Apus scădea, căuta să-și refacă imperiul și să recâștige prestigiul prin succesele din Orient. Mult mai mic ca număr și mult mai slab ca forță, poporul român, situat din voia întâmplării în acest punct de răscruce al celor trei puteri, trebuia să sfârșească prin a ceda forței celei mai puternice și mai amenință-

toare, acceptând la început suzeranitatea turcească și suportând mai târziu stăpânirea reală și efectivă a Porței. S'ar fi putut crede că, în această nouă situațiune, Principatele aveau să se bucure de oarecare libertate și de o relativă liniște din partea puterilor vecine. Faptele însă nu se petrecură astfel; în această nouă situațiune, cele două Principate constituiau un punct de contact al imperiului musulman cu cele două mari puteri vecine, Rusia și Austria. De-aci o întreagă serie de consecințe. Astfel, pământul românesc era adesea ori teritoriul pe care se dădeau luptele dintre acele puteri — în special în războaiele dintre Ruși și Turci — și se găseau mai totdeauna sub ocupație străină în timpul acelor războaie. Dar nu numai atât; însăși organizarea și stăpânirea Principatelor în scurtele perioade de pace erau în funcțiune de rezultatele războaielor. Atât Austriacii, dar în special Rușii, sub pretextul apărării creștinilor, inventau obligația pentru ei de a se amesteca în organizarea și conducerea Principatelor și o impuneau ori de câte ori puteau. Nestabilitatea rezultată și deasa schimbare a „puterii proteguitoare” erau cu atât mai dăunătoare cu cât ele nu se făceau decât în contra intereselor și aspirațiilor neamului nostru. Cele trei puteri vecine nu urmăreau în realitate decât realizarea planului lor de expansiune; dar acest plan începea în mod fatal prin cucerirea pământului nostru. Pentru aceasta ele aveau interesul de a menține națiunea românească în stadiu¹ primitiv în care se găsea. Deaceea puterile vecine, amestecându-se, neconținut în viața Principatelor, împiedecau prin toate mijloacele încercările de rezeșteptare a conștiinței românești și străduințele de creare a unui stat național român înaintat. Acesta era singurul punct în care erau de acord cele trei cabinete din Viena, Petersburg și Constantinopol.

Din toate acestea se desprinde concluzia că întreaga organizare internă a Principatelor era în funcție de evenimentele din afară și de voința puterilor străine. Nu noi eram aceia care hotărâam asupra sistemului de organizare al țării; el era impus de către puterile vecine, fie prin tratatele de pace care puneau capăt nesfârșitelor războaie dintre ele, fie prin măsurile de organizare ce erau luate de trupele de ocupațiune. Zadarnice erau pro-

testele noastre, după cum zadarnice erau și încercările de supunere; puterile vecine, profitând de forța lor, își urmăreau cu tenacitate planul de robire a poporului nostru prin menținerea lui în stare medievală. În lumina acestui adevăr, întreaga desfășurare a evenimentelor își găsește explicația. Atâta timp cât conflictele se limitau la orientul Europei, hotărârile privitoare la țara noastră erau luate de puterile ce n'aveau nici un interes să ajute dezvoltarea noastră ca națiune. Soarta ne era deci pecetluită; era indiferent pentru noi dacă ne găseam sub stăpânire turcească sau sub ocupațiunea rusească, din moment ce asupra noastră urmărea acelaș țel și avea aceeași atitudine față de aspirațiile naționale. Trebuia ca, printr'o întâmplare fericită, conflictul dintre puterile din orientul Europei să se generalizeze pe întreg continentul pentru ca poporul român să poată spera într'o îndreptare a stărei sale nenorocite

Ceace s'a realizat cu ocazia războiului Crimeii; de data aceasta pacea nu mai avea să fie hotărîtă de către puterile vecine și „binevoitoare” nouă, ci de către toate marile puteri europene, întrunite în congres la Paris. Era o ocazie unică pentru noi de a încerca să scăpăm de acest „lanț de bunăvoinți” ce ne sufoca. Toate eforturile fură făcute de către Românii ce-și dăduseră seama de însemnătatea momentului și de raritatea ocaziei; silințele lor nu fură zadarnice și dacă nu se obținu tot ceea ce aspirațiile naționale doreau, se câștigi în orice caz un punct hotărîtor pentru viitorul Țării. Cele șapte mari puteri europene luară sub protecția lor Principatele dunărene, constituindu-se garante pentru existența și integritatea lor teritorială. Din acel moment Țările românești încetau de-a mai forma obiect de compensație între Turci și Ruși, iar existența și organizația Țărilor nu mai depindeau de aranjamentele dintre Petersburg și Constantinopol. Poporului român i se recunoaște dreptul la o existență aparte și la o conducere proprie.

După ce am arătat elementele și împrejurările care hotărau de organizarea statului nostru, socotim necesar ca, înainte de a ajunge la descrierea modului de organizare pe care Principatele îl aveau în momentul sosirii Domnitorului Carol, să ară-

tăm cum s'a ajuns la această organizare, menționând desfășurarea evenimentelor și descriind transformarea organizării statului dela Congresul dela Paris până la debarcarea dela Turnu-Severin. De-o deosebită importanță, această expunere ne va putea face să înțelegem atât evoluția statului modern român cât mai ales greutatea situației în care se găsea neamul nostru la începutul noii domnii. Intregă această perioadă dela 1856 până la 1866 se caracterizează prin încercările noastre de a smulge, încetul cu încetul — când pe cale pașnică, când prin sistemul faptului îndeplinit — una câte una, măsurile care în ansamblul lor consfințeau existența Românilor ca națiune și recunoșteau organizarea națiunii Române într'un stat autonom.

Congresul întrunit la Paris, pentru lichidarea războiului Crimeii și încheierea păcii generale, avea să se ocupe, în cadrul noii organizări a Europei, și de Principatele dunărene. Două teze căutau să se impună. Prima, a puterilor învecinate, care, cereau menținerea situației anterioare în vederea realizării planului lor imperial. A doua, a Românilor, cari năzuiau să-și asigure existență aparte și conducere proprie. Hotărârea nu era ușoară; puterile nu aveau dreptate și dreptatea nu avea putere. În cele din urmă se ajunsese la un compromis. Constatându-se că Principatele, în momentul acceptării suzeranității turcești, își rezervaseră întreaga autonomie interioară și că numai în decursul timpului acest drept al Principatelor fusese în fapt complet redus, transformându-se cele două Principate aproape în provincii turcești, Congresul hotărî reinstalarea vechei situații. În consecință Principatele urmau să rămână sub suzeranitatea Sultanului, însă ele aveau să se bucure, conform vechilor capitulațiuni, de „o administrațiune independentă și națională precum și de deplina libertate de cult, de legislație, de comerț și de navigație”.¹⁾ Pentru garantarea acestor libertăți ale poporului român, marile puteri europene îl luau sub protecția lor, devenind garante ale drepturilor românești. Aceasta este cel mai important punct câștigat de Români la congresul dela Paris; de-acum înainte Românii nu mai erau nici la cheremul capriciilor rusești și nu mai depindeau nici de bunăvoința

1) Tratatul dela Paris. Art. 23.

turcească. Ei se găseau sub protecția și garanția Europei. După ce stabilește aceste principii pentru viitoarea guvernare a Principatelor, Congresul, considerând că noua situațiune creiată Principatelor necesită o complectă revizuire a situației și legilor existente în acel moment, hotărăște că este necesar să se încheie o convențiune aparte între Poartă și Puterile garante, urmând ca apoi Poarta să dea un Hatti-Scheriff, conform stipulațiunilor acelei convențiuni, care va constitui legea de organizare a Principatelor Române.

Pentru a ajunge însă la o organizare cât mai apropiată de posibilitățile momentului și cât mai corespunzătoare cu dorințele pământurilor, tratatul prevedea că această convențiune separată dintre Poartă și Puterile garante nu va fi încheiată decât după ce se va fi luat act de cererile reprezentanților legali ai Românilor și după ce se va fi cercetat situația la fața locului. Pentru a cunoaște dorințele locuitorilor celor două Principate, tratatul prevedea convocarea imediată, în fiecare din cele două țări, a câte unui Divan ad-hoc, compus în așa fel încât să constituie reprezentarea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor sociale. Aceste Divanuri aveau să exprime dorințele populațiunilor respective în ceea ce privește organizațiunea definitivă a Principatelor. În scopul informării proprii a Puterilor garante, Congresul trimise la București o comisiune care avea să examineze starea Principatelor și să propue bazele viitoarei lor organizațiuni. Comisiunea trebuia, după ce va fi verificat dorințele exprimate de către cele două Divanuri prin prisma cercetărilor personale, să înainteze Conferinței dela Paris propunerile lor pentru noua organizare a Principatelor. Urma ca după aceasta, cele șapte Puteri garante să încheie cu Poarta convențiunea definitivă. Se urmă întocmai. Divanurile ad-hoc, după o serie de perturbațiuni provocate de încercările puterilor vecine de a falsifica reprezentarea exactă a curentelor din țară, votară în ambele Principate aceleași puncte care exprimau dorințele Românilor din cele două părți ale Milcovului, dorinți ce se puteau rezuma în:

Unirea celor două Principate într'un singur stat și sub un singur guvern.

Autonomia țării și neutralitatea teritoriului.

Principe străin cu drept de moștenire a tronului.

Guvern constituțional reprezentativ și încredințarea puterii legislative unei Adunări obștești care să reprezinte interesele generale ale populației.

Puterile garante, semnate ale tratatului din 30 Martie 1856, s'au întrunit din nou în conferință — în 19 ședințe — de la 10 Maiu până la 7 August 1858, redactând și iscăbind Convențiunea pentru organizarea definitivă a Principatelor Române.

Această Convențiune era departe de a realiza toate dorințele exprimate de reprezentanții legali ai Românilor. Era însă primul pas în calea realizărilor acestor dorințe. Dispozițiunile Convențiunii erau destul de curioase. Căutând să acomodeze dorințele de viață proprie ale Românilor cu tendințele puterilor vecine de păstrare a influenței în Principate s'a ajuns — ca în orice compromis — la soluțiuni bizare și inaplicabile care supărau toate părțile interesate și nu mulțumeau pe nimeni. Cele două Principate se întruneau sub denumirea de Principate Unite Moldavia și Valahia. Ele constituiau deci în drept un singur principat.

Faptul era confirmat prin existența unei armate cu organizare comună ambelor Principate. Prin înființarea unei Comisiuni centrale care avea să pregătească legiurile comune ambelor provincii. Prin dispoziția precisă că locuitorii celor două Principate vor fi primiți în funcțiunile publice indiferent de origina lor, Moldoveni putând fi numiți în Valahia și Muntenii în Moldova, Prin înființarea unei Curți de Casație și Justiție comună ambelor Principate. Prin faptul că cele două drapele ale Principatelor, deși distincte, aveau să poarte în viitor o banderolă de culoare albastră, pentru a le da caracter comun. Totuși cele două țări aveau fiecare Hospodarul lor, cum nimea Convențiunea pe domn. Fiecare țară avea guvernul ei separat. Fiecare țară avea adunarea ei electivă.

În fața acestei situațiuni Românii hotărîră să aleagă pe acelaș domn în ambele Principate și astfel Alexandru Iin Cuza fu ales la 5 Ianuarie 1859 Domn al Moldovei și la 24 Ianuarie 1859 Domn al Valahiei. Această dublă alegere nu era contrarie literei Convențiunei. Este cert însă că nu la această situațiune vroiseră să ajungă semnatarii Convențiunei dela Paris. Totuși toate opunerile puterilor interesate sfârșiseră prin a fi înfrînte, și la 25 August — 6 Septembrie 1859 Puterile semnatare al Convențiunei dela Paris hotărîră ca în mod excepțional Colonelul Cuza să fie recunoscut ca Domn al Moldovei și Valahiei. Investitura pe care urma să o dea Sultanul avea să fie dată sub forma a două firmane, pentru fiecare Principat câte unul, pentru ca astfel să rămână bine stabilit principiul separațiunei celor două țări. Se menținea administrațiunea separată și distinctă pentru fiecare principat în parte iar la viitoarele alegeri de domni, trebuiau să se aleagă câte un domn separat în fiecare țară. În caz de călcare a clauzelor Convențiunei, Curtea suverană va putea cere, printr'un comisar ad-hoc însoțit de delegații puterilor semnatare, ca aceasta să fie respectată urmînd ca în caz de refuz să se avizeze la întrebuițarea de măsuri colective.¹⁾

Prin această primă modificare a Convențiunei dela Paris, ciudățenia situației se accentuă. Acelaș domn lucra cu două guverne, conducea cu două administrații, legifera cu două parlamente sancționa două feluri de legi, comanda două armate.

Era evident că situațiunea nu putea să dăinuească. Mai de vreme sau mai târziu, puterile vecine — singurele care se opuneau la desăvârșirea Unirei — trebuiau să sfârșească prin a ceda. În urma tratativilor duse cu Poarta se obține, la 24 Noembrie 1861, un firman pentru organizarea administrativă a Princi-

1) Protocolul conferinței din Paris din 25.VIII/6.IX.1859 în D. A. Sturdza: Insemnătatea dorințelor rostite de divanul Ad Hoc. (Buc. 1912) pag. 119—120.

patelor Unite, Moldova și Valahia. În preambul se constată că sistemul administrației fiecăruia din Principate de către un Hospodar separat formează baza organizării actuale a Moldovei și Valahiei. Întrunirea excepțională a celor două hohodărate în persoana Principelui Cuza trebuie să tragă după sine oarecare modificări ale sistemului administrației. Aceste modificări — consecință a recunoașterii excepționale a întrunirii celor două Principate sub domnia lui Cuza — și numai în timpul acestei domnii, aveau și ele aceeași natură excepțională și vremelnică. În consecință s'au luat următoarele dispozițiuni:

1. Cât timp amândouă hohodoratele vor rămâne întrunite în persoana Principelui Cuza, dănsul va guverna Principatele cu ajutorul unui singur minister pentru ambele țări.

2. Adunările electivă ale Moldovei și Valahiei se vor întruni într'una singură. Prezidarea acestei adunări se va face în mod alternativ de către Mitropolitul Moldovei și Mitropolitul Valahiei.

3. Atribuțiunile Comisiunii centrale dela Focșani rămăneau suspendate pe tot timpul duratei guvernului comun.

4. Frontiera dintre cele două Principate rămănea intactă în viitoarea împărțire administrativă.

5. Se instituia un Consiliu provincial pentru fiecare Principat, ce trebuia să fie consultat asupra tuturor legilor și regulamentelor de interes special al fiecărui Principat.

6. La cea dintâi vacanță a tronului dispozițiunile Convențiunei dela Paris, modificate prin acest firman, vor reintra în vigoare, puterea acestor dispozițiuni modificatoare încetând de plin drept. Adunarea comună a ambelor Principate va fi imediat dizolvată. Se va purcede imediat la efectuarea alegerilor pentru cele două adunări care se vor întruni din nou separat și vor alege fiecare pe domnitorul ei.

7. Toate dispozițiunile Convențiunei dela Paris, afară de acelea care s'au modificat în mod vremelnic, rămân în vigoare. Protocolul din 25 August 1859 cu privire la recunoașterea Domnitorul Cuza ca domn al ambelor Principate rămănea de asemenea în vigoare. Schimbările introduse prin acest firman nu

aveau valoare decât pe timpul reunirii celor două Principate în persoana Principelui Cuza.¹⁾

Este interesant de observat atitudinea Puterilor garante față de această nouă modificare a Convențiunii dela Paris. Din cele șase puteri garante, Franța, Anglia, Prusia și Italia nu numai că au acceptat fără nici o rezervă modificările din Noembrie 1861, dar gestul acestor puteri, într'o formă diferită, a avut un fond comun: speranța că această unire vremelnică se va transforma într'o unire definitivă în cazul în care rezultatele ar fi mulțumitoare. Numai Austria și Rusia au făcut rezerve. Austria, neacceptând unirea vremelnică decât pe timpul domniei lui Cuza și exprimându-și în mod categoric punctul său de vedere, că această unire va trebui să înceteze odată cu dispariția lui Cuza; amenințând chiar, într'un limbaj diplomatic dar suficient de clar, că înțelege să facă să înceteze Unirea în acel moment prin presiunea armatei. Rusia, refuzând direct să accepte situațiunea creată prin modificarea convențiunii și rezervându-și aderarea după ce va vedea rezultatele unirei provizorii. Guvernul rus preciza deasemenea că în caz de vacanță a tronului, situația va trebui din nou examinată de către marile puteri. Atitudinea celor două țări vecine este explicabilă. Unirea le tăia orice posibilitate de manevrare. Forța pe care noul stat o putea obține le încurca calculele și le zădărnicea planurile. Era deci normal ca să nu accepte situația cu ușurință, așa cum făcuseră puterile apusene, ce nu aveau nimic de pierdut. În fața acceptării de către Poartă a noiei situațiuni n'au înțeles să reziste. Considerând această situație ca provizorie și-au rezervat însă atitudinea în momentul în care acest provizorat va înceta. Firmanul intră în vigoare și noua situațiune fu consacrată în Principate prin instituirea primului guvern comun, sub președinția lui Barbu Catargiu, și prin întrunirea la un loc a celor două Adunări în București, noua capitală a țării.

1) Firmanul pentru aranjarea administrației Principatelor Unite din 24.XI/7.XII.1861 în Insemnătatea dorișnelor rostite de Divanul Ad. Hoc de D. A. Sturza pag. 121—124.

Nu trecură nici trei ani dela această ultimă modificare a Convențiunii și în urma tratatelor duse între Sublima Poartă și guvernul român o nouă modificare avu loc, prin Protocolul din 16/28 Iunie 1864 dela Constantinopol. În realitate acest protocol nu face decât să accepte dispozițiunile prevăzute în Statutul din 2 Maiu 1864 dat cu ocazia loviturei de stat. De fapt toate modificările sunt de ordin politic intern neavând nici o dispozițiune privitoare la pozițiunea internațională a Principatelor sau de desăvârșirea unirei. Prin acest protocol :

1. Se întărește puterea Domnului care are singur inițiativa legislativă.
2. Se înființează un Senat numit de către Domn
3. Se înființează Consiliul de Stat
4. Se dă o nouă bază electorală Adunării legislative, prin lărgirea ei

Interesant este faptul că, spre deosebire de primele două modificări, aceasta de a treia nu mai pomeneste nici de existența acestor dispozițiuni numai pe timpul Domnitorului Cuza, nici de suspendarea lor în momentul schimbării Domnitorului. Nici Puterea suzerană — în protocolul din 16 Iunie 1864 — nici Puterile garante — în declarațiile lor de acceptare — numai menționează vremelnicia acestor modificări și punerea lor în funcție de prezența Principelui Cuza pe tron.

Aceasta era evoluția transformărilor organizațiunii Principatelor; dela hibrida combinație a două state cu organizațiune comună și cu administrațiune separată se ajunsese încetul cu încetul la constituirea unui stat unitar, cu conducere, organizație și administrație unică. Este greu pentru cei din zilele noastre să realizeze însemnătatea noii situațiuni. Numai cei ce trăiseră în epoca de sclavie turco-rusă puteau să-și dea într'adevăr seama de libertatea în care trăiau și să se bucure de ea.

Să cercetăm acum care era organizarea statului român în clipa sosirii Domnitorului Carol.

Din punctul de vedere al poziției sale internaționale Româ-

nia forma un stat pus sub suzeranitatea Sultanului și sub protecția Puterilor garante. Legăturile de suzeranitate erau stabilite în virtutea capitulațiilor încheiate de către cele două Principate cu Sultanii Baiazet I. Mahomed II, Selim I și Soliman II, a și a Hatti-Scheriffelor ce au consfințit aceste capitulațiuni precum și articolelor 22 și 23 din Tratatul dela Paris din 30 Martie 1856.

Obligațiunile Principatelor și drepturile Curței suzerane, rezultând din aceste legături de suzeranitate erau următoarele :

Investitura Domnitorilor trebuia să fie dată de către Sultan ;

Principatele trebuiau să plătească Curții suzerane un tribut anual, fixat la suma de 1.500.000 lei vechi pentru Moldova și 2.500.000 lei vechi pentru Muntenia ;

Tratatele internaționale, ce se încheiau de către Curtea suzerană cu puterile străine, erau aplicabile Principatelor în tot ceea ce nu atingea imunitățile lor ;

Măsurile de apărare a țărilor, în caz de atac din afară, trebuiau luate în înțelegere cu Puterea suzerană :

În caz de turburare a ordinii înăuntru Țării Curtea suzerană putea lua, în înțelegerea cu Puterile garante măsurile necesare pentru restabilirea ordinii ;

Armata nu putea fi mărită cu mai mult de o treime peste cifrele fixate de regulamentele organice fără prealabila autorizație a Porței :

Organizarea Principatelor trebuia să fie făcută în conformitate cu dispozițiunile Convențiunii dela Paris din 1858, sau a eventualelor ei modificări.

În schimb Principatele aveau următoarele drepturi :

Complectă libertate de cult, de legislație, de comerț și de navigație ;

Complectă libertate în administrație, în afară de orice amestec al Porței ;

Dreptul de a fi reprezentați pe lângă Curtea suzerană prin agenți de origină și protecție română ;

Dreptul de a se bucura de privilegiile și imunitățile de care sunt în posesie ;

Dreptul de a reclama Puterilor garante, prin reprezentanții lor

dela Constantinopol, în cazul călcării acestor imunități, după o prealabilă plângere făcută puterii suzerane.

Aceasta era poziția internațională a Principatelor și situația lor față de Curtea suzerană și de puterile garante; legături de vasalitate ce se reduceau la o simplă recunoaștere a unei suzeranități formale, puse sub garanția puterilor europene. Fiind sub suzeranitatea Sultanului, România nu avea în mod oficial relațiuni directe cu celelalte state; necesitățile de informare reciprocă însă făcuseră să se adopte sistemul agenților consulari care făceau legătura dintre statul nostru și puterile europene. Noi nu aveam de cât trei agenți consulari; la Constantinopol, la Belgrad și la Paris, Turin și Londra. Puterile străine aveau reprezentanți diplomați fie sub forma agenților politici ca Austria, Franța, Italia, Anglia și Prusia, fie sub forma consulilor generali pe care îi aveau celelalte țări.

Să trecem acum la descrierea cadrului constituțional și a organizării statului, astfel cum se găseau ele la începutul noii domnii.

Prevederile Convențiunii dela Paris, care împreună cu actele, modificatoare din 1859, 1861 și 1864 constituiau în totalitatea lor ansamblul dispozițiilor constituționale românești, prevedeau principiul cu totul nou în țara noastră al egalității. Românii erau egali înaintea legii; deasemenea nu mai exista nici o deosebire între ei în cece privește contribuțiile și admisibilitatea lor în funcțiile publice. Românii de rit creștin se bucurau în chip egal de drepturile politice. Privilegiile, scutirile sau monopolurile, care împărțeau pe Români în clase privilegiate și creau nedreptăți, fuseseră desființate. Se garanta libertatea individuală — nimeni neputând fi arestat decât în conformitate cu legea — precum și proprietatea — neputându-se face nici o expropriere decât pentru „pricină de interes public” și cu despăgubirea proprietarului. Acestea erau drepturile și garanțiile de care se bucurau pământeni. Deosebirea față de vechiul regim era vădită; dintr’un sistem, în care categorii întregi de cetățeni aveau privilegiile politice sau sociale și beneficiau de scutiri și monopoluri, se trecea dintr’odată la deplină egalitate și la o completă libertate. Cu o singură restricție, aceia a pământ-

tenilor de altă credință, care nu se bucurau de drepturi politice și nu aveau dreptul să stăpânească imobile rurale.

Puterile publice erau exercitate de către Domnitor împreună cu guvernul său, care constituia puterea executivă, și de către Adunarea electivă și Corpul ponderator, care formau puterea legislativă.

Domnitorul era ales pe viață; pentru a fi ales el trebuia să fie născut din tată născut român, să aibă 35 de ani împliniți, să fi ocupat funcțiuni publice sau să fi făcut parte din Adunările legiuitoare timp de cel puțin 10 ani și să dovedească un venit funciar de 3.000 de galbeni. Odată ales Domnitorul, Hospodarul cum i-se spunea pe vremea aceea, avea drepturi foarte mari. El singur avea inițiativa legislativă, parlamentul neputând discuta decât proiectele ce i se trimeteau spre votare de către Domnitor. Intărea și promulga legile, putând refuza sancționarea lor. Intocmea regulamentele necesare pentru explicarea și executarea legilor iar în timpul vacanțelor parlamentare avea chiar dreptul de-a legifera prin decrete, ce trebuiau apoi ratificate de parlament. Numea Senatul, aproape în întregime, după anumite criterii fixate de statut; numea pe prezidentul Camerei precum și pe unul din cei doi viceprezidenți ai Senatului. Intocmea regulamentele după care se conduceau desbaterile parlamentare. Putea dizolva Camera, cu obligația de a face noi alegeri în termen de trei luni. Avea dreptul de grațiere, precum și acela de a micșora pedepsele în materii criminale. Numea pe episcopi, ce nu se mai alegeau ca până atunci. Numea și destitua pe miniștri. Toate aceste drepturi erau exercitate de către Domnitor împreună cu miniștrii numiți de dânsul, formând în complectul lor atribuțiunile puterii executive. Miniștrii trebuiau să contra-semneze actele Domnitorului, fiind răspunzători de violarea legilor și de risipa banilor publici și justițiabili înaintea Inaltei Curți de Justiție și de Casație. Drepturile Domnului și ale puterii executive erau foarte întinse. Nu fusese astfel la începutul regimului Convențiunii care acordase mult mai puține puteri Hospodarului și guvernului său. Se constată însă repede că drepturile

prea întinse ce se dăduseră puterei leguitoare paralizau mersul lucrurilor dăunând țării, și prin Statutul din 1864 s'a acordat mai multă putere Domnitorului, restrângându-se drepturile parlamentului.

Puterea legiuitoare aparținea Domnului, Adunării electivă și Senatului. Domnitorul exercita puterea legislativă în primul rând prin faptul că numai el avea dreptul de inițiativă pentru legiferare, el fiind singurul care hotăra asupra proiectelor de legi ce erau să fie discutate și votate de parlament. Deasemenea dânsul avea, în afară de posibilitatea refuzului sancționării legilor votate de parlament și posibilitatea de a legifera în timpul vacanței parlamentare bineînțeles sub rezerva ratificării ulterioare. Adunarea electivă și Senatul aveau un rol redus în conducerea statului; prin restrângerea dreptului de inițiativă legislativă în mâinile puterii executive câmpul de activitate parlamentară era redus, fiind în funcțiune de voința Domnitorului și a guvernului. Corpurile legiuitoare nu aveau decât posibilitatea de respingere sau modificare a legilor propuse de guvern; chiar și dreptul de modificare era supus cenzurei sancțiunii Domnitorului. Modul de recrutare și de compunere al Senatului, a cărui covârșitoare majoritate era numită de către Domnitor, reducea deasemenea puterile parlamentului, dat fiind că orice lege pentru a putea fi promulgată trebuia fi votată de amândouă adunările. Drepturile parlamentului erau stânjenite și prin faptul că regulamentele lor interioare, de care depindeau atât drepturile parlamentarilor cât și modul de lucru al adunărilor, erau întocmite de către guvern precum și prin faptul că conducerea desbaterilor era făcută de către oamenii numiți de Domnitor. Sub directa influență a Domnitorului și într'o completă dependență față de dânsul, Senatul, în loc de a fi o instituțiune, devenise un instrument. Parlamentul, compus dintr'o adunare ce putea fi oricând dizolvată, și dintr'un Senat, organ al puterii executive, devenise o ficțiune.

Adunarea electivă, cum i se spunea Camerei pe vremea aceea fiindcă alegea pe Domnitor, era compusă din 160 de deputați,

aleși în două colegii, a orașelor și al județelor, pe câte 7 ani. Colegiile nu erau împărțite după clase sociale ci după criteriul teritorial; locuitorii orașelor și cei ai județelor, întruniți în colegii separate, alegeau fiecare pe deputații lor. Locuitorii județelor alegeau câte doi deputați de județ iar cei ai orașelor alegeau câte doi deputați de fiecare capitală de județ — cu excepția Bucureștilor care alegea 6 deputați și a Iașului care alegea 4 — și câte un deputat pentru orașele și târgurile mai mici din cuprinsul județului. Erau cu totul 94 de deputați ai orașelor și 66 deputați ai județelor. Am precizat mai sus că criteriul claselor sociale și al averii nu era ținut în seamă în alcătuirea colegiilor; el era însă întrebuițat în alegerile dinăuntrul fiecărui colegiu, care se făceau în două grade. Toți cei ce aveau drept de vot la colegiul teritorial respectiv și care erau numiți alegători primari, se întruneau și alegeau câte un delegat de fiecare 50 de alegători, numit alegător direct; totalitatea alegătorilor direcți din circumscripția respectivă alegeau pe deputați. Pentru a putea fi alegător primar trebuia să îndeplinești anumite condițiuni de cens, mai ușoare; pentru a putea fi ales alegător direct trebuia să îndeplinești condițiuni de cens mai grele iar pentru a fi ales deputat condițiunile ce trebuiau să îndeplinești erau și mai grele. Astfel alegătorii primari în colegiul județelor erau toți Românii care plăteau o dare de 48 de lei anual iar în colegiul orașelor erau toți cei ce plăteau un impozit de 80 de lei în orașele până la 50.000 de locuitori și un impozit de 110 lei în orașele ce depășeau acest număr; în afară de acestea mai erau alegători primari comercianții, industriașii sau profesioniștii care plăteau un impozit de patentă până la a cincea clasă. Contribuțiunea de 48 de lei ce se cerea locuitorilor dela sate pentru a fi alegători primari, era compusă din contribuțiunea personală de 36 de lei și darea de poduri și șosele de 12 lei, impozite obligatorii pentru orice locuitor, indiferent de starea lui materială. Contribuțiunea cerută la orașe pentru a face parte dintre alegătorii primari era compusă, în afară de impozitul obligatoriu de 48 de lei, dintr'o contribuțiune funciară de 32 de lei în orașele până la 15.000 de locuitori și de 62 de lei în orașele ce depășeau acest număr. De unde rezultă că la sate absolut toți locuitorii erau alegători primari; la orașe însă pentru a fi alegător

primar trebuia să ai un venit funciar de 800 de lei anual ¹⁾ în orașele sub 15.000 de locuitori și de 1.550 de lei anual în orașele mai mari, sau să faci parte dintre negustori, industriași sau profesioniști. Pentru a fi ales alegător direct, atât în colegiul orașelor cât și al județelor trebuia să ai un venit de 100 galbeni anual sau să fii intelectual sau pensionar al statului. Pentru a fi ales deputat trebuia să ai un venit de cel puțin 200 de galbeni anual, cu excepția intelectualilor și a foștilor ofițeri superiori sau funcționarii însemnați. Se vede din toate acestea dublul criteriu care a prezidat înfăptuirea legii de compunere și alegere a Camerei: participarea unei mase cât mai mari de alegători și selecționarea lor prin grade succesive de alegere și prin condițiuni din ce în ce mai grele care prezentau o garanție de seriozitate.

Senatul însă era compus cu totul după alte criterii; el nu avea decât membrii de drept și membrii numiți. Mitropolii și Episcopii țării, Primul Președinte al Curții de Casație și cel mai vechiu general în activitate erau membrii de drept. Membrii numiți erau de două categorii; o primă categorie de 32 de senatori era numită direct de către Domn dintre persoanele care au exercitat funcțiuni înalte în stat sau aveau un venit de 800 de galbeni anual. O a doua categorie de 32 de senatori era numită de către Domn dintre membrii consiliilor județene, câte unul de fiecare județ, dintr'o listă de trei membrii aleși în acest scop de către consiliile județene respective. Mandatul senatorilor numiți era de doi ani. Președintele de drept al Senatului era mitropolitul primat; unul dintre vice-președinți era numit de către Domnitor iar celălalt era ales de către adunare.

Să cercetăm acum cum era organizată puterea executivă. Înfruntea ei se găsea guvernul, compus din șapte ministere — interne, externe, finanțe, justiție, războiu, culte și instrucție publică. În timpul domniei lui Cuza, din motive de economie, interele fuseseră contopite cu lucrările publice și ministerul justiției cu cel al cultelor și instrucției publice; sub guvernul Locotenenței

1) Impozitul financiar era de 4%.

domnești, însă, ministerele se desfăcură din nou, revenindu-se la vechea formație de șapte departamente. Atribuțiunile fiecărui minister erau în linii generale aceleași ca și în timpurile noastre. Cu câteva excepțiuni; astfel ministerul de lucrări publice avea în atribuțiile sale, pe lângă comunicațiile și lucrările publice, industria, comerțul și agricultura, ministerul cultelor avea în sarcina sa îngrijirea domeniilor statului iar ministerul de interne supraveghearea teatrelor.

Administrația țării era exercitată de către prefecti, ajutați de consiliul județean, în județe și de către primari, ajutați de consiliul comunal, în orașe și sate. Intregul teritoriu era împărțit în 33 de județe compuse din 164 de plăși care aveau în cuprinderea lor 62 de comune urbane și 3.018 de comune rurale. Delimitarea județelor, precum și capitalele lor, au rămas, cu neînsemnate modificări, până astăzi.

Comunele erau clasificate în urbane și rurale de către guvern. Comunele rurale erau formate din sate și cătune; pentru ca o comună rurală să se poată constitui trebuia să fie compusă din cel puțin 100 de familii sau 500 de locuitori, în afară de cazul când sate cu numărul de locuitori mai mic credeau că pot susține singure sarcinile impuse de lege. Comunele aveau o întreagă serie de obligațiuni, ca aceea de a întreține bisericile și de a plăti pe preoți și pe slujitorii bisericilor, de a întreține școalele, de a îngriji de neputincioși și de copii găsiți, de a avea tauri pentru reproducție și alte obligații mai mărunte. Ele aveau în schimb dreptul de a înființa impozite speciale, ca acela pentru întreținerea bisericii, obligatorii însă numai pentru cei din religia acelei biserici. Comunele erau conduse de către consiliul comunal, compus din 5 până la 17 membri, și de către un primar. Membrii consiliilor comunale erau aleși de către locuitorii comunelor. Primarii, în comunele rurale, erau aleși de către locuitori și confirmați de către prefect, iar în comunele urbane erau numiți de către guvern dintre acei consilieri ce obținuseră cele mai multe voturi.

Primarii erau sub directa autoritate a guvernului, care-i putea

suspenda sau revoca; ca semn distinctiv al funcțiunii lor ei purtau o eșarfă tricoloră la cingătoare.

Județele erau conduse de către consiliul județean, compus din zece membri, comitetul permanent compus din trei consilieri, și prefectul județului. Consiliul județean, ales de către aceeași alegători ca și ai comunelor și ai Camerii, nu se întrunea decât odată pe an într'o sesiune ce dura numai trei săptămâni; prelungirea ei sau convocarea unei sesiuni extraordinare trebuiau făcute prin decret domnesc. De aceea adevărata administrație și conducere a județului se făcea de către comitetul permanent, ales de către consiliul județean din sânul său, și de către prefect. Acesta era numit de guvern și considerat ca un comisar al său în județ. Sarcinile județelor erau destul de mari; ele trebuiau să întreție tribunalele, cazarma de jandarmi, închisorile, spitalele și așezămintele de binefacere, să construiască și să întreție șoselele și căile de comunicație, să organizeze și să întreție serviciul de poștă și de scrisori în cuprinsul județului. Pentru a putea face față tuturor acestor cheltuieli, județele aveau drept ca, în afară de subvențiile statului, să impue pe locuitori la contribuțiuni speciale.

Plasele erau conduse de către subprefecți care erau sub directa supraveghere și conducere a prefectului județului; ei aveau și atribuțiuni judecătorești până la înființarea judecătoriilor rurale, subprefecții fiind acei cari judecau toate pricinile date acestor jurisdicțiuni de primă instanță prin lege.

În orașe, unde autoritatea prefecților înceta, ordinea era menținută de către polițai; aceștia aveau și ei dreptul de a judeca în circumscripția lor până la înființarea judecătoriilor urbane. Cele două capitale, Iași și București, aveau câte un prefect de poliție. La București prefectura de poliție avea cinci comisariate, câte unul pentru cele cinci culori în care era împărțită capitala, roșu, albastru, galben, verde și negru.

Aceasta era organizația administrației românești; un sistem în care inițiativa și propria administrare cetățenească erau supuse nu

numai unui sever control din partea guvernului dar chiar executate de către reprezentanții săi. Puterea mare pe care prefectul și primarul o aveau în conducere, făceau ca influența puterii executive să predomine și în administrație.

Sintetizând situațiunea constituțională și administrativă a statului român în momentul sosirii Principelui Carol putem să o caracterizăm astfel :

drepturi largi și puteri întinse concentrate în mâna puterii executive,

drepturi limitate și puteri reduse lăsate poporului și reprezentanților lor.

Aceasta era situația formală; astfel fusese și în realitate în ultimii ani ai domniei lui Cuza. Detronarea sa — înfăptuită în special pentru schimbarea acestei stări de lucruri — adusese după sine o completă transformare. Nu încă în texte. În fapte însă. Astfel Senatul, care reprezenta amestecul domnitorului în puterea legislativă și reamintea regimul de autoritate, fusese dizolvat la câteva săptămâni după detronarea lui Cuza, nemai fiind reînviat și deși Statutul prevedea existența a două corpuri legiuitoare Principele Carol nu găsi decât unul singur: Camera.

Semnificativă era în special atmosfera pe care o găsi Principele Carol. Oamenii făcuseră o experiență și nu voiau s'o mai repete. Tari pe situația lor de revoluționari victorioși, conștienți de puterea lor politică, dornici de o viață pe care o întrezăriseră în anii de exil, Românii înțelegeau să păstreze ceea ce o noapte plină de riscuri și luni pline de sbucium le câștigaseră. Consecințele se vedea în constituția ce se va vota peste câteva luni, în care prerogativele Domnitorului vor fi restrânse, iar drepturile parlamentului mult lărgite. Epoca ce va urma va fi caracteristică prin existența unei reale vieți parlamentare.

Acesta era situațiunea constituțională a țării pe care a găsit-o Principele Carol. Situațiune care va adăuga greutatea ei la cele deja arătate, și se va încolona împreună cu cele ce vor urma formând împreună acel lanț de dificultăți pe care Principele trebuia să le înfrângă pentru ca să poată rămâne în noua lui patrie.

VIII

JUSTIȚIA

Cea mai înapoiată din toate organizațiunile statului — Necesitatea unificării legislative — Noile legiuri — Organizarea cea nouă — Influențele politice și sociale — Inițierea corpului de avocați.

Justiția fusese alcătuirea cea mai năpăstuită în timpul domniei lui Cuza. Nu atât din rea intențiune, sau din neglijență, cât din cauza împrejurărilor; preocupările politice fuseseră acelea ce ceruseră întreaga atenție și toată puterea de muncă a conducătorilor. Dealtfel organizarea justiției nu era chiar atât de ușoară; modificarea unei legi nu era suficientă pentru schimbarea unui sistem. Trebuiau în special modificate moravurile și îndreptați oamenii. Trebuiau create condițiuni care să garanteze judecătorilor independența față de puterea executivă și care să le dea posibilitatea să judece după cum i-i îndemna conștiința. Mai trebuiau de asemenea modificate legiurile ce nu mai corespundeau cu nevoile timpului. Erau atâtea lucruri de îndreptat în felul de a împărți dreptatea încât simple reforme parțiale ar fi fost insuficiente; totul trebuia făcut din nou.

Cea mai urgentă dintre aceste măsuri era aceea a organizării. Justiția era orânduită prin Regulamentele Organice a celor două Principate care prevedeau trei instanțe de judecată. Prima instanță era compusă din judecători de împăciuire, la sate, Judecătorii de întâia cercetare, în orașele capitale de județe și o Judecătorie de

poliție în capitală. Judecătoriile de împăciuire dela sate aveau menirea să încerce în pricinile mai mici să împace pe oameni, pentru a nu-i mai face să meargă până la oraș pentru orișice pricină; cei ce judecau aceste neînțelegeri erau țărani aleși de către consătenii lor, în așa fel încât să fie reprezentate toate categoriile, dela cei mai bogați până la cei mai săraci. Judecătorii de întâia cercetare se ocupau cu toate pricinile, de orice natură, din județul respectiv; judecătorii erau de meserie de data aceasta. Ei erau numiți numai pe trei ani, putând fi schimbați sau lăsați să judece mai departe, la expirarea termenului. În capitala țării se prevăzuse o judecătorie specială de poliție „sub privigherea Agii” a cărei competență se rezuma la scandalurile și neregulile întâmplare în oraș.

A doua instanță era alcătuită din Divanuri judecătorești, care judecau „cu apelație” pricinile civile și criminalicești, și trei Tribunale de comerț care judecau în apel „pricinile de negoț”.

Inaltele Divane constituiau cea de a treia instanță; ele erau prezidate de către Domnitor în Moldova și de către marele Ban în Țara Românească și erau compuse din câte 6 boeri; rolul lor era de a supraveghea modul în care s’au judecat pricinile la instanțele prime și câte odată chiar de a judeca din nou pricina.

Această organizare judecătorească prevăzută prin regulamentele organice a fost menținută până aproape de sfârșitul domniei lui Cuza, adică până la 4 Iulie 1865 când a intrat în vigoare noua lege de organizare judecătorească. Cu o singură deosebire, a Divanurilor Domnești cari au fost înlocuite prin Convențiunea dela Paris prin Inalta Curte de Casație și Justiție.

Prin noua lege de organizare judecătorească Judecătoriile de împăciuire dela sate au fost desființate, fiind înlocuite cu Judecătorii de plasă sau ocoale; acestea însă, spre deosebire de vechile judecătorii sătești, aveau caracter contencios pentru toate pricinile mărunte din circumscripția respectivă. Judecătoriile de întâia cercetare din capitalele județelor au fost transformate în Tribunale, care, judecau în prima instanță toate pricinile din județ și în apel toate procesele ce veneau dela judecătoriile de ocoale și plase. Divanurile judecătorești au fost transformate în Curți de Apel, care

erau în număr de patru în întreaga țară, și anume la București, Iași, Craiova și Focșani. Curtea de Casație, cu sediul la București, a fost menținută ca și mai înainte. Prin noua lege se înființară patru Curți de jurați, pentru crime și delictе de presă, câte una pe lângă fiecare Curte de apel.

Cum înainte de votarea acestei legi judecătoriile de ocoale și plăsă nu existau, se hotărâse ca până la înființarea acestor instanțe, pricinile ce ar fi trebuit să le fie înfățișate, să fie judecate de către subprefecți în plase și polițai la orașe.

Divorțurile nu se mai judecau de către Tribunalele speciale, eparhiale, ca până atunci, ci fuseseră date în competența tribunalelor.

Judecătorii erau cu toții de meserie, cu excepția judecătorilor comerciali care erau aleși dintre neguțători. Se păstrase și în noua organizare vechiul sistem ca pricinile comerciale să fie judecate de către Tribunale mixte compuse din judecători de carieră și judecători comercianți, aleși în mod deosebit după cum Tribunalul respectiv avea sau nu secțiune comercială aparte. La Tribunalele care aveau secțiuni comerciale judecătorii comercianți erau aleși pe timp de doi ani de către neguțătorii domiciliați în acele orașe; tribunalele care aveau secțiuni comerciale, și unde deci aveau loc asemenea alegeri, erau numai cele din București, Iași și Galați. La celelalte tribunale din țară judecătorii comercianți erau luați în mod obligatoriu după lista de mai înainte întocmită, în ordinea tabloului; funcțiunea lor era obligatorie și onorifică fiind însă limitată la durata unui singur proces.

Judecătorii nu mai erau numiți ca până acuma pe un termen fix; cum însă inamovibilitatea nu exista decât sub forma unui desiderat, ei erau supuși fluctuațiunilor politice și capriciilor puterei executive care, sub diverse pretexte, înlocuia pe cei ce nu plecau.

Gradele și funcțiunile judecătorești erau aceleași ca în zilele noastre, cu excepția Curților de apel care aveau în compunerea lor și membrii supleanți. În principiu înaintările și numirile în funcțiunile superioare se făceau în ordine erarhică, trecând din grad în grad și din funcție în funcție; totuși acest principiu nu era respectat și adeseaori se făceau numiri direct la Curtea de Apel.

O caracteristică a organizării judecătorești din acea vreme o constituia complectă separațiune dintre Curtea de Casație și celelalte instanțe judecătorești; membrii Curței de Casație nu erau recrutați dintre judecătorii instanțelor de fond ca în zilele noastre. Pentru a fi numit membru al Curței era suficient să fi împlinit vârsta de 30 ani și să fi practicat științele juridice timp de 7 ani, fie ca avocat, fie ca judecător, fie ca profesor universitar. În asemenea condițiuni onoarea de a fi consilier al Curței numai reprezenta răsplata unei vieți de muncă închinată dreptății ci era consecința pozițiunii sociale, a legăturilor de rudenie sau a influenței politice.

Din punctul de vedere al legislațiunii, Principatele-Unite se găseau în aceeași situațiune în care 60 de ani mai târziu avea să se găsească Regatul reîntregit prin alipirea nouilor provincii. Fiecare din cele două principate avea legislațiunea sa specială; Muntenia era guvernată de codul Caragea iar Moldova de codul Calimachi. În afară de aceste două legi fundamentale, fiecare provincie avea o serie întreagă de alte legi speciale. Opera de unificare, anevoioasă, se făcu treptat în măsura urgenței nevoilor. Se începu astfel cu legiuirile de unificare financiară, politică și administrativă. Unificarea codurilor se făcu mai târziu; Codul de comerț nu fu unificat de cât la 7 Decembrie 1863, prin extinderea în toată țara a Codicei de comerț muntenesti din 1850. Codul și procedura penală fură unificate, primul la 22 Decembrie 1864 și al doilea la 11 Noembrie 1864. Ele însă nu fură puse în aplicare decât cu începere de la 22 Aprilie 1865. Codul civil fu promulgat la 4 Decembrie 1864, iar codul de procedură civilă la 11 Septembrie 1865¹⁾. Punerea lor în aplicare fu însă amânată până la 1 Decembrie 1865. Spre deosebire însă de codul comercial, codurile civil și penal precum și procedurile lor nu fură unificate prin extinderea în restul țării a unei legi vechi — ci luându-se ca model pentru cel civil, codul Napoleon și pentru cel penal, Codul italian, se întocmiră legi noi. Greutatea care mai rămânea, acum după înfăptuirea unificării legislative, consta în adap-

1) Ion M. Bujoreanu. Colecție de legiuirile României (Buc. 1873).

tarea realității la noile principii și acomodarea noilor legi la realitățile vieții. Rămânea cu alte cuvinte de înfăptuit contopirea dintre tendințele de progres, concretizate prin noile legi, cu interesele materiale și sociale ale timpului.

Organizarea judecătorească fiind stabilită și unificarea legislativă realizată, mai rămânea în preocuparea conducătorilor formarea și transformarea elementului omenesc care avea să dea noua înfățișare justiției românești. Importanța elementului uman apărea acum în adevărata ei lumină. Ori și ce instituțiune și ori și ce legiuire este în funcțiune de oamenii care o aplică și de mentalitatea care o suportă. Dacă acesta este adevărat pentru toate instituțiunile în general, evidența ei este netăgăduită în justiție. Rolul mare pe care capacitatea, cinstea și independența celui ce judecă, și influența pe care mediul cu obiceiurile și mentalitatea sa o au asupra corpului magistraților, fac ca justiția să nu depindă de legile care o guvernează ci de oamenii care o aplică și de mediul care o influențează. Din acest punct de vedere împărțirea dreptății era deficientă. În primul rând lipsa de pregătire a oamenilor făcea ca magistrații să se prezinte insuficient sub aspectul capacității; existența unui titlu juridic era un deziderat, iar nu o condițiune. Este adevărat că legea de organizare judecătorească conditiona intrarea în rândul magistraților de posedarea unei diplome superioare. Nu toți magistrații însă existenți la acea dată aveau asemenea titluri, iar numărul celor ce posedau asemenea diplome era insuficient pentru complectarea necesităților. De aceea legea din 1864, despre admisibilitatea și înaintarea în funcțiunile judecătorești, prevedea în dispozițiunile sale tranzitorii, e drept, dar nu mai puțin creatoare de drepturi și confirmatoare de realități, că: „persoanele fără diplomă care la promulgarea acestei legi se vor fi găsit ocupând sau vor fi acceptat funcțiuni judecătorești ca directori, capi de secțiune în Ministerul Justiției, președinte de Tribunal, membrii și procurori și care vor putea justifica un serviciu de cel puțin de 4 ani se vor putea numi sau înainta ca membrii, supleanți sau procurori la curți. Acei care au servit în Ministerul Jus-

tiției ca, cap de masă sau grefieri vor putea fi numiți membrii, procurori sau președinți de tribunal".¹⁾

În al doilea rând lipsa de ori și ce siguranță în posturile ce le ocupau precum și marea influență pe care puterea executivă, în special, și politica, în general, o aveau asupra întregului organism al statului făceau ca magistrații să fie părținitori. Inamovibilitatea nu exista în acea vreme de cât sub forma unui principiu prevăzut în lege dar a cărui aplicare era amânată până la votarea unei legi speciale²⁾. Presiunile și influențele erau cu atât mai puternice cu cât judecătorii erau mai slabi pregătiți și mai prost apărați. Din această cauză puțini erau magistrații care rămâneau în carieră. Prea multe presiuni erau de suportat. Prea multe interese trebuiau menajate. Prea de multe ori ochii trebuiau închiși și prea de multe ori urechile trebuiau plecate la șoapte. Caracterele se revoltau, inteligențele se refuzau. Capacitățile se derobau. Și astfel, cu rara excepție a oamenilor ce prin poziția lor nu aveau să se teamă, nu rămâneau să officieze în altarul dreptății decât cei mai slabi pregătiți, cei mai rău dotați și cei mai puțini demni. Iar templul dreptății se transforma adeseori în taraba în care interesele precumpăneau asupra dreptății și ordinele înlocuiau legile. În asemenea condițiuni destituiri ale unui întreg tribunal, ca cel de Neamț sau a unei Curți în totalitatea ei — cea criminală de la Iași și cea civilă de la București — destituire făcută de Ministrul de Justiție Vernescu în 1865, își capătă explicație.³⁾

Totuși printre magistrații din acea epocă figurează totalitatea numelor ce au lăsat o dâră în paginile neamului. Titu Maiorescu a fost magistrat. Vasile Boerescu, Theodor Rosetti, Petre Grădișteanu, M. Blaremburg deasemenea. Iar în zilele acestea de sfârșit și început de domnie, Anastase Ștolojan, viitor ministru, era procuror la Curtea din Craiova, N. Gane, scriitorul, era membru la Curtea din Iași, Gheorghe Crețianu, poetul, era președinte la

1) Ion M. Bujoreanu. Colecție de Legiuirile României, pag. 765—766

2) Legea pentru organizarea judecătorească (Buc. 1865) art. 103 pag. 19.

3) C. Prodan. Gh. Vernescu, în „Gazeta Tribunalelor“ din 20 III 1936 pag. 3.

Curtea din București, iar Ludovic Steege și N. D. Racoviță, foști și viitori miniștri, erau membrii ai Curții de Casație ¹⁾). Rând pe rând însă ei aveau să părăsească cariera în care caracterul și inteligența îi împiedicau să înainteze.

Aceeaș grije pentru pregătirea elementului uman au avut-o conducătorii și pentru ceilalți factori determinați în împărțirea dreptății, advocații. Și în rândurile acestora diplomele erau rare. Cei mai mulți dintre cei ce apăreau la bară erau dintre aceia care înlocuiau știința legilor cu practica tribunalelor. Pentru a se curma cu aceasta se promulgă la 4 Decembrie 1864 o lege pentru constituirea Corpului de avocați. ²⁾ Se stabilește prin depozitiile ei obligațiunea diplomei pentru practicarea avocaturii; totuși din aceleași considerente ca și pentru judecători, dispozițiunile tranzitorii permit înscrierea printre avocați, fără examen, a practicanților fără titluri și fără stagiu. Apoi se organizează barourile în toate capitalele de județe după listele întocmite până la 6 Iulie 1865.

Astfel Bucureștii aveau 45 de titrați, 11 stagiar și 159 de practicanți, Craiova 3 titrați 1 stagiar și 26 de practicanți. În celelalte județe din Muntenia, singurele a căror listă este cunoscută, avem 17 avocați la Argeș, 6 la Muscel, 11 la Dâmbovița, 25 la Prahova, 11 la Buzău, 11 la Râmnicu Sărat, 9 la Brăila, 5 la Ialomița, 12 la Vlașca, 8 la Teleorman, 3 la Olt, 8 la Mehedinți, 4 la Gorj, 9 la Vâlcea, 4 la Romanati, ceace ar face un total de 388 de avocați pentru Muntenia. ³⁾ Proporția practicanților față de titrați este zdrobitoare. Printre advocații titrați din București se găseau Vernescu, Pantazi Ghica, Aristide Pascal, primul decan, Gheorghe Costaforu, C. Bozianu, Vasile Boerescu, C. Brăiloiu, Ștefan Ferechide. La Iași era Titu Maiorescu, Iacob Negruzi, Gheorghe Mărgescu; la Craiova, Gheorghe Chițu, Mihail Kogălniceanu, care nu-și terminase studiile de drept la Berlin, figura printre advocații practicanți iar Alexandru Lahovary, care mai târziu avea să fie

1) Almanahul Român pe 1866 (Buc. 1865).

2) Ion M. Bujoreanu, Colecție de Legiuirile României, pag. 782—784.

3) C. Prodan. Trecutul Baroului Românesc (Buc. 1934) pag. 16.

gloria partidului conservator și unul din cei mai mari oratori ai noștri era titrat stagiar.

Epoca era pentru avocați plină de glorie și de foloase. După cum în perioada postbelică am avut o eră de mare prosperitate și influență inginerescă, tot astfel în perioada aceea am avut o epocă de influență avocațială.. Puținătatea celor titrați, care nu-și puteau obține diplomele de cât în străinătate și superioritatea decurgând din contactul lor cu cultura apuseană îi făcuse să fie stăpâni absoluți atât asupra vieții juridice cât și asupra vieții publice. Este uimător să vezi vârsta celor care stăpâneau bara justiției și tribuna parlamentului: Gună Vernescu care fusese deja Ministru și era unul din cei mai mari avocați n'avea decât 37 de ani, Aristide Pascal primul decan nu avea decât 36 de ani. Vasile Boerescu găsisese timp până la 36 ani să fie și ministru și președinte al consiliului de stat. Petre Grădișteanu și Tache Gianni la 28 de ani erau în plină carieră. Singurii mai în vârstă erau Bozianu și Mihail Kogălniceanu.

Astfel se înfățișa justiția românească la acest început de domnie. Cu o legislație dintre cele mai înaintate însă cu organizație ce sub aparențele și formele progresului ascundea viciile vechei mentalități și defectele lipsei de independență față de năravuri și moravuri. În această direcție, a scoaterii magistraturei de sub influența politice, trebuiau îndreptate toate eforturile. Fapt ce din nenorocire nu s'a realizat încă până în zilele noastre.

Domnitorul Carol în noua-i uniformă de ofițer român

X.

CULTURA

Cultura trece pe al doilea plan — Situația învățământului — Școalele primare — Liceele și Seminarile — Școalele particulare — Școalele speciale — Universitățile românești — Limba literară — Teatre și spectacole — Muze și Biblioteci.

Mai interesantă și mai semnificativă pentru înțelegerea și caracterizarea stării generale de lucruri din Principate este studierea stării culturale a poporului nostru. Mai ușor ne putem da seama despre importanța acestei cercetări dacă ne reamintim de rolul mare pe care răspândirea culturii l-a avut în transformarea socială și politică a țării noastre. Nicăeri poate ca la noi învățătura nu a avut roade atât de puternice și de rapide. Intreaga perioadă a primilor treizeci de ani ai secolului al nouăsprezecelea, cu revoluțiile ei naționale și cu transformările ei sociale, a fost rezultatul credințelor și învățăturilor propovăduite de dascălii Ardealului, descălecați la noi. Perioada următoare, cu luptele, comploturile, revoluțiile și exilurile ei, era rezultatul învățăturai franceze a Românilor plecați peste hotare ca să devie și ei oameni în rândul oamenilor. Într-o vreme în care propaganda politică era dintr'un început oprită, singurul mod de răspândire a ideilor de libertate națională și de egalitate socială era cel cultural; piese de teatru, poezii, nuvele, satire și fabule sau studii istorice, fuseseră folosite pentru răspândirea nouilor idei. Redepțetarea simțământului național, cu toate consecințele asupra cursului istoric al evenimentelor, se datorează acestor încercări

culturale ale tinerilor de curând sosiți din străinătate. Dacă acesta a fost rolul culturii în perioada de transformare a principalelor până la unire, după înfăptuirea acesteia, rolul ei a scăzut. În perioada de frământări politice și sociale și de transformare a formei și a substratului noii alcătuirii din timpul domniei lui Cuza, preocuparea culturală a cedat pasul simțământului politic. În statul liber ce se întemeiase politica nu mai avea nevoie de mască, iar momentele prin care țara trecea erau prea grave și sguuirile prea puternice pentru ca cineva să se mai poată distra de la preocupările politice. Evenimentele nu permiteau reculegerea necesară operei culturale iar împrejurările nu mai necesitau mascarea scopurilor politice sub înfățișare culturală. În asemenea condițiuni starea culturală a țării avea să stagneze dacă nu chiar să dea înapoi.

Singura preocupare de ordin cultural ce se mai vedea era aceea a organizării și difuzării învățământului, în cadrul general al reorganizării complete a noului stat. Căci preocupările culturale de care am vorbit mai sus, și care aveau în fond scopuri politice și sociale, nu influențaseră în mare măsură organizarea învățământului. Școalele erau puține la număr, iar oamenii pregătiți pentru a învăța pe alții, și mai puțini; numai nevoile erau mari. În asemenea situație se începu o adevărată ofensivă culturală. Școale primare fură fondate, gimnaziile și liceele fură create, Universități și școale superioare fură înființate. În toate orașele și în toate comunele era o adevărată întrecere pentru înființarea de noi așezăminte școlare. Rezultatele se văzură curând în marile număr de școale și așezăminte culturale nou înființate. Fără îndoială că nu toate aceste școale corespundeau cerințelor. În această luptă pentru recâștigarea timpului pierdut ceea ce interesa în primul rând era crearea așezământului școlar. Dacă personalul didactic era luat la întâmplare, dacă clădirile erau insuficiente și dacă materialul didactic era inexistent, aceasta nu împiedica școala să ființeze, să funcționeze și să fie ținută în seamă în statisticele timpului. Transformări și îmbunătățiri aveau să

se facă mai târziu; ceea ce interesa deocamdată era ca școala să fie înființată. Câtă apropiere — și în domeniul acesta al culturii ca și în multe alte domenii — între epoca următoare primei uniri cu aceea următoare a unirii celei mari din timpurile noastre. Trăim în aceeași febră de organizare și de construire a noului stat, suferim de aceleași lipsuri și ne plângem de aceleași rele. Dacă totuși o diferență se simte și rezultatele diferă, este poate pentru că sufletele nu mai sunt atât de cinstite, mințile nu mai sunt atât de clare și intențiunile atât de curate. Dar să revenim la școlile din vremurile vechi și să vedem tabloul lor la sfârșitul anului școlar 1864—1865 ¹⁾ :

FELUL ȘCOALEI	Nr. școalelor	Nr. profesorilor	Nr. elevilor
Școale primare rurale	1.988	1.988	61.977
Școale primare urbane de băieți	95	300	16.252
Școale primare urbane de fete	70	216	6.308
Școale particulare de băieți	31	95	1.811
Școale particulare de fete	38	131	1.536
Școale secundare de băieți	27	281	3.042
Școale secundare de fete	4	34	354
Școale profesionale de băieți	24	50	1.522
Școale profesionale de fete	7	17	409
Universități	2	37	209
Total	2.286	3.149	93.420

Invățământul era împărțit, ca și în zilele noastre, în trei clase: primar, secundar și superior.

Invățământul primar se compunea din școale comune la țară și școale separate de băieți și de fete la orașe; cursurile durau la țară și la orașe câte trei ani. Materiile ce se predau în toate școlile primare erau: citirea și scrierea, catechismul, noțiuni de igienă, gramatică, geografia, istoria și dreptul administrativ al țării, cele patru lucrări de aritmetică, precum și sistemul legală a

1) V. A. Ureche. Anuarul general al Ministerului de Instrucție Publică pe 1864—1865.

măsurilor și greutateilor.¹⁾ La atâta se reduceau cunoștințele socotite trebuincioase în viață celor ce-și terminau instrucția la începutul ei.

A doua treaptă a învățământului, cursul secundar, era compus din mai multe feluri de școale: erau gimnaziile și licee pentru băieți, școale secundare de fete, școale reale, seminariile, școale de bele-arte, conservatorii și școale de medicină. Cursul secundar pentru băieți se predă în licee și gimnaziile; liceele aveau o durată de 7 ani iar gimnaziile numai de 4. Anul școlar ținea dela 1 Octombrie și până la 15 August; la sfârșitul anului se dădea câte un examen. În toată țara nu erau decât 5 licee, — Sf. Sava și Matei Basarab la București și câte unu la Iași, Craiova și Bârlad — și 4 gimnaziile — Gheorghe Lazăr la București, Alexandru cel Bun la Iași și câte unu la Botoșani și Ploești. Cele mai multe din ele erau de curând înființate, cu excepția Liceului Sf. Sava înființat la 1817, a Liceului din Craiova care exista din 1826 și a Liceului din Iași care data din 1830.

Cursul secundar de fete se predă în 4 școale, 2 la Iași și câte una la București și la Craiova. Cursurile durau cinci ani; spre deosebire de liceele de băieți materiile ce se predau nu erau fixate prin lege ci rămăneau să fie hotărâte de către consiliul permanent după posibilități și necesități.

La toate școalele de fete nu erau înscrise decât un număr mic de eleve, în proporție cu numărul locuitorilor țării; este drept însă că multe fete urmau cursurile școalelor particulare, unde predarea limbilor străine și a dexterităților, care împreună formau cultura necesară unei fete de societate, se făcea cu mai multă atenție.

Legiuitorul prevăzuse și formarea unor școale reale unde „să se dea învățătura trebuincioasă pentru exercitarea unei arti sau profesii”²⁾. În acest scop se prevăzuse, prin Legea asupra instrucțiunii, înființarea a trei școale de agricultură cu ferme model pentru „inițiativa practică a agriculturii”, a șapte școale de indus-

1) Legea asupra Instrucțiunii a Principatelor-Unite Române (Buc.) 1865). Art. 32.

2) Legea asupra instrucțiunii. (Art. 199).

trie, la București, Iași, Galați, Brăila, Craiova, Ploești și Turnu Severin — și a șapte școale de comerț — în aceleași orașe.

Acest întreg program de înființare a unui învățământ practic nu se realizase decât în parte. Numai 3 școale fuseseră înființate, câte una la București, Galați și Brăila. Cu un număr de 127 de elevi și cu 20 de profesori, această ramură a învățământului secundar era în plină formațiune.

Seminariile erau și ele considerate ca făcând parte din învățământul secundar; înființate pe lângă episcopiile existente, ele erau în număr de 8; la Iași, București, Râmnic, Buzău, Argeș, Huși, Roman și Ismail. În afară de aceste seminarii ortodoxe, la Iași se mai găsea și un seminar catolic. Seminariile, pe vremuri aproape singurele școale din țară, erau dintre cele mai vechi așezăminte culturale ale țării; Seminarul Socola din Iași era înființat din 1803, cel din București din 1834, iar cele din Râmnic și Buzău din 1836. Seminariile erau de două grade: cele de gradul I aveau 4 clase și cele de gradul II aveau 7 clase. Seminariile de gradul I erau destinate să pregătească pe preoții de țară; obiectele ce se predau erau în directă legătură cu viitoarea lor misiune.

Seminariile aveau o populațiune școlară destul de numeroasă, cuprinzând un total de 818 elevi.

Starea acestor școale din cursul secundar, dacă nu era perfectă era în orice caz, pentru timpurile acelea și posibilitățile existente, mulțumitoare. Profesorii în special erau de o clasă ridicată; Titu Maiorescu, îndreptătorul literaturii și limbei românești, era director și profesor de pedagogie și gramatică la Institutul preparandal din Iași, Grigore Cobălcescu și Petre Poni erau profesori la Liceul din acelaș oraș. Ion I. Zalomit, profesor universitar, predă filozofia la Liceul Sf. Sava din București, iar Francudi, profesor la Universitatea din București, predă limba greacă la Liceul Matei Basarab. Pic-tori renumiți ca Teodor Aman, G. Tătărăscu și Carol Storch erau profesori la Școala de bele-arte din București, Matei Milo, Flechtenmacher și Wachmann predau cursuri la Conservatorul nou înființat în Capitala țării. Doctorii Carol Davila și Capșa, Turnescu, Felix și Emanoil Bacaloglu și Exarcu, erau profesori la Școala de Medicină, Farmacie și Veterinărie.

Invățământul superior era compus din Universitățile din Iași și București; ele erau formate din transformarea claselor speciale ce ființau pe lângă liceele din cele două capitale, transformare făcută în chip lent și într'un timp îndelungat, mai întâi în Școale speciale și mai târziu în Facultăți.

Universitatea din Iași, înființată la 26 Octombrie 1860, avea 3 Facultăți: de Drept, de Științe și de Litere. Durata cursurilor era de 3 ani. Catedrele și profesorii erau următorii:

C A T E D R A	PROFESORUL
<i>1) Facultatea de drept</i>	
Drept Roman	Petre Suci
Drept Penal	Octavi Teodori
Pandecte	Petre Suci
Drept Comercial și Procedură Civiă	Iacob Negruzzi
Drept Civil	Gheorghē Mârzescu
Drept Public Ad-tiv	Niculae Mandrea
Economie Politică	A. I. Gheorghiu
Medicină Legală	I. Ciurea
<i>2) Facultatea de Litere</i>	
Filozofia	Titu Maiorescu
Istoria Universală	Niculae Ionescu
<i>3) Facultatea de Științe</i>	
Algebră superioară	N. Ciuleanu
Geometrie	S. Emilian
Geometrie analitică	I. Pop
Fizică și matematici	Ștefan Micle
Mecanica analitică	D. Melic

1)

Numărul studenților în anul școlar 1864—1865 — singurul pentru care avem date precise — era de 42 studenți la Drept, 25 la Științe, 22 la Litere; în total 82 de studenți pentru întreaga Facultate. Până în acel an Universitatea din Iași nu eliberase nici o diplomă de licență; deabia mai târziu se va întâmpla aceasta. Printre profesorii Facultății erau un grup de personalități care aveau să joace un rol însemnat fie în cultura, fie în politica românească; Titu

1) V. A. Ureche. Anuarul general al Ministerului de Culte și Instrucția Publică pe 1864—1865, pag. 238—239.

Maiorescu, marele critic, reprezentantul cel mai strălucit al Junismului, Nicolae Ionescu, socotit ca cel mai mare orator al timpului, Iacob Negruzzi, unul din stâlpii Junimei și cel căruia Convorbirile Literare îi datoresc existența și regulata apariție, Gheorghe Mărzescu, avocatul și omul politic liberal.

Universitatea din București se înființează la 4 Iulie 1864 prin reunirea a trei școli superioare deja existente: Facultatea de Drepturi, înființată în toamna anului 1859, Școala Superioară de Științe, înființată la 8 Octombrie 1863 și Școala Superioară de Litere, înființată la 10 Octombrie 1863. Noua Universitate avea și ea la rândul ei trei Facultăți: de Drept, Științe și Litere și Filozofie. Catedrele și profesorii universității erau:

C A T E D R A	PROFESORUL
<p>1) <i>Facultatea de drept</i> Drept Roman Drept Civil Drept Comercial Drept Constituțional și Administrativ Drept Civil Drept Civil Drept Roman Economie Politică Drept Penal</p>	<p>C. Bozianu Gheorghe Costaforu Vasile Boerescu D. P. Vioreanu Constantin Boerescu Aristide Pascal Gheorghe Danielopol Al. Vericeanu Gheorghe Cantilli</p>
<p>2) <i>Facultatea de Științe</i> Geometrie Descriptivă Geometrie Analitică și Astronomie Fizică Chimie Zoologie și Botanică Geologie și Mineralogie Algebră Superioară</p>	<p>Al. Orăscu D. Petrescu Emanoil Bacaloglu Alexe Marin Constantin Exarcu Grigore Ștefănescu Ilie Anghelescu</p>
<p>3) <i>Facultatea de Litere și Filozofie</i> Literatură Latină Istoria Universală critică Istoria Filozofiei Literatura franceză Istoria și Literatura Românilor Literatura Elină</p>	<p>Aug. T. Laurian Aron Florian Ion Zalomit Ulysse Marsilliac V. A Ureche Epaminonda Francudi</p>

1)

1) V. A. Ureche. Anuarul general al Ministerului de Culte și Instrucția Publică 1864—1865.

Universitatea din București era mult mai completă și mai importantă ca cea din Iași; nu numai numărul catedrelor era mai mare, dar și personalitatea profesorilor era mai proeminentă. Pe lângă oameni de știință, ca Grigore Ștefănescu, Emanoil Bacaloglu, Alexandru Orăscu, erau literați și istorici ca Aron Florian, V. A. Ureche și Treboniu Laurian precum și advocați străluciți ca Aristide Pascal, Danielopol, Bozianu, frații Boerești și G. Costaforu; mai toți aceștia fuseseră sau aveau să devie miniștri, fiind personalități de prima mână în politica românească. Rectorul Universității era Gheorghe Costaforu, iar Decani: la Filozofie și Litere August Treboniu Laurian, Alexandru Orăscu la Științe și Constantin Bozianu la Drept. Numărul studenților în anul 1864—1865 era de 96 la Drept, 2 la Științe și 12 la Litere, în total 120. Spre deosebire de cea din Iași, Universitatea din București avea deja un licențiat: era Ștefan M. Șoimescu, proclamat licențiat al Facultății de Drept în Februarie 1865.

Pe lângă învățământul public — cu cele trei grade ale sale — de care am vorbit până acum, mai exista în Principate și un însemnat învățământ particular. Insemnat nu atât prin calitatea învățăturii ce se preda cât prin numărul școalelor. Format din două mari categorii, prima, aceea a școalelor particulare ținute mai cu seamă de către francezi și germani, în care copiii de boeri și burghezi învățau limbile străine și bunele maniere — și o a doua categorie, formată din școale confesionale, în care străinii stabiliți la noi, în special evrei, greci și armeni, își primeau învățătura în limba maternă și conform datinelor și religiei fiecăruia. Instrucțiunea căpătată în școalele particulare era aproape nulă; se insista în special asupra limbilor străine care formau obiectele principale de studiu. Cunoștințele generale și speciale menite să formeze fundamentul culturii elevilor erau complet neglijate. Nici nu se putea întâmpla altfel fiindcă mai toți profesorii nu aveau decât câțiva ani de curs secundar, când îi aveau și pe aceștia. În aceste școale particulare își făceau educația fetele din înalta societate, care se mulțumeau să se poată exprima în câteva limbi străine și să poată descifra la pian ultima romanță la modă. Despre seriozitatea și utilitatea unor ast-

fel de instituțiuni este inutil să mai vorbim; ele nu făceau altceva decât să dea pământenilor acea aparență de civilizație, atât de înșelătoare pentru străinii în trecere pe la noi, și să le accentueze tendința naturală spre superficialitate, atât de dăunătoare vieții românești.

Aceasta era configurația învățământului la acea epocă. În plină formațiune și organizare, cu un personal didactic, puțin pregătit în cursul inferior și strălucit în învățământul superior, cu un material didactic complet insuficient, cu o populație școlară redusă, dar cu foarte multă bunăvoință și cu un enorm entuziasm care umpleau lipsurile și creau acea atmosferă de înenezie atât de necesară propășirii în orice domeniu, cu atât mai mult în cel cultural.

Dacă privim acum situația culturală generală a țării, va trebui să constatăm în primul rând starea înapoiată a masei populare; cei ce știau să scrie și să citească erau destul de puțini. Mulți nu cunoșteau decât literele chirilice. Alfabetul latin era atât de puțin cunoscut încât din multe părți se cerea ca publicațiile oficiale, pentru care se adoptaseră literele latine, să continue să fie tipărite cu chirilice. Dintre cei cu învățătură, puțini erau care treceau peste știința scrisului și a cititului; cam la atât se reducea cultura celor mai mulți. Clasele conducătoare însă, formate din boieri și burghezi bogați, aveau adeseaori o foarte frumoasă cultură, căpătată în școalele și Universitățile din Occident. Copiii lor erau adeseaori trimiși în străinătate, ceea ce avea ca rezultat o formațiune culturală a clasei conducătoare complet străină. Intreaga pătură de sus era sub influența culturii franceze în special; este cunoscut faptul că mai toți se exprimau în mod obișnuit și scriau în mod curent franțuzește. Acest fel de creștere avu drept rezultat îndepărtarea clasei culte de manifestațiunile românești. Entuziasmul pe care generația lui Kogălniceanu și Alexandri îl arătase pentru teatrul, istoria și limba românească fură înlocuite cu admirația pentru tot ce este străin. Această admirație se simțea în toate domeniile.

Limba literară, ca și cea întrebuițată pentru vorbirea de toate zilele, era plină de franțuzisme, traduse mai mult prost decât bine

și întrebuițate și cu rost și fără rost. Reacțiunea ardelenilor și adepților lor, care întrebuițau latinisme cu tot atât de puțin rost ca și ceilalți, făcuse ca frumusețea graiului românesc să se piardă complect în această amestecătură de cuvinte străine de structura graiului nostru; adeseaori aveai nevoie de dicționar pentru a înțelege ceea ce fratele tău de sânge vroia să-ți spună.

Literatura suferea și ea de această pocire a graiului. Dar criza literaturii nu era numai pur formală; treceam deasemenea și printr'o mare criză de creație. Niculae Bălcescu murise, Vasile Alexandri se dedicase politicei, Kogălniceanu încetase de mult de a mai avea vreo preocupare culturală. Dimitrie Bolintineanu era într'o cumplită scădere iar Heliade Rădulescu îmbătrânise prea mult. În locul lor o serie nesfârșită de scriitorăși care își încordau lirele la fiecare pretext dar nu reușeau decât să îngrească hârtia. Generațiile noi, cu Eminescu, Hașdeu, Maiorescu, Odobescu, deabia acum se ridicau; în plină evoluție spirituală ele aveau să însemne paginile de glorie ale epocii ce se va deschide deacuma înainte.

Presa la rândul ei era într'o cumplită scădere. Timpurile în care revistele și ziarele românești erau adevărate focare culturale trecuseră; problemele istorice, educative, literare și artistice dispăruseră din coloanele lor. Politică, politică și numai politică; asta era tot ce puteai să mai găsești în ziarele timpului. „Românul” lui C. A. Rosseti, „Trompeta Carpaților” și „Buciumul” lui Cezar Boliac, „Tribuna României” a lui Niculae Ionescu, „Reforma” lui Valentinianu, ziarele ce apăreau în acea vreme, nu aveau timp și loc de cât pentru evenimentele politice. ¹⁾

Teatrul la rândul lui, suferea și el depe urma acestei pasiuni generale pentru politică; el mai suferea însă și din cauza indiferenței bogătașilor pentru producțiile naționale. Teatrul cel mare, astăzi Teatrul Național era arendat lui Millo, cel care rămăsese celebru din creațiile ce le făcuse în cântonetele lui Alexandri și în special în „Barbu Lăutaru”. Îmbătrânise însă și Milo, după cum îmbătrâni-

1) N. Iorga. Istoria Presei Românești, Buc. 1922, pag. 117—131.

se și repertoriul care făcuse gloria tinereții lui și publicul se săturase și de piese și de interpreți. Deaceea, poate, sala Teatrului cel mare nu prea era plină și la cassă nu se prea vedea îmulzeală. Cu toată subvenția guvernului și cu toate avantajele obținute, teatrul mergea prost. Mai ales decând un grup dintre cei mai buni artiști, în frunte cu Pascali — neîntrecutul interpret a lui Hamlet — îl părăsiseră pe Millo și formaseră o „Societate dramatică” mutându-se vis-a-vis, la sala Bosel. Lupta dintre cele două trupe era aprigă și trecea depe scenă în coloanele gazetelor, unde lungi scrisori și articole de incriminări apăreau mai în fiecare zi. Amândouă teatrele aveau actori buni; Costache Caragiale, Millo, Pascali, Costache Demetriade, Eufrosina Popescu, Matilda Pascali, Maria Constantinescu, Frosa Popescu, Ștefan Velescu și alții tot atât de buni, se străduiau în fiecare seară să aducă public și să atragă spectatori. Ce folos însă, căci piesele jucate erau slabe. „Sugrumătorii din India sau Răsboiul Englezilor”, piesă de mare spectacol în 5 acte și 7 tablouri, tradusă din franceză, „Hoția și Onoarea” sau „Ochiul lui Dumnezeu”, dramă în 5 acte, tradusă din franceză, „Blestemul unui părinte”, „Eva sau Omorul”, „Hoții de codru și Hoții de oraș”, „Pianul Bertei”, „Un pahar de ceai”, „Curierul din Lion”, „Cele trei orfeline”, iată câteva titluri din repertoriul celor două teatre. 1) Rareori se juca „Dama cu camelii”, „Hamlet”, „Intrigă și Amor”. Repertoriul era compus numai din melodrame sau din comedii, iar când nici ele nu mai plăceau publicului câte o revistă venea să umple sălile și să astupe golurile. Concurența cea mai mare a celor două teatre o făcea Opera Italiană, cu cântăreți destul de buni și cu un repertoriu destul de variat pentru ca să umple sălile; atunci când venea câte o celebritate străină reprezentația se transforma într-o manifestație mondenă și nu era cucoană care să ție la rangul ei să lipsească dela spectacol. Sala Dacia, unde jucau de obicei trupele străine venite în turneu, era neîncăpătoare pentru toți cei ce veneau să vadă dar mai cu seamă să fie văzuți. Vara, Bucureștiul avea două grădini unde actorii căutau să-și câștige pâinea, distrând pe cei ce rămăseseră în oraș. Grădina Orfeu, vis-a-vis de Teatrul Național și grădina Union, pe locul unde astăzi este hotelul Sim-

1) Teatrul la Români, de C. Olănescu-Ascanio.

plon, în colțul străzii Câmpineanu, și unde Bucureștenii își petreceau serile. Și Iașul avea dealtfel trupa lui de Operă Italiană permanentă, singura care rezista în mijlocul indiferenței celor ce încă nu se mutaseră, cu casă cu tot, la București.

Artele plastice erau în plină desvoltare. Theodor Aman, reîntors de patru ani din străinătate, se și impusese prin talentul său și-și împărțea activitatea între Școala de bele-arte, al cărei director și profesor era, și atelierul din care rând pe rând aveau să iasă schițele și compozițiile lui. Carol Stork renunțase să mai facă pe gravorul în bijuteria lui Resch și se dedicase sculpturii în lemn și în piatră. Satmary, și el profesor, începuse acea serie de desene a costumelor și obiceiurilor românești. Grigorescu, întors din străinătate deabia de doi ani, se găsea încă sub influența școlii dela Barbizon și, în lipsa unui post de profesor la școala de bele-arte, colinda țara și-și îneca amărăciunea în picturi care mai târziu aveau să-l răsbune de toate suferințele.

Erau și o serie de așezăminte de cultură în țară. Nu prea multe, dar suficiente pentru a constitui un bun început. Două biblioteci publice, una la Iași și alta la București; din aceasta din urmă se va forma mai târziu Biblioteca Academiei Române de astăzi. Nu erau prea numeroase cărțile; deabia 29.468 de volume la București și 16.259 la Iași. Grija statului pentru complectarea lor și entuziasmul particularilor făcea însă ca numărul volumelor să crească destul de repede.

În 1864—1865 biblioteca din Iași sporise cu 1.641 de volume iar cea din București cu 2.217. Cifre care față de necesitățile timpului și posibilitățile momentului erau destul de însemnate. Este interesant, cred, de cercetat cât și ce se citea în acea epocă. Informațiuni asupra acestui punct nu avem decât pentru perioada Aprilie—Decembrie 1865, când s'a început să se însemne numărul cititorilor. 1.581 de cititori au citit în aceste 9 luni ale anului 1865 în Biblioteca din București:

CATEGORIA CĂRȚEI	Numărul lor
1. Cărți de istorie	277
2. Ziare și periodice	170
3. Jurisprudențe	170
4. Cărți Filozofice	140
5. Dicționare	133
6. Romane și Biografii	131
7. Literatură Antică și Modernă	90
8. Poezii	74
9. Cărți de Agricultură	48
10. Pedagogie	39
11. Piese de Teatru	37
12. Gramatici	34
13. Diverse	33
14. Politice	30
15. Lucrări Matematice	22
16. Istorie Naturală	22
17. Retică	20
18. Fizică și Chimie	18
19. Cărți Teologice	18
20. Economie Politică	17
21. Voiajuri	14
22. Medicină	12
23. Geografie	11
24. Tehnologie	9

1)

Se mai găseau în București un muzeu de antichități, — constituit din donațiunile generalului Mavros, socrul lui Ion Ghica, care adusese tocmai din Egipt o mumie ce se mai poate vedea și astăzi în Muzeul din fosta casă Macca — și care fusese inaugurat de câteva luni numai, precum și un muzeu de Științe Naturale. Grădina Botanică, fusese deja înființată. Instituțiunea care avea să însemne atât de mult pentru cultura dar mai cu seamă pentru istoria națională, Academia Română, fusese instituită de către C. A. Rosseti, ministrul de Instrucție al Locotenenței Domnești; în plină perioadă de organizare, însă, ea nu va însemna ceva pentru cultura românească decât după începutul noii domnii. Notarea ei aci nu are alt rost decât acela de a însemna momentul în care cultura românească va intra pe noi făgașuri, prin activitatea atât de rodnică și de plină de urmări a acestei instituțiuni în prima ei perioadă.

1) V. A. Ureche. Anuarul Ministerului de Instrucție pe 1864—65.

Cam aceasta era configurația culturală a țării noastre la începutul noii domnii. Țară în plină formațiune spirituală, cu o masă aproape complet incultă, cu o pătură superioară, cultă dar restrânsă, formată în străinătate și tributară culturii occidentale, și cu o întreagă serie de instituțiuni și organizații cari corespundeau mai mult iluziei de stat civilizată decât nevoiei simțite a neamului.

XI

FINANȚELE STATULUI

Dezastrul financiar — Cauze și efecte — Greaua moștenire — Sistemul împrumuturilor — Cum erau așezate impozitele — Proasta administrație — Rezultatele.

Dintre toate situațiunile verificate cu ocazia schimbării dela 11 Februarie, cea care a îngrijorat cel mai mult guvernul locotenenței domnești era a finanțelor statului. Datoria publică ajunsese să covârșească posibilitățile de plată. Veniturile era puține și rău încasate. Fondurile necesare pentru cheltuielile curente erau inexistente. Modul de eliberare a Statului de obligațiunile sale, era emiterea de bonuri de tezaur cu scadențe scurte, Bonurile, nefiind niciodată achitate, ajunseseră să invadeze piața și să scadă și mai mult creditul Statului. Pentru această situațiune financiară acuzațiuni pătimase și încriminări violente fură făcute fostului Domnitor și guvernelor sale. Totuși dacă situațiunea, astfel cum fusese găsită, era de netăgăduit, vina nu o purtau atâta oamenii cât împrejurările. Un complex întreg de fapte adusesse țara în această gravă pozițiune.

■
In primul rând bugetele deficitare și datoria publică fuseseră moștenire. Astfel bugetul Munteniei avusese în ultimii ani, anteriori înscăunării lui Cuza, următoarele deficite: în anul 1857: 5.507.097,13 lei vechi iar în anul 1858: 5.030.442,34 lei vechi. In Moldova deficitul anului 1857 era de 1.135.127,27 lei vechi. ¹⁾

1) Istoricul Datoriei Publice a României de Gh. Dobrovici (Buc. 1913) pag. 68 și 76.

Datoria publică a Munteniei la 1 Ianuarie 1859 era de 20.474.088,13 lei vechi iar a Moldovei de 8.490.028,34 lei vechi ¹⁾).

Din adunarea deficitelor ambelor principate ne putem da seama de situațiunea exactă găsită la începutul anului 1859 de către Principele Cuza la urcarea sa pe tron. Totalul datoriei publice pentru amândouă țările era, la 1 Ianuarie 1859, de 28.964.116,47 lei vechi, pe când veniturile lor nu însumau decât 17.895.869 lei vechi, iar deficitetele adunate pentru ambele principate erau de 11.673.266,74 lei vechi. Aceasta era moștenirea pe care o primise noul regim: datorie publică covârșitoare, bugete deficitare. Dintr'un început, deci, cele două principate porniseră în noua lor așezare cu o rea situațiune financiară, care avea să apese asupra viitoarelor bugete.

Pe de altă parte, realizarea neașteptată a unității naționale chiar sub formă fragmentară, și obținerea autonomiei, chiar sub formă aproximativă, născuse în conducători dorința de a transforma cât mai repede cele două principate într'un stat modern. Necesitățile realității și aspirațiunile oamenilor făceau să se caute în toate domeniile înfăptuirea a ceea ce până atunci împrejurările împiedecaseră și oamenii neglijaseră.

Totul trebuia din nou făcut. Multe erau domeniile în care de-abia acum se puneau temeliile unei noi așezări. În asemenea condițiuni bugetele nu puteau fi echilibrate decât renunțând la orice încercare de transformare sau recurgând la capitalul particular. Prima alternativă era greu de acceptat; entuziasmul celor ce-și văzuseră înfăptuit idealul era prea mare. Dorința lor de a înfăptui, ceea ce ani de zile constituise sprijinul moral necesar luptătorului era prea puternică. Astăzi, când la bătrânețe își puteau realiza visul tinereții, prudența nu mai putea să învingă dorințele iar elanul numai putea lăsa pasul judecăței. Pe de altă parte realitățile erau de așa natură încât se impuneau hotărârile omenești. Armata trebuia reorganizată; drumurile trebuiau refăcute; administrația trebuia transformată; școalele trebuiau înființate; țăranii trebuiau

1) Istoricul Datoriei Publice a României, de Gh. Dobrovici pag. 36 și 68.

improprietăriți și grecii isgoniți din mănăstiri. Toate acestea se cereau înfăptuite și toate înfăptuirile cereau bani.

Imediata consecință a fost urcarea bruscă a cifrei bugetului. Astfel, de unde totalul bugetului era în 1859 de 62.000.000 lei, el se urcă

în 1860 la	118.000.000 lei
„ 1862 „	124.000.000 „
„ 1863 „	127.000.000 „
„ 1864 „	204.000.000 „
„ 1865 „	158.000.000 „

Bugetul școalelor din Moldova se urcă în mod brusc dela 1.700.000 lei în 1859 la 18.000.000 în 1860 ¹⁾).

Rămânea a doua alternativă. Imprumuturile. Pentru a putea fi folositoare ele trebuiau să fie făcute pe termene lungi și în condițiuni favorabile. Criza financiară însă și mai ales nestabilitatea politică nu ofereau nici o garanție. Greu se puteau găsi în asemenea condițiuni banii trebuincioși pentru realizarea visurilor și pentru satisfacerea necesităților. Nenumăratele încercări eșuară, iar puținele care reușiră, obținute pe termene extrem de scurte — 1 an sau chiar numai câteva luni — erau făcute să încurce și mai mult situația. Încercările de a găsi sumele trebuincioase fură nenumărate. Mai toate însă dădură greș. Astfel în 1859, în chiar momentul suirii pe tron a lui Alexandru-Cuza, simțindu-se nevoia de a se găsi sumele de bani necesare pentru nevoile urgente ale statului, se făcu apel la particulari pentru realizarea câte unui împrumut de 8.000.000 lei în fiecare principat. Subscrierile însă nu atinseră de cât suma de 3.151.924,27 lei vechi în Muntenia și 415.136.64 lei vechi în Moldova ²⁾).

În acelaș an un împrumut de 200.000 galbeni lansat în țară pentru ajutorarea comerțului, precum și un împrumut de 60.000.000

1) A. D. Xenopol. Domnia lui Cuza-Vodă vol. II pag. 185 și 191.

2) Datoria Publică a României de Gh. Dobrovici paginile 78-79 și 68 - 71.

lei pentru crearea unor Bănci de scont și circulație, ce trebuia contractat în străinătate, nu putură fi realizate negăsindu-se banii necesari. ¹⁾ În 1860 un împrumut de 5.000.000 lansat în Muntenia pentru înzestrarea armatei fu acoperit numai în parte ²⁾ iar în Moldova împrumutul, necesar pentru plata ratelor a împrumuturilor anterioare și pentru conversiunea lor, fu realizat numai pentru 2.645.000 lei ³⁾. În 1861 încercarea de a se găsi o sumă de 4.000.000 în Muntenia, necesară pentru plățile curente, nu putu fi realizată, iar în Moldova apelul făcut pentru găsirea unei sume de 7.000.000, necesară aceluiași scop de acoperirea nevoilor zilnice, nu realiză decât 2.000.000 ce trebuiau însă plătite în cincisprezece luni. ⁴⁾ Situația continuă să fie tot așa de grea și după contopirea celor două guverne a principatelor și realizarea unei singure administrațiuni pe tot cuprinsul țării. Împrumuturile nedând rezultatele dorite și cheltuelile trebuind să fie achitate, se recurse la diverse expediente. Se începu cu confiscarea tuturor sumelor depuse la tribunal, în special pentru minori, care fură considerate ca împrumutate statului și imediat cheltuite. Se continuă cu emiterea de bonuri de tezaur. Însfârșit, cum nici acestea nu fură suficiente, se recurse la contractarea unui împrumut extern, împrumutul Stern, în valoare nominală de lei 61.372.000 lei vechi, din care statul a încasat în mod real 48.142.767 lei vechi sau lei noi 17.797.921.635 ⁵⁾. Acest împrumut a fost întrebuițat pentru acoperirea deficitelor bugetare și plata diverselor datorii. Se mai contractară încă două împrumuturi în străinătate, care însă spre deosebire de celelalte fură încheiate pentru construirea unor poduri de fier și construcția căii ferate dintre București și Giurgiu. Din cercetarea tuturor acestor împrumuturi — fie a celor reușite fie a celor eșuate — se poate constata că, cu excepția ultimilor două,

1) Datoria Publică a României de Gh. Dobrovici pag. 71—72.

2) idem pag. 72—73.

3) idem pag. 80—81.

4) idem pag. 73—75 și 42—83.

5) idem pag. 87—49.

făcute cu scop constructiv, toate celelalte împrumuturi fuseseră necesare pentru cheltuelile normale ale statului.

Aceasta nu se datora numai tendinței de transformare a țării și de punere a ei în pasul celor apusene, sau numai proastei situațiuni financiare moștenite. Una din principalele cauze era insuficiența veniturilor provocată atât de defectuosul mod de așezare a impozitelor cât și de prostul metod de a se realiza veniturile statului.

Sistemul impozitelor era ilogic. Impunerile erau egale pentru toți locuitorii iar nu proporționale cu averea fiecăruia.

Această situațiune era considerată ca un mare progres și dănuia numai de câțiva ani. Până în 1859 nu erau impuse decât clasele de jos. Boerii cu ranguri civile și militare și fiii lor, boerii de neam și fiii lor, postelnicii și fiii lor și asidoții nu plăteau nici o dare, fiind considerați ca privilegiați. Deabia în cursul anului 1589 cele două guverne hotărîră impunerea tuturilor locuitorilor, ceea ce se admise de către adunările legiuitoare.

Este semnificativ faptul că această impunere a clasei privilegiaților nu se făcu din motive financiare ci din considerațiuni politice, pentru ca astfel, prin egala impunere, să se concretizeze principiul egalității absolute, înscris în convențiunea dela Paris.¹⁾ Totuși nu a fost ușor ca scutiții să fie convinși să renunțe la acest aspect al privilegiului. Domnitorul însuși, în mesajul de deschidere al adunării Moldovei din 1861, mărturisește că „greutatea cea mai mare a fost de a se iniția țara la un sistem de dări, bazat pe egalitate, pe când până acum era bazat pe privilegiu.”²⁾ Posibilitatea ca un privilegiat să fie impus părea așa de extraordinară în cât un boer din Roman, Theodor, declară, sub propria iscălitură, că „preferă să fie spânzurat decât să plătească birul”.³⁾

1) Finanțele României dela Regulamentul Organic până astăzi, 1831 — 1905, de Th. Aslan (Buc. 1905) pag. 86.

2) A. D. Xenopol. Domnia lui Cuza-Vodă vol. II pag. 188.

3) idem.

În asemenea condițiuni și cu o astfel de mentalitate era natural ca veniturile statului provenite din impozitele directe să fie mult mai mici decât ar fi fost posibil cu o așezare logică a acestor impuneri. Cinci erau impozitele directe din acea vreme. Primul, impozitul personal, în suma de 36 lei anual, pe care îi plăteau toți locuitorii statorniciți în sate, târguri și orașe, fără excepție de condiție socială sau de profesie, dacă aveau vârsta de 25 ani și deplinătatea facultăților fizice. Al doilea impozit, numit pentru poduri și șosele, era de 12 lei anual și era plătit de aceiași. Al treilea impozit, fonciar, era de 4% asupra venitului net al oricărei proprietăți nemișcătoare, fără nici o excepțiune. Al patrulea impozit, patentele, privea pe negustori și profesioniști; această impunere se împărțea în două categorii.

Negustorii erau impuși în mod proporțional, după negoțul pe care îl făceau și după numărul populației din orașul unde-și exercitau negoțul. Profesioniștii se impuneau proporțional cu câștigul. Astfel avocații, arhitecții, medicii, inginerii, actorii erau impuși cu o sumă de 10% din chiria ce o plăteau pentru locuință. Arendașii se impuneau cu 20% din arendă. În afară de acestea mai exista al cincilea impozit, numit de transmisiune, prin care se impuneau cu încă 10% asupra venitului net, toate proprietățile de mână moartă care prin imposibilitatea de a fi trecute din mână în mână aduceau statului dacă nu o pierdere, un minus de venit.¹⁾ Se poate ușor vedea din cele de mai sus defectuositatea sistemului de impunere. Aceeași contribuție personală plătită și de către nevoiașul mahalalei și de către avocatul milionar. Aceeași impunere de 4% asupra venitului și asupra pogonului țăranului din fundul satului și asupra zecilor de mii de hectare ale bogătașului stăpânitor.

Două consecințe decurgeau din aceasta: greul impunerilor era suportat de către sărăcime, iar Statul nu obținea suficiente venituri. Acest din urmă fapt, în special, era de natură să îngreuneze situațiunea financiară și se adăuga și el la cauzele care aduseseră statul într'o criză atât de gravă.

1) Condicta de contribuțiuni directe Buc. 1863.

Dar statul nu percepea numai impozite directe. Veniturile se compuneau și dintr'o întreagă serie de impozite indirecte ca: taxele de import-export, accizele sau taxele asupra tutunului și băuturilor spirtoase, taxele asupra proceselor și vânzării de imobile și mobile, taxele poștale și de timbru, exploatarea sării, etc. Aci nu mai era vorba atâta de modul de fixare a impozitelor cât mai ales de modul de administrare.

Cu aceasta atingem adevărata rană. Finanțele erau prost administrate. Ca și întreg restul țării. Astfel, pentru a da câteva exemple, salinile care erau în exploatarea statului au costat în 1860 1.171.120 lei iar în 1861 3.972.471 lei. Sporul de venituri în acest an fiind numai de 995.000 lei, a rezultat un deficit în exploatarea salinelor în anul 1861 de 1.895.451 lei. Și astfel exploatarea unui monopol de stat, în loc să aducă beneficii, producea pagube.¹⁾ Proasta administrație nu se vedea însă numai în insuficientul mod de percepere a veniturilor sau de administrare a bunurilor. Chiar în lucrările făcute de stat ea apărea în mod evident. În 1862 costul unui metru de șosea, lucrat în regie de către stat, costa 899 lei. În 1863 el se urcă la 1133 lei, continuă mersul ascendent în 1864 la 1706 lei, pentru a ajunge în 1865 la 3145 lei.²⁾ În patru ani prețul se împătrise aproape.

Lipsa de prevedere se adăugase și ea. Astfel legea de pensii ce se votase avea condițiuni atât de bizare încât nimic nu te mai poate mira. În Muntenia, civilii după opt ani și militarii după șase ani puteau eși la pensie cu jumătate de leafă, iar după douăzeci și patru de ani, civilii, și după optsprezece ani, militarii, puteau eși la pensie cu leafa întreagă. ³⁾ Proasta administrație se inveda deci sub cele trei aspecte ale ei: lipsă de prevedere, inexistența controlului, rea mânuire a fondurilor.

■

În asemenea condițiuni rezultatele erau de prevăzut. Cu o situațiune deficitară — ca cea moștenită, — cu necesitățile de cheltuieli ale statului în plină formație, cu proasta așezare a impunerilor—

1) A. Xenopol. Domnia lui Cuza-Vodă vol. II pag. 187.

2) idem pag. 193.

3) idem pag. 193.

datorită menajamentelor și aranjamentelor — cu reaua administrație — consecință a împrejurărilor și a oamenilor — și cu lipsa de credit — rezultată a tuturor celor de mai sus — era logic ca situațiunea să se înrăutățească, criza să se agraveze și panica să apară. Deficitele se adunară cu alte deficite. Datoria publică se adăuga la altă datorie publică. Și astfel la 11 Februarie 1866, Statul se găsea cu o datorie publică de 34.133.249 lei, din care 20.625.535 lei, imediat exigibili.

Iată care era situația financiară a Statului român în aceste zile de început de domnie.

XII

SITUAȚIA ECONOMICA

Agricultura, fundamentul economiei românești — Alte bogății: animalele și pădurile — Inexistența industriei naționale — Importul și exportul nostru — Mișcarea în porturi.

Prin natura ei situația economică este făcută să lămurească aspectele cele mai felurite ale unui popor. Sunt atâtea lucruri pe care le poți descifra dintr'o citire mai atentă a cifrelor anoste și searbede, înșirate în chip atât de exasperant de regulat în coloanele acelea drepte ce parcă nu mai au nici un sfârșit, încât începi să înțelegi cum oameni atât de simpatici și de agreabili pot să împace caracterul lor cu ocupația atât de antipatică de economist. Câte lucruri nu poți afla dacă cauți să intri în miezul lor și dacă ceri cifrelor ceea ce ele lasă să se înțeleagă și nu ceea ce reprezintă. Din obiectele ce un popor consumă îți poți da seama de gradul său de civilizație. Din ceea ce produce poți descoperi bogăția lui. Din modul cum produce poți vedea propășirea lui. Din produsele ce importă poți să-i constăți lipsurile și necesitățile. Din repartitia bunurilor poți să ghicești situația sa socială. Din forțele care stăpânesc economia poți să realizezi pozițiunea sa națională. Nu vom intra însă în toate detaliile. Ne vom mulțumi ca în rândurile ce urmează să desprindem, din maldărul de cifre și de date pe care sârguința altora le-a fabricat și curiozitatea noastră le-a descoperit, cele strict necesare pentru a lămuri două probleme pe cari le-am socotit necesare pentru înțelegerea situațiunei economice și sociale a țărilor noastre în acea epocă. Și anume:

Starea și natura producției românești;
Situatiunea națională, rezultând din situațiunea economică.

Țară cu un sol extrem de fertil, care dădea locuitorilor posibilitatea unei vieți liniștite, fără epuizarea efortului continuu și cu iluzia unei oarecari independențe — cel puțin față de lucruri dacă nu de oameni — la care se adăuga înclinarea de peste tot și de totdeauna a primitivului de a nu se lega nici sufletește nici materialcește decât de pământ, România era ceea ce se numește o țară agricolă. Agricultura forma în țările românești nu numai principala ocupațiune a locuitorilor și cea mai însemnată sursă de venituri ci însăși fundamentul economic al țării. Din 24.240.931 de pogoane, câte cuprindea întreaga țară, 16.693.565 de pogoane reprezentau terenurile cultivate cu cereale, grădinile și viile, pădurile și izlaurile. Din acestea, 4.442.924 pogoane erau arături, 5.845.135 de pogoane erau întrebuințate ca izlaz de pășune; fânețele se întindeau pe 1.848.775 de pogoane, grădinile pe 308.477 de pogoane, viile pe 191.307 pogoane, iar pădurile cuprindeau 4.029.947 de pogoane.¹⁾

Starea agriculturii era primitivă. Modul de cultivare era din cele mai rudimentare. Pământul era atât de fertil încât nu cerea nici un efort de muncă sau de îngrijire specială. Îngrășămintele se ardeau și, din lipsă de întrebuințare, bălegarul, în loc să producă prin vinderea lui pentru îngrășăminte, costa, deoarece trebuia să se plătească oameni care să-l transporte și să-l svârle. În pământurile virgine cultivarea grâului era imposibilă. După spusele lui Ion Ghica, trebuia să se cultive mai întâi, timp de cel puțin trei ani, porumb, pentru ca să mai sece din puterea pământului; altfel tulpina crescută prea înaltă s'ar îndoi sub greutatea ei și spicul n'ar putea să coacă.²⁾

1) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 22—23.

2) La Moldo-Valachie par. G. Le Cler.

Cu condițiuni atât de ușoare de trai și cu o aproape completă lipsă de necesități a țaranului, primitivitatea așezării și exploatarea agricole, se explică dela sine. Și dacă mai era nevoie de o dovadă în plus aceasta ne-o face statistica puterilor lucrătoare din agricultură. 684.168 de țărani lucrau câmpul cu 1.200.000 de animale de tracțiune. Ei nu aveau ca instrumente de muncă decât 338.869 de care și 150.510 pluguri, iar mașini perfecționate nu erau decât 804 în toată țara.

Cerealele cele mai mult cultivate erau grâul și porumbul; acestea formau și principala bază a exportului. Celelalte cereale se cultivau mult mai puțin, depășind cu puțin consumațiunea internă. Dintre plante, fasolea și linte erau cele mai cultivate. Iată un tablou care ne va edifica atât asupra cantităților cultivate în 1865 cât și asupra cantităților realizate în cursul aceluși an:

SEMANATURA	INTINDEREA SEMANATA	CANTITATEA PRODUSA
MUNTENIA		
Porumb	1.096.473 pogoane	1.091.670 chile
Grâu	313.731 "	275.560 "
Orz	268.127 "	200.560 "
Mei	160.253 "	89.860 "
Secară	12.315 "	9.631 "
Rapiță	10.811 "	7.688 "
Ovăz	48.773 "	44.274 "
Hrișcă	—	1.351 "
Fasole, linte	—	5.157.222 ocale
Câneapă	—	736.803 "
In	—	344.343 "
Tutun	—	409.171 "
Cartofi	—	733.154 "
Vin	—	3.036.166 vedre
Rachiu de prune	—	6.882.038 "
Rachiu de cereale	—	299.431 "
Fân	—	653.962 care de măsurat
Gogoși de mătase	—	8.469 ocale
Sămânță de viermi de mătase	—	166 dramuri
Miere	89.412 stupi	198.740 ocale
Ceară	—	33.225

SEMNĂTURA	INTINDEREA SEMĂNATA	CANTITATEA PRODUSĂ
MOLDOVA		
Porumb	235.315 făci	291.636 chile
Grâu	193.799 „	252.125 „
Orz	64.061 „	65.409 „
Secară	26.226 „	26.580 „
Ovăz	25.715 „	33.931 „
Mei	14.156 „	9.415 „
Rapiță	1.580 „	336 „
Hrișcă	—	2.272 ocale
Fasole, linte	—	1.103.256 „
Câneapă	—	668.309 „
In	—	286.881 „
Tutun	—	127.517 „
Cartofi	—	4.541.768 ocale
Vin	—	1.307.109 vedre
Rachiu de prune	—	147.327 „
Rachiu de cereale	—	355.434 „
Fân	—	461.840 care de măsurat
Gogoși de mătase	—	539 ocale
Sămânță de viermi de mătase	—	128 dramuri
Miere	—	61.771 ocale
Ceară	—	16.074 „

1)

După ce se îndeșteuau necesitățile interne surplusul de cereale era exportat, constituind principalul articol de export.

Iată câteva date al exportului de cereale pe perioada 1861—1865, în comparație cu totalul exportului.

ANUL	EXPORTUL DE CEREALE	TOTALUL EXPORTULUI
1861	195.612.873	273.603.607,53
1862	219.894.090	307.777.386,20
1863	236.841.569	326.475.924
1864	304.884.984	401.005.807
1865	213.566.144	301.236.116
1861-65	1.170.799.660	1.610.098.840,73

1) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 226—238.

1) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 26—27, pag. 139.

O altă mare bogăție a țării o constituiau animalele, înglobând un număr total de 9.903.226, din care aproape jumătate erau oi. Cirezile de boi și turmele de oi erau vestite până în depărtări iar pășunatul era una din ocupațiunile principale ale țăranului. A cincea parte din teritoriul țării era izlaz de pășune; din totalul de 24.240.931 de pogoane, 5,845.135 pogoane erau destinate pășunatului. Numărul animalelor în 1865 era:

DENUMIREA ANIMALELOR	NUMARUL LOR
Boi	1.078.970
Vaci	863.216
Gonitori mânzați și viței	517.303
Tauri	200.600
Bivoli și bivolițe	91.079
Cai, iepe și mânzi	506.104
Asini și catări	7.635
Oi	4.824.900
Capre	424.077
Porci	1.088.737
Totalul animalelor . . .	9.602.389

1)

Din acestea s'au tăiat 99.642 boi, 125.924 vaci, 10.658 viței, 262.660 berbeci și oi, 606.972 miei și iezi, 100.508 țapi și capre, 324.707 rămători.²⁾

Cea mai mare parte din animale se consumau în țară.

Din numărul acesta o mare parte se exporta. Astfel exportul animalelor vii sau tăiate precum și a produselor și fabricatelor de animale era următorul:

1) Vezi la pag. 138.

2) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 250.

ANUL	EXPORT DE ANIMALE	TOTAL EXPORT
1861	62.669.471	273.603.607,53
1862	66.360.173,71	307.777.386,20
1863	65.674.242	326.475.924
1864	65.445.712	401.005.807
1865	60.083.573	301.236.116
1861-65	320.233.171,71	1.610.098.840,73

O altă mare bogăție o formau pădurile. Din exploatarea lor rezulta lemnul de foc, întrebuițat mai ales în țară; exportul în străinătate era redus, prezentând următoarele cifre :

ANUL	Export de lemne și fabricate	Total export
1861	3.871.198,37	273.603.607,53
1862	3.145.020,36	307.777.386,20
1863	3.172.060	326.475.924
1864	5.009.903	401.005.807
1865	6.141.587	301.236.116
1861-65	21.339.768,73	1.610.098 840,73

Țară agricolă, țară producătoare de materii prime, România ar fi trebuit să devină și o țară industrială. Având materii prime din abundență și pe un preț foarte scăzut, având mână de lucru suficientă și ieftină, era natural ca industria să se desvolte la noi. Lipsa de fier și cărbune, lipsa de capital — de care țările noastre au suferit și suferă încă — și condițiile politice — cu nesiguranța pentru orișice așezământ care izvora din acestea — făcuseră ca industria să fie inexistentă în Principate.

Un început se găsea totuși în țară. După statisticile oficiale am fi ajuns la 12.867 de stabilimente industriale în 1863. Dacă cercetăm însă natura acestor instalațiuni, capacitatea lor productivă și forțele lor motrice ne dăm ușor seama că toate aceste stabilimente fuseseră trecute ca industrii, numai din pasiunea omului pentru încadrări și din mania clasificării. Majoritatea acestor așa zise stabilimente industriale nu erau decât ateliere pentru confec-

ționarea lucrurilor trebuincioase păturei țărănești și instituțiuni pentru fabricarea alimentelor necesare întregii populațiuni. Din totalul de 12.867 de instalațiuni industriale erau:

FELUL INDUSTRIEI	Numărul stabilimentelor
1. Mori	6.771
2. Poverne	1.687
3. Olării	622
4. Ferăstrae	608
5. Vărării	463
6. Dive și dârste	417
7. Brutării	378
8. Tăbăcării	233
9. Căramidării	226
10. Brânzării	220
11. Covrigării	212
12. Lumânării și săpunării	145
13. Bragagerii	100
14. Zalanale	78
15. Fabriци de bere	72
16. Fabriци de gaz și ulei	58
17. Tipografii și litografii	27
18. Petrării	23
19. Fabriци ale statului	14
20. Fabriци de postav	4
21. Diferite industrii	509
Total . . .	12.867

1)

Adevăratul aspect al industriei reese în mod evident din tabloul de mai sus. Formată din ateliere și mici instalațiuni menite să producă obiectele strict necesare modestelor pretenții ale vieții țărănești sau să furnizeze alimentele necesare vieții de toate zilele, această încercare de început de industrie este de fapt o industrie casnică. Despre caracterul modest al acestui început de industrie ne putem da seama și după numărul lucrătorilor întrebuințați, care se ridică la totalul de 28.352, ceea ce dădea o medie de doi lucrători de fiecare întreprindere „industrială”. Un alt criteriu care ne poate completa adevărata înfățișare a industriei este și

1) Analele statistice pe 1863 pag. 94—137.

natura forței motrice cu care acele instalațiuni funcționau; din totalul de 12.867 stabilimente industriale 5.126 erau puse în mișcare de apă, 2.105 de vânt, 496 de cai, 118 de boi și 171 de aburi; 4.867 instalațiuni aveau cuptoare și 668 aveau hornuri¹⁾. Însfârșit pentru a completa și a lămuri în chip definitiv exacta situațiune a industriei dăm mai jos un tablou, din care să se vadă valoarea materialului brut, lucrat de fiecare industrie în parte și valoarea producțiunei rezultate :

I N D U S T R I A	Valoarea materia- lului brut lucrat	Valoarea fabrican- tului produs
1 Mori	109.733.923	152.432.952
2 Poverne	16.382.199	24.490.095
3 Brutării	15.573.926	23.316.400
4 Zălhanale		
5 Lumânării și săpunării	5.902.181	7.567.290
	5.808.892	7.607.810
6 Diferite in dustrii	3.766.103	6.623.932
7 Tăbăcării	1.905.108	2.493.186
8 Pive și dărste	1.617.947	2.308.929
9 Fabrici ale statului	1.350.012	1.977.050
10 Covrigării	1.329.276	1.979.830
11 Fabrici de gaz și ulei	1.323.730	2.089.553
12 Ferăstrae	1.037.713	2.298.459
13 Brănzării	951.877	1.054.249
14 Fabrici de bere	882.292	2.158.567
15 Fabrici de postav	540.000	1.346.600
16 Tipografii și litografii	485.618	856.730
17 Căramidării	301.667	1.688.076
18 Bragagerii	186.415	513.619
19 Vărării	139.911	377.802
20 Olării	87.019	384.758
21 Petrării	38.665	182.925
TOTALUL . . .	169.344.474	243.748.848

1)

Cu o astfel de industrie este evident că întreaga consumație internă era departe de a fi satisfăcută. Dacă pătura rurală putea să-și găsească aproape toate cele necesare între produsele fabricate în țară, populația orășenească avea nevoie pentru îndestula-

1) Analele statistice ale României pe 1863 pag. 136—137.

rea ei de o întreagă serie de obiecte ce nu se găseau decât dincolo de hotarele noastre. Toate aceste obiecte erau importate, constituindu-ne pe noi tributari străinătății pentru sume importante. Iată ce obiecte s'au importat în anul 1865 la noi :

Marfa importată	Valoarea în lei	Marfa importată	Valoarea în lei
I. Obiecte străine			
1. Materii de ață și bumbac	25.313.451	32. Pălării bune	860.280
2. Zahăr	10.883.132	33. Flanele	685.954
3. Bumbac netors	8.888.264	34. Ciorapi	682.807
4. Fierării	8.166.610	35. Ceprăzărie	663.933
5. Haine bune	8.126.787	36. Stafide	636.073
6. Metale	6.941.580	37. Instrumente	623.942
7. Piei	5.439.995	38. Ceaiu	615.540
8. Mătăsuri felurite	5.435.681	39. Chibrituri	595.484
9. Materii felurite	5.234.490	40. Brânză	555.354
10. Postav	4.632.909	41. Barișe	555.066
11. Incălfăminte	3.759.530	42. Apă minerală	534.101
12. Sticlării felurite	3.681.973	43. Rachiu de lux	517.852
13. Unt de lemn	2.625.884	44. Pălării ordinare	496.336
14. Sforărie	2.583.450	45. Mănuși	488.113
15. Orez	2.582.838	46. Aromate	480.447
16. Marșanderii	2.114.895	47. Lămâii	477.163
17. Trăsuri	1.953.272	48. Cărți de citit	450.712
18. Cafea	1.846.556	49. Vin de lux	437.405
19. Văpseli	1.565.392	50. Parfumerii	413.703
20. Pește de mare	1.482.989	51. Săpun	411.928
21. Bumbăcel	1.428.503	52. Cămăși ordinare	405.466
22. Hârtie de scris și tipar	1.486.578	53. Ață	396.041
23. Mobile	1.188.248	54. Oglinzi	376.955
24. Mașini	1.137.123	55. Ceasonnice	355.651
25. Bijuterii felurite	1.081.765	56. Cămăși bune	328.124
26. Cojocărie subțire	984.464	57. Portocale	285.436
27. Masline	931.577	58. Mușama	277.680
28. Curelărie	928.718	59. Smochine	274.546
29. Minerale	928.305	60. Migdale	263.448
30. Rom	921.581	61. Obiecte de librărie	257.135
31. Porțelane	900.838	62. Argintării	245.970
		63. Șaluri	217.451
		64. Nasturi	214.349

Marfa importată	Valoarea în lei	Marfa importată	Valoarea în lei
65. Halva	186.803	78. Țigări de havana	73.069
66. Covoare	179.464	79. Tutun	73.053
67. Icoane	178.395	80. Evantaiuri	66.021
68. Perii	174.092	81. Umbrelute	59.549
69. Jucării	170.005	82. Cerneală	54.777
70. Pomadă	140.274	83. Cărți de joc	32.691
71. Crinoline	138.275	84. Ciocolată	31.645
72. Butonii	135.177	85. Vânători	27.921
73. Pepteni	117.913	86. Flori artificiale	10.560
74. Umbrele de ploaie	111.940	87. Cacao	9.423
75. Lămpi	108.890	88. Creioane	6.630
76. Bastoane	80.159	89. Medalii	3.075
77. Perucherie	78.371		
II. Obiecte de care produce și țara			
1. Grâu	12.454.250	10. Legume	404.011
2. Animale	6.851.704	11. Vase de pământ	330.125
3. Lânărie felurită	3.347.798	12. Făină ușoară	327.725
4. Ceară galbenă	1.559.487	13. Uleiuri	293.960
5. Lumânări de ste- arină	1.027.368	14. Icre roșii	261.512
6. Cojocărie groasă	673.088	15. Scrobeală	187.035
7. Vase de lemn	556.580	16. Cărbuni de pământ	143.099
8. Icre negre	495.757	17. Păcură	78.025
9. Var	432.916	18. Smoală	65.663
		19. Lumânări de se	18.720

In schimbul tuturor acestor mărfuri importate, țara românească exporta imense cantități, care întreceau cu mult importul.

Structura economică a țării lăsa să se întrevadă ușor care va fi caracteristica exportului nostru. Este evident că nu puteam exporta decât materii prime, deoarece numai aceasta produceam. Cerealele și animalele formau baza exportului nostru. Dăm mai

(1) Analele statistice ale României pe 1866 pag. 62—70

jos o listă a obiectelor pe care le exportam în 1865, împreună cu valoarea mărfurilor exportate :

Marfa exportată	Valoarea în lei	Marfa exportată	Valoarea în lei
I. Obiecte produse de țară			
1. Grâu	120.261.200	15. Fasole	1.647.003
2. Porumb	72.501.600	16. Sământă de in	1.427.614
3. Lână	21.872.343	17. Gaz	1.334.636
4. Animale	18.884.720	18. Păcuță	1.325.740
5. Orz și ovăz	14.641.704	19. Unt de vacă to- pit	1.112.700
6. Piei de animale	6.767.478	20. Meiu	1.047.060
7. Secară	5.114.080	21. Fructe	588.124
8. Lemnării	4.454.212	22. Gogoși de mătase cu gândaci	476.325
9. Sare	3.761.897	23. Rapiță	544.793
10. Seu	3.598.802	24. Miere	454.237
11. Cerviș	2.205.626	25. Vin vechiu	236.740
12. Făină de grâu subțire	1.801.596	26. Vin nou	215.565
13. Rachiș spirt	1.877.320	27. Legume	127.808
14. Fabricații de lemnării	1.687.375	28. Hrișcă	500
II. Obiecte străine și fabricații indigene			
1. Materii de ață și bumbac	649.853	2. Fructe orientale	529.338
		3. Materii de lână	385.446

1)

Intensul comerț cu străinătatea, — care se făcea atât prin importarea obiectelor de care aveam nevoie în consumația noastră zilnică, cât și prin exportarea surplusului de materii prime după satisfacerea consumației interne, — se făcea în special prin porturile noastre. Drumuri de fier nu existau pe vremea aceea; șoselele erau prea proaste și distanța era prea lungă pentru ca să se încerce transporturi pe uscat. Cu excepția țărilor imediat apropiate, ca Austria și Rusia.

1) Analele statistice ale României pe 1866 pag. 48—59.

În 1865 intraseră în porturile noastre — Giurgiu, Călărași, Brăila, Galați, Reni, Chilia și Ismail — un număr de 3.063 de vapoare cu o capacitate totală de 539.638 de tone. Numărul vase-
lor eșite în acelaș an din porturile noastre era de 3.064, cu o capa-
citate totală de 534.937 de tone. Ceeace redă adevăratul aspect al
comerțului nostru maritim cu străinătatea este indicația locului
de unde veneau și unde se duceau aceste vapoare. Veniau
de pe malurile Dunării 589 de vapoare, din porturile Mării Ne-
gre 879, de pe malurile Bosforului 1.073 vapoare, din insulele
Arhipelagului 119 vapoare, din Mările, Adriatică și Mediterană
285 de vapoare și din depărtările oceanului 118. Plecau în schimb
din porturile noastre pentru a se opri pe Dunăre chiar, 772 de
vapoare, mergeau până în Marea Neagră 548, iar spre Bosfor se
îndreptau 649 de vapoare. Arhipelagul primea 136 de vapoare,
Adriatica și Mediterana 763 de vapoare, iar oceanul 196.¹⁾

Bilanțul exportului și al importului ne era favorabil nouă;
produceam prea mult și necesitățile noastre erau încă destul de
mici, pentruca cumpărăturile din afara granițelor să întrecă valo-
rea cantităților exportate. Din tabloul de mai jos se poate vedea
balanța favorabilă a comerțului nostru cu străinătatea pe o peri-
oadă de 5 ani :

ANUL	EXPORT	IMPORT	EXCEDENT
1861	273.603.607,53	179.290.715	94.312.894,53
1862	307.777.386,20	174.923.849	132.853.573,20
1863	326.475.924	194.775.167	131.700.757
1864	401.005.807	212.711.566	188.294.241
1855	301.236.116	183.705.504	117.530.612
1861-65	1.610.098.840,73	945.406.801	664.692.039,73

Pentru o mai bună lămurire a comerțului nostru cu străină-
tatea dăm mai jos o serie de tablouri din care se poate vedea im-
portul și exportul nostru cu diferite țări europene, pe o perioadă

1) Analele statistice ale României pe 1866 pag. 172—173.

de 5 ani și apoi un bilanț al acestui comerț într'un tablou recapitulativ. Iată-le :

EXPORT

ȚARA	1861	1862	1863	1864	1865
Turcia	88.897.039,27	117.509.479,16	137.292.864	183.273.401	237.319.472
Austria	64.290.257,19	68.859.383,04	55.726.677	64.504.004	55.479.730
Rusia	6.306.090,07	6.832.619,16	5.384.537	4.379.712	4.588.466
Franța	39.690.876,—	37.813.418,28	55.290.507	59.395.479	2.670.574
Italia	11.309.627,—	10.100.208,20	21.156.934	37.692.590	367.827
Anglia	38.961.474,—	23.306.457,36	37.672.161	32.817.315	704.861
Alte țări	24.148.235,—	43.355.821,—	13.952.244	18.943.306	105.186
Total	273.603.607,53	307.777.386,20	326.475.924	401.005.807	301.236.116

1)

IMPORT

ȚARA	1861	1862	1863	1864	1865
Turcia	21.322.578	27.836.900	36.319.685	31.600.236	18.681.965
Austria	78.975.039	89.646.957	101.141.008	108.337.154	78.070.908
Rusia	5.989.738	5.390.317	8.163.457	13.312.905	17.842.574
Franța	18.328.440	20.527.389	21.437.289	28.816.470	30.132.548
Italia	1.998.539	802.317	761.734	559.699	1.777.963
Anglia	44.096.458	27.190.722	24.334.084	27.545.337	34.082.612
Alte țări	8.579.923	3.529.247	2.617.910	2.539.765	3.116.934
Total	179.290.715	174.923.849	194.775.167	212.711.566	183.705.504

1)

BALANȚA IMPORTULUI ȘI EXPORTULUI

ȚARA	Total import	Total export	Exceder import	Excedent export
Turcia	135.761.364	764.292.255,43	—	628.530.891,43
Austria	456.171.066	308.860.051,23	147.311.014,77	—
Rusia	50.698.991	27.491.433,23	23.207.557,77	—
Franța	119.242.136	194.860.854,28	—	75.618.717,28
Italia	5.900.252	80.627.186,20	—	74.726.934,20
Anglia	157.249.213	133.462.268,36	23.786.944,64	—
Alte țări	20.383.779	100.504.792	—	80.121.013

1)

1) Analele statistice ale României pe 1861—1866.

Ajunși la capătul expunerii noastre, să conchidem. Economia românească din acea vreme, oglindă fidelă a societății primitive, se găsea încă în faza patriarhală. Agricultura forma nu numai fundamentul economic al țării dar aproape unicul mijloc de existență. Industria, redusă la cele mai apropiate și elementare transformări absolut necesare vieții, se rezuma la câteva instalațiuni lipsite de orișice însemnătate. Comerțul, silit să se adapteze și el împrejurărilor și mediului în care se desvolta, se caracteriza prin intensul schimb internațional ce-l făcea între materiile prime, produse de țară, și obiectele fabricate, aduse de peste graniță.

Acesta era aspectul economiei românești din punctul de vedere al producției sale; să cercetăm, în paginile ce urmează, aspectul național al economiei noastre.

XIII

PROBLEMA NAȚIONALĂ

Acapararea economiei românești de către străini — Evreii, pericol național — Numărul lor — Modul lor de așezare — Cucerirea orașelor românești — Cum procedau — Strigăte în pustiu

Cercetând situațiunea economică a țării Românești sub aspectul național, vom avea surprize. Ar fi fost natural, — față de infima proporție a străinilor ce se găseau pe meleagurile noastre, în raport cu populația țării și față de faptul că marea bogăție a țării și fundamentul ei economic în acelaș timp, agricultura, se găsea în mâinile pământenilor, — ca și întreaga economie românească să le aparție. Economia românească era însă, încă de pe vremea aceea, în mâini străine de interesele și aspirațiile noastre. Dacă agricultura propriu zisă, adică cultivarea pământului, era încă în mâini românești — grație legilor care interziceau stăpânirea de către străinii de altă religie a pământurilor rurale — comerțul era însă în întregime în mâini străine.

Elementul românesc, îndrumat pe alte căi, neavând capituluri, cu ideia rușinei comerțului înrădăcinată și lipsit de legi protectoare, era sdrobot în lupta liberă a comerțului de către străini. Faptul era explicabil. În primul rând, în treapta evolutivă în care

se găsea, el nu ajunsese încă să aibă toate acele calități pe care comerțul ți-le cere. Negustoria fusese considerată din toate timpurile o meserie rușinoasă. Românul era agricultor sau funcționar. Tendința fiecăruia de a deveni boer, în sensul orășanului, cu o viață comodă, și lipsită de risc, a făcut ca mai toți să devie funcționari. „Credința Românului era că cine învață carte, trebuie să fie funcționar, și visul său, îndată ce se apuca de învățătură era funcțiunea, cu hotărârea de a întrebuița toate mijloacele spre a înainta, a se boeri și a se chivernisi. A fi lipcan, postăvar, peptănar, bancher, tăbăcar, tâmplar, ferar, curelar, era privit, dacă nu ca o desonorare, dar ca un ce foarte scăzut, foarte umil, de către biurocrați și de clasele înalte ale societății”. 1)

Lipsiți de calități înăscute, rău îndrumați și slab apărați, pământenii nu puteau în lupta liberă și plină de riscuri pe care o prezenta comerțul, să ție piept elementelor străine. Lupta apărea cu atât mai grea, când știm că ei aveau de înfruntat dibăcia și spiritul negustoresc, pretutindeni recunoscut, al grecilor, armenilor și ovreilor. Căci aceștia erau cei ce stăpâneau comerțul românesc.

Primejdia pe care o prezenta acapararea comerțului de către străini nu era numai acela al pierderii unui element atât de important al economiei naționale din mâinile pământenilor. Primejdia se agrava prin specularea acestora de către străinii stăpâni ai comerțului nostru. Profitând de adevăratul monopol ce-l instituiseră asupra acestei ramuri a economiei, străinii de neam și de religie căutau prin toate mijloacele să stoarcă cât puteau mai mult și, profitând de superioritatea lor, speculau pe naționali.

Am arătat mai sus că străinii cari dețineau puterea economică erau fie Greci, fie Armeni, fie Evrei. Dintre aceste trei nații, Grecii și Armenii sfârșiau mai totdeauna prin a se asimila și a se integra în marea massă a pământenilor. Numărul lor mic îi făcea să se piardă și, rând pe rând, prin legături de familie și grație influenței mediului, ei sfârșiau prin a se confunda cu băștinașii, considerându-se și purtându-se ca Români. Nu acelaș lucru se petrecea cu Evreii cari, atât din cauza așezării lor în masse compacte cât și din cauza prea marei deosebiri de fire, religie și obi-

1) A. D. Xenopol. Domnia lui Cuza-Vodă vol. II pag. 183.

ceiuri, se socoteau și se comportau ca străini. Deacea ei erau și rămâneau o masă distinctă în mijlocul poporului nostru. Problema Evreilor dela noi din țară este însă mult prea importantă pentru a nu ne opri asupra ei, măcar în treacăt. Ne vom întâlni de atâtea ori, în paginile care urmează, cu nemulțumirile provocate în sânul poporului de existența și activitatea lor și cu greutățile cauzate desfășurării politice, de încercările lor de consolidare a situației lor interne prin imixtiunea puterilor străine, încât este mai bine să lămurim dela început datele problemei, arătând adevărata situațiune.

Pericolul evreesc avea un dublu aspect. Primul rezulta din marele număr al celor ce se găseau printre noi și mai ales din cauza așezării lor compacte, care făcea ca anumite ținuturi ale țării să fie în complecta lor stăpânire. Al doilea aspect al problemei evreești la noi în țară era acela al stăpânirii economice. Să le cercetăm pe rând.

Am văzut, în capitolul închinat populației și teritoriului țării, că populația evreiască era cea mai numeroasă dintre cele străine de pământul neamului nostru. Totalul evreilor din Țara Românească se urca la 134.188 din totalul celor 4.424.961 de locuitori, ceea ce reprezintă o proporție de 3%. Ceea ce însă agrava această proporție era modul repartiției lor, absolut inegală pe cuprinsul teritoriului, și a așezării lor în mase compacte. Instalați în special în Moldova, ei erau aproape necunoscuți în Muntenia, unde nu pătrunseră încă. Bineînțeles cu excepția Bucureștilor care, servind de capitală, atrăgea pe toți cei ce vroiau să facă afaceri; deci în primul rând pe Evrei. Disproporția așezării era așa de mare încât, de unde în unele județe ale Moldovei, ca Iașul de pildă, ei erau în număr de 36.348 dând o proporție de 17,7% la o populație de 205.648, în Romanați, ei erau numai de 17 la o populație de 129.128 de locuitori. Iată mai jos câteva date statistice asupra repartiției Evreilor pe județe, în comparație cu totalul locuitorilor, precum și proporția lor față de totalul locuitorilor județelor și proporția Evreilor stabiliți la orașe :

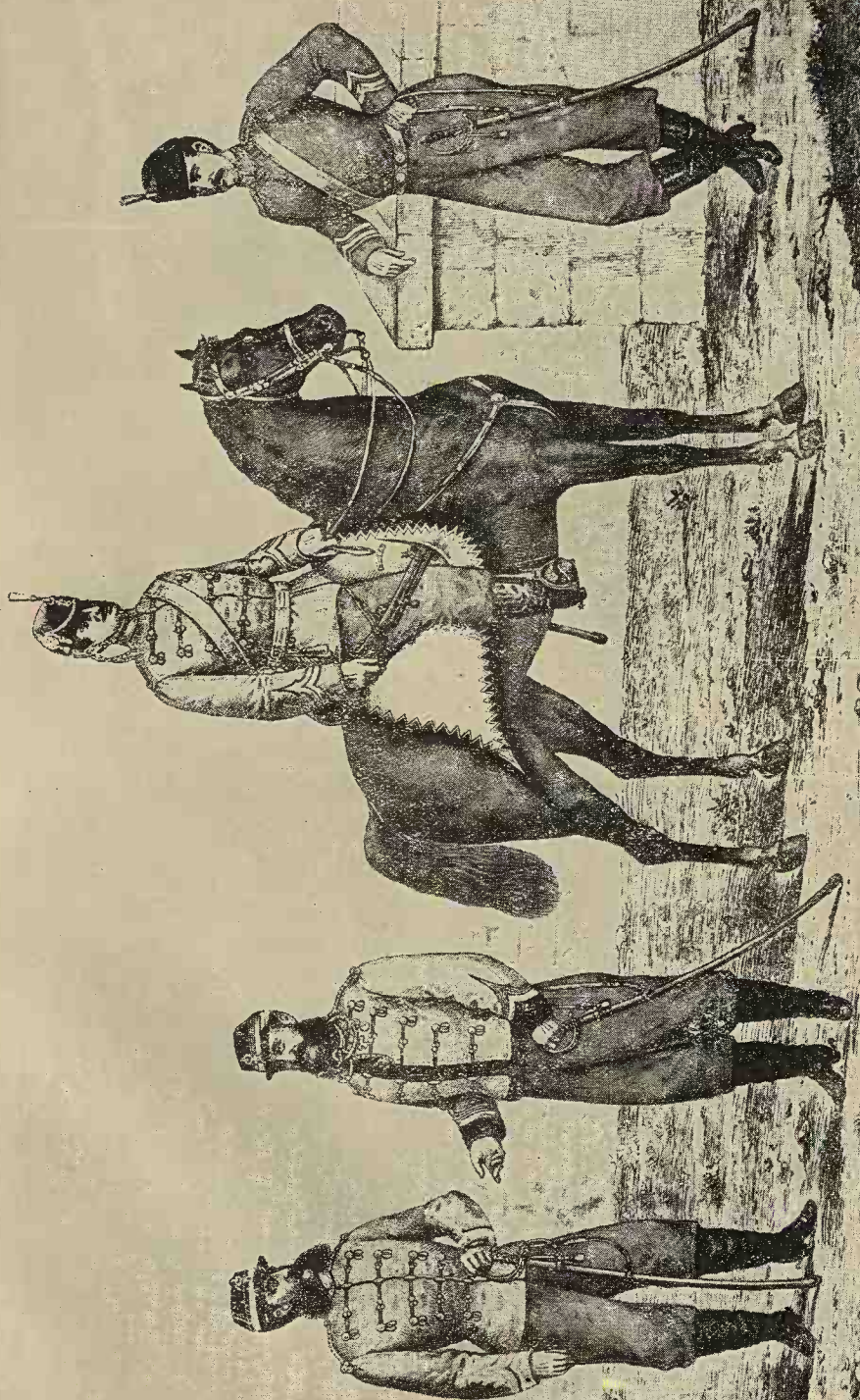
JUDEȚUL	Nr. Evreilor	Nr. Locuitorilor	Proporția în județ la sută	Proporția la orașe la sută
1. Iași	36.348	205.648	17,7	36
2. Botoșani	21.187	167.680	12,6	39
3. Dorohoiu	11.052	144.295	7,6	50
4. Neamț	9.309	157.599	5,9	31
5. Suceava	8.529	133.102	6,4	55
6. Bacău	7.309	193.250	3,8	25
7. Ilfov	5.944	277.407	2,2	5
8. Roman	5.651	119.864	4,7	32
9. Covurlui	4.305	104.830	4,2	10
10. Ismail	4.224	132.949	3,2	8
11. Fălcu	3.879	99.595	3,9	18
12. Putna	3.428	155.891	2,2	13
13. Tutova	3.229	117.463	2,8	15
14. Vaslui	3.211	122.264	2,7	32
15. Cahul	1.721	45.958	3,7	18
16. Tecuciu	1.485	127.063	1,7	11
17. Brăila	1.095	66.490	0,4	4
18. Prahova	618	199.314	0,3	2
19. Dolj	505	212.718	0,2	2
20. Vlaşca	235	113.759	0,3	2
21. Râmnicul Sărat	224	87.643	0,1	4
22. Mehedinți	116	185.631	0,1	2
23. Buzău	103	145.030	0,1	—
24. Argeș	106	150.383	0,1	1
25. Ialomița	78	87.979	0,1	1
26. Vâlcea	76	140.912	0,1	1
27. Dâmbovița	58	138.693	0,0	1
28. Teleorman	48	137.580	0,0	—
29. Olt	33	100.651	0,0	1
30. Gorj	21	145.937	0,0	—
31. Muscel	19	78.255	0,0	—
32. Romanați	17	129.128	,	—

1)

Din aceste date se poate vedea ușor așezarea Evreilor în țara noastră; cea mai mare parte din ei repartizați în Moldova, într'un număr îngrijorător, puțini în Muntenia și aproape deloc în Oltenia.

Această repartitie a Evreilor explică dealtfel și atitudinea maselor și în special a oamenilor politici față de această problemă. De unde mai toți oamenii politici moldoveni erau, indiferent de opiniunile lor politice, antisemiți — cu excepția lui Petre Carp — majoritatea oamenilor politici munteni și olteni erau, dacă nu favorabili cel puțin indiferenți față de problema evreiască. În lumina cifrelor de mai sus explicația e simplă. În Moldova pericolul evreilor

1) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 38—39.

Ștefan Golescu

Nicolae Golescu

era așa de mare încât, indiferent de convingerile politice care îi separau, oamenii se găseau alături pentru salvarea neamului. În Muntenia, unde pericolul evreiesc nu exista încă, realitatea nu obliga credințele și elanurile sufletești să țină seamă de ea. Atât de adevărat este aceasta încât în decursul întregii istorii românești atitudinea organizațiilor politice va fi în funcțiune, nu de convingerile lor ci de locul de origină și de condițiile localnice ale punctului de plecare.

Se mai poate vedea, în tabloul de mai sus, proporția Evreilor așezați la orașe. Cu aceasta atingem o altă fațetă a așezării evreiești în țările noastre. Evreii sunt instalați mai totdeauna și în marea lor majoritate în orașe. În aceste așezări pot ei mai ușor să-și câștige existența și să speculeze pe pământeni. Din tabloul de mai jos se poate vedea numărul Evreilor așezați la orașe față de totalul Evreilor din județul respectiv în Moldova :

JUDEȚUL	Totalul evreilor din județ	Evrei așezați în capitala județului
1. Dorohoiu	11.052	8.700
2. Botoșani	21.187	19.400
3. Suceava	8.529	6.800
4. Neamț	9.309	7.500
5. Iași	36.348	34.300
6. Roman	5.651	4.200
7. Vaslui	3.211	2.300
9. Bacău	7.309	5.400
9. Fălciu	3.879	3.100
10. Tutova	3.229	2.500
11. Tecuciu	1.485	800
12. Putna	3.428	2.500
13. Covurlui	4.305	2.600
Total	121.922	100.100

1)

Dacă ținem seamă și de faptul că pe lângă orașele capitale de județ se mai găseau în fiecare district câte un târg, două, în care Evreii erau așezați deasemenea în număr mare, vedem că mai toată populațiunea evreiască era așezată în orașe. Iată numărul Evreilor așezați în orașele Moldovei față de creștini :

1) Din lucrările statistice ale Moldovei. Populația pe 1859—60.

ORAȘUL	EVRE	CREȘTINI
1. Iași	34.300	40.200
2. Botoșani	19.400	19.200
3. Dorohoiu	8.700	7.200
4. Piatra	7.500	13.600
5. Fălticeni	6.800	4.300
6. Bacău	5.400	15.600
7. Roman	4.200	8.400
8. Huși	3.100	12.300
9. Galați	2.600	20.300
10. Bârlad	2.500	12.900
11. Focșani	2.500	15.500
12. Vaslui	2.300	4.900
13. Tecuciu	800	8.500

1)

Deși datele nu sunt decât din 1859-60, nemai corespunzând situațiunei din 1865-66 care ne interesează în mod special, sunt totuși suficiente pentru a ne înspăimânta și pentru a ne face să înțelegem că pericolul evreiesc nu este o gogoriță, exploatată de agitatori interesați, ci o tristă realitate menită să deschidă ochii și celor mai orbi dintre orbi. Iașii, vechea capitală a Moldovei creștine, avea aproape acelaș număr de Evrei și de Creștini. Dintr'o statistică a tinerilor înscriși la recrutare reese că în anul 1860 se găseau la Iași 1.488 de creștini și 1.375 de evrei apți de a face serviciul militar.¹⁾ Orașele din nordul Moldovei erau adevărate citadele evreiești: la Dorohoiu, Botoșani și Fălticeni, românii creștini erau minoritari. Primejdia evreiască însă nu data de prea multă vreme; Evreii n'au început să se instaleze în ținuturile noastre decât dela începutul secolului XIX-lea. Deatunci însă grație invaziunei continue și a rapidei înmulțiri, caracteristică acestui neam, numărul lor a crescut uimitor de repede, ajungând la situațiunea îngrijorătoare din epoca care ne preocupă. Nu avem date precise asupra mersului invaziunei evreiești în țara noastră decât pentru județele moldovenesti; numai cei ce se simțeau amenințați se îngrijeau să strângă date pentru a arăta pericolul ce-i amenința. Vom da deci și noi acest tablou numai cu privire la țara Moldovei, socio-

1) Din lucrările statistice ale Moldovei (populația pe 1859—60) pagina 109.

tindu-l suficient de explicit prin el însuși pentru a mai fi nevoie să insistăm :

JUDEȚELE	1803	1849	1859—1860
1. Dorohoiu	150	1.197	11.002
2. Botoșani	624	1.905	21.187
3. Suceava	166	670	8.529
4. Neamț	135	634	9.309
5. Iași	606	4.226	36.348
6. Roman	117	562	5.651
7. Vaslui	29	269	3.211
8. Bacău	15	504	7.309
9. Fălciu	56	219	3.879
10. Tutova	30	204	3.229
11. Tecuci	11	110	1.485
12. Putna	5	288	3.428
13. Covurlui	18	238	4.305
Total	1.962	11.056	124.867

1)

Aceasta era situația problemei evreiești din Țara Românească sub aspectul ei numeric.

Pericolul evreiesc nu se prezintă însă numai sub acest aspect. Mai era și acela al dominării vieții economice. Ei stăpâneau întreaga economie a țării. Dacă nu direct, în orice caz prin căi deturnate, reușiseră să conducă și să se folosească de întreaga activitate care, în complexul ei, formează viața economică a unei țări. Intreg negoțul era în mâinile lor. În orașe toate prăvăliile și la sate toate cârciumile erau evreiești. „La Fălțiceni în 1859, scria „Steaua Dunării”, pe ulița mare la deal nu mai rămăsese Români decât Economul Eftimie, Starostele Trăsnea și alți câțiva; încolo tot jidani și iar jidani”.²⁾ Aceasta nu se petrecea numai la Fălțiceni. În toate orașele și târgurile moldovenești și în multe din orașele muntenești situația era identică. Sistemul lor era simplu. Așezați cârciumari la sate și bancheri și negustori la orașe ei profitau de lipsa de capital de care clasele românești au suferit totdeauna, pentru ca, pe deoparte, să le cumpere ieftin produsele

1) A. C. Cuza. Studii economice-politice. București 1930, pag. 244.

2) A. D. Xenopol. Domnia lui Cuza-Vodă în vol. II pag. 173.

muncei și să le vândă scump mărfuri de speculație, iar, pe de altă parte, să-i împrumute cu dobânzi împovărătoare. Astfel prin socolile pe care știu să le încurce și mai ales să le încarce, sfârșiau prin a ruina rând pe rând pe creștinii cari din naivitate sau din nevoie intrau în contact cu ei. „Lipitorile satului” îi botezase Vasile Alexandri, într'un moment de indignare. Lipitori, fără îndoială, dar nu numai ale sâtelor, ale tuturor oamenilor. „Evreii care au pus mâna și pe meserii și pe comerț au aservit toate valorile și toate clasele societății, dela cei mai bogați proprietari până la cei mai săraci țărani. Un Moldovean nu poate să se nască, să trăiască sau să moară, fără ca ei să nu aibă vreun profit oarecare. Numărul Evreilor care trăesc după urma muncei și producției noastre, este într'o proporție înspăimântătoare față de populația indigenă.

Un nor de lăcuste pare că s'a asvârlit pe câmpiile noastre înfloritoare și pe recoltele noastre bogate. Suntem mai exploatați decât sunt împreună Chinezii și Indienii¹⁾ Exploatând tot atâta de crud și pe bogătași ca și pe cei săraci și pe boieri ca și pe golani, Evreii nu aveau în acel moment decât un singur țel: acela al îmbogățirii. Găsiseră o țară dăruită de Dumnezeu, niște locuitori ce se lăseau ușor jumuliți și condițiuni de trai mult mai avantajoase ca în țările învecinate. Și în Rusia populațiunea putea fi ușor exploatată; acolo însă organizațiunea de stat era mai conștientă și poporul mai puțin răbdător. În Austria, unde imperiul avea o atitudine mai binevoitoare, locurile erau ocupate și economia era în stăpânirea popoarelor indigene. Aci ei găseau totul; bogății de acaparat, oameni de exploatat, și o conducere care putea fi intimidată, atunci când nu se lăsa coruptă. Pozițiunea socială și situațiunea politică nu-i interesau pe vremea aceea. Primul obiectiv era îmbogățirea. Prima lor cerere era să fie lăsați în pace, pentru ca la adăpostul imunităței străine să-i sărăcească pe ceilalți și să se îmbogățească dânsii. Eforturile și străduințele lor se îndreptau spre garantarea unei libertăți de fapt, iar nu spre obținerea unei egalități de drept. Dealtfel nici nu însemna mare lucru pe vremea aceea cetățenia română pentru străinii ce se considerau ei înșiși în afară de legile și datinile pământ-

1) P. A. M. Progrès et liberté (1861), pag. 123.

tului. Din contră. Mai toți preferau să rămână cu cetățeniile grație cărora trecuseră granița, pentru ca la adăpostul lor să-și poată ajunge mai ușor scopurile. Deabia mai târziu, când țara a luat un avânt nebănuit și când verificarea tradiționalei indulgențe românești le-a dat siguranța pe care până atunci o căutau peste hotare, au început Evreii să se agite pentru legalizarea situației lor, cerând de data aceasta să fie considerați ca Români. Ca și cum ar fi suficientă o schimbare de punct de vedere, pentru a modifica credințele, pentru a înlătura apucăturile și a transforma rassa.

XIV

VIAȚA POLITICĂ

Scurtă explicare a situației politice — Partidul național — Cele două curente: liberal și conservator — Politica în timpul domnului Cuza — Coaliția monstruoasă — Idei, sentimente și credințe — Situația politică la 10 Mai 1866 — Mișcarea sepanatistă — Frațiunea liberă și independentă — Viitoarea grupare a ramurilor politice.

Ne mai rămâne acum, pentru întregirea tabloului ce ni l-am propus, să arătăm înfățișarea vieții politice din acea epocă. Viața publică românească, sub aspectul ei social și politic, fusese vreme îndelungată în stăpânirea unei singure clase; aceea a boierilor, care — fiind în același timp și stăpânii efectivi ai pământurilor și ale sufletelor de pe moșiile lor și deținând în același timp și toate dregătoriile — aveau în mâinile lor și toate bogățiile și întreaga conducere. Este drept că situația aceasta era atenuată prin dependența noastră de suzeranitatea turcească și prin poziția noastră supusă capriciilor rusești. Totuși, în marginile în care situațiunea noastră internațională și pozițiunea noastră geografică le-o permiteau, boierii — stăpânitori de pământuri și de țară — guvernau, pe moșiile lor și în cele două capitale, conform intereselor lor de clasă. În contra acestei atotputernicii, ideile revoluției franceze începură să lupte, prin glasul celor ce cunoscuseră, în anii de studiu din țările civilizate, binefacerile libertății, și cu sprijinul tuturor celor ce începuseră să-și dea seama de anomalia situației. Și astfel se crea o mișcare liberală dusă de boiernași și de burghezi și sprijinită de

acei dintre marii boieri care, amețiți de frumusețea ideilor, uitaseră că printre primii loviți vor fi și ei. Se născuseră deci cele două curente. Acel al novatorilor — care vroiau să schimbe situația din țară după chipul și asemănarea celei din apus, transformând astfel Principatele Române într'o Belgie a Orientului — pe care îl vom numi liberal. Și acel al păstrătorilor — care deținând și bogățiile și puterea căutau să-și menție moșiile, pentru a putea continua să-și exercite aceeași influență politică, și să păstreze puterea politică, pentru ca să fie siguri că nu li se iau moșiile — pe care îl vom numi conservator. Două erau problemele care îi despărțeau; pentru soluționarea lor se dădeau luptele. Prima, aceea a proprietății rurale. A doua, a democratizării vieții publice. Ar fi fost natural ca cele două curente să se cristalizeze în partide și afinitățile de interese să se închege în tovărășii politice. Fapt care n'a avut loc; partidele politice au apărut la noi în țară cu mult mai târziu. Fenomenul își are explicația lui. Pe lângă lipsa spiritului civic, nu trebuie uitat că toate aceste reforme nu aveau să fie înfăptuite de către organele noastre de stat, ci ele urmau să fie hotărâte și admise de către puterile străine care hotăreau asupra așezării noastre. În asemenea condițiuni, crearea unui partid care să lupte și să convingă înăuntrul țării era inutilă, din moment ce aproape toate hotărârile veniau din afara hotarelor. Dar însăși această situațiune excepțională avea drept consecință trecerea celor două probleme mai sus pomenite pe un plan secundar, atențiunea tuturor fiind îndreptată în direcția, dacă nu chiar a unei complete independențe naționale, în orice caz a unei recunoașteri a dreptului de existență și de proprie guvernare a neamului, în cadrul și în marginile vechilor capitulațiuni. În jurul acestei idei s'a strâns mai toată suflarea românească, dela marii proprietari — stăpânitori a sute de mii de fălci, — până la micii burghezi, — lefegii sau negustori. Cum atât problema proprietății rurale cât și aceea a lărgirii vieții politice erau menite să aducă desbinări și să provoace rupturi, interesul pe care cu toții îl aveau de a se prezenta uniți și solidari în cererile lor față de țările străine, îi făcuse pe cei mai aprigi radicali să amâne discutarea acestor puncte spinoase până după definitivă rezolvare a problemei naționale. Așa se explică unanimitățile obținute în Divanurile

Adhoc; astfel se lămurește dubla alegere a lui Alexandru Ion Cuza. Prin obținerea reformelor acordate de către Convenția dela Paris, aranjate după nevoile țării prin forțata lor interpretare, se putea crede că menirea partidei naționale era sfârșită și că de-acum înainte, cele două cauze de desbinare, de soluționarea cărora depindea dezvoltarea însăși a statului, vor fi din nou luate în discuție, partidul național desfăcându-se din nou, pe problemele sociale în cele două ramuri ale sale, liberală și conservatoare.¹⁾ Așa s'a și întâmplat. Odată Unirea, în mod provizoriu dar efectiv, făcută, legea agrară și legea electorală fură puse în discuție și provocară desbinări care merseră până la scandaluri și agitațiuni care duseră până la atentat. Cele două curente luară pozițiuni fățișe unul contra altuia, înfruntându-se la tribuna Camerei, insultându-se în coloanele ziarelor și încăerându-se pe străzile Capitalei. Pozițiunile extreme în care cele două curente se fixaseră făceau imposibilă prezența lor în conducerea țării, ceea ce obligă pe Domnitorul Cuza, pe deoparte, să soluționeze cele două probleme singur, iar pe de altă parte, să-și aleagă oamenii de guvernământ dintre moderații care înțelegeau că nu se guvernează după rigiditatea ideilor ci după realitatea faptelor. Aceasta însă excludea dela conducere atât curentul liberal cât și cel conservator, care se vedeau sortite să devină din actori, spectatori și din conducători, conduși. Cum cele două probleme care separaseră până atunci cele două curente potrivnice, încetaseră de a mai fi un punct de discuție între ele, prin soluționarea lor forțată cu ocazia loviturii de stat dela 2 Mai 1864, ne mai având nici un motiv de desbinare și găsindu-se amândouă curentele în aceeași disgrăție, unirea lor din nou era fatală. Dar cum o problemă de interes național, ca acea al Unirii, nu se mai putea pune, ele își mascară ura contra Domnitorului Cuza, sub dorința de realizare a ultimului punct din cererile Divanului Ad-Hoc, ce nu fusese încă împlinit: dinastia străină. Și iată cum, exasperați de guvernarea personală a lui Cuza — ce se accentua din ce în ce mai mult — și de ignorarea lor în conducerea țării — ce se vădea din zi în zi — partizanii celor două curente refăcură partidul național și dădură lovi-

1) A. Xenopol. Istoria Partidelor Politice pag. 550—570.

tura de stat din 11 Februarie 1866, înlocuind dinastia națională cu cea străină.

■

În această situație găsi Domnitorul Carol viața politică românească la sosirea sa.

Deoparte, victorioasă și atotstăpânitoare „coalitia monstruoasă”, cum fusese numită unirea celor două curente în lupta lor contra lui Cuza. Formată din radicali extremiști — ca Ion Brătianu și C. A. Rosseti — din liberali moderați — ca frații Golescu, Ion Ghica și Dimitrie Sturza —, din conservatori moderați ca Ion Cantacuzino, Costache Epureanu și din conservatori extremi — ca Dimitrie Ghica, Lascar Catargiu și Petre Mavrogheni —, ea cuprindea aproape totalitatea oamenilor politici din acea vreme.

De altă parte, distruși, inexistenți, temându-se să apară și împiedecați să participe, la viața publică, foștii colaboratori ai Domnitorului demis: Kogălniceanu, Krețulescu, Generalul Florescu.

■

Mai exista un curent, în Moldova, care profitând de răsturnarea lui Cuza și de punerea în discuție a eventualității desfacerei unirei prin alegerea din nou a unui Domn separat la fiecare din cele două tronuri, căuta să speculeze nemulțumirile moldovenești provocate de excesiva centralizare care începuse încă de pe vremea aceea și care avusese drept consecință decăderea Iașului și trecerea pe planul al doilea a Moldovenilor. Curentul, inițiat de ambiția bolnăvicioasă a unui Rosseti Răsnovanu care se vroia Domn și puternic susținut de agenții și fondurile rusești — al căror interes de desfacere a Unirei era evident, — profitând de starea de nemulțumire a Moldovenilor ce se credeau părăsiți în doleanțele lor și de starea turbure a țării, ce se credea înșelată în aspirațiile ei — încercase chiar o răscoală populară care să proclame desfacerea Unirei. Înăbușirea ei în sânge făcu să înceteze imediat și mișcarea însăși; curentul însă continuă multă vreme, întreținut de o infimă minoritate ce-și canaliza nemulțumirile

pentru normala decădere a provinciei lor în acest mod. Acest curent va agita spectrul separatismului ori de câte ori va avea revendecări de satisfăcut, ca un mijloc de presiune față de guvernul din București care uita prea repede sacrificiile și nevoile Moldovei.¹⁾

Tot la Iași exista „Frațiunea liberă și independentă”, singura organizație politică constituită ca atare. Compusă din adepți ai învățatului transilvănean Simion Bărnuțiu ea pornea dela ideile acestuia, care susținea că poporul românesc nu este numai coborât din Romani dar un continuator al strălucitului popor Roman. Consecințele pe care Bărnuțiu le trăgea din această premiză erau extrem de interesante; astfel el susținea că guvernul constituțional nu este potrivit pentru români, care trebuiesc să se constituie într-o republică cu funcționari aleși. Bărnuțiu mai susținea că rezolvarea problemei rurale trebuie făcută după legea agrară a Graților. Deasemenea el susținea că Românii au dreptul de a da afară pe străinii care le-ar împiedica interesele agricole, industriale sau comerciale. Acestea erau teoriile politice ale lui Bărnuțiu; în politica practică însă „Frațiunea liberă și independentă” s'a remarcat prin antisemitismul ei și prin categorica opunere la alegerea Domnitorului străin. Cele mai multe din voturile care s'au dat în contra ratificării plebiscitului ce proclama pe Principele Carol de Hohenzollern ca Domn al României, au fost acelea ale Frațiunii dela Iași ²⁾.

Acesta este tabloul situației politice la sosirea Domnitorului Carol. Imensa majoritate a oamenilor politici luând parte activă sau aprobând întru totul acțiunea coaliției monstruoase, care dusesese la schimbarea tronului și la răsturnarea situației politice. În umbră o infimă minoritate, compusă din foștii colaboratori ai Domnitorului, din partizanii separatismului moldovean și din adepții ultra romani ai lui Bărnuțiu; toate trei grupările, separate una de alta și în concepții și ca sentimente și ca acțiune.

1) A. Xenopol. Istoria Partidelor Politice pag. 482—500.

2) idem pag. 504—506.

Era evident însă că această situațiune nu putea să dăinuiască; Coaliția Monstroasă, odată scopul ajuns, prin detronarea Domnitorului Cuza și înscăunarea Principelui Carol, trebuia să se desfacă din nou, astfel după cum partidul național — format în pripă de câteori nevoia o cerea — se desfăcea — imediat ce pericolul trecuse sau ideia ce-l unise fusese realizată. Fiecare din componenții săi urma să reia pozițiile pe care nu le părăsise decât temporar. Pentru a ne da seama deci de evoluția oamenilor politici, din momentul procesului de lichidare, și de modul în care ideile și sentimentele politice se vor cristaliza în organizațiuni constituite, trebuie să cercetăm care era situațiunea socială și stadiul politic al Principatelor în acel moment.

■

Doleanțele de ordin național fuseseră rând pe rând și în chip nesperat realizate; mai rămânea numai să se obție recunoașterea suirei pe tron a Principelui Carol din partea puterilor interesate. Marile probleme de ordin social și politic — chestiunea rurală și legea electorală — fuseseră soluționate de doi ani și oricare ar fi fost sentimentele oamenilor politici față de aceste înfăptuiri, ele nu mai puteau fi modificate. Ceeace se dăduse, cu forță sau de bună voie, era bun dat. Dar nu numai atâta. Rezolvarea problemelor rurală și electorală, fusese astfel făcută de către Cuza și Kogălniceanu, încât multă vreme încă ele vor fi scoase dela ordinea zilei — populația mulțumindu-se cu reformele obținute, care pentru timpurile în care fuseseră date și pentru concepțiile din acea epocă păreau o victorie nesperată. Deci nici pe tărâm național, nici în domeniul social, nici în câmpul politic nu mai exista punțică de deosebire între oamenii politici, nemaifiind posibil pentru acele vremuri să se mai ceară vreo reformă care să poată fi socotită suficientă pentru a înjgheba un organism politic. Liberalii își dăduseră seama de acest lucru încă din timpul domniei lui Cuza, când prin realizarea reformelor dela 1864 tot programul lor politic, și deci toată platforma lor electorală, fusese realizat prin lovitura de stat. Deaceea ei, legându-se de modul în care aceste reforme au fost făcute și de tendința Domnitorului înspre un regim din ce în ce mai personal, scoaseră înainte principiul practicei democratice și al guvernării parlamentare, pe care

își întemeiară și-și justificară față de opinia publică atitudinea de dârză opoziție și pozițiunea de complotiști. Este ceea ce se numește în zilele noastre lupta pentru principiile constituționale; Coaliția Monstroasă dela 1866 se găsea, indiferent de resentimentele personale și de interesele de clică, pe aceeași linie cu Frontul Constituțional din zilele noastre. Ideia care dăduse posibilitatea liberalilor de a fi totuși în opoziție atunci când guvernul le realiza programul, aceea a practicei politice, le va da și de data aceasta posibilitatea să se desfacă din acea uniune națională în care se găseau. Și astfel cele două curente potrivnice, ce se găseau din nou unite în momentul de față, se vor separa din nou. De data aceasta nu pe motive de diferență programatică ci pe cauze de eficacitate practică. Aceeași idee, aceeași lege poate fi aplicată în chipuri diferite după ideile fundamentale și după sentimentele permanente care împreună constituiesc concepția personală și definesc atitudinea politică a celui ce guvernează. Pe această deosebire de concepție generală se vor desface din nou cei ce se uniseră temporar; pe această afinitate de atitudine politică se vor uni în mod definitiv cei cu aceleași idei și cu aceleași sentimente. Aceasta va constitui fundamentul nouilor partide politice; în lipsa ideilor deosebite, sentimentele și practicele diferite.

Cu această premiză câștigată, ușor vom putea de pe acum descifra drumurile pe care vor apuca oamenii noștri politici. Dimitrie Ghica, Petre Mavrogheni, Lascăr Catargiu, Generalul Florescu, — oameni ce socoteau că reformele deja înfăptuite reprezentau prea mult pentru mentalitatea și obiceiurile din acea vreme și cari căutau în practica guvernamentală și un mod de corijare a reformelor prea înaintate și un mod de educare a maselor — vor forma cadrele partidului conservator. Ion Brătianu, C. A. Rosseti, frații Golești — oameni ce credeau că reformele schimbă fața lucrurilor prin însăși aplicarea lor, indiferent de starea de înapoiere sau de înaintare a poporului și care trăiau încă în utopia realizării brusce a Republicei Franceze pe malurile Dunării — aveau să formeze bazele partidului liberal. Intre aceste

două grupuri de personalități, între aceste două culturi de microbi politici extremi, se plasau toți cei pe care cumințenia firei sau răspunderea guvernării îi făcuse ca, încetul cu încetul, să lapede extremismul ideilor pentru mijlocia faptelor. Aceștia erau moderații: Mihail Kogălniceanu, Ion Ghica, Vasile Alexandri, Generalul Tell, Nicolae Krețulescu, Vasile Boerescu, Gheorghe Costaforu, Dimitrie Sturza și atâția alții cari, sau se vor alipi vreunea din cele două grupări mai sus amintite, sau se vor anexa vreunea din personalitățile care îi vor subjuga și lega, sau vor evolua între cele două grupuri după necesitățile momentului și capriciile caracterului. Și pe lângă acești moderați vor mai suferi puterea de atracție a celor două grupări și curentele oarecum constituite ca cel separatist Moldovean și cel francionist Bărnucian. Și acesteia, rând pe rând, în bloc sau fiecare separat, vor sfârși prin a se integra în cele două mari curente ce se vor constitui în puternice partide de guvernământ.

Până atunci însă va mai trece timp și politica românească se va caracteriza încă mulți ani prin confuzia de idei, prin amestecul de persoane și — în lipsă de altceva — prin ridicarea sentimentelor la înălțimea unei doctrine.

Caracterizând în câteva cuvinte viața politică dela începutul domniei Principelui Carol, vom spune că toate forțele politice serioase din întreaga țară erau unite, fie prin participarea activă, fie numai prin acceptarea aprobativă, în vederea schimbării Domnului și definitivării dinastiei. Forțele politice, momentan unite, se vor redesface iarăși în cele două clasice curente — liberal și conservator — deosebindu-se însă, nu printr'o diferență programatică ci printr'o deosebire de atitudine. Cele două curente vor sfârși prin a se constitui în două partide de guvernământ, atrăgând și înglobând în ele atât personalitățile izolate cât și slabele forțe organizate.

XV

...ȘI CAȚIVA OAMENI

Frații Brătien] — Costache Rosetti — Cei trei Golești — Ion Ghica, Bey-ul de Samos — Mitiță Sturdza — Dreapta Românească: Lascăr Catargiu, Beizadea Dimitrie Ghica, Petre Mavrogheni, Generalul Tell — Un izolat: Mihail Kogălniceanu

Am arătat în capitolele precedente care era situația țării la sosirea Domnitorului Carol; din cuprinsul lor se desprind greutățile pe care avea să le întâmpine. În încercările sale de îndreptare a situației și de punere a statului pe făgașul cel bun, Domnul avea să se sprijine pe o întreagă serie de oameni. În special bărbații politici erau acei care aveau să joace un rol hotărâtor în viitoarea evoluție a statului. De modul cum avea să se înțeleagă Domnitorul cu ei și de chipul cum avea să-i întrebuițeze, depindea în mare parte reușita întreprinderii sale. Cum la tot pasul, în paginile care urmează ne vom întâlni cu acești oameni, este bine să știm dintr'un început gândurile, faptele și sentimentele lor; deaceia în rândurile care urmează vom arăta în puține cuvinte activitatea publică a câtorva din fruntașii vieții românești.

Incepem cu **Ion Brătianu**; nu atât pentru rolul jucat până acuma, ci mai cu seamă pentru importanța pe care deacuma înainte o va căpăta în politica românească. Născut la 2 Iunie 1821 la Pitești dintr'o familie de boernași din Argeș, primele cunoștințe le primi dela dascălii francezi și greci pe care tatăl lui îi adusese în casă pentru instrucția copiilor așa cum se obișnuia pe acea

vreme. Trecu după aceea la școala română deschisă în Pitești de către Simonide, elevul lui Lazăr; aci împreună cu tovarășii săi de școală, frații Bălcești, își formă credințele românești care aveau să-i servească mai târziu drept bază în tot ce avea să întreprindă. În 1835, în vârstă de abia 14 ani, el trebui să se supună obiceiului timpului și să intre în armată fiind încorporat ca iunkâr; curând însă fu înălțat la gradul de prapurcic, cum erau denumiți sublocotenenții, după numirile rusești sub a cărei influență se găsea armata pe vremea aceea. Armata însă nu-l atrăgea. Silit fiind, se făcuse ofițer cu gândul de a se lăsa cu primul prilej de această carieră, pentru care nu simțea nici o vocație. În 1839 reuși să înduplece pe tatăl său și părăsind armata se duse la Paris să studieze; aci el urmă cursurile școalei politehnice precum și cursurile marilor învățați de la College de France și strânse legături de prietenie cu ceilalți Români veniți la studii. Firea sa însă îl împingea spre politica, ce avea să-i prindă întreaga viață și activitatea sa se îndreptă în special în această direcție. Intrând împreună cu Rosseti în lojile francmasonice ei reușiră să intereseze pentru cauza României marile personalități franceze care luptau pentru izbânda ideilor democratice. În acelaș timp el strânse legăturile cu tinerii Români veniți în cetatea lumină pentru studii și reuși să formeze împreună cu ceilalți Munteni și Moldoveni un grup hotărât să lupte la întoarcerea sa în țară pentru cauza națională. În 1848, când toată Europa încerca să se descătușeze, se întoarse în țară și luă parte la pregătirea și desfășurarea revoluției munte-nești. După sfârșitul celor câteva luni de iluzie a unor vremuri mai bune, exilat după pământul pentru care luptase, se întoarce la Paris și-și reia activitatea sa, intrând în contact cu oamenii zilei, scriind memorii și publicând articole, intrând în societăți secrete; luptând prin toate mijloacele și pe toate căile, împreună cu toți ceilalți compatrioți, pentru acelaș ideal comun, descătușarea neamului de sub suzeranitatea turcească și protecția Rușilor. Amestecat într'un complot „de l'Hipodrome et de l'Opera comique” fu condamnat la 16 Ianuarie 1854 la 3 luni închisoare pentru complicitate în atentatul lui Orsini contra lui Napoleon al III-lea. Inchis în casa de sănătate a doctorului Blanche, pentru a scăpa de efectuarea pedepsei, el fu eliberat în 1856. Permițân-

du-li-se în fine, după 9 ani de zadarnice încercări, exilaților să se întoarcă în țară, Ion Brătianu ajunsese pe pământul, pentru care nu încetase să lupte și să sufere, la 8 Iulie 1857. Aci el găsea răscolirea produsă de hotărîrea Congresului dela Paris de a întreba Principatele asupra viitoarei lor organizări. Împreună cu ceilalți exilați, care înțelegeau ca și el însemnătatea momentului, luptară cu toții cot la cot în țară și în Divanurile Ad-hoc și sfârșiră prin a realiza minunea autonomiei, consfințită prin Convenția dela Paris, și a unirei, realizată prin îndoita alegere a lui Alexandru Ion Cuza. La începutul noiei domnii fu iarăș pe primul plan, fiind chiar ministru; curând însă se făcu spărtura dintre Cuza și stînga, în fruntea căreia se găsea Brătianu. Puternica opoziție manifestată prin discursuri aprige în adunare și articole violente în Românu și consfințită prin arestarea fruntașilor și suspendarea ziarului, sfârși prin închegarea „coalității monstruoase”. Brătianu era unul din fruntași. El fu trimes în toamna anului 1865 în apus pentru a pregăti terenul debarcării lui Cuza și aducerii unui Principe străin. El fu acela care convinse și determină pe Principele Carol, după sugestia Impăratului Napoleon, să accepte tronul ce i se oferea. El fu acela care îl aduse în țară pe noul Domnitor, înșelând privegherea austriacă. El fu acela care îl salută primul pe Principe, ca Domnitor al țării Românești, în momentul debarcării sale la Turnu Severin. Activitatea sa — însemnată și până acum — va lua însă curând o atât de mare importanță încât va determina în întregul ei desvoltarea și orientarea României; dar despre aceasta vom vorbi mai târziu și mai pe larg, în cuprinsul volumului.

Mai mare cu trei ani ca fratele său, **Dumitru Brătianu**, născut în 1818, avea să joace un rol mai șters dar nu mai puțin frumos decât al fratelui său mai mic. Incepându-și studiile în casă și continuându-le la colegiul Sf. Sava, el pleacă la Paris în toamna anului 1835, în vîrstă de 17 ani pentru a studia dreptul. Timp de 12 ani el locuiește la Paris unde studiază, complotază și visează, împreună cu ceilalți Români, făurirea în patria lor a unei stări de lucruri pe care numai înflăcărarea adolescenței și naivitatea tinereței o poate imagina. Frământările europene ale anului

1848 îl aduc și pe el în țară pentru pregătirea revoluției la care luă parte. Reacțiunea îl exilă și pe el ca și pe toți ceilalți revoluționari; plecat în apusul primitiv, noua patrie a revoluționarilor din întreaga lume, după un scurt popas la Paris, se instalează la Londra unde își îndeplinește rolul de misionar al durerilor române. Intors în țară odată cu toți ceilalți exilați în 1857 ia parte intensă la debaterile Divanurilor Ad-hoc; trimis împreună cu Nicolae Golescu la Paris spre a explica și susține hotărârile Divanului față de puterile întrunite la Paris să hotărască de soarta Principatelor, desfășură o activitate din cele mai rodnice. Intors în țară pentru a lua parte la votul dela 24 Ianuarie 1859, care realiza pe cale deturnată dorințele pentru care el luptase în apus, Dimitrie Brătianu este unul din susținătorii Domnului Cuza la începutul domniei sale. Ministru de externe în primul guvern a lui Cuza și ministru de interne în scurtul guvern de 40 zile a lui Nicolae Golescu din 27 Maiu 1860, trece și el împreună cu stânga din care făcea parte în opoziție acerbă contra Domnitorului. Ca și fratele său face parte din „coaliția monstruoasă” și noul guvern instaurat în zorii zilei de 11 Februarie îi încredințează Primăria capitalei. Demnitate în care, cu cheile orașului pe perna de mătase roșie, avea să întâmpine la Băneasa pe noul Domnitor spunându-i: „Fă din această frumoasă țară sentinela înaintată a libertăților moderne, bulevardul nebiruit al civilizației occidentale”. Cuvintele nu reprezintă numai exprimarea literară a unor urări de circumstanță ci mărturisirea — cu atât mai sinceră cu cât momentul era mai solemn — a gândurilor sale intime și a năzuințelor sale permanente; libertatea și civilizarea neamului său sunt ideile pentru care avea să militeze întreaga-i viață. Gândurile lui intime, mari și generoase, precum și modul său de exprimare grandiloquent și bombastic caracterizează omul; o ființă blândă până la iertare și cinstită până la naivitate crezând în îndreptarea relelor pământești prin bunătatea firei omenești.

Strâns legat de ei, dar mai ales de Ion Brătianu, era Costache Rosetti; într'atâta, încât erau socotiți ca adevărați frați siamezi, cele două capete ale hidrei colectiviste. Născut în 1816 la Bucu-

rești, Rosetti era și el, ca mai toți cei de care ne ocupăm astăzi, boer. Spre deosebire de ceilalți însă era sărac. După ce-și termină studiile la Sf. Sava, intră în 1833, la vârsta de 17 ani, în armata ce deabia fusese înființată. Nici Rosetti însă, ca și prietenul său Ion Brătianu, nu era făcut pentru cariera armelor; Byron, Lamartine și Voltaire îl preocupau mai mult decât regulamentele militare și instrucția recruților. Demisionă deci din armată și se dădu cu totul literaturii. Setea de cultivare și dorința de perfecțiune care aveau să-l caracterizeze până la bătânețe, îl făcură să renunțe și la postul de Polițai al Piteștilor și la acela de Procuror în București și într'o bună zi își luă și el sborul spre orașul care îi atrăgea pe Români din toate părțile și din toate clasele, după cum lumina prea puternică atrage insectele. Lumină pentru mintea și pentru sufletul lui căuta Rosetti la Paris. Lumină pentru mintea lui o găsi la cursurile și în studiile pe care le făcu; lumină pentru sufletul lui găsi în înțelegerea și dragostea ce se legă între el și ceilalți Români. În propaganda făcută de studenții români în favoarea cauzei noastre, Rosetti era unul din cele mai active elemente. Câștigă oameni ca Edgar Quinet și Michelet, convinge pe masoni să se ocupe de cauza noastră; întrebuițând toate mijloacele, prin articole, prin discursuri, prin discuții, prin nesfârșite pledoarii, luptă și învinge. Până în ziua în care, banii sfârșindu-se, trebuie să ia înapoi drumul spre țară. Funcțiile îl așteptau aici; înrudit cu toți mai marii ai zilei, în strânse legături cu întreaga protipendadă, ar fi putut ușor ocupa orice slujbă înaltă la care inteligența, cultura, puterea de muncă și situația socială l-ar fi îndrituit. El numai înțelegea însă acest fel de a servi țara. Vroia să împărtășească și el la rândul lui celor de aici frumusețile care îl transformaseră. Se făcu deci — în râsul lumii și spre rușinea familiei — negustor. Deschide o librărie la care adaugă o tipografie și pe care le completează cu un cabinet de lectură. Aci în tovărășia lui Winterhalter, propagă el ideile de libertate, în afară și înăuntru, a poporului român. Aci în tovărășia celorlalți tineri, dornici de o viață și de o lume nouă, pregăti revoluția dela 48. Odată cu izbucnirea ei, adevărata menire a lui Rosetti apăru; el scoase gazeta revoluției numită „Pruncul Român”. Exilat la rândul său se instalează la Paris, unde desfășoară o puternică

activitate publicistică; „România Viitoare”, „Republica Română”, „Apelul la toate partidele”, „Epistole către Domnitorul Stirbey” și altele asemenea, văzură lumina tiparului și împrăștiară adevărul. Anul 1857 aduce cu el sfârșitul exilului și reîntoarcerea în țară. Un nou câmp de activitate și o nouă posibilitate de cheltuire a forțelor și de răspândire a credințelor sale începea pentru Rosetti. El fu acela care, în fiecare zi prin pana lui, în fiecare seară prin verbul lui și în fiecare clipă prin ființa lui întregă, se cheltui pentru izbândirea visului lor din tinerețe. „Românul”, după cum își intitulase atât de simbolic ziarul, era tribuna dela care se răspândeau ideile de redeșteptare națională. Entuziasmul său nu mai cunoaște margini în momentul alegerii lui Cuza; ministru timp de 40 de zile în guvernul dela 27 Maiu 1860 al lui Nicușe Golescu, el trece curând după părăsirea guvernului în opoziția stângei contra Domnului. Pe primul plan în toată această perioadă, prin articolele din „Românul” și prin discursurile din Cameră, el este cel care suferă cel mai mult. „Românul” este suspendat; celelalte ziare pe care le scoate în loc, au rând pe rând aceeași soartă. El însuși este de câteva ori arestat; măsuri care în loc să-l domolească îl îndârjesc. În „coaliția monstruoasă” este unul din factorii hotărâtori. În complotul detronării este unul din fruntași. În noaptea deciziunii este cel care juca în sunetul muzicii, menită să ascundă șgomotul mașinilor ce imprimau manifestul complotiștilor. În guvernul revoluționar este ministrul care urmărește cu tenacitate lichidarea trecutului și începutul unor vremuri noi; în această calitate și într’o astfel de atitudine îl găsi Domnitorul Carol pe C. A. Rosetti la sosirea sa în țară.

Din acelaș grup de prieteni, cunoscuți pe vremea aceea sub numele de roșii, făceau parte și cei trei *Golești*. Ștefan și Niculae erau fiii marelui logofăt Dinu Golescu iar Alexandru era văr cu cei doi frați. Dintre ei Ștefan Golescu era cel mai mare. Născut în 1809 la Câmpu-Lung, după ce-și făcu studiile în Elveția, sau Svitzera cum i se spunea pe atunci, începu prin a fi și el ofițer în proaspăta armată română, ocupând apoi diverse funcțiuni publice. Ia parte la Revoluția dela 48 și urmează și el în exil soarta

prietenilor săi politici; se întoarce în țară odată cu ceilalți și luptă alături de ei atât la realizarea aspirațiilor naționale prin Unirea Principatelor, cât și la detronarea lui Cuza și aducerea Domnitorului străin. Strâns legat prin legături de prietenie și prin comunitate de idei de Brătieni și Rosetti, el trebuie încadrat, ca și ceilalți doi Golești, de altminteri, în aceeași categorie de luptători.

■

Fratele său **Niculae Golescu**, născut tot la Câmpu-Lung în 1810 urmează și el aceeași cale; începe prin a face studiile în Elveția și intră apoi în armată. Curând însă părăsește oștirea, pentru a fi numit în 1839 Prefect al Poliției Bucureștilor și apoi ministru de externe, Procuror General la Curtea de Apel și mai târziu Director în Ministerul de interne. Membru al Locotenenței Domnești, împreună cu Eliade și Tell, în revoluția dela 48, este exilat împreună cu ceilalți revoluționari și se stabilește la Paris, unde lucrează pentru cauza românească. Reîntors în țară ia parte împreună cu ceilalți la toate evenimentele politice care au dus la alegerea lui Cuza. Președinte al guvernului de 40 de zile din 27 Maiu 1860, el trece, împreună cu întreaga stângă, în opoziția a cărei sfârșit va fi noaptea de 11 Februarie. Membru al Locotenenței Domnești, împreună cu Lascar Catargiu și colonelul Haralamb, dela 11 Februarie până la 10 Maiu, el fu cel care conduse pe Principele Carol să depună jurământul de Domn.

■

Vărul lor **Alexandru Golescu**, născut în 1818, își face studiile la colegiul Sf. Sava și urmează apoi timp de trei ani cursurile Școlii Centrale din Paris, de unde se întoarce în țară în 1840. Părtaș al Revoluției dela 48, al cărei secretar și agent la Paris a fost, este exilat și forțat să rămâie în străinătate până în 1857, când se întoarce și împreună cu verii lui lucrează pentru realizarea idealului comun.

■

Din acelaș grup, deși mai retras din cauza personalității sale mai puternice și a caracterului său mai curios, făcea parte și **Ion Ghica**. Născut în 1814 își face primele studii în țară și pleacă apoi

la Paris unde urmează cursurile Școlii Centrale. Intors în țară la 1841, deși muntean, este numit profesor la Academia Mihăileanu din Iași, unde funcționează până la 1843; este primul muntean ce ocupă un post important în Moldova și în această situație el se împrietenește cu tinerii moldoveni, cu care mai târziu avea să se regăsească alături în lupta națională. În 1843 se reîntoarce în București unde prin scrierile și prin activitatea sa ajută la difuzarea ideilor înaintate și pregătea spiritele pentru evenimentele ce aveau să urmeze. Reprezentant al revoluției dela 48 pe lângă Sublima Poartă și exilat, la rândul lui, el reușește să câștige într'atât încrederea Turcilor încât în 1852 este numit Bey de Samos, adică guvernator al acestei insule. Intors în țară, după ridicarea interdicției, Ghica, căruia căimăcănia îi interzisese exercitarea drepturilor cetățenești sub pretextul că-și pierduse calitatea de român prin acceptarea postului dela Samos, apare pe primul plan al politicii după alegerea lui Cuza. Prim-ministru al noului Domnitor atât în Moldova cât și în Țara Românească, pe vremea guvernelor separate dinainte de 1862, el sfârși prin a se ralia opoziției contra Domnitorului și a intra în complotul care avea să sfârșească cu detronarea sa. Noul regim îl instalează ca Prim-ministru și ministru de externe, situație în care avea să joace un mare rol ducând toate tratativele, prin intermediul reprezentanților extraordinari ai țării, cu puterile străine în vederea acceptării alegerii Domnitorului Carol. De o întinsă cultură și cu un real talent literar, puse în serviciul unei inteligențe puțin obișnuite, Ion Ghica era temut atât pentru calitățile lui cât și pentru firea sa pe care unii dintre prieteni o găseau pe cât de nehotărîtă pe atât de ascunsă și nesigură.

Dimitrie Sturdza se apropia și el din ce în ce mai mult de acelaș grup, prin admirația lui neșărmurită față de Ion Ghica și prin neîmpăcata ură ce o purta Domnitorului Cuza. Născut la Miclăușeni la 10 Martie 1832 el își face studiile în Germania, cu acea meticulozitate și pedanterie care avea să-i caracterizeze întreaga viață. În viața publică intră la 24 de ani, în 1857, ca membru al Divanului Ad-hoc din Moldova care, ghicindu-i calitățile

și bănuindu-i maniile, îl alege secretar al său, delegându-l cu redactarea proceselor verbale. Secretar al lui Cuza și rudă al lui, el îndeplinește câțva timp funcțiunea de ministru de culte în guvernul Moldovean a lui Ion Ghica, dela 5 Martie 1859 până la 26 Aprilie a aceluiași an. Arestat pentru două articole scrise în contra guvernului, este condamnat și închis la mânăstire; după câteva săptămâni însă este iertat de pedeapsă și liberat. Dela 17 Ianuarie până la 22 Maiu 1861 este din nou ministru, al lucrărilor publice de data aceasta. Ruptura dintre el și Cuza este definitivă însă acum și omul „mare în lucruri mici și mic în lucruri mari”, după cum îl caracterizase Maiorescu, va urmări cu ura lui neiertătoare pe fostul Domnitor până și dincolo de mormânt. Părtaș al complotului dela 11 Februarie el este numit în noul guvern ministru de lucrări publice și timp de o zi Locotenent Domnesc ad-interim până la sosirea lui Lascăr Catargiu dela Golășei.

Boierul dela Golășei, cum i se spunea lui Lascăr Catargiu era născut la Iași în 1823. Prefect de județ însă din vremea domniei lui Sturdza, el fusese propus — pentru calitățile lui și pentru propaganda ce o făcuse în vederea Unirei, candidat la Tronul Moldovei în 1859. Renunță însă în favoarea lui Cuza, care putu astfel întruni majoritățile necesare. În timpul domniei acestuia se ținu în rezervă, primind numai demnități ca aceea de a prezida adunarea. Făcând parte din coaliția care răsturnă pe Cuza el fu unul din Locotenenții Domnești care ținu frânele Statului până la sosirea noului Domn; în această calitate reprimă mișcarea separatistă din Aprilie dela Iași, când nu se dete în lături să înăbușe în sânge o mișcare ce o socotea periculoasă țării. Caracterizează această acțiune întreaga sa fire; puțin cultivat, aproape incult chiar, însă cu un bun simț puțin obișnuit, de o putere de muncă rară și de o energie nebănuită la omul cu înfățișarea atât de blândă și de patriarhală.

Din aceeași clasă a marilor boieri făcea parte și Principele Dimitrie Ghica. Fiu al Domnitorului Grigore Ghica, din care cau-

ză i se spunea „beizadeaua” — căci astfel erau numiți fiii Domnitorului în țările noastre, titlul de Principe neexistând — el era născut la 31 Maiu 1816. Trimes în Germania, unde făcu studii foarte serioase, la întoarcere intră ca ofițer de cavalerie în garda imperială rusă, unde nu stătu însă multă vreme. Părăsi Curtea Țarului și întreprinse o lungă călătorie în Europa până în 1846, când se întoarce în mod definitiv în țară. În 1854 fu numit membru al Curții de Apel și apoi Prefect de poliție; în 1857 este ales primar al orașului București și membru al Divanului Ad-hoc unde luptă pentru realizarea dorințelor țării. După alegerea lui Cuza este din nou numit membru al Curții de Apel și din nou ales primar al Bucureștiului și deputat în adunare. În timpul guvernelor separate el fu de mai multe ori ministru și timp de un an președinte al consiliului. Intră apoi în opoziția puternică ce se formase în contra lui Cuza, în calitatea lui de reprezentant autentic și intransigent al dreptei conservatoare, împreună cu Lascăr Catargiu, și ia parte, la detronarea lui Cuza. Influențat de anii din tinerețe, petrecuți la Curtea Rusiei, el reprezenta în politica românească curentul înțelegerii cu Rusia și susținea cu toată tăria caracterului său și cu autoritatea situațiunei sale excepționale, ideile conservatoare.

Tot din grupul dreptei făcea parte și **Petre Mavrogheni**, născut în 1819. Studiile și le face ca mai toți Români la Paris; întors în Moldova pe când domnea încă Mihai Sturdza, ocupă mai multe funcții la stat. În 1849 este numit prefect la Galați; după aceea i se încredințează ministerul de finanțe, iar sub domnia lui Grigore Ghica este ministru de externe și lucrări publice. În timpul Divanelor el luptă alături de ceilalți unioniști care-i propun chiar candidatura la domnie. După alegerea lui Cuza se retrage din viața politică, ocupându-se cu finanțele și străduindu-se să introducă căile ferate în țară. Intră în complotul pentru răsturnarea Domnitorului și este numit ministru de finanțe al guvernului dela 11 Februarie 1866. Financiar de mari resurse, om politic cu frumoase însușiri, Mavrogheni este cel căruia îi incumbă totdeauna rolul de a pune ordine în finanțele statului.

Tot printre conservatori trebuiește socotit și generalul Tell. Născut la 12 Ianuarie 1808, el urmează cursurile sub directa supraveghere a lui Gheorghe Lazăr, care a locuit un timp în casa părintelui său. Ia parte ca nacialnic în războiul Ruso-Turc din 1828 iar la înființarea armatei permanente românești, intră în rândurile ei. Înființează împreună cu Bălcescu și Ion Ghica, Societatea „Dreptate Frăție”, în care se organizează revoluția dela 48; cu batalionul ce-l avea sub comanda sa, proclamă la Islaz revoluția, fiind numit ministru de război și apoi Locotenent Domnesc, împreună cu Golescu și Eliade. Exilat, împreună cu ceilalți revoluționari, lucrează în străinătate pentru cauza românească și încearcă în timpul războiului Crimeiei să creeze o armată românească, care alături de aliați, să lupte contra Rusiei, sperând astfel ca pe această cale să se poată obține o îmbunătățire a Țărilor Românești la conferința păcii. Este ceea ce Ceho-Slovacii au realizat mai târziu în ultimul război european; din nefericire încercarea a eșuat. Intors în țară în 1857 ia parte alături de ceilalți naționaliști la luptele pentru unire. Ministru de instrucție publică în 1863 și sprijinitor a lui Cuza cu ocazia loviturii de stat din 1864, trece și el în curând în opoziție. Nefăcând parte din complotul pentru detronarea lui Cuza, el îl aprobă și-și dă asentimentul său, continuând totuși a se ține în rezervă față de noul regim, fiind contra Domnitorului străin. În această postură îl găsește sosirea Domnitorului Carol.

■

În aceeași situație de rezervă față de noul regim, deși retras de doi ani de zile dela conducerea statului, se găsea Mihail Kogălniceanu, căruia învingătorii nu-i iertau lovitura de stat. Născut la Iași la 6 Septembrie 1817, el își făcu studiile mai întâiu la Iași și apoi în Franța, pe socoteala Domnitorului Mihail Sturdza. În 1835, Sturdza îl trimite la Berlin, unde Kogălniceanu publică o serie de studii asupra istoriei și literaturii românești. În 1838 el se întoarce la Iași, unde luă parte intensă la mișcarea culturală. La 1843 este numit profesor de istorie națională la Academia Mihăileană, unde pronunță discursul de inaugurare din 26 Noembrie, în urma căruia cursul este suspendat. Ia parte la revoluția dela 48 a Moldovei și după eșuarea ei își îndreaptă din nou activitatea

spre istorie. In Divanurile Ad-hoc personalitatea lui se reliefează în asemenea măsură încât îi depășește pe toți; lupta lui pentru unire se încununează cu alegerea lui Cuza. In timpul domniei acestuia, Kogălniceanu devine primul sfetnic și realizatorul tuturor marilor înfăptuiri, fruct al unirei celor doi oameni. Secularizarea averilor mănăstirești și împrumutarea țăranilor sunt cel puțin în aceeași măsură, opera lui Kogălniceanu cât sunt a lui Cuza. Președinte al Consiliului de Miniștri dela 11 Octombrie 1863 până la 26 Ianuarie 1865, Kogălniceanu încetează la această dată colaborarea lui cu Domnitorul și amărât, izolat între supărarea Domnului și ura opoziției, el stă la o parte, uitându-se cum se năruiesc toate în jurul lui. In această poziție de izolare l'a găsit începutul noii domnii. Nepriceput de unii, ignorat de alții, urât de mai toți, el ispășea păcatul de a-și fi iubit prea mult țara.

Aceștia erau câțiva dintre oamenii din primul plan, în momentul sosirii Domnitorului Carol. Trecutul, ideile și simțimintele le-am arătat; în paginile ce urmează rând pe rând, îi vom analiza și pe ceilalți oameni ce-și vor face apariția în cursul timpului.

Anii turburi

XVI

PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA EPOCEI

1866—1871

Singura epocă de parlamentarism în istoria românească — Ce se înțelege prin parlamentarism — Parlamentarismul și regimul partidelor — Instabilitatea ministerială — Interpelări, chestiuni prealabile, discursuri interminabile — Emfaza epocii — Rolul Prințului Carol în infăptuirile acestei perioade.

Cei cinci ani care se scurg de la răsturnarea lui Cuza — 11 Februarie 1866 — și până la înscăunarea guvernului Lascăr Cargi, în 11 Martie 1871, constituiesc una din epocile cele mai interesante și cele mai puțin cercetate ale istoriei moderne românești.

Epocă nebuloasă, contradictorie, frământată, dar având totuși o fizionomie caracteristică. E singura perioadă parlamentară, singura perioadă de parlamentarism *pur*, din istoria politică românească.

Fără îndoială parlament a existat și înainte de 1866 și după 1871 și mai ființează chiar în zilele noastre, având la bază astăzi votul universal, de care era atât de departe atunci.

Totuși numai atunci, între 1866—1871, parlamentul românesc a avut o viață autonomă și a constituit cu adevărat supremul factor de putere politică în România.

S'a întâmplat în acești ani un fenomen curios, un fenomen care precede parlamentarismul francez din timpul celei de a treia republici, fenomenul atotputerniciei parlamentului.

Cum s'a ajuns la această situațiune?

În primul rând trebuie să avem în vedere structura socială a adunărilor electivă ce s'au succedat între anii 1866-1871. Marea majoritate a membrilor parlamentului sunt boeri¹⁾ cărora li s'au adăugat câțiva liber profesioniști care au asimilat repede ceiace Mihail Kogălniceanu numea: „boerismul”. Ori aristocrațiile — fie de sânge fie de funcțiuni — au pretutindeni aceleași caracteristici: răsă, curaj, demnitate, simț al onoarei dar și individualism anarhic, spirit de intrigă, oportunism de ambiție și de interese.

Deaceea aristocrațiile — afară de rari dar strălucite excepții, ca la Roma, la Veneția, în Anglia, unde tradițiile și instituțiunile naționale au fost mai puternice ca indivizi — nu-și dau măsura în bine, de cât acolo unde sunt strunite de o puternică dinastie.

La noi, repet, ca pretutindeni, boerimea în decursul istoriei s'a bătut și și-a vărsat din belșug sângele pentru țară dar a intrigat, a complotat, a răsturnat Domni, a nedreptățit pe țărani. În pornirile ei, era însă oprită de autoritatea absolută a Domnului. Ori iată că, în ultimii ani, puterea Domnului nu mai e absolută. Libertățile și garanțiile politice moderne o îngrădesc. Cine se folosește în primul rând de aceste îngrădiri? Țărănimea? Nicidecum! Ea nici nu știe să se folosească de noile drepturi și nici nu poate, deoarece mizeria materială nu-i îngăduie să se miște. În schimb, se va folosi din plin boerimea și, mai târziu — după 1877 — burghezia ce se ridică. Iată deci boerimea bogată, cultă, obișnuită cu mânăuirea treburilor publice pusă la adăpost de arbitrarul domnesc. Nimeni n'o mai tae, nimeni n'o mai surghiunește, nimeni nu-i mai poate lua cu sila averile.

Și această boerime capătă o instituțiune care-i aparține la început cu desăvârșire: *adunarea legiuitoare*. Legile electorale fac ca parlamentul să fie o adunare compusă aproape exclusiv din boeri. Adunarea compusă din oamenii cei mai avuți, mai bine pregătiți, mai cu vază ai țării, devine astfel în mod firesc, factorul decisiv de putere politică.

Dar boerimea e ambițioasă, intrigantă, individualistă. De aci

1) Boeri nu în înțelesul unei aristocrații de sânge ci mai ales în sensul de aristocrație de funcțiuni. Pașoptiștii ca și oamenii de la 1866 erau mai toți fii de *căftăniți*.

nesfârșite combinații și contracombinații, schimbări de ministere, dizolvări de adunări. Numai în momentele când interesele ei directe sunt în joc, boerimea e unitară.

Astfel boerimea rezistă cu hotărîre tuturor încercărilor făcute de Cuza-Kogălniceanu pentru a da pămînt țăranilor.

Până la urmă, Cuza e silit să ajungă la 2 Mai, să dea o lovitură de stat, să instaureze din nou absolutismul domnesc, pentru a putea înfăptui ceva. Marile înfăptuiri ale domniei lui Cuza se fac astfel după 2 Mai.

Dar boerimea, înfrîntă o clipă, îl răstoarnă la 11 Februarie. Să nu ne înșelăm. 11 Februarie, cu toată frazeologia democratică, cu toată sinceritatea lui C. A. Rosetti, cu toate cuvintele mari și pompoase care l-au înconjurat, se încadrează în realitate, perfect, în lungul șir de răsturnări de domnii înfăptuite de boerime.

În această situație vine Carol I-ul.

Ce putere avea să aibă Carol I-ul în fața parlamentului boeresc?

El nici nu voia și nici nu putea să repete un 2 Mai. Sentiment dinastic nu exista în țară ¹⁾. Tradiție de stabilitate domnească iarăși nu. Pentru țăranime și popor era cu totul un necunoscut. Prin urmare era absolut dezarmat — la început — în fața atotputerniciei parlamentului.

El nu se putea sprijini — și vom vedea cu câtă abilitate o va face în clipele grele — decât pe prestigiul numelui Casei de Hohenzollern.

Dar parlamentul nu era numai atotputernic ci avea o viață autonomă. Dela Domnitor nu putea primi impulsuri iar partidele erau abia în curs de formațiune. Iată un fapt de o importanță capitală. Partidul liberal, partidul roșu cum i se spunea atunci, abia începea să se înfiripe în jurul lui Brătianu și al lui Rosetti. Existau însă o mulțime de personalități și de fracțiuni liberale independente. Cât despre boerimea conservatoare nici măcar embrionul de partid ce se formase la liberali nu se arăta încă. Această lipsă de disciplină colectivă, de organizație, de șef, de idei directoare, dă

1) Titu Maiorescu „Istoria contemporană a României“ București Socec 1925 pag. 14.

vieții parlamentare un caracter cu totul autonom. În parlament sunt indivizi, personalități, cu ideile, ambițiile, interesele lor. Fiește unii sunt partizanii moderațiunei, a evoluției lente, a privilegiilor averii, alții sunt înflăcărați, vor toate drepturile, ținta lor e să se ajungă cât mai curând la republică și la vot universal. Aceste deosebiri sunt însă foarte vagi, pe idei atât de largi încât fiecare le dă înfățișarea pe care o vrea.

Mai târziu, când partidele vor lua cu adevărat ființă, această autonomie a vieții parlamentare va dispărea treptat. Parlamentarii vor urma directivele partidelor, vor asculta de șefi și chiar de ordine.

Deocamdată însă avem în Principate o viață parlamentară cum o vom întâlni apoi în istoria celei de a treia republici. În Franța până astăzi, partidele — afară de cele de stânga — nu s'au putut încheia temeinic. De aci un joc de combinații individuale, o nestabilitate ministerială uimitoare, o succesiune de crize, o frământare sterilă. Parlamentul duce o viață proprie, răstoarnă ministere, interpelează, agită.

Iată caracterul epocii 1866—1871, singura epocă de parlamentarism pur, în istoria României. După 1871 va începe regimul partidelor, parlamentarii ca atare încetează de a fi atotputernici și independenți, parlamentarismul românesc pur a luat sfârșit.

■

Ce face sare în ochi de la prima privire în perioada 1866—1871, este instabilitatea ministerială. În cinci ani s'au schimbat nu mai puțin de 10 ministere și s'au dizolvat de 6 ori corpurile legiuitoare.

Desbaterile parlamentare erau mult mai dramatice, mai pline de pitoresc și de neprevăzut ca astăzi, actorii își luau rolul în serios. Chestiuni prealabile, interpelări, chestiuni personale, voturi de blam date ministerelor, discursuri interminabile, majoritatea pline de emfază și bombastice.

Guvernul Lascăr Catargiu, de la 1871, a trebuit să răspundă în 19 ședințe la 30 de interpelări¹⁾. Iar Petre Carp caracteriza astfel, în memorabila ședință de la 15 Martie 1871, parlamentul românesc :

1) George D. Nicolescu. Parlamentul român. 1866—1901 pag. X.

Prima fotografie a Domnitorului făcută în Țară

*Fotografie trimisă de Domnitorul Carol Doamnei Zinca Golescu în 1866 în
amintirea primei nopți petrecută pe teritoriul românesc la Golești.
In posesia D-nei Perticari-Davilla.*

„Dacă vom studia puțin istoria parlamentului României, ași putea zice, deși mărturisirea este întristătoare, că deprinderea discuțiilor serioase nu am avut-o niciodată. Dacă ne uităm la ce iace s'a petrecut în această sacrosanctă incintă, cum zice d. Nicolae Ionescu, nu vedem de cât o dedare perpetuă la niște frământări fără rezultate, la niște vociferări fără temei și la răsturnări reciproce de ministere...”

Incidentele caragialești sunt foarte numeroase, astfel de pildă „chestia clopoțelului” care a contribuit să producă o criză de guvern. Reproducem din lucrarea lui G. D. Nicolescu „Parlamentul Român” scena petrecută în ședința din 26 Ianuarie 1870:

„S'a iscat următorul incident: Camera a hotărât prelungirea ședinței după orele 5, pentru că oratorul care vorbea să nu fie întrerupt în mijlocul discursului sau a înțeles permanența ședinței până la terminarea întregii discuțiuni?

Gr. Bălănescu a fost de părerea ultimei ipoteze iar I. Văcărescu, contra. Președintele a cerut ca Adunarea să lămurească, dar sgomotul reîncepe. Voci cer ridicarea ședinței, pe motivul că Adunarea n'ar mai fi în număr. În acel moment, mulți deputați au părăsit incinta și miniștrii i-au imitat.

Președintele Camerei, constatând plecarea miniștrilor, declară ridicată ședința, în mijlocul aplauselor și sgomotului.

Deodată însă, președintele consiliului reintră în sală,¹⁾ se urcă repede la tribună și luând clopoțelul din mâna președintelui spune tare: „nu intră în obiceiurile mele să dosesc de la postul meu”.

În fața acestui fapt, Președintele Adunării a zis: Să fie constatat, D-ilor, că Președintele Consiliului a luat clopoțelul din mâna Președintelui Adunării; mâine voi consulta Adunarea asupra acestui caz (sgomot mare). A doua zi, 27 Ianuarie, după deschiderea ședinței, președintele a declarat că „în urma atentatului produs ieri, biuroul întreg nu mai poate funcționa și că privește acest atentat ca făcut demnității Camerei. „Imediat membrii biuroului au părăsit locurile lor”. Au urmat explicații, contra explicații, scuze, moșțiuni, contra moșțiuni și la sfârșitul ședin-

1) Președintele Consiliului era prințul Dimitrie Ghica, Beizadea Mitică.

fei ministerul a declarat că și-a înaintat demisia, Suveranului, care i-a primit-o.

Alt incident caracteristic atmosferei parlamentare de atunci : scrisoarea de demisie din Camera dela 1869, a lui C. A. Rosetti — *Berlicoco* cum îl botezaseră adversarii. Iată câteva pasagii: „Am spus, D-le Președinte, am spus între altele, alegătorilor mei din Brăila și ei au răspuns că ne unim în credințele noastre, că alegerile de la Martie 1869 sunt „drama jucată la Forlimpopoli de către Il Passatore”.

Am zis că primesc a fi reprezentantul lor „în fața națiunii și a Europei dar nu în fața majorității actuale a Camerei și a miniștrilor lui Popa Tache”. Scrisoarea urmează pe acelaș ton.

După citirea ei, Grigore M. Sturdza a depus următoarea moțiune: „Propunem să se invite guvernul a da d-lui Rosetti un loc la Balamuc sau la Golia”.

De altfel acest ton și această emfază era caracteristică întregi epoci.

Nicolae Fleva putea spune, fără să rătănim: „sugrumători ai poporului, plecați capul, dacă nu voiți, ca leul deșteptat să vi-l sfârâme”¹⁾.

Dar adevărata culme a emfazei a atins-o Dumitru Brătianu, în proclamația dată cetățenilor bucureșteni cu ocazia plebiscitului de la 1866. Reproducem aci părți din această proclamație:

Români,²⁾

În mai puțin de două luni ați trăit mai mult de doi secolii... Voi născuți numai ieri la viața libertății, ați devenit învățătorii lumii civilizate. De sute de ani bătrâna Europa se frământă ca să găsească măsura libertății ce se cuvine popoarelor și voi acuma i-ați arătat că numai libertatea deplină, întreagă, poate da ordinea, tăria și fecunditatea unui popor. Frumoasa noastră revoluțiune a sforțat admirațiunea lumii. Europa uimită de înțelepciunea patriotismului vostru, a suspens cursul lucrărilor sale și așteaptă tot dela voi și numai de la voi, de la voi singuri, astăzi poporul mesia al întregii omeniri gemânde de nedrept și pâlpande de speranțe. Și mai departe: „Români, voi mai cu samă Bucureșteni, arătați-vă ceiace sântei, înainte mergători ai popoarelor! voi, care prin a voastră unanimitate ați uimit Eu-

1) Nicolae Fleva „Apărarea făcută celor 41 acuzați” București, 1871.

2) Radu Rosetti „Amintiri din prima tinerețe” pag. 7-8.

ropa, voi care prin credința voastră ați deschis bolțile cerului; nu îngăduiți ca soarele să apună înainte de a fi săvârșită opera voastră; devansați astăzi pasurile sale și soarele libertății în veci nu va mai apune pe pământul României“.

Firește sunt și oameni care în vorba și în scrisul lor izbutesc să se dezbrace în mare parte de emfaza epocii. Cuvântările și scrierile unui Barbu Catargiu, Mihail Kogălniceanu, Ion Brătianu, sunt minunate.

Totuși epoca e bombastică, emfatică și confuză.

Parlamentul atotstăpânitor se joacă, se pierde în frământări sterile, răstoarnă guverne, iar lumea politică, obișnuită cu schimbările de Domni, e gata să-l trimită peste graniță și pe Carol de Hohenzollern. În această situație apare ca un salvator Lascăr Catargiu și inaugurează era cabinetelor lungi, a autorității guvernamentale, a regimului partidelor.

Să nu se creadă însă că în acești cinci ani nu s'au făcut și unele lucruri temeinice pentru țară.

În primul rând, s'a dobândit recunoașterea de către Europa a dinastiei străine, piatră de temelie a României moderne.

În al doilea rând, s'a inaugurat, prin construcția căilor ferate, seria de mari lucrări publice cari vor caracteriza timpul lui Carol I-ul.

În al treilea rând, s'a pășit la o solidă organizare și înarmare a oștirii.

Dar toate înfăptuirile acestea sunt datorite în bună parte impulsului, stăruinței și hotărîrei Domnitorului.

Lumea politică și parlamentară va pune în acești cinci ani o mulțime de piedici în calea voinței lui de realizare.

Lipsit de putere politică, lipsit de prestigiu personal, folosind numai autoritatea numelui său, Prințul Carol își va impune punctul său de vedere riscându-și tronul.

Până la sfârșit va învinge!

Să intrăm acum în studiul mai amănunțit al „anilor turburi“, începând prin a vedea cum au recunoscut puterile „faptul îndeplinit“.

XVII

PUTERILE RECUNOSC FAPTUL INDEPLINIT

Bismark a avut dreptate — Amenințările Turciei și hotărârea conferinței puterilor garante — Jocul d-lui de Bismark — De ce ne-a sprijinit Napoleon ? — Londra și Italia acceptă faptul îndeplinit — Viena e prinsă în războiul cu Prusia — Indignare la Petrograd, totuși până la urmă Rusia își schimbă atitudinea — Războiul pruso-austriac și speranțele noastre — Negocierile cu Poarta, propuneri și contra propuneri — Revolta din Creta, fierberea din Serbia și atitudinea guvernului turc — Acordul româno-turc și vizita Prințului Carol la Constantinopol — Puterile recunosc oficial pe noul Domnitor.

Sfatul dat de Bismark Prințului Carol s'a dovedit a fi bun. „Faptul îndeplinit”, sprijinit pe sub mână de Prusia și de Franța, produce confuzie la Viena, Petrograd și Constantinopol, pe când Anglia și Italia îl acceptă fără nici un fel de greutate.

Prințul Carol, prin venirea sa neașteptată în Principate, pune puterile dușmane nouă în mare încurcătură.

Intr'adevăr pentru ași impune voința Turcia, Rusia și Austria ar fi trebuit acum să ocupe militărește Principatele.

Lucrul era greu, aproape imposibil de realizat. Austria prinsă în conflictul cu Prusia, nu se putea mișca. Rusia nu-și vindecase încă rănille căpătate în războiul Crimeii și nu pornea la o acțiune care, pe lângă opoziția puterilor occidentale, atrăgea și pe aceia a Berlinului. Firește, amândouă vor protesta și vor împinge Turcia la fapte decisive dar ele nu vor pune în mișcare aparatul lor militar.

Turcia, putere suzerană, având drepturi istorice recunoscute de puterile garante asupra Principatelor, nestânjenită în mișcările sale ca Austria și Rusia, bucurându-se chiar — până la o anumită limită — de bunăvoința Angliei și a Franței, va adopta o atitudine mult mai energică față de gestul Prințului Carol.

A doua zi după intrarea solemnă a Prințului în București la 11 Mai, în consiliul de miniștri se citește depeșa reprezentantului României la Constantinopol, Alexandru Goleșcu. Goleșcu raportează că Poarta e foarte iritată, că e decisă să ocupe militărește Principatele și că va face un demers în acest sens pe lângă Conferința de la Paris ¹⁾.

Situația pare atât de serioasă încât consiliul de miniștri hotărăște mobilizarea imediată a trupelor românești. Reprezentantul României la Paris, I. Bălăceanu, primește ordinul să aducă la cunoștința Impăratului mobilizarea armatei și să arate că Turcia nu poate ocupa Principatele fără aprobarea tuturor marilor puteri și numai în urma vre-unor tulburări.

Hotărîrea Turciei era serioasă căci la 13 (25) Mai, Savfet Pașa, reprezentantul turc, protestează la conferință împotriva ocupării tronului românesc de către Prințul Carol de Hohenzollern și arată că Înalta Poartă nu vede alt mijloc de cât intervenția militară spre a obliga Principatele să respecte drepturile puterii suzerane și hotărârile Conferinței.

Puterile garante refuză însă, în unanimitate, să recunoască dreptul Turciei de a ocupa militărește Principatele și se mărginesc să prescrie consulilor la București să nu aibă nici o relație oficială cu guvernul Prințului Carol. În fond deci Conferința, de vreme ce nu lua nici o măsură de constrângere, accepta faptul îndeplinit. Bismark avusese dreptate.

Totuși la București situația continuă a fi considerată ca serioasă. Consiliul de miniștri, prezidat de Domn la 16 Mai, hotărăște concentrarea batalioanelor de grăniceri și dorobanți și deschide un credit de 8 milioane spre a pune armata pe picior de război.

Incordarea va dăinui toată vara. La 25 Mai Dumitru Bră-

1) „Memoriile Regelui Carol I” Vol. I pag. 73.

tianu e trimis în Serbia „spre a sonda terenul” în eventualitatea unei agresiuni turcești și a cumpăra pulbere și munițiuni. Însfârșit la 30 Mai trupele părăsesc Capitala și iau poziție la circa 30 de km. de București, în lagărul de pe Sabar, pentru a fi gata de luptă.

Să revenim acum la atitudinea celorlalte puteri și în primul rând la Bismark.

Am văzut că în bună parte Cancelarul de Fier a fost acela care a deșteptat în Prinț voința de a primi cu orice preț Coroana Românească și tot el a fost acela care i-a sugerat tactica faptului îndeplinit.

Firește că nu numai simpatia pentru un tânăr de viitor și atașamentul față de Casa de Hohenzollern au determinat pe realistul Bismark să împingă pe Prințul Carol la „fait accompli”.

Războiul între Prusia și Austria era gata să izbucnească și Bismarck își țesea cu dibăcie rețeaua politică și diplomatică.

Se înțelese cu Italia, tratase cu anumți emisari unguri care vor veni și pe la noi, însfârșit izbutise să adoarmă vigilența lui Napoleon al III-lea și să capete mână liberă din partea Rusiei.

Prezența unui Prinț de Hohenzollern, în preziua războiului, la București, creia noui îngrijorări Austriei. Ea putea să se teamă de o incursiune românească în Ardeal și deci trebuia să distragă trupe de pe front și să le lase în Transilvania. Pe de altă parte, cunoscând secretul Impăratului Franței și sentimentele lui binevoitoare față de Prinț, Bismark nu numai că nu întâlnea opoziția Parisului ci dimpotrivă se lega cu el — în acest moment hotărâtor pentru Prusia — spre a duce la bun sfârșit întreprinderea îndrăznească a Prințului Carol.

Așadar, sprijinind pe Carol de Hohenzollern, Cancelarul de Fier neliniștea serios Austria și găsea un nou punct de contact cu politica napoleoniană. Iată motivele, imediate, care dictau atitudinea lui Bismark, fără să mai vorbim de prestigiul adăogat Casei de Hohenzollern și de perspectivele ce se deschideau în viitor politicei sale.

Dar de ce susținea Napoleon al III-lea cauza unui Hohenzollern?

Motivele personale, simpatia ce o purta Prințului, influența doamnei Cornu — le-am arătat la începutul acestei lucrări. Ele însă nu explică totul, căci au existat și cauze politice.

Politica Franței sub Napoleon al III-lea, mergând mână în mână cu a Angliei în problema Orientului, avusese drept țintă să pună stavilă progreselor Rusiei spre Constantinopol.

Ori iată că trecuseră zece ani de la războiul Crimeii, Rusia își revenise de pe urma înfrângerii, veleitățile ei în Peninsula Balcanică începeau să apară din nou, cu atât mai mult cu cât Austria și Prusia se găseau în conflict și deci în imposibilitate de a se ocupa de problema Orientului.

O Românie unită, puternică, la gurile Dunării, putea să fie un pion de manevră folositor în mâna politicii franceze.

Se știe că una din cauzele pentru care Franța lăsase pe Cuza să cadă era politica de apropiere față de Rusia, pe care o dusesse în ultimul an.

În afară de aceasta, în conflictul pruso-austriac Napoleon socotea că victoria va fi de partea Austriei sau că, în cel mai bun caz pentru Berlin, războiul va fi lung și nedecis. În această ipoteză Napoleon își propunea să intervină ca mediator și nădăjduia că, având un Hohenzollern în coastă, Austria va fi mai maleabilă.

Pe de altă parte Napoleon voia să fie agreabil și Casei de Hohenzollern, pentruca astfel fructuoasa mediațiune visată să meargă mai ușor.

În al patrulea rând, nereușind propunerea făcută Vienei de a renunța la Veneția în schimbul Principatelor, Napoleon revenise la politica naționalităților, dragă inimei sale, și-și reluasese rolul de protector al României. Însfârșit imperiul intrase în faza sa liberală și Împăratul nu putea să se opună dorințelor liber exprimate de un popor latin.

Acesta e complexul de motive politice care, adăogându-se celor personale, a adus pe Napoleon al III-lea să dea un ajutor atât de hotărâtor Prințului Carol și implicit cauzei românești.

Deacea, când vestea intrării triumfale a noului Domnitor în București a sosit la Paris, Napoleon al III-lea — dacă ne luăm

după telegrama lui Bălăceanu primită de guvernul român la 11 Mai — a fost mulțumit, în schimb Drouyn de Lhuys s'a arătat foarte supărat. Căci Napoleon al III-lea își avea adesea politica lui personală, de care miniștrii săi nu erau întotdeauna informați. Drouyn de Lhuys știa de aprobarea principială pe care candidatura lui Carol de Hohenzollern o avea din partea împăratului, dar nu știa nimic de tactica faptului îndeplinit, socotind-o ca o ofensă adusă puterilor garante.

Bietul ministru de externe al Franței e pus într'o poziție penibilă. În ziua de 10 (22) Mai, când toate puterile fuseseră informate de plecarea Prințului din Germania fără să cunoască încă intrarea lui în București, Drouyn de Lhuys telegrafiază ambasadorului Franței la Petersburg, de la Tour d'Auvergne, „Vous pouvez affirmer hautement que le prince est parti à notre insu”.

În schimb Împăratul, căruia d-na Cornu îi aduce la cunoștință sosirea Prințului la București, are altă atitudine. Emile Ollivier povestește scena în monumentalul său „Empire libéral” vol. VIII pag. 84: „Dès qu'elle fut informée de son entrée à Bucarest, elle se rendit aux Tuilleries. Avant même qu'elle fut assise, l'Empereur s'écria „Eh bien, l'affaire de Charles? Comment cela s'est il passé? J'ai été bien étonné et l'on m'a mis—cela sur le dos” — Elle lui raconta ce qu'elle savait. — „C'est fait, dit-il, Charles accepte la souveraineté, j'espère que les choses s'arrangeront”.

Anglia, fără să se preocupe prea mult de Principatele noastre, privea cu simpatie ultimele evenimente. Imperiul britanic avea mari interese pe Dunăre și apariția Rusiei la gurile ei le-ar fi stânjenit considerabil. Deaceia consolidarea statului român era socotită ca favorizând interesele comerciale britanice. Apoi, la Londra, mai mult ca la Paris, opinia publică simpatiza cu un Prinț liber ales și deci nu putea să nu aprobe fapta lui îndrăznească. Presa britanică ne-a fost de la început binevoitoare¹⁾. Italia trecuse prea de curând prin situații similare României ca

1) „Memoriile Regelui Carol I”, Vol. I pag. 87.

să nu le înțeleagă. În al doilea rând, dușmană a Austriei și aliată a Prusiei în războiul gata să se dezlănțuiască, câștiga și ea de pe urma greutăților resimțite de Austria prin instalarea unui Hohenzollern în coasta ei.

Bine înțeles Viena și Petrogradul aveau alte păreri.

Austria a considerat intrarea Prințului în București ca un act comis împotriva ei. Mobilizarea trupelor române i se pare îndreptată mai mult contra ei de cât contra Turciei. Cabinetul austriac a făcut observații în acest sens la București.

Îngrijorările Vienei erau în bună parte întemeiate. În suflul pașoptiștilor trăia încă vie ideea unirii celei mari și mulți se gândeau că Principatele românești ar putea folosi războiul pruso-austriac spre a dobândi alipirea Transilvaniei și a Banatului sau cel puțin autonomia lor. (Radu Rosetti „Amintiri” Vol. III). Probabil că și Prințul Carol nu îndepărta cu totul aceste gânduri din mintea sa.

Pașoptiștii mai nutreau și vechile iluzii ale lui Bălcescu privitoare la o înțelegere și o acțiune comună între Români și Unguri. Așa se explică de ce C. A. Rosetti prilejuește Prințului, într-o grădină, o întrevvedere secretă cu generalul maghiar Türr¹⁾. (7 Iulie 1866). Türr, recomandat de personaje influente din Paris și Berlin, unde văzuse înainte de izbucnirea războiului pe Bismarck,²⁾ luptase toată viața împotriva Austriei și acum pregătea o răscoală în Ungaria. El voia să vadă dacă nu s'ar fi putut înțelege „cu poporul vecin român”. În memoriile sale, Prințul spune că n'a putut să refuze miniștrilor săi această întâlnire, care trebuia să rămână secretă, dar cu atât mai rezervat a fost față de generalul Türr.

Cu toată redactarea voit confuză e clar că intențiunile au existat și e semnificativ că C. A. Rosetti, membru al cabinetului și doctrinarul pașoptismului radical, a fost acela care a prezentat pe generalul Türr.

1) Memoriile Regelui Carol I" Vol. I pag. 114.

2) Jehan de Witte „Quinze ans d'histoire”.

La 21 Iulie, (2 August) un nou general ungar, Eber, vine cu aceleași intențiuni la Prinț.

Ce s'ar fi întâmplat dacă războiul între Austria și Prusia ar fi durat mai multă vreme e greu de spus. Armata noastră era într'o stare de plâns, finanțele de asemenea. Problema nu s'a putut însă pune serios deoarece, chiar în timpul conversațiilor secrete cu generalii maghiari, armistițiul dintre Prusieni și Austriaci se încheiase și curând urmă pacea.

Austria, care în timpul războiului fusese silită să se dezintereze de Principate, nu putea acum, după înfrângere, să provoace noi complicațiuni în Orient. Până la sfârșit va accepta deci și ea faptul îndeplinit.

Petrogradul a ajuns la aceeași concluzie, deși la început părea că va reacționa cu hotărîre. Un colaborator al lui Gorceacov, Prințul Mestcherski, spune în memoriile sale (Vol. II pag. 52) că ministrul rus i-a declarat categoric: „*Mon-cher, nous sommes à la veille d'une guerre*”.

Influența lui Bismark era însă prea puternică la Petersburg — unde fusese ambasador al Prusiei — și relațiile Țarului cu Regele Prusiei prea cordiale pentruca Rusia să nu fie stânjenită în veleitățile ei de rezistență.

De altfel Bismark sfătuisese pe Prinț să încerce cu orice preț o apropiere de Rusia.

În sfârșit, e probabil că Bismark lăsase să se înțeleagă la Petersburg că noul regim va fi foarte prevenitor față de Rusia. Iată de ce, cu toată neîncrederea, Rusia nu va face o opunere prea simțită. În Conferința puterilor de la 13 (25) Mai votează și ea rezoluția prin care se contestă Turciei dreptul de a ocupa militărește Principatele. Așa la 4 Iunie delegatul rus încearcă în Conferința Puterilor o manevră ostilă României propunând ca „Inalta Poartă să trimeată un comisar în principatele dunărene, iar puterile garante să-i alătore un delegat din partea lor”. Turcia declară, că primește orice propunere, cu scopul de a îndepărta din Principate pe Prințul de Hohenzollern. Dar Franța, Prusia, Anglia și Italia o resping.

Aceasta-i ultima manevră vizibilă a Rusiei împotriva noastră, Mai târziu ne va sprăjini chiar la Constantinopol.

Văzând că nu poate întrebuița forța, Poarta știe că, mai curând sau mai târziu, va trebui și ea să recunoască noul regim din România.

Imediat ce sosise în țară, Prințul scrisese Sultanului o scrisoare în care-l asigura că va menține legăturile seculare dintre Turcia și România. Conducătorii politicei turcești știau însă bine ce se ascunde sub aceste formule și-și dădeau seama că, dacă dinastia străină prinde rădăcini, România nu va întârzia să devină independentă. Neputând să izgonească pe Carol de Hohenzollern Turcii amânau recunoașterea, în speranța că vor găsi mai târziu un prilej favorabil.

Ion Ghica, trimis să negocieze recunoașterea, se întoarce la 3 (15) Iulie cu un proiect scris al condițiilor în care Turcia ar fi dispusă să primească noul regim.

Proiectul turc cuprindea o serie de dispoziții defavorabile, mai ales condițiunea de a menține numele „Principatele Unite ale Valahiei și Moldovei”, (art 2), aceia ca principiul alegerii Domnului să rămână în picioare (art. 4), armata să nu poată fi sporită peste numărul fixat prin convențiunea de la Paris (art. 5), interdicția de a decerna decorațiuni românești și de a bate monedă (art. 12), în sfârșit expresiunea: provincii „care fac parte integrantă din imperiul său” (al sultanului).

Consiliul de miniștrii declară însă inacceptabile condițiunile turcești și redactează contra-propuneri prin care se cere numele de România sau Principatele Unite Române, se accentuează principiul eredității, se dă o redactare mai puțin categorică articolului privitor la sporirea armatei, se suprimă complet interdicția de a conferi decorațiuni sau a bate monedă, în sfârșit se evită expresiunea „parte integrantă”. Contrapropunerile românești sunt la rândul lor declarate inacceptabile de către Poartă.

Tensiunea turco-română persistă toată vara și negocierile asupra condițiilor recunoașterii suferă. Intre timp, producându-se o

criză ministerială, Ion Ghica devine din nou președinte de consiliu, la 13 Iulie, ca cel mai capabil de a duce la bun sfârșit tratativele cu Turcia, datorită relațiilor și trecerii personale pe care o avea la Constantinopol.

Dar poziția guvernului turc slăbește pe fiecare zi. Presiunile lui Napoleon al III-lea la Constantinopol se înmulțesc. La 29 August (10 Septembrie) Dumitru Brătianu, ce fusese trimis în misiune la Paris, raportează că Napoleon al III-lea i-a spus: „La Turquie doit reconnaître le prince sans conditions”. Cu câteva zile înainte Drouyn de Lhuys fusese înlocuit la ministerul de externe francez cu Marchizul de Moustier, până atunci ambasador al Franței la Constantinopol, bun cunoscător al problemei Orientului și binevoitor cauzei românești, cel puțin la început.

Marea Britanie secunda și ea discret sforțările Franței. Austria, învinsă, nu mai conta pentru moment. La Petrograd victoria Prusiei, asigurările Principelui Carol, influența lui Bismark duseră la schimbarea politicii agresive într'una conciliantă.

Generalul Conte Ignatieff — celebrul și influentul ambasador la Poartă — ne sprijinea activ și declara lui Dim. Sturdza, trimis după Ion Ghica la Constantinopol: „Poarta trebuie să împlinească toate dorințele Principatelor dunărene și să înceteze cu copilăriile și depănările de vorbe, fiindcă evenimentele din Creta îi cresc peste cap”.

Evenimentele din Creta, la care făcea aluzie Contele Ignatieff, au jucat un rol important în recunoașterea noului regim român.

Pe la mijlocul lui Iulie, Cretanii se răsculară împotriva stăpânirii turcești cerând alipirea la Grecia sau autonomia.

Răscoala, susținută de Grecia și probabil pe sub mână de Rusia, luase un aspect grav. Trupele turcești trimise spre a o înăbuși erau rând pe rând respinse.

Efervescența cuprinde toate popoarele balcanice. Serbia se mișcă și la 21 Septembrie pretinde Turciei să retragă ultimele garnizoane turcești. În Bulgaria spiritele încep să fie agitate.

Firește mâna Rusiei e peste tot. După zece ani de la războiul Crimeii, în urma înfrângerii în două războaie consecutive a Aus-

triei, în preziua unui conflict pruso-francez, având mână liberă din partea lui Bismark, simte că se apropie momentul când va putea porni din nou spre Constantinopol.

Probabil că și deaceia căuta să-și apropie România, poartă de intrare în Balcani.

Prințul Carol și guvernul român sezisează îndată importanța revoluției din Creta pentru mersul tratativelor recunoașterii.

Prințul scrie în memoriile sale la 21 August: „Și mai însemnată pentru recunoașterea din partea Turciei poate să ajungă revoluția din Creta: Candioții, sprijiniți de Grecia cu bani, arme și voluntari, au proclamat unirea lor cu această țară...”

Firește că această încurcătură stingherește foarte mult Poarta, care e încă în conflict cu România. Prințul știe să folosească bine această împrejurare. Primește pe prințul Ipsilanti, trimisul grec la Paris, dă impresia că ar putea trata cu el; lasă să se strângă bani de la Grecii din România pentru răsculații din Creta și face ca aceasta să se știe la Constantinopol¹⁾, comunică Porții „în cazul când răscoalele creștinilor s'ar întinde în Turcia, lui, ca domnitor al unui stat creștin, i-ar veni foarte greu să se mai ducă la Constantinopol; deaceia ar trebui să se grăbească și mai mult sfârșirea chestiei recunoașterii”. În sfârșit, după ce Marchizul de Moustier sugerase să nu se folosească forma rigidă a unui tratat ci aceia mai maleabilă a unui schimb de scrisori, la 8 Octombrie 1866, cinci luni dela intrarea Prințului în țară, acordul cu Turcia e încheiat.

A doua zi, la 9 Octombrie, Prințul pleacă prin Giurgiu-Ruscic-Varna la Constantinopol, spre a primi firmanul de investi-tură din mâna Sultanului.

Dar înainte de a părăsi Bucureștii, pela ora două după amiază, are satisfacția de a vedea la palat, într'o audiență colectivă pe consulii străini care vin, în mare ținută, să-l felicite arătând astfel, oficial, că întreaga Europă recunoaște dinastia străină.

Călătoria o face pe iachtul sultanului, „Issedin”, trimis înadins

1) „Memoriile Regelui Carol I” vol. II pag. 62.

la Varna. Pe tot teritoriul imperiului e primit cu respect iar la Constantinopol cu strălucire. Imbinând cu dibăcie calitatea de Domn al Principatelor Române cu aceea de membru al Casei de Hohenzollern, care căpătase de curând o nouă glorie, Prințul Carol știe să ocolească toate formalitățile supărătoare și să apară mai mult ca Prinț suveran decât ca vasal.

E primit de Sultan, se fac parăzi în cinstea lui, însuși fiul Sultanului Prințul Iusuf Issedin, e pus să-și prezinte batalionul lui Carol de Hohenzollern, miniștrii turci îi arată un prevenitor respect.

Cum se întoace roata istoriei! Cât trebuie să se fi bucurat în raclele lor Voevozii care odinioară erau siliți să se prosterne în fața Padișahului și să-i ție frâul când încăleca. Deacea nu-i de mirare că populația creștină a Constantinopolului l-a privit ca un adevărat Basileu și, cu ocazia vizitei sale la patriarhie, l-a întâmpinat cu strigăte de „zito, zito“¹⁾ ce nu voiau să se mai sfârșească.

Peste două săptămâni, la 22 Octombrie, întors la București, Carol de Hohenzollern putea fi mulțumit de primele cinci luni ale domniei sale.

1) „Să trăiască, să trăiască“ pe grecește.

San Francisco

Im souvenir si stime
amabile meu general
Ch. Tell

D. Dalg

XVIII

GUVERNELE LASCAR CATARGIU ȘI ION GHICA

Politica externă și politica internă — Formarea cabinetului Catargiu — Camera Constituantă — Inversunarea împotriva cuziștilor — Invalidarea lui Mihail Kogălniceanu — Situația militară și financiară — Frământările pe tema noii Constituțiuni — Agitația antisemită — Guvernul Ion Ghica — Sarcina noii formațiuni ministeriale — Călătoria Prințului în Moldova — Alegerile pentru Camera din Octombrie 1866 — Viața și moartea ministerului Ghica — Politica externă — Guvernele Lascăr Catargiu și Ion Ghica.

Am arătat în capitolul precedent cum s'a ajuns la obținerea recunoașterii puterilor și s'a văzut rolul important pe care l-a jucat personal Prințul în atingerea acestui rezultat.

Lucrul trebuie reținut, deoarece constituie una din caracteristicile întregii domnii al lui Carol I-ul: Domnul și mai apoi Regele va avea cuvânt hotărâtor în conducerea politică externă a țării; deasemenea în ceiace privește armata.

Faptul e explicabil. Parlamentul, deși atotputernic, lăsa mână liberă Prințului în aceste domenii. Se știa cât de mare însemnătate avusese persoana Prințului, numele și relațiunile lui la înfăptuirea ultimei dorinți a divanurilor adhoc: dinastia străină.

Numele și relațiunile personale pe care le avea Prințul constituiau și de acum înainte un capital prețios pentru politica externă a țării. Așa se explică cuvântul hotărâtor pe care l-a căpătat dela început Prințul în această materie.

Acelaș lucru se poate spune și despre politica militară. Prințul era soldat, făcuse războiul, aparținuse unei armate admirabile ca spirit militar și organizare. Avea deci un prestigiu militar care s'a vădit imediat și pe care nimeni nu i l-a contestat.

Însfârșit chestiunile militare și externe erau în ochii Domnului atât de însemnate încât n'ar fi vrut în ruptul capului să renunțe la stăpânirea lor.

Cu totul altul era rolul Suveranului, mult mai redus, în politica internă.

Aci nici nu cunoștea oamenii și situația, nici n'avea prestigiu și popularitate, nici nu avea câmp liber fiindcă se izbea de ambițiile, interesele, ideile lumii politice.

Deaceea — la început mai ales — rolul său în politica internă e foarte șters. Se mărginește să înregistreze și să prezideze; abea târziu, mult mai târziu, impulsurile vor porni și dela el.

Chiar în seara intrării noului Domn în București, la ora 10, se adună la palat foștii Locotenenți domnești și membrii guvernului. Ion Ghica prezintă demisia cabinetului spre a îngădui Domnitorului să-și alcătuiască întâiul său guvern.

După trei ore de sfat — consiliul a durat până la ora unu noaptea — noul minister era astfel constituit :

Lascăr Catargiu (Moldovean, Conservator).	Președinte al Consiliului și Ministru de Interne
Ion C. Brătianu (Muntean, liberal).	Ministru de Finanțe.
Petre Mavrogheni (Moldovean, conservator).	Ministru de Externe.
G. A. Rosetti (Muntean, stânga extremă).	Ministru de Culte și Instrucție.
Ion Cantacuzino (Muntean, centru).	Ministru de Justiție.
General Ion Gr. Ghica (Moldovean, dreapta moderată).	Ministru de Războiu.
Dimitrie A. Sturdza (Moldovean, centru).	Ministru de Lucrări Publice ¹⁾ .

Am reprodus calificările din memoriile Regelui deoarece ele redau corect fizionomia politică a noului guvern. În definitiv el reprezenta aceeași formulă politică ce dusesese la 11 Februarie : coaliția *albilor* și a *roșilor*. Această coaliție se impunea la 10 Mai

1) Decret 809 din 11 Mai 1866. Monitorul Oficial No. 103 din 12 Mai 1866, pag. 455.

când trebuia să se obțină recunoașterea noului regim și să se voteze Constituția — tot atât de mult ca la 11 Februarie.

Bine înțeles compoziția ministerului reflecta în parte și structura Camerei Constituante. Camera Constituantă, aleasă între 9—17 Aprilie, se întrunise pentru prima oară la 28 Aprilie. Ea avea o coloratură net conservatoare.

Faptul se vedește clar din rezultatul votului pentru alegerea președintelui. Votarea a avut loc la 9 Mai. Din 120 de votanți Manolache Costache Epureanu — conservator — a întrunit 74 de voturi iar Ion C. Brătianu 46.

Sentimentele Camerii erau expresia credincioasă al lui 11 Februarie: voința de a aduce cât mai degrabă prințul străin pe tronul românesc.

Deaceea când, la 1 Mai, — spre a satisface hotărîrea conferinței puterilor — Camera a fost chemată să se pronunțe asupra unirei și a Prințului străin, a fost cu 109 voturi față de 6 abțineri pentru unire și prinț străin, deși împotriva acestuia vorbiseră Nicolae Ionescu și Dimitrie Tacu, (fracționiștii modoveni) Ioan Lecca și celebrul Ioan Heliade-Rădulescu.

Un alt sentiment bine definit al Camerii era înverșunarea împotriva cuziștilor.

Imediat după 11 Februarie, în urma votului dat de Cameră și Senat, se începuse urmărirea ultimului guvern al lui Cuza, ministerul dela 14 Iunie 1865, compus din: Nicolae Krețulescu, General Ion E. Florescu, Nicolae Rosetti-Bălănescu, General Savel Manu și Dimitrie Cariagdis, pentru „violări de Constituțiune și de legi și pentru risipă de bani publici.”

În urma amnistierei de către Prințul Carol a foștilor miniștri discuțiunea e reluată și în Constituantă, la 11 Iunie 1866, când se votează numirea unei comisii parlamentare de anchetă cu aceeași misiune, de a cerceta violările de legi și risipirile de bani.

Dar mult mai semnificativă e îndoita invalidare a lui Mihail Kogălniceanu; marele scriitor, orator și om de stat fusese ales de județul Fălciu. Însă un numeros grup de deputați, în frunte cu Nicolae Blaremburg, propusese următoarea moțiune în ședința din 30 Aprilie :

„Considerând că Mihail Kogălniceanu, ca ministru la 2 Mai și prin lovitura de stat, s'a găsit culpabil de un sperjur și un atentat în contra legilor, subscrișii, propunem ca Adunarea României, fără a mai cerceta titlurile alesului, în interesul demnității acestui corp și al moralității publice să-l respingă din sânul său”.

Nicolae Blarembeg,¹⁾ susținându-și moțiunea, spune următoarele: „D-lor nu e trebuință să vă spun eu, cine e omul care vine să bată astăzi la ușa Adunării. Numele său, care și astăzi răsună dureros în inima fiecăruia, are să fie înregistrat de istorie (sic) și historia imparțială va repeta negreșit, cu noi, va zice ca și moțiunea noastră, că omul acesta a întins mâna lui sacrilegie, asupra legilor țării, asupra libertăților publice.” Cu toată apărarea Generalului Tell și cu tot apelul lui Ion Ghica, după numirea unei comisiuni de anchetă, la 4 Mai, Camera votează cu 71 voturi contra 42 invalidarea lui Mihail Kogălniceanu „pentru cauză de imoralitate publică recunoscută de țara întreagă.”

Ales din nou de către colegiul orășenesc din Galați, Mihail Kogălniceanu e pentru a doua oară invalidat de Camera Constituantă.

Acestea erau sentimentele Camerii în momentul venirii noului Domnitor. Să părăsim acum pentru o clipă lumea politică și să vedem, pe scurt, care era situația militară și financiară a țării.

Cititorii știu din partea a doua a acestei lucrări („Ce a găsit Carol I-ul în România”) cât de puțin pregătiți eram militărește și financiarmente, spre a susține o criză serioasă. Totuși amenință-

1) *Nicolae Blarembeg*, ziarist, avocat, om politic va juca un rol însemnat în viața publică românească sub Carol I-ul. Descendent al unei familii nobile de origine flamandă — Van Blarembeg — ajunsă apoi în serviciul Rusiei, tatăl lui Nic. Blarembeg, ofițer de geniu în armata rusă venise cu trupele Țarului în România, se însurase aci cu o Româncă — sora domnului Alexandru Ghica — devenise Român și avusese drept fiu pe Nicoiaie Blarembeg, născut la 1837. În Camera Constituantă, Blarembeg era deputat de Braila și s'a impus repede ca „leader”. Om cinstit, cult, talentat, dar turbulent și veșnic nemulțumit, va fi un perțetuu opozant. (Vezi Christodul I. Sulliotis. „Nicolae Blarembeg”. Braïla 1894).

rile turcești puteau oricând să se preschimbe în fapt. Am arătat că se votase un credit de 8 milioane destinat armatei și că se ordonase mobilizarea trupelor. Însă nu numai organizarea materială a oștirei era defectuoasă ci și moralul foarte slab.

Intr'adevăr la 20 Mai (1 Iunie) Prințul notează următoarele în jurnalul său: „Batalioanele de grăniceri d'alungul Dunării se răzvrătesc și nu vor să înainteze. Ele afirmă că guvernul nu poate să le întrebuințeze la altceva decât la paza județelor și a hotarelor lor”. Fenomen grav, ce din nenorocire își găsea corespondentul în adresa colectivă a ofițerilor (22 Mai) prin care se cerea noului Domn să scoată din oștire pe ofițerii ce participaseră la răsturnarea lui Cuza. Deci răzvrătire jos, demersuri colective cu caracter cominatoriu sus.

Adresa ofițerilor mai arăta pe lângă aceasta și sentimentele armatei, în plus creia o serioasă tensiune cu guvernul și Camerile compuse din oamenii lui 11 Februarie.

Prințul Carol izbuteste să potolească agitația ofițerilor convocându-i la Palat și ținându-le o cuvântare prin care, după ce declară că știe să aprecieze sentimentul ce a dat naștere memoriului lor, le arăta că o „rugare colectivă dobândește ușor aparența unei presiuni morale” și sfârșea cu cuvintele: „...nu uitați că am venit ca să creiez un viitor și nu să-mi întemeiez activitatea pe un trecut pe care nu-l cunosc și nici nu vreau să-l cunosc”.

Totuși deși agitația se potolește, fără ca ofițerii să obțină satisfacție, fenomenul indică o stare de spirit vecină cu un început de anarhie militară.

Situația financiară continua a fi disperată. Imprumutul intern lansat de Mavrogheni, după 11 Februarie, dăduse rezultate foarte slabe; abia se obținuseră 6.249.332 în loc de treizeci de milioane cât se ceruse. ²⁾

Brătianu venit la Finante în cabinetul Catargiu, se gândește la un moment dat să facă față nevoilor tezaurului prin emiterea de hârtie monedă. Proiectul se depune la Cameră, dar în fața opo-

1) Mesagiul Locotenenței Domnești și al guvernului adresat Camerii Constituante la 28 Aprilie 1866. Monit. Oficial No. 93/1866.

ziției ce o întâmpină Brătianu e silit să-l retragă. Iși dă și demisia asupra căreia revine însă a doua zi (31 Mai). Guvernul trebuie să emită bonuri de tezaur, care se plasează greu, să reducă salariile și să ia măsuri aspre pentru strângerea impozitelor. Camera votează un proiect de lege prin care „emolumentele și diurnele de verice categorii ale tuturor pensionarilor și funcționarilor statului vor fi supuse, dela 1 Iulie și până la 31 Decembrie 1866, peste reținerea de 10% privitoare la pensuni, la o reducere de 20%, dela 300 lei inclusiv în sus”. Taxele de import se ridică dela 5% la 7½%; însfârșit, prin legea dela 15 Iuliei 1866, guvernul este autorizat să vândă până la concurența sumei de 27 milioane lei, bunuri mici de ale statului, care nu aveau un venit mai mare de 500 de galbeni...”¹⁾ Bine înțeles aceste măsuri produc nemulțumiri și nu ușurează, imediat, tezaurul statului.

Goana după împrumut reîncepe. De astă dată se duc tratative în străinătate.

Negocierile împrumutului, purtate de Bălăceanu, merg greu. Prințul într-o scrisoare personală face apel la Napoleon rugându-l să sprijine un împrumut românesc pe piața Parisului. Împăratul răspunde însă că până după recunoașterea noului regim de către Turcia nu poate fi vorba de împrumut.

În sfârșit, în Octombrie, după ce tratase cu casele Lefevre din Londra și Erlanger, care puseseră condițiuni foarte grele, Bălăceanu încheia un împrumut cu casa Oppenheim din Paris.’

Între timp Camera începuse discuția noii Constituțiuni. Pe această temă armonia guvernamentală se strică. Prima chestiune pe care se ciocnesc albi cu roșii este aceea a Senatului. ²⁾ C. A. Rosetti vrea o singură Adunare legiuitoare iar în Cameră N. Ionescu și P. Cernătescu susțin acest punct de vedere pe care-l combat N. Blaremburg, Aristid Pascal, Manolache Costache Epureanu, Al. Golescu. Domnitorul stăruind și el a se admite sis-

1) „Istoricul partidului național-liberal de la 1848 și până astăzi”. București 1923. pag. 75.

2) Vezi G. G. Meitani. Studii asupra Constituțiunii Românilor. București. Tipografia Miulescu.

temul bicameral, liberalii cedează, însă cu condițiunea ca votarea bugetului să fie rezervată exclusiv Camerei. Mare controversă iarăși pe tema dreptului de veto al Domnitorului; majoritatea Camerei ar fi dorit să nu se acorde capului statului de cât dreptul de veto *suspensiv* pe când Prințul și majoritatea miniștrilor, cer dreptul de veto *absolut*. Camera acordă, după multe frământări, veto absolut.

Altă controversă pe chestia colegiilor electorale. Proiectul prevedea patru colegii. Nicolae Ionescu propune numai două, unul urban și altul rural. Camera menține cele patru colegii.

Dar chestiunea care deslănțue cea mai mare patimă este aceea a drepturilor Evreilor.

Infiltrațiunea evreiască începuse în Moldova de pe timpul lui Mihai Sturdza. Acum Evreii acaparaseră deja comerțul și meseriile. Pe fiecare zi invazia evreiască sporea și plaga începea să se întindă spre Moldova de Jos și Muntenia. Evreii însă — potrivit obiceiurilor străvechi și a legilor în vigoare, ce nu permiteau împământenirea de cât creștinilor — n'aveau drepturi politice, nici nu puteau intra în profesiunile libere, nici nu puteau dobândi bunuri rurale. De aci strădania lor de a căpăta posibilitatea împământenirii. Pașoptiștii munteni le făgăduiseră de mult egalitatea de drepturi. În proclamația din 9 Iunie 1848 și anume în punctul 21 se spunea categoric: „Emancipația Israelitiților și drepturi politice pentru orice compatrioți de altă credință”.¹⁾

Acum în preajma statornicirii noului regim constituțional, Evreii se pun în mișcare. Fondatorul „Alianței Israelite” Crémieux, vine din Paris, vizitează pe Prinț (2 Iunie) și-și pune în joc toată influența spre a obține ca prin noua Constituție Evreii să nu mai fie excluși de la împământenire.

Prințul, necunoscând situația țării, liberal convins, e de acord. Miniștrii, în special Rosetti și Brătianu, deasemenea.

Guvernul propune în Cameră următorul text constituțional: „Confesiunea nu e o piedică pentru împământenire în România. In

1) Din scrierile și cuvântările lui Ion C. Brătianu. Vol. I, pag. 7. București. „Carol Göbl”. 1903.

ce privește pe israeliți o lege specială va regula treptata lor admitere la naturalizare”.

„Un strigăt de groază trece prin Moldova” exclamă Prințul în notele sale după ce relatase proiectul guvernului.

Proiectul întâmpină o înverșunată opoziție în Cameră. Dar agitația în țară e mai mare. „Trompeta Carpaților”, gazeta lui Cezar Boliac, foarte răspândită, duce o violentă campanie antisemită. Capitala e și ea cuprinsă de indignare. În ziua de 18 Iunie, pe când Camera discuta art. 7, o mare mulțime se adună în fața Parlamentului protestând cu vehemență împotriva proiectului guvernamental. Față de rezistența Camerii și mai ales speriat de violența mișcării de stradă, Ion Brătianu declară că retrage articolul 7. Camera îl ovaționează dar mulțimea înfuriată coboară dealul Mitropoliei, se răspândește în oraș, atacă pe Jidani și distruge până în temelii sinagoga mare, de curând construită.

La 21 Iunie, opinia publică dobândește satisfacție. Camera înlocuiește vechea redactare a art. 7 cu următoarea: „Insușirea de Român se dobândește, se conservă și se pierde potrivit regulilor statornicite prin legile civile. *Numai străinii de rituri creștine pot dobândi împământenirea*”.

Crémieux fusese învins, dar vom vedea că se va răzbuna în curând și că România va avea imens de suferit de pe urma presiunilor evreești.

Însfârșit la 29 Iunie discuțiile asupra Constituțiunei luând sfârșit Camera votează în unanimitate — cu 91 de voturi — noua Constituție. ¹⁾

A doua zi Domnitorul depune — cu mare solemnitate — jurământul pe Constituție.

Noul pact fundamental dă România cu cele mai liberale instituțiuni din întreaga Europă.

Drepturile monarhului reduse la minimum; libertățile individuale, de presă, de întruniri garantate; două Camere cu drepturi foarte mari; pedeapsa cu moartea abolită, juriul pentru crime și delictes în contra persoanelor și a statului și pentru procese de presă.

1) Constituțiunea și Legea Electorală. Ediție oficială. 1867. Pag. 7.

În schimb legea electorală reducea foarte mult „țara legală”. Alegătorii erau împărțiți în patru colegii. În colegiul I nu votau decât „acei cari au venit fonciar de trei sute de galbeni inclusiv în sus” (art. 3).

Art. 4 „Fac parte din al doilea colegiu, aceia care au un venit fonciar de trei sute de galbeni în jos până la 100 inclusiv”.

Colegiul al III-lea cuprindea pe comercianții și industriașii „care plătesc către stat o dare anuală de 80 lei” plus profesioniștii liberi, funcționarii, pensionarii toți scutiți de cens. (art. 5)

Infârșit gloata țărănească forma colegiul al IV-lea. Acest colegiu nu alegea direct — ca cele trei precedente — ci prin delegați, un delegat la 50 de locuitori. ¹⁾

Alegătorii pentru Senat erau împărțiți în două colegii. Colegiul I-ul era rezervat celor cu un venit fonciar rural de *minimum* 300 galbeni. Colegiul al II-lea al proprietarilor *urbani* cu un venit dela 300 galbeni în jos. Deci masele nu contribuiau cu nimic la alegerea Senatului.

Astfel de pildă, într’o alegere parțială pentru Senat din 1867, găsim următorul raport de validare: ²⁾

„DOMNILOR SENATORI,

Comisiunea D-voastră însărcinată cu verificarea titlurilor D-lor senatori din nou aleși, întrunindu-se la 3 Aprilie 1867 în majoritate de 4 membri, a luat în cercetare dosarul privitor la alegerea făcută de colegiul II al județului Covurlui în persoana D-lui Ștefan Pherikyde. Subsemnatul raportor, are onoare a supune la cunoștința D-voastră rezultatul deliberațiunilor ei.

Din dosar s’a văzut că acest colegiu s’a întrunit la ora și ziua fixată de lege, din 71 alegători ce se văd în lista oficială numai 16 a luat parte la vot, și acești alegători au ales cu unanimitatea voturilor pe D. Ștefan Pherikyde“.

Raportul conchide la validare.

Așadar cu 16 voturi din 71 de votanți devenea cineva reprezentant al colegiului.

Constituanta îndeplinindu-și menirea e dizolvată la 6 Iulie. Nici guvernul nu o mai duce mult. Intre Lascăr Catargiu și

1) Legea Electorală, promulgată la 28 Iulie 1866.

2) Monitorul Oficial pag. 696 ședința din 3 Aprilie 1866.

Brătianu-Rosetti înțelegerea e din ce în ce mai grea. *Albii și roșii* nu se mai împacă. Lupta fracțiunilor — partide propriu zise nu existau încă — se întrevede înverșunată. Criza ministerială izbucnește la 13 Iulie iar la 15 Iulie Ion Ghica formează noul guvern.

Cabinetul Ion Ghica e astfel alcătuit: 1)

Ion Ghica	Președinte al Consiliului și Ministru de Interne
Petre Mavrogheni	Ministru de Finanțe.
Ion C. Cantacuzino.	Ministru de Justiție.
George Știrbey	Ministru de Externe.
General Ion Gr. Ghica	Ministru de Răsboi.
Dimitrie A. Sturdza	Ministru de Lucrări Publice și interim Ministru de Culte și Instrucție.

La 19 Iulie Ion Strat se numește la Culte, 2) interimatul lui Sturdza încetând.

Noua formațiune ministerială, prin plecarea simultană a lui Catargiu-Brătianu-Rosetti, are un caracter mult mai neutru.

Sarcina noiei echipe este în primul rând de a obține recunoașterea. Deacea și fusese ales Ion Ghica. Fostul Bey de Samos avea relații prețioase la Constantinopol, mai ales cu ministrul de externe, Ali Pașa.

Apoi, datorită aspectului său neutru, guvernul Ghica trebuia să prezideze alegerile. Însfârșit să contracteze un împrumut și să facă față, în măsura posibilului, grelei situațiuni financiare.

Puțin timp după formarea ministerului, la 9 August, Prințul întreprinde o lungă călătorie în Moldova. Aci erau cei mai credincioși partizani ai fostului regim iar separatismul era încă de temut.

Călătorul trece prin Buzău, Râmnicul-Sărat, Focșani, Adjud, Căiuți, Onești, Tg. Ocna, Slănic, Bacău, Roman, Piatra, Văratec, Agapia, Neamțu, Fălticeni, Botoșani, Cotnari, Hârlău, Tg. Frumos, Podul Iloaei, Iași, Huși, Vaslui, Bârlad și înapoi prin Focșani—Urziceni. Călătoria a durat 17 zile, Prințul a cunoscut 11

1) Decret No. 1151 și 1152 din 15 Iulie 1866. Monitor No. 155 din 16 Iulie 1866.

2) Decret No. 1162 din 19 Iulie. Monitor 158 din 20 Iulie pag. 717.

județe din cele 14 ale Moldovei de atunci; s'au parcurs cu trăsura circa 1500 Kilometri și s'au folosit vre-o 3000 cai de poștă. ¹⁾

Această lungă vizită, culminând cu șederea de o săptămână la Iași, a câștigat Prințului multe inimi. Nu atât în popor, care l-a cunoscut numai din goana cailor, ci în boerime, adică în categoria socială a țării cea mai interesantă politiceste. De la Adjud, unde petrece noaptea în casa lui H. A. Balș și a soției sale născută Sturdza, trage la toate curțile boerești însemnate.

La Căiuți e musafirul lui Răducanu-Rosetti și a soției sale, fiica fostului domnitor Ghica. ²⁾ De aci a trecut la Tg. Ocna la Costache Negri. Vizită politică de deosebită importanță. Costache Negri fusese prieten și sfătuitor al lui Cuza și-i rămăsese credincios. Zăvoresții prințului Moruzi îl primesc ca oaspe. Însfârșit la Iași Domnul trage în palatul Mavrogheni. E înconjurat, sărbătorit de întreaga boerime moldovenească. Singură familia Roznovanu „a avut prostul gust să nu se prezinte și să nu-și ilumineze mareașă casa din fața Mitropoliei”. Mai târziu însă lucrurile se vor schimba, și Domnul, când va veni la Iași, va trage statornic în palatul ce rămăsese întunecat la prima lui vizită.

Dar călătoria în Moldova a avut darul să-l familiarizeze, de visu, pe Prinț cu o problemă care-i va creia de multe ori serioase încurcături în decursul lungii sale domnii.

Cunoaște însfârșit populația jidovească a Moldovei. Marele senior liberal care — la 18 Iulie — nu înțelegea pornirile „barbare” ale supușilor săi, începe să le priceapă.

Focșanii îi dau prilejul să-și întâlnească pentru întâia oară supușii „de rit mozaic” și în „Memorii” (vol. II pag. 19), consemnează despre ei primele impresii: „Acești neplăcuți conlocuitori ai Moldovei se înfățișează aci întâia oară Prințului, și el începe a înțelege cum a putut ajunge atât de puternică antipatia locuitorilor țării împotriva acestui neam străin”. La pag. 21 (vol. II din „Memorii”) Domnul revine: „Pe lângă pacostea din acest an a recoltei proaste, Moldovenii însă mai au și una constantă în satele lor: evreul; numai el e cârciumar și băcan, îmbie pe țărani

1) „Memorii” Vol. II pag. 46.

2) Vezi în Radu Roseti „Amintiri” Vol. 29 Primirea Domnului.

să-i bea rachiul falsificat și e totdeauna gata să dea avansuri, ca să prinză apoi cu totul în mâinile sale pe datornici". La Iași, Domnul străin înțelege dintr'o ochire toată jalea bătrânei capitale căci: „Evreii locuiesc o mahala separată din partea de jos a orașului, dar se întind tot mai sus și se înmulțesc grozav, pe când populația românească scade”.

Intre timp guvernul Ghica căuta să-și ducă sarcina la bun sfârșit. Tratativile cu Poarta am văzut că s'au terminat cu bine. Negocierile pentru împrumut se vor încheia și ele cu un succes, dar oneros.

În politica internă însă lucrurile se complică. Campania electorală prezintă unele aspecte curioase. Deși cabinetul are o nuanță mai mult de cât moderată, totuși se pare că roșii, la București, și fractioniștii, la Iași, se bucură de o toleranță prea părtinitoare.

A făcut Ion Ghica jocul roșiilor? A fost numai lipsit de autoritate? E greu de spus! În orice caz trebuie să constatăm că ori de câte ori a avut puterea în mână Ion Ghica a izbutit să lase o îndoială asupra purtării sale.

Reputația de om abil nu i-a folosit. Dimpotrivă. În politică suprema abilitate e să pari naiv.

Ori și în Februarie 1866, și în Octombrie 1866, și în Martie 1871 — după cum vom vedea — Ion Ghica a lăsat impresia de a fi jucat un joc dublu.

Partidul roșu încearcă să prindă temeinic teren în Muntenia și dacă se poate să monopolizeze Capitala. Bandele de bătauși, în frunte cu vestitul Mircea Mălăerul, condus din umbră de cunoscuții electori liberali Gr. Serurie și Ciocârlan, intră în funcțiune cu lozinca „să dea în cioci”.¹⁾

Insfârșit alegerile se fac în zilele de 29, 30, 31 Octombrie și 7 Noembrie pentru Cameră iar la Senat în zilele de 3, 4, 5 Noembrie.

Domnul dorise aceste alegeri cât de libere, scrisese la 23 Octombrie lui Ion Ghica o scrisoare prin care cerea să nu se exercite asupra alegătorilor „nici o umbră măcar de influență administra-

1) Gazeta „Ordinea” supliment la No. 37 din 1866.

tivă". Rezultatele alegerilor vor fi însă o surpriză neplăcută. Guvernamentalii — conservatori și moderați — iau o treime din locuri, liberalii o altă treime iar cuziștii și separatiștii ultima treime.

Semnificativă era mai ales persistența cuzismului. Cuza rămăsese în sufletul țărănimii. Radu Rosetti ne povestește în „Amintirile” sale (vol. III pag. 5 și 6) cum s'a făcut plebiscitul: „...s'au strâns (țărani) la primărie și au silit pe notar să scrie următorul text oficial modificat: „Noi subsemnații locuitori ai comunei Căiuțul, *nu* alegem ca Domnitor al Românilor pe Principele Carol-Ludovic de Hohenzolern, care va domni sub numele de Carol I”, sub care text și-au pus degetele pe crucea însemnată de notar în dreptul numelui fiecăruia.

Intrebați asupra motivelor hotărârii lor, au răspuns că nu au avut nici un temei de nemulțămire împotriva lui Cuza care li-a dat pământurile și i-a scăpat de boeresc și nu vor să aleagă pe *Hopânșol*, un Neamț pe care nu-l cunoaște nimene”. Și Rosetti adaugă că are serioase temeiuri să creadă că în multe sate s'a întâmplat la fel, iar administrația ori n'a ținut voturile negative în seamă ori pur și simplu a schimbat pe *nu* în *da*.

Aceasta fiind starea de spirit, era firesc ca partizanii fostului Domn să pătrundă atât de numeroși în Cameră.

Kogălniceanu este ales în trei locuri. În cursul acestei legisla-turi va avea ocazia să fie arbitrul situației politice.

Confuzia lumii politice e la culme. Domnul, conservatorii, liberalii, sunt egal de nemulțumiți.

Totuși de o dizolvare a Camerii și de noi alegeri nu poate fi vorba. Deaceia guvernul Ghica rămâne la putere încercând să treacă bugetul.

Parlamentul se deschide la 15 Noembrie. Prințul citește mesagiul, în franțuzește, îndemnând pe deputați la conlucrare. Camera alege apoi drept președinte pe Lascăr Catargiu, dar acest vot nu constituie propriu zis o indicație politică, ci exprimarea încrederii în autoritatea boerului de la Golășei.

Dezbaterile Camerii iau de la început un caracter violent și pasionat.

Bine înțeles Blaremburg — împreună cu V. Mareș, Alex. Lahovari, Aristide Pascal, A. Sihleanu — în urma sfidărei pe care

le-o aruncă Mihail Kogălniceanu ¹⁾ — cere din nou invalidarea lui pe temeiul că datorită celor două voturi de invalidare pentru „nedemnitate” voturi date de Constituantă, ar exista „autoritatea lucrului judecat”. ²⁾

Discursul lui Blaremburg, interesant ca argumentare erudită sprijinită pe precedente istorice, termină plin de emfază ridicolă:

„D-le Kogălnicene, poporul român a încetat de a fi mut, și el ne strigă desemnându-te: iată ucigașul libertăților noastre publice!”

După discursurile lui Costa-Foru, Boerescu, ³⁾ Petre Grădișteanu, N. Ionescu vine replica lui Kogălniceanu și înfățișă votul de validare.

Situația politică e tot mai tulbure. Lipsa de autoritate a lui Ghica se face simțită. Insuși Brătianu, într'o audiență comună pe care o au la Domnitor în ziua de 19 Decembrie, reproșează lui Ghica lipsa de energie.

A doua zi Ion Ghica își dă demisia iar la 21 Decembrie anunță retragerea sa, Camerii.

Criza de guvern e lungă. Nimeni nu vrea să ia sarcina unui nou minister, urmând să guverneze cu o Cameră în care nu se poate forma o majoritate stabilă.

Astfel că Ion Ghica e silit să-și retragă demisia iar la 28 Decembrie anunță Camerii: „Domnilor, după cum vă făcusem cunoscut în ședința trecută, noi ne dedesem demisiunea; ieri Măria Sa ne-a invitat să ne reluăm portofoliul; noi ne-am socotit datori a ne conforma cu această dorință a Măriei Sale”.

După vacanță se reia la Cameră discuția bugetului și cu această ocazie împrumutul Oppenheim, încheiat în Octombrie, e supus unor violente critici.

Bălăceanu îl încheiase fără a avea o împuternicire în perfectă regulă („Memorii” vol. III pag. 3—4) iar condițiunile lui erau oneroase. Pentru 18 milioane, cât încasam efectiv, ne obligam să plătim în 23 de ani 34 de milioane.

1) Monitorul Oficial . Ședința din 25 Noembrie 1866.

2) Monitorul Oficial No. 26 Noembrie 1866.

3) Discursul lui Boerescu a remarcabil. Clar, cumpănit, logic. Vezi, B. Boerescu „Discursuri Politice” Vol. I Socec 1910 pag. 98—107.

În urma unor violente discuțiuni și serioase frământări Camera votează totuși înscrierea în buget a anuităților împrumutului.

Întretimp situația politică internă mergea spre clarificare. Roșii duceau tratative cu „maiștii”. 1) Peste puțin se încheie între Kogălniceanu — capul „maiștilor” — și Rosetti-Brătianu „pactul de la Concordia”. 2). Brătianu, activ susținut de Domnitor, având posibilitatea unei majorități parlamentare, în urma pactului de la Concordia, se pregătește să ia puterea.

Guvernul de tranziție Ion Ghica nu mai are rost. La 20 Februarie Petre Grădișteanu atacă ministerul și la sfârșit propune: „...a se da domnilor miniștrii un vot de neîncredere”.

Dezbaterile sunt violente. Ion Ghica se apără fără convingere arătând că criza ministerială e latentă încă dela deschiderea Camerilor.

La 21 Februarie Camera, cu 59 de voturi contra 56 din 115 votanți, dă vot de blam ministerului.

Înainte de a urma mai departe firul politicei noastre interne să aruncăm o scurtă privire asupra politicei externe de la recunoaștere (Octombrie 1866) și până la căderea lui Ghica.

Victoria Prusiei va avea, indirect, însemnate repercursiuni asupra poziției României.

La Paris ostilitatea împotriva a tot ceiace-i prusian și Hohenzolern devine din ce în ce mai evidentă. Opinia publică franceză începe să se mire că Napoleon a putut ajuta un Hohenzolern să ocupe tronul românesc. 3)

Pe de altă parte Prințul e prusian, e Hohenzollern, vrea să reformeze armata pe tipul prusian. Deaceia cere la Berlin să se trimită câțiva ofițeri prusieni care să instruiască trupele române, deși aci era o misiune militară franceză. Mare supărare la Paris.

Firește deocamdată sunt numai frecșuri pe care Prințul caută să le aplaneze cât de repede.

1) Aceasta era porecla dată cuziștilor, deoarece fuseseră autorii loviturii de stat de la 2 Mai 1864.

2) După numele hotelului unde se negociase.

3) Vezi „Revue des Deux-mondes“ din 15 Iunie 1866. Cronica semnată Eugène Forcade.

Napoleon scrie la 18 Decembrie lui Carol I-iul o scrisoare prietenească. Baronul d'Avril — reprezentantul Franței — folosește, primul dintre diplomații străini, expresia „România”.

Totuși iritarea Parisului crește, spre a deveni în curând periculoasă tânărului Domnitor.

Până și căsătoria surorii sale cu contele de Flandra — fostul ales al Camerilor române după 11 Februarie — se resfrânge rău în opinia publică franceză asupra sa. În acelaș timp se redeschide problema Orientului. Rusia sondează diplomaticoște terenul în Europa în vederea unei noi ofensive spre Constantinopol. Grecii, tot prin Ipsilanti, încearcă să realizeze „o apropiere între România și Grecia pentru reînoirea răscoalei din Creta”.

Prințul respinge, momentan, propunerile grecești, dar sub-scrie la colecta făcută de Ipsilanti pentru Cretani.

În orice caz problema Orientului preocupă în cel mai înalt grad pe Prinț. Deaceia îl vom vedea trimițând în Ianuarie pe Bălăceanu la Atena să sondeze terenul în vederea unei confederațiuni a statelor balcanice. Cantacuzino, agentul nostru la Belgrad, primește aceleași instrucțiuni plus misiunea de a se duce și la Cetinge spre a atrage Montenegro-ul în combinație.

Sugestiile românești sunt pretutindeni bine primite. La Atena Trikupis acordă o deosebită importanță propunerilor lui Bălăceanu.

Așadar se schițează o politică balcanică îndrăzneată, România așezându-se în fruntea micilor state creștine. ¹⁾

Această acțiune diplomatică va aduce însă și ea unele neplăceri Prințului. Le vom studia la timpul lor.

1) Vezi N. Iorga „Politica Externă a Regelui Carol I”:

CAROL I.
DOMNŪ ALLŪ ROMĂNILORŪ

Gheorghe Măzescu

Nicolae Ionescu

XIX

INTAIA GUVERNARE A LUI ION BRĂȚIANU

1 Martie 1867 — 16 Noembrie 1868 — Personalitatea lui Ion Brătianu — Părerile Domnitorului despre el — Puterile și Ion Brătianu — O mare guvernare — Armata și Căile ferate — Greutățile parlamentare și noile alegeri — Problema Orientului și soarta Transilvaniei — Problema evreiască și nenorocirile ce le aduce pe capul țării — Presiunea puterilor determină căderea lui Brătianu.

La 1 Martie 1867, după o criză ministerială complicată, se formează guvernul Crețulescu, astfel alcătuit:

C. Al. Crețulescu	președinte al consiliului
Ștefan Golescu	și ministru de justiție
Ion C. Brătianu	ministru de externe.
Dumitru Brătianu	ministru de interne
	ministru de culte și instrucție
Al. Văsescu	și interimar ministru de lucrări publice
General T. Gherghel	ministru de finanțe
	ministru de război ¹⁾

Se încercase, în urma demisiei lui Ion Ghica, realizarea unui guvern de concentrare, în care conservatorii să dea sprijin majorității liberale. Combinația nu reușise însă din cauza refuzului conservatorilor.

Constantin Al. Crețulescu, conservator moderat, mare boer,

1) Decret No. 275 din 1 Martie 1867. Monitor Oficial No. 49 din 2 Martie 1867. pag. 343.

era o personalitate ștearsă, fără activitate politică, menită să slujească drept paravan lui Ion Brătianu.

Acesta era în realitate „sufletul ministerului”¹⁾ și conducătorul lui, dar nu apărea singur pe arenă ca să nu „sperie Europa”.

Între 1 Martie 1867 și 16 Noembrie 1868, sub guvernele Crețulescu, Ștefan Golescu și Nicolae Golescu, se poate spune că adevăratul cap al ministerelor, adevăratul conducător, a fost Ion Brătianu. Era prima guvernare a omului care mai târziu va fi numit, cu oarecare dreptate, „Bismark-ul României”.

Într’adevăr Brătianu mai fusese ministru, jucase în ultimii ani un rol însemnat în politica țării, pentru întâia dată însă, în complot acord cu capul statului, stăpâna efectiv guvernul și-și putea da măsura ca realizator.

În plină maturitate fizică și spirituală, după douăzeci de ani de viață politică, Ion Brătianu prelua conducerea țării.

Soarta îl făcuse să treacă prin multe școli. Fusese rând pe rând: ideolog, agitator, conspirator, revoluționar, exilat, închis, propagandist, parlamentar, ministru, colaborator la o lovitură de stat, diplomat, șef de partid. O școală politică mai complectă nici că se putea închipui. Acum, trecut de patruzeci și cinci de ani, păstra încă cel mai frumos stigmat pe care-l poate purta un om politic: stigmatul ideii. A ideii pentru care luptase și suferise. Dar pașoptismul său nu avea rigiditatea ce o întâlnim la Rosetti. Vârsta, viața, temperamentul, răspunderea guvernării, vor transforma pe ideolog în om politic. Nu-și reneagă ideile dar nici nu se închide în turnul lor de fildeș. Inteligența lui vie, suplă, nuanțată — ce minunată ni se relevă ea în discursurile lui din aceea vreme — capătă pe zi ce trece un sens realist mai accentuat. Realismul acesta îl va învăța că spre a înfăptui trebuie să stăpânești iar ca să stăpânești trebuie să ai în jurul tău oameni disciplinați, organizați, încadrați.

Sectarismul său de partid, scăderile guvernărilor lui, din acest realism derivă.

1) Expresia e a prințului Carol.

Inteligența sa realistă, voința puternică, autoritatea și ambiția, se vor îmbina la el cu un uimitor spirit de organizare, cu o putere de muncă, cu o grijă a detaliului, care vor lipsi fiului său Ionel Brătianu.

Insfârșit, temperamentul său stăpânitor se unea cu un farmec, un magnetism personal, simțit de toți cei ce l-au apropiat.

O mare personalitate politică, având și ultima caracteristică a oamenilor de stat, aceea favorizare a soartei, acel joc propice a imponderabililor — de care făcea atâta caz Bismark — acel dram de noroc fără de care inteligență, voință, ambiție nu duc la nimic.

Ion Brătianu, poseda pe atunci — cum n'o va mai avea poate niciodată — deplina încredere a Suveranului său.

El fusese primul dintre Români care-l apropiase, el avusese un rol hotărâtor la venirea Prințului în țară, cu el vorbise întâia oară despre oamenii și împrejurările de la noi.

Părerile Prințului despre Brătianu, consemnate în „Memorii”, sunt interesante de cunoscut. Ele aruncă o lumină vie nu numai asupra epocii ce o studiem acum ci și asupra guvernării liberale dintre 1876—1888.

„...I. Brătianu, acum ca și mai înainte, îi este cel mai simpatic din toți bărbații de stat ai țării și în care se încrede mai mult ca în oricare altul” („Memorii” vol. III pag. 46).

Dintr'o convorbire cu un trimis al lui Napoleon, Desjardins, bănuitor față de Brătianu: „După convingerea sa intimă”, (a Prințului) „Brătianu e unul din cei mai capabili bărbați de stat ai României, care se sprijinește pe clasa de mijloc și pe mica proprietate, dar nu lingușește nicidecum instinctele rele ale mulțimei” („Memorii” vol. III pag. 77).

Aceleași păreri le avea un foarte bun judecător, cunoscător de oameni, cu multă experiență politică, admirabil sfătuitor, cum ni se arată în corespondența schimbată cu Prințul Carol, tatăl său, prințul Carol-Anton de Hohenzollern. În „Memorii” (vol. III pag. 113) fiul rezumând o scrisoare a tatălui, scrie: „Brătianu i s'a părut și de astădată bărbat de mare talent, de o adevărată

cultură a inimei și de o inteligență ageră, și are convingerea că e cu adevărat devotat Domnitorului său”.

Stăpân pe sine, având încrederea domnitorului, conducător al singurei fracțiuni politice pe cale de organizare, secondat de cel mai de temut agitator și gazetar al epocii — C. A. Rosetti, — dispunând, peste câteva luni, de o majoritate parlamentară compactă, Ion Brătianu pornea la o mare guvernare.

Și deși a durat puțin, deși a căzut înainte de vreme, deși a făcut greșeli, guvernarea lui Ion Brătianu a fost mare. Mare prin realizările ei, mare prin problemele pe care le-a răscolit, mare prin anticipările ei.

Din nenorocire, puterile nu aveau despre Ion Brătianu bunele păreri ale Prințului Carol.

Pentru Napoleon, Brătianu rămăsese un mazzinist incorigibil, ce fusese amestecat odinioară într'un complot îndreptat împotriva vieții sale.

Pentru Austria era șeful unui partid care nutrea veleități asupra Ardealului.

Pentru restul Europei era un „roșu”, conducătorul uneia din cele mai radicale organizații politice din Europa, omul „revoluției permanente”.

Iată de ce cabinetul Crețulescu a fost primit cu neîncredere de puterile garante. Această neîncredere, pe care diferite împrejurări o vor accentua, se va schimba la sfârșit într'o presiune puternică; ea va determina căderea lui Brătianu.

Firește, realizările mai bine zis marile începuturi de înfăptuiri s'au făcut numai datorită strânsei conlucrări între capul statului și șeful guvernului. Organizarea și înarmarea oștirea, inițierea rețelei de căi ferate, se datoresc impulsului și stăruinței domnești, unite cu puterea de înfăptuire, cu abilitatea politică a lui Brătianu.

De cum venise în țară, Prințul se preocupase de starea oștirea. Am văzut că nu era deloc înfloritoare. Puțină, prost înarmată, cu moralul scăzut, astfel se înfățișa armata la venirea Prințului Ca-

rol. În schimb, ceiace sărea în ochi și izbise neplăcut pe noul Domnitor, era luxul lipsit de gust, aurăria uniformelor ofițerești.

Acțiunea Prințului Carol, bine secondat de Brătianu care va fi o bucată de vreme ministru de război, se va exercita în cinci direcțiuni: numărul ostașilor și a unităților, armele, capacitatea corpului ofițeresc, moralul, aspectul exterior.

În toate aceste direcțiuni se va face simțit un nou spirit, o nouă metodă.

De la începutul noii guvernări se prezintă Camerii un proiect de organizare a armatei. Potrivit acestui proiect armata permanentă numără 20.000 de oameni și 10.000 rezerviști.

Miliția (dorobanții și grănicerii) vre-o 30.000 de oameni. Gloatele circa 50.000 de oameni. ¹⁾

Numărul unităților crește și el considerabil într'un an.

Fiecare regiment de infanterie capătă un batalion în plus — al treilea. Se formează un regiment de infanterie nou (al 8-lea. La 6 August 1868). Se mai alcătuesc 33 de batalioane noi de miliție (dorobanți și grăniceri). ²⁾ „Spre a împlini lipsa de ofițeri se înaintează 150 de subofițeri la gradul de ofițeri”. Curând apoi, la 21 August 1868, se înființează un al doilea regiment de artilerie, un batalion de geniu, un batalion de tren. Mai târziu se vor adăoga două noi regimente de cavalerie.

Dar nu numai din punct de vedere al numărului și al unităților crește armata română. Înarmarea ei continuă cu febrilitate.

În Martie 1867 se comandă la Krupp două baterii de artilerie. Armata nu avea însă nici puști moderne. Oștirea noastră nu posedă pe atunci de cât 15.000 de puști Minié, restul erau arme vechi de diferite calibre și sisteme „Muniția este atât de puțină, încât aproape s'ar putea zice că nici nu există”. Deaceia, în Septembrie 1867, se comandă în Prusia puști cu ac „după sistemul cel mai modern. Peste un an va sosi, prin Rusia și vom vedea cu ce peripeții, primul transport de puști cu ac, al doilea va veni și el curând. În total 20.000 de arme moderne. Pe urmă vom mai aduce și arme americane „Peabody”.

1) „Memorii” Vol. III pag. 52 și vol. IV pag. 52-53.

2) „Memorii” Vol. IV pag. 71, 74, 78.

O altă chestiune care preocupă permanent pe Suveran este capacitatea profesională a corpului ofițeresc. Inspecțiile pe care le face, arată Prințului Carol că trupele „nu sunt obișnuite cu mișcări tactice și ofițerii nu pricep comanda”.

Misiunea militară franceză, ce se mai afla încă în România, deși compusă din ofițeri destoinici, nu făcuse mare lucru. Ofițerii francezi se plânseseră de la început Prințului Carol că „se face prea puțin uz de serviciile lor”. Prințul n’avea însă încredere în misiunea franceză. Cu toate greutățile imense întâmpinate, el va aduce ofițeri prusieni — von Krenski, von Sanden — spre a reorganiza oștirea.

La 2 și 3 Octombrie 1867 au loc primele manevre regulate ale armatei române. Manevrea, pe câmpul Cotrocenilor, două regimente de infanterie, un regiment de cavalerie, un batalion de vânători, trei baterii cu câte patru tunuri.

Se constată mari lipsuri dar și progresele făcute. La sfârșitul manevrei ofițerii sunt chemați la „critică”.

Moralul armatei cată a fi și el ridicat. Prințul încearcă să dez-bare oștirea de orice spirit de partid, e aspru dar drept, păstrează un contact strâns cu corpul ofițeresc, pretinde o disciplină severă.

Insfârșit, aspectul exterior al armatei e și el schimbat. Noile uniforme „sunt cu mult mai simple decât cele vechi, bogatele fi-returi de aur pentru ofițeri sunt desființate, infanteria primește bluze albastre, pantaloni și mantale sure; cavaleria, care până acum era echipată ca ulanii, primește uniforme de husari; artileria bluze cafenii, pantaloni și mantale sure”.¹⁾

Incet, încet, noua armată română se formează. Pe zi ce trece, mai numeroasă, mai bine înarmată, mai bine comandată, mai încre-zătoare în forțele ei, oștirea se pregătește să-și joace rolul hotăr-ător pentru România modernă, în fața Plevnei.

În această epocă suveranul e înțeles, ajutat, secondat admira-bil de Brătianu. Șeful partidului roșu va fi chiar, în ultimele luni ale guvernării sale (6 August — 16 Noembrie 1868) ministru de război. Și Prințul comentează într’un chip extraordinar de elogios trecerea lui Brătianu la ministerul de război: (Memorii. Vol.

1) „Memorii” Vol. IV pag. 5.

IV, pag. 74—75) „...prin trecerea la noul său post Brătianu dobândește un câmp de activitate care-i va ocupa toată energia și marele său talent de organizație”. Iar apoi, vorbind de faptul că e civil, arată că lucrul acesta s'a petrecut și în alte țări când s'au făcut reforme însemnate în armată, și dă drept pildă pe Arago în Franța și pe Cavour în Italia.

Apropierile sunt mai mult de cât măgulitoare pentru Brătianu!

Tot în timpul guvernării lui Ion Brătianu s'a făcut și începutul în materie de căi ferate.

Apariția căilor ferate schimbă aspectul Europei. Formidabila ascensiune economică ce caracterizează veacul al nouăsprezecelea, nu se poate concepe măcar fără căi ferate.

Toate statele Europei apusene și centrale se acoperiseră de o rețea de căi ferate.

Bine înțeles importanța lor nu scăpase nici conducătorilor României. Încă de la 1862 se începuseră negocieri cu diferite case străine pentru construcția de linii ferate în România. Dar crizele politice, penuria financiară, lipsa de perseverență împiedecaseră înfăptuirea acestui mare proiect.

Sub Cuza se concesionase lui John Trevor Barkley și John Staniforth numai construcția liniei Giurgiu-București.

Lucrările începute se împotmoliseră însă din lipsă de credite. Deaceia s'a făcut o nouă concesiune în 1867, după venirea lui Brătianu la putere.

Odată cu venirea lui Carol de Hohenzollern, lucrurile se schimbă însă cu totul.

Prințul e hotărât să doteze cât mai curând noua sa patrie cu o rețea de căi ferate. Brătianu are aceleași păreri. Se fac sondajii în Occident și se primesc trei oferte: a fraților Waring din Londra, a austriacului Offenheim și a unui consorțiu german, condus de dr. Bethel Henri Strusberg. Condițiunile oferite, acordurile încheiate, partea lor tehnică și financiară le vom expune atunci când vom studia celebra „afacere Strusberg”. Deocamdată e de ajuns să știm că porțiunea de cale ferată Suceava-Iași-Roman a fost

atribuită consorțiului Offenheim iar linia București-Ploești-Buzău-Brăila-Galați-Tecuci-Roman și linia București-Pitești-Slatina-Craiova-Turnu-Severin, deci aproape întreaga rețea de cale ferată, a fost concesionată consorțiului Strusberg.

După furtunoase discuții, în urma unei violente opoziții, după ce s'a dovedit de vajnicii oratori — și prin presă — că țara nu-i încă coaptă spre a se avânta în asemenea colosale întreprinderi, că ar fi mai bine să se construiască șosele decât căi ferate, că falimentul ne amenință în urma acestei nebunești aventuri, Camera a votat în ansamblu proiectele de concesiune — la 27 Mai 1868 — „cu 79 de voturi contra 23, din 107 votanți, fiind și 5 abțineri, printre care Petre Mavrogheni, George Vernescu și președintele Adunării, A. Fătu”.¹⁾

La Senat discuțiile au început abia la 17 Septembrie a aceluiași an, Nicolae Ionescu — celebrul Nicolae Ionescu căruia Maiorescu îi va aplica o meritată lecție în „Oratori, retori și limbuiții” — are grijă să interpeleze cabinetul cu o zi înainte de începerea discuției generale. Oratorul își exprimă temerea că introducerea căilor ferate ar putea să dăuneze creditului public, perfecționării agriculturii, dezvoltării comerțului și chiar... progresului moral și intelectual al țării.

Ion Brătianu îi răspunde pe loc, într'un discurs plin de bun simț, de ironie, de vervă.¹⁾

Proiectul se votează cu 39 voturi din 44 de votanți.

Legea apare în Monitorul Oficial No. 214, din 22 Septembrie 1868, iar concesiunile — Offenheim și Strusberg — în Monitorul Oficial No. 216 din 25 Septembrie.

Un mare act în istoria României moderne !

Firește căile ferate vor da prilej străinilor să ne fure, să ne escrocheze, să ne calomnieze. Afacerea Strusberg va învenina un deceniu politică țării. Dinastia însăși va fi periclitată. Dar peste câțiva ani cea mai mare parte a rețelei noastre de căi ferate va fi construită.

1) George D. Nicolescu, 1866—1901. Parlamentul Român pag. 42.

1) Monitorul Oficial No. 216 din 25 Septembrie 1868 reproduș și în „Din scrierile și cuvântările lui Ion C. Brătianu”, vol. I. pag. 473—842.

Cine își mai aduce astăzi aminte de frământările de atunci ?
Căile ferate însă ne slujesc și astăzi !

Să nu se creadă că marile înfăptuiri — reorganizarea oștirii și căile ferate — s'au făcut într'o epocă de calm politic. Dimpotrivă, anii 1867—1868 sunt printre cei mai sbuciumați ai istoriei noastre contemporane.

Am văzut în capitolul precedent că „roșii” ajunseseră la un acord cu „maiștii”. Camerele au putut așadar să lucreze votând: concesiunea căii ferate Giurgiu-București, legea pentru organizarea armatei etc. Apoi, la 13 Aprilie 1867, Brătianu s'a grăbit să închiadă parlamentul până în toamnă, spre a avea liniște. Dar n'a avut liniște, pentrucă măsurile luate spre a stăvili adevărata invazie evreiască în Moldova, provoacă o violentă campanie a presei evreiești în întreaga lume și intervenția finanței semite pe lângă marile puteri. Presiunile combinate ale Franței, Austriei și Angliei, silesce pe Suveran să se despartă temporar de Brătianu. La sfârșitul lui Iulie (28) Brătianu demisionează. Intregul guvern îl urmează la 5 August.

Prințul încearcă formarea unui nou guvern sub președinția lui Bozianu, care nu primește. Criza durează aproape două săptămâni și abia la 17 August se alcătuește șubredul minister Ștefan Golescu ¹⁾ cu :

Ștefan Golescu	președinte al consiliului și ministru de interne
Ludovic Steege	ministru de finanțe
Al. Teriachiu	ministru de externe
Colonel Gh. Adrian	ministru de război
Anton I. Arion	ministru de justiție
Dimitrie Brătianu	ministru de lucrări publice

Ministerul suferă o serie întreagă de remanieri. Demisionează Steege, Anton Arion, Teriachiu; intră ca noi miniștrii Dim. Gusty Grigore Arghiropol.

1) Decret 1186 din 17 August 1867. Monitorul Of. No. 185 din 18 August pag. 987.

În 27 Octombrie însă, socotind că satisfacția dată marilor puteri a fost suficientă, Prințul recheamă pe Brătianu la finanțe. Guvernul, care și până acum lucra sub sugestia sa, intră din nou în deplina sa stăpânire.

Corpurile legiuitoare se întruniseră la 25 Octombrie și de îndată criza izbucnește. În ședința din 31 Octombrie 1867 Manolache Costache Epureanu pune chestiunea relațiilor dintre Cameră și minister întrebând pe ce formație parlamentară se sprijină cabinetul. Camera nu se pronunță deocamdată ci trece la ordinea zilei, dar Brătianu, știind ce-l așteaptă, o ia înainte. Stăpân pe guvern, având încrederea coroanei, vrea să aibă și o Cameră docilă.

Intr'un lung jurnal al Consiliului de miniștrii argumentează că, dată fiind împărțirea Camerei în 3 fracțiuni, nici o majoritate nu se poate forma și sfătuește pe Domn să dizolve Corpurile Legiuitoare. Domnitorul aprobă jurnalul Consiliului de miniștri și dizolvă Camerele la 1 Noembrie.

Noile alegeri s'au făcut în Decembrie iar Corpurile legiuitoare s'au întrunit la 3 Ianuarie 1868.

Alegerile au prilejuit un mare succes partidului roșu. El are acum majoritatea în Cameră și majoritatea în Senat. S'ar părea că era guvernărilor omogene de partid poate începe. Evoluția politică va fi însă alta.

Dizolvarea Camerilor și modul cum s'au făcut alegerile — alegerile „influenței morale” cum le numea Brătianu, ¹⁾ a „influenței imorale” cum le porecliseră adversarii — exasperaseră opoziția. Manolache Costache Epureanu, Aristide Pascal, generalul Florescu, Cezar Bolliac ²⁾ au suferit molestări. Conservatorii și liberalii moderați luptă împreună împotriva roșiilor. Se întemeiază atunci gazetele „*Terra*” și „*Pays Roumain*” ca să țină piept „Românului”. Redactorii lor sunt Nicolae Blaremburg, Aristid Pascal și Petre Carp. Campaniile de presă devin extraordinar de violente și nu cruță nici pe Domn. Dar adversarii din afară sunt mult mai periculoși de cât cei dinăuntru. Chestia ovreiască persistă și se complică acum cu aceia a bandelor bulgare.

1) Frédéric Damé „Histoire de la Roumanie contemporaine” pag. 185

2) Christodul I. Suliotis „Nicolae Blaremburg” pag. 267.

Ștefan Golescu apărându-se împotriva acuzațiilor guvernului austriac, acesta se declară ofensat și pretinde satisfacție. Ștefan Golescu e silit să demisioneze la 1 Mai. Locul său e luat de generalul N. Golescu iar guvernul ia formația :

General N. Golescu	președinte al consiliului și ministru de externe
Ion C. Brătianu	ministru de interne și interim ministru de finanțe
Colonel Gh. Adrian	ministru de război
Dimitrie Gusty	ministru de culte și instrucție
Anton I. Arion	ministru de justiție
Panaït Donici	ministru de lucrări publice

Intre timp Senatul încetează de a mai fi docil lui Brătianu. Campaniile de presă, nemulțumirea puterilor, și-au produs efectul asupra maturului corp.

O primă ciocnire între guvern și Senat se produce pe tema unor declarațiuni a ministrului de justiție cu privire la modul cum înțelege Curtea de Casație să-și îndeplinească datoria. Cu 25 de voturi contra 22 Senatul votează o moțiune al lui Costaforu, ostilă ministrului de justiție.

A doua zi Camera se solidarizează cu ministrul de justiție și dă un vot de încredere guvernului, care — mulțumit cu atâta — nu se retrage nici nu dizolvă Senatul. Însă dacă guvernul n'are nimic cu Senatul, Senatul are ce are cu guvernul. La 31 Mai, pe o temă absurdă, Senatul cu 32 voturi contra 8 și 14 abțineri dă vot de blam cabinetului.

Ministerul depune demisia în mâna Domnitorului. Camera dă însă un nou vot de încredere cabinetului cu 70 de voturi contra 20 și 15 abțineri. Atunci Domnitorul acordă dizolvarea Senatului. În toamnă noul Senat e mult mai favorabil cabinetului. Presiunea puterilor e însă irezistibilă și Brătianu se retrage la 16 Noiembrie 1868.

1) Decret 668 din 1 Mai 1868. Monitor 98 din 2 Mai 1868 pag. 613.

Mai multe erau cauzele de nemulțumire ale marilor puteri, ele pot fi totuși împărțite în două categorii: politica externă și chestiunea evreiască.

La începutul acestui capitol am arătat că trecutul lui Brătianu înspăimânta puterile.

Trebue să ne dăm seama că guvernul liberal era pe atuncia unul din cele mai roșii din lume. Rusia, Austria, Turcia erau monarhii absolute, la Berlin trona Bismark, la Paris Napoleon al III-lea inaugura cu timiditate imperiul liberal.

Presupusul mazzinism al lui Brătianu supăra mai ales Austria devenită acum monarhie dualistă. Unele exuberanțe de limbaj a „Românului” precum și naționalismul verbos al roșiilor trezeau suspiciuni la Viena și Budapesta. Să nu uităm că tocmai în aceste momente Ungurii — împăcându-se cu Viena — căpătau curent hotărâtor în monarhie.

Cancelarul de Beust ne era dușman neîmpăcat iar Austria se bucura de sprijinul total al lui Napoleon. ¹⁾ Intr'adevăr după războiul din 1866 apropierea dintre Paris și Viena devenea din zi în zi mai strânsă.

Pe de altă parte Parisul avea și motive directe de nemulțumire. Stăruința prințului Carol, susținut de Brătianu, de a aduce ofițeri prusieni supără enorm. Guvernul francez crede, cu oarecare dreptate, că influența lui încetează de a mai fi hotărâtoare la București. Marchizul de Monstier spune categoric ambasadorului prusian la Paris, d-lui de Goltz: „Mais vous voulez donc nous supplanter en Roumanie?”.

Diferite nedibăcii, ca de pildă o declarație stângace a ministrului de război Gherghel — care-și va da demisia — asupra misiunii militare, stârnesc și mai mult nemulțumirea cabinetului francez.

Dar ceiace va irita nu numai Austria și Franța ci Anglia și Turcia, va fi politica românească în chestia Orientului.

Se socotea pe atunci, și la noi și aiurea, că un război de eliberare a popoarelor creștine de sub jugul peninsulei va izbucni în curând.

1) N. Iorga „Politica externă a Regelui Carol I” pag. 59.

Evenimentele ce s'au desfășurat abia în 1877 erau așteptate cu aproape zece ani înainte. Și nu numai Rusia era bănuită că va dezlănțui războiul ci și micile popoare creștine.

Balcanul fierbea. Creta era în plină răscoală, armatele turcești se dovedeau neputincioase, Grecia cu greu se stăpânea, Muntenegrul era gata de luptă. La Belgrad, prințul Mihai, o mare personalitate politică, ¹⁾ își ținea poporul încordat în vederea războiului de eliberare.

Grecii, Sârbii, Muntenegrinii sondau încontinuu terenul la București, ne solicitau să participăm la lupta împotriva inamicului secular spre a ne dobândi neatârnamea.

Am văzut că Ipsilanti fusese pe la noi, Bălăceanu se duse la Atena, Cantacuzino ajunsese până la Cetege. Ipsilanti vine din nou la București iar la 1 Aprilie 1867 însuși prințul Mihai al Serbiei e primit solemn în Capitală. Prințul Mihai discută foarte deschis cu prințul Carol, arătând interesul pe care l-ar avea atât România cât și Serbia de a rupe legăturile de vasalitate față de Turcia. Prințul Carol e de acord, însă declară că deocamdată nu e gata. Relațiile cu Serbia, cu Muntenegrul, cu Grecia continuă a fi ultra cordiale. Mai mult, la 20 Ianuarie 1868 se încheie un tratat cu Serbia, e drept fără stipulațiuni precise, dar din a cărei patru articole reese strânsa prietenie dintre cele două state. Și mai mult. De la Berlin vin sfaturi insistente pentru o apropiere de Rusia. ²⁾ De vreme ce prințul Carol și Brătianu credeau în dezlănțuirea unor evenimente hotărâtoare în Orient, dată fiind și violenta ostilitate austriacă, firește că o apropiere de Rusia li se părea necesară. Rusia, în urma insistențelor Berlinului, îngăduise ca puștile prusiene să treacă pe teritoriul ei spre România. În Ianuarie 1868 o misiune românească formată din Ion Cantacuzino și episcopul Melchisedec pleacă în Rusia, unde văd pe Țar și pe Gorceacov, sunt foarte bine primiți și asigură pe Ruși de sentimentele binevoitoare și recunoscătoare ale Domnului și poporului român.

Însfârșit încă din 1867 încep mișcări insurecționale în Bulgaria. România adăpostește mulți Bulgari; bande bulgare se for-

1) N Iorga „Politica externă a Regelui Carol I“ pag. 66—67.

2) Scrisoarea lui Bismarck din 27 Februarie 1868.

mează pe teritoriul român și trec Dunărea în țara lor, care însă e o provincie turcească. Autoritățile românești închid ochii. ¹⁾

Poarta prinde imediat de veste. Reclamații la București, circulări către marile puteri, cereri de anchetă.

Anglia, protectoarea imperiului otoman, temându-se de orice tulburare care ar putea favoriza înaintarea Rușilor spre Constantinopol protestează violent. Austria nu lasă să-i scape prilejul de a ne ataca din nou. Franța, solidară cu Anglia și Austria în chestia Orientului, protectoare a Turciei, ostilă Rusiei — care cochetază cu Berlinul — trimite note foarte aspre.

În acelaș timp campanie violentă de presă și parlamentară a opoziției. Petre Carp își face debutul în Cameră — la 1 Februarie 1868 — interpelând guvernul în chestiunea bandelor bulgare. Carp e categoric „— ...politica ce urmează guvernul e periculoasă, constituind un act de înaltă orbire..” ²⁾

Degeaba se va apăra Brătianu negând faptele. Puterile sunt bine informate.

Evident politica hotărâtă, activă, pe care o duc prințul Carol cu Brătianu, anticipează pe cea de la 1876—1877. Deocamdată însă le poate frânge gâtul. În țară politica aceasta poate fi atacată ca nebunească, filo-rusă, panslavistă ³⁾, lucrul n'are prea mare importanță. Puterile au însă forța de a ne impune punctul de lor vedere.

Căci: activitatea în Balcani, înarmarea — contele Beust spunea că România a devenit un arsenal — apropierea de Rusia, chestiunea bandelor bulgare scoteau din sărite Turcia, Austria, Franța și Anglia.

Și cine erau eroii acestei perturbări europene, cine amenințau să deschidă problema Orientului, cine tulburau, pacea Turciei și a Austriei? Niște mazziniști incorigibili, niște radicali neastâmpărați, niște conspiratori permanenți, d-nii Rosetti-Brătianu.

Iată primul motiv de supărare a marilor puteri.

1) „Memorii“ Vol. IV pag. 19.

2) C. Gane. „P. P. Carp“, Vol. I. pag. 119.

3) Vezi Sava N. Șoimescu broșurile foarte vooaie — „Chestiunea Orientului 1868“ și „Politica d-lui Rosetto-Brătianu.“

Al doilea este chestiunea evreiască.

Ne amintim tulburările antisemite care se produsese în momentul votării Constituției. Evreii nu dobândiseră drepturi dar infiltrarea lor, extrem de numeroasă, în Moldova continua.

Nemulțumirea Moldovenilor creștea iar „fracțiunea liberă și independentă”, mișcarea liberalo-antisemită de la Iași a elevilor lui Barnușiu, devenea puternică. Alegerile din Noembrie 1866 îi confirmau puterea. Ori Brătianu venind la guvern în Martie 1867 n'are majoritatea în Cameră. Se aliază deci cu „maiștii” și cu „fracționistii”. Era firesc însă ca întovărășindu-se cu fracționistii să asculte unele din plângerile lor. Asta nu explică în totul — cum o face Maioreșcu în introducerea la discursurile sale (vol. I, pag. 19) — politica antisemită a lui Brătianu. Adevărul este că invazia evreiască în Moldova luase atari proporții încât un om de guvern cu simțul răspunderii trebuia să încerce măcar s'o stăvilească. La 23 Aprilie, Brătianu, în calitate de ministru de interne, publică o circulară către prefecți, prin „Monitorul Oficial” cerându-le să ia măsuri pentru a opri „inundarea” României, prin toate granițele ei, de „vagabonzi”. Cuvântul „Jidan” nu e pronunțat dar evreimea din întreaga lume se mișcă, campaniile în presa străină împotriva „persecuțiilor” din România pornesc, intervențiile finanței evreiești pe lângă guvernele marilor puteri, deasemenea.

Circulara punându-se în aplicare, presiunile puterilor încep. Franța, Anglia și Austria fac observații la București. Campania gazetelor ovreiești și intervențiile „Alianței Israelite” determină pe Napoleon al III-lea însuși să trimită, la 14 Mai, următoarea depeșă: „Je ne dois pas laisser ignorer à S. A., combien l'opinion publique s'émeut ici des persécutions dont on dit les israélites victimes en Moldavie. Je ne puis croire que le gouvernement éclairé de Votre Altesse autorise des mesures si contraires à l'humanité et à la civilisation”.

Prințul răspunde că nu e vorba de nici o persecuție „Les mesures que la gouvernement a cru devoir prendre n'ont rien d'exceptionnel et rentrent dans le droit commun”. 1).

Brătianu se apără viguros publicând în Monitor toate dispo-

1) „Memorii” Vol. III pag. 74—75.

zițiunile, neabrogate, ale legilor moldovenești care nu dau voie ovreilor să arendeze pământuri și cârciumi. El arată că n'a făcut decât să reamintească perfecților aceste dispozițiuni legale.

La Paris campania antiromânească continuă cu furie.

Ziarul „Patrie” publică o scrisoare a lui Crémieux — președintele „Alianței Israelite” — atacând cu violență guvernul român. Acuzațiile de „persecuție”, „medievalism”, „obscurantism”, „progrom” revin împotriva celor ce nu făceau decât să-și apere țara de o năvălire străină.

Doamna Cornu, alarmată, scrie și ea Prințului, punând în legătură măsurile antisemite cu apropierea de Rusia și prezice o catastrofă. Sugerează că numai demisia ministerului ar putea calma opinia europeană. Prințul își susține ministrul și campania presei evreiești continuă. „Le Siècle” care ne apăraseră la început, cumpărat de Evrei, publică o nouă scrisoare al lui Crémieux și o depeșă a comunității israelite din Iași, care spune că „persecuțiile” pe față au încetat dar pe sub ascuns continuă și Evreii de la Iași se miră că pot fi tratați de „vagabonzi”, când strămoșii lor sunt pe aceste meleaguri de pe vremea lui Titus ¹⁾, adică înaintea Românilor.

Napoleon, într'o nouă scrisoare adresată prințului Carol, la 20 Iunie 1867, scrie iarăși „L'affaire des israélites a vivement impressionné le public, parce qu'il a vu dans cette persécution, digne d'un autre âge, le désir de flatter les mauvais instincts de la foule”.

Ingrijorat de campaniile presei, de dispozițiile puterilor, prințul Carol-Anton se duce la Paris și are o convorbire intimă cu Napoleon. Se convinge că acesta vrea retragerea lui Brătianu. Prințul Carol-Anton scrie fiului său: „E o necesitate de înaltă politică a se supune împrejurărilor care nu se pot stăpâni”. Și prințul adaugă „Chestia evreiască a scos din sărite întreg Parisul. Presa e stăpânită prin bani evreiești și nu lasă să iasă la iveală nimic ce ar prezenta chestiunea într'o altă și mai bună lumină”. („Memorii” vol. III, pag. 93).

Presiunile concomitente din partea Angliei și Austriei dovedesc prințului Carol gravitatea situației. Brătianu trebuie să se retragă, la 28 Iulie își dă demisia.

1) Această teză a fost de multe ori susținută, ultima oară de Berco-vitz fiul bancherului falit și astăzi reprezentantul României în Palestina.

Peste câteva zile sosește la București un „inspector al umanității” în persoana baronetului Moise Montefiori, introdus oficial de consulul general englez. E primit de Domnitor și „trebuie să mărturisească că, după cele ce a putut afla, n’au fost nici un fel de persecuțiuni în țară”.

De altfel cu aceleași păreri plecase din țară un alt „inspector” Desjardins, trimis de Napoleon cu o misiune savantă dar și cu aceia de a vedea ce se petrece. Desjardins și-a publicat impresiile și iată ce spune între altele: „Les juifs sont des étrangers sur le sol roumain, non seulement par la langue et les moeurs, mais même par l’esprit. Ils tiennent à rester des étrangers. Ils n’envoient pas leurs enfants à l’école roumaine, qui leur est ouverte gratuitement: tout le petit commerce est entre leurs mains: le lait, la viande, les fruits, l’eau-de-vie surtout dont ils ne boivent pas et qu’ils frelatent avec du vitriol, trompant les Roumains, empoisonnant du même coup la ville et la campagne... Dans la Moldavie, le Juif est aussi tailleur, cordonnier, horloger, ferblantier; mais surtout usurier. Il prend jusqu’a 50 pour 100 d’intéret par mois. Ce peuple ne veut ni servir, ni s’instruire, ni cultiver, ni payer; il ne veut participer à aucune charge, ne fait aucun sacrifice, ne se soumet même pas aux lois de police, aux règlements d’hygiène, et, avec ses 800.000 bras, ne saisit ni la pioche, ni la charrue, ni le fusil: mais l’argent”.

După 3 luni, la 27 Octombrie, Suveranul socotind că agitația puterilor s’a calmat, recheamă pe Brătianu — care între timp fusese la Paris unde încercase să recâștige încrederea cercurilor guvernamentale franceze — oferindu-i ministerul de finanțe.

Alegerile „influenței morale” au loc în Noembrie, fracționiștii înregistrează un nou succes. Președinte al Camerei e ales un fracționist Fătu, de la Iași. Presa evreiască reîncepe campania.

În Martie, 31 de deputați moldoveni, în frunte cu președintele Camerii, propun un proiect de lege prin care: a) Evreii nu se pot stabili în orașe decât cu autorizarea consiliului comunal iar în sate de loc; b) li se interzice cumpărarea de imobile rurale sau urbane; c) sunt opriți de a lua în arendă moșii, hanuri, mori, cârciumi și nu vor putea vinde mâncare sau băutură de cât coreligionarilor.

O nouă explozie a presei mondiale evreiești.

Prințul Carol-Anton alarmat scrie iarăși fiului său: „Acum chestia evreiască e iar la ordinea zilei. Această chestie e un „noli me tangere“, căci Evreii au bani și presa întreagă“.

La începutul lui Aprilie 25 de familii de evrei austriaci sunt expulzate.

Consulii generali, englez, francez, austriac, prusian, protestează susținând că s'au petrecut „barbarii“.

Ștefan Golescu, ministru de externe, adresează o circulară reprezentanților puterilor arătând că n'a fost nici un „progrom“ și că știrile sistematic dușmănoase guvernului român emană de la consulatul austriac din Iași.

Austria socotește scrisoarea lui Golescu ca o ofensă și cere imediată reparație. Toate puterile sprijină Austria. Ștefan Golescu trebuie să demisioneze. Inlocuitorul său, generalul Golescu, cere scuze cabinetului austro-ungar pentru preținsele ofense.

Dar Evreii vor capul lui Brătianu și-l vor avea !

Marchizul de Moustier, ministrul de externe al Franței, sugerează insistent demisia ministerului fiindcă „nu mai are încrederea Franței“.

Prințul Carol răspunde foarte demn că Brătianu are încrederea sa.

Prințul Carol-Anton trimite noi sfaturi fiului său caracterizând admirabil situația: „Chestia evreiască a intrat într'un stadiu care a deșteptat cea mai încordată atențiune a Europei întregi. Am mai arătat mai înainte că toate afacerile evreiești sunt un *noli me tangere*. Acest fapt e un simptom bolnăvicios al Europei, dar trebuie primit ca fapt, căci nu poate fi schimbat întru nimica, pentrucă întreaga presă europeană e stăpânită de finanța evreiască. Cu un cuvânt plutocrația evreiască e o mare putere, a cărei favoare poate avea efecte foarte avantajoase, a cărei disgrație însă e primejdioasă !”

Anglia trimite și ea o notă aproape insultătoare pe tema „jertfelor fanatismului român“.

Nota acuză pe Brătianu și întreg ministerul pentru „excesele“ de la Bacău. Prințul e făcut și el responsabil pentru „violarea articolului 46 din tratatul de la Paris“ în care se garanta egalitatea tuturor cetățenilor fără deosebire de rassă și de religie.

Opoziția folosește prilejul spre a ataca guvernul. Carp la Camera și N. Ionescu la Senat. La 26 Aprilie 1868 Carp își face debutul ca filosemit, atitudine pe care va păstra-o până la sfârșitul vieții, când — după câte spune biograful său dl. C. Gane, față de felul cum s'au purtat Evreii în timpul ocupației germane — și-a revizuit părerile favorabile despre ei.

În aceeași ședință Brătianu răspunde lui Carp ¹⁾: „Onorabilul dl. Carp a adăos că înaintea venirii mele la putere, chestiunea aceasta nu exista în România. Numai acei ce nu trăesc cu inima și cu sufletul în România, numai aceia pot zice asemenea cuvinte”.

Petre Carp n'a trăit nici odată cu inima, cu sufletul, cu instinctul ci numai cu minunata dar seaca lui rațiune. Deaceia superba lui inteligență și caracterul său tăiat în bronz n'au dat toate roadele pentru țara lui, pe care atât a iubit-o.

Toamna aduce o agravare a situației; campanie în presa franceză, în cea austriacă, în cea germană; discursuri în Camera Comunelor.

Acum încep să vină sugestii pentru demiterea lui Brătianu și de la Berlin. Conte Keyserling — consulul general prusian la București — preocupat probabil de sănătatea lui Brătianu arată că ar putea fi trimis „într'o călătorie de recreație”.

Sugestiile prusiene se repetă în două rânduri, ultima oară într'o formă foarte presantă. Tot acum Austria publică o carte roșie cu notele diplomatice schimbate pe tema României. (Correspondenzen des K. K. gemeinsamen Ministeriums des Aeusseren. 1868)

România e foarte prost înfățișată.

Prințul simte că iritarea puterilor pe tema politicii externe și a chestiunii evrești nu mai poate fi calmată fără retragerea ministerului.

Presiunile Prusiei mai ales au izbutit să-l impresioneze. Timp de un an jumătate a făcut totul spre ași menține la putere pe omul în care are încredere și stimă. A fost tenace, a fost abil, a fost loial, a fost cu adevărat *Domn*.

1) „Din scrierile și cuvântările lui Ion C. Brătianu“ Vol. I. pag. 433—446.

Vom vedea că Brătianu — din nenorocire — nu-i va plăti cu aceeași monedă.

Despărțirea între Prințul Carol și Brătianu e prietenoasă, deși cu anumite umbre și reticențe din partea șefului roșilor. Brătianu promite sprijinul său noului guvern Ghica-Kogălniceanu; astfel nu va fi nevoie de dizolvarea Camerilor

Textul demisiunii e semnificativ:

„Am fost mândri și fericiți de încrederea cu care Alteța Voastră, chemându-ne la minister, a bine-voit a ne da ocaziunea de a pune devotamentul nostru în serviciul Patriei și Tronului. Acest devotament însă ne face a crede, Măria Ta, că este în interesul Patriei și al Tronului să dăm ocaziunea mai multor bărbați de Stat eminenți, să înconjure Tronul mai de aproape și să poată, prin luminile, experiența și patriotismul lor, conduce națiunea cu puteri nouă, spre destinurile sale, d'aceea depunem în mâinile Măriei Tale, demisiunile noastre”.

În ziua de 16 Noembrie 1868 guvernarea lui Ion Brătianu ia sfârșit.

Realizări însemnate a numărat această guvernare, intenții mari deasemenea. Nu le-a putut duce pe toate la capăt, ba chiar a dat naștere datorită lor unei agitații periculoase țării. Totuși când n'a înfăptuit a anticipat sau a pus probleme mari României.

Abia după opt ani, la 1876, Brătianu va reveni la putere spre a duce la bun sfârșit unele din anticipările primei guvernări. Dar nu pe toate. Chestia evreiască mai stăruie și astăzi !

Deocamdată, mișcați printr'un inexorabil destin istoric, cei doi oameni care se cunoscuseră, se înțeleseseră, se prețuiseră — Domnul și Ion Brătianu — se vor ciocni cu violență.

Roșii vor încerca să dărâme ceiace contribuiseră să clădească: *dinastia.*

XX

ASALTUL IMPOTRIVA DINASTIEI

Noul guvern — Sprijinul pe care i-l acordă reșii — Satisfacția puterilor — Apropierea de Turcia și Austria — Liberalii pornesc la atac — Dualitatea Rosetti—Brătianu — Dizolvarea Camerei și amenințările roșilor — Călătoria prințului Carol în Rusia, la Viena și Paris — Căsătoria Prințului — Disensiunile dintre Kogălniceanu și Boerescu — Politica externă — Căile ferate — Inversunarea împotriva Domnitorului — Retragerea cabinetului Ghica și formarea guvernului A. Golescu — Slăbiciunea cabinetului Golescu — „Cloșca cu pui“ — Războiul franco-german și repercusiunile lui în politica românească — „Republica“ ploșteană — Prințul vrea să abdice — Căderea guvernului Manolache Costache Epureanu — Ministerul Ion Ghica — Afacerea Strusberg — Scrisoare către „Augsburger Allgemeine Zeitung“ — Campania antidinastică atinge apogeul — Incidentele dela sala Slătineanu — Lascăr Catargiu preia puterea

In ziua de 16 Noembrie 1868 demisionează guvernul generalului N. Golescu și ia ființă ministerul Dimitrie Ghica astfel alcătuit:

Dimitrie Ghica	Președinte al Consiliului Ministru de Externe și interim Ministru de Lucrări Publice.
M. Kogălniceanu	Ministru de Interne.
Alex. G. Golescu	Ministru de Finanțe.
Vasile Boerescu	Ministru de Justiție.
Colonel A. Duca	Ministru de Război.
Al. Papadopol-Calimachi	Ministru de Culte și Instrucție.

1) Decret No. 1814 din 16 Noembrie 1868. Mon. Of. 259 din 17 Noembrie 1868, pag. 2273.

Cabinetul se formase repede având sprijinul lui Brătianu care-și dădea seama că nu poate rezista indefinit presiunilor coalizate ale tuturor puterilor.

Probabil însă că socotea retragerea lui temporară, așa cum fusese în Iulie 1867, deoarece avea încrederea Domnului și majoritatea în ambele corpuri legiuitoare.

Înțelegere deplină domnește la început între Brătianu și Ghica-Kogălniceanu. Faptul se vedește clar cu ocazia discuției la mesaj. Brătianu, ales președinte al Camerii, rostește un mare discurs prin care apără guvernarea sa de atacuri, explică politica dusă și cere să se susțină guvernul Ghica-Kogălniceanu. El declară categoric: „Negreșit că, dacă vom înțelege cum trebuie să ne arătăm în fața lumii, atunci niciodată nu ne vom lua la luptă inutilă și individuală, ci din contră vom veni și vom da tot concursul nostru, fără rezervă, fără nici o rezervă, guvernului de astăzi...” (Discurs rostit în Cameră la 29 Noembrie 1868).

Kogălniceanu răspunde în numele guvernului și după ce complexește cu laude cuvântarea lui Brătianu, face câteva declarațiuni menite să asigure puterile dar în acelaș timp menține unele puncte de vedere ale predecesorilor. De pildă vorbind de Unguri spune: „Vecinii noștrii Unguri să nu-mi ceară să am mai puțină simpatie pentru frații noștri de acelaș sânge, pentru Românii de dincolo de Carpați, decât am avut în 1860 pentru Unguri”. Vorbind apoi de problema evreiască declară: „Domnilor, constituția noastră oprește colonizarea țării noastre de către străini, chiar creștini. Sper că nu ni se va cere ca țara noastră să fie populată de colonii evreiești”.

Puterile sunt foarte mulțumite de plecarea lui Brătianu. Napoleon nu-și ascunde deloc sentimentele și scrie prințului Carol la 5 Martie 1869 între altele: „j'avoue à Votre Altesse que tant que M. Bratiano a été chef de votre cabinet, nous avons craint qu'il n'engageat votre gouvernement dans des aventures qui auraient pu troubler la paix de l'Europe”. Iar lui Strat, agentul nostru la Paris, împăratul îi declară, în Februarie 1869. „Que le gouvernement entre dans la voie conservatrice, qui est la seule bonne pour les inté-

rets de la Roumanie, et nos sympathies lui seront acquises..." 1)

Mare bucurie iarăși la Constantinopol. Dimitrie Sturdza, trimis ca reprezentant al României la Poartă, stabilește relații mai bune cu Turcii. De altfel Prințul schișase o apropiere de Poartă încă sub Brătianu, dar Turcii rămăseseră rezervați, n'aveau încredere în șeful roșilor. Acum, mai folosind și „obiceiuri turcești”, cum spune Prințul, adică bacșișuri, Poarta consimte să elibereze praful de pușcă pe care ni-l sechestraseră și pe urmă va lăsa să treacă și puștile Peabody.

Aceiași satisfacție la Londra și la Berlin de unde Bismark dăduse lovitura decisivă lui Brătianu. Insfârșit Viena e mulțumită, ministerul roșu, visul rău al Cancelarului Beust, e la pământ.

România, tot în urma sfaturilor lui Bismark pe care trebuie să subliniem că Prințul Carol le urmărea cu o docilitate de elev, va începe să se apropie de Austria.

Dar abia se instalase cabinetul Ghica-Kogălniceanu, abia se stinsese ecoul cuvintelor rostite de Brătianu la 29 Noembrie, și roșii trec la atac împotriva guvernului.

Pentru a înțelege mai bine acțiunea roșiilor, în toată epoca aceasta, să ne oprim o clipă asupra dualității Rosetti-Brătianu.

Brătianu era numai *unul* din conducătorii partidului, Rosetti era celălalt. Ba chiar în ochii lumii multă vreme Rosetti a trecut drept adevăratul șef. El era considerat ca doctrinarul, strategul, capul gânditor al partidului iar Brătianu executantul, tacticianul, reflexul lui C. A. Rosetti.

Această părere o împărtășește chiar Domnitorul când vorbește în „Memoriile” sale de „Rosetti, adevăratul cap al liberalilor.”

Rosetti mai era gazetarul partidului, agitatorul partidului, organizatorul tuturor „comițiilor și comitetelor” din orașele mari.

Și dacă Brătianu, în fond, era un realist, gata să accepte împrejurările de neînălțurat, deci dispus să negocieze, să aștepte, să temporizeze, Rosetti era un doctrinar, un vizionar mai bine zis, intransigent până la fanaticism, incapabil să se abată cu o iotă măcar de la drumul fixat.

1) N. Iorga „Correspondence diplomatique”, pag. 36.

Așadar când presiunea puterilor silește pe Domn să se despartă de el, Brătianu înțelege și e gata să-și aștepte din nou ceasul.

Rosetti însă nu înțelege. Pentru el „situația e imposibilă”. Rationamentul lui e simplu, clar: se bucură România de autonomie și tinde spre independență? Au roșii majorități în Corpurile legiuitoare? Atunci demiterea ministerului roșu înseamnă totdeodată o sacrificare a drepturilor României și o violare a suveranității naționale. Ori aceste bunuri Rosetti le socotește esențiale, pe tema lor nu înțelege nici tranzacție, nici așteptare. Iată deci Rosetti începe să atace cabinetul Ghica-Kogălniceanu în „Românul”.

Însfârșit trebuie să ne mai dăm seama că între Rosetti-Brătianu exista o prietenie strânsă, o adevărată frăție, de mai bine de douăzeci de ani. Deci nu se putea ca intransigentul, pasionatul, total dezinteresatul Rosetti să nu aibă o influență mare asupra prietenului său, mai ales când îl îmboldea pe calea ambiției.

Ministerul Dimitrie Ghica se constituise la 16 Noembrie. Brătianu declarase că-l va susține „fără rezervă” la 29 Noembrie; din primele zile ale lui Decembrie încep însă hârțuelile în Cameră. Pe de altă parte atacul roșiilor se rialiază „Țara” și „Le Pays Roumain”, grupul Blaremburg-Aristid Pascal-Carp care n’au încredere în Kogălniceanu, omul dela „2 Mai”. Carp interpelează pe această temă în Cameră exprimându-și nemulțumirea că Mihail Kogălniceanu a revenit pe banca ministerială. Rosetti găsește un foarte bun teren de luptă, lovind pe deasupra capului guvernului, în Domnitor: „se prusianizează țara”.

Prezența lui Krensky și plecarea misiunii militare franceze sunt un pretext admirabil.

Domnitorul se miră — în naivitatea lui — de aceste lovituri deoarece sub Brătianu s’a început organizarea armatei pe calapodul prusian, sub Brătianu a fost chemat Krensky.

Campania însă continuă din ce în ce mai înverșunată.

La 8 Ianuarie 1869 Rosetti organizează un mare banchet al „Cetățenilor Capitalei” în cinstea lui Brătianu. Se rostesc discursuri care glorifică pe Brătianu și înțeapă pe Prinț pentru că „și-a sacrificat ministrul presiunilor străine”.

Domnul începe să-și piardă răbdarea. Cheamă la el pe șeful roșiilor și-i face amare imputări. Brătianu îi răspunde că el a păs-

trat Suveranului său devotamentul întreg dar nu toți partizanii săi au aceleași sentimente „și că deci ar trebui menajați”¹⁾).

Evenimentele se precipită. După vacanța Crăciunului atacurile în Cameră pe tema misiunii franceze devin atât de pătimase încât Dimitrie Ghica își dă demisia la 24 Ianuarie 1869. Domnitorul respinge demisia iar a doua zi Dimitrie Ghica cere Camerii: „...vă rog să bine-voiți a ne declara dacă voiți a înlesni mersul lucrărilor noastre.... Dacă D-voastră nu voiți a ne da acest concurs, vă rugăm să bine-voiți a ne declara într'un chip categoric că nu avem încrederea D-voastră”.

Unde se mai pomenește un asemenea limbaj în zilele noastre când parlamentul „este o emanație a sufragiului universal ?”

Camera, adică roșii, nu vor să răstoarne ministerul deocamdată, și-i acordă un vot de încredere.

Dar peste trei zile, guvernul rechemând în activitate pe generalul Macedonski fiindcă amenințările roșiilor impuneau un om sigur la comanda garnizoanei București, Camera se pronunță ostil guvernului, cu 66 voturi contra 42, cerându-i a revoca pe Macedonski.

Acum situația e clară, Prințul Carol ori recheamă pe roșii ori dizolvă Camera.

Brătianu se repede la Palat și într'o lungă audiență, ce durează cinci ore, încearcă a îndupleca pe Domnitor să nu dizolve Camera. Văzând că nu reușește, șeful roșiilor trece la intimidări și prezice o catastrofă. Lovitura n'a fost însă bine calculată. Prințul Carol jicnit, insultat zilnic, amenințat, are conștiința valorii sale și mai ales mândria numelui pe care-l poartă, deaceia răspunde sec: „Nu mă tem de nimic. Un Hohenzollern nu se lasă așa ușor răsturnat ca un Prinț parvenit”.

La 29 Ianuarie 1869 Camera e dizolvată. Războiul între Domnitor și roșii e declarat.

Noile alegeri se desfășoară la 22, 24, 26 și 28 Martie. Rezultatul lor înseamnă o victorie categorică pentru guvern. Bine înțeles

1) „Memorii“, Vol. V. pag. 16.

acum e rândul liberalilor să se plângă de excesele „reteveștilor”, de călcarea libertății alegerilor. Dușmanii roșiilor pornesc la rândul lor la un atac împotriva gestiunii financiare a lui Brătianu. Manolache Costache Epureanu, Cesar Boliac, Ion Heliade Rădulescu sunt cei mai înverșunați.

Senatul însă nu fusese dizolvat și adăpostea o majoritate liberală. Spre a-l dizolva guvernul încurajează minoritatea să demisioneze. Inceputul îl fac generalul Tell și G. Costa-Foru, apoi mai demisionează alți opt membri ai minorității.

În ziua de 9 Iunie Senatul e dizolvat. Alegerile senatoriale dau o majoritate favorabilă cabinetului. Înverșunarea opoziției crește. Eternii conspiratori se gândesc la o nouă răsturnare de Domn. Un candidat eventual ar fi Nicolae Bibescu, fiul fostului Domnitor. De altfel gânduri de răsturnare a Prințului de Hohenzollern pornesc și de la diplomații francezi. Ducele de Grammont, ambasador al Franței la Viena, are o întrevedere cu fostul Domnitor, Cuza, și-i spune fățiș, între altele: „nous en avons assez du Prince Charles, bien assez”. Cuza îi răspunde însă: „Quoiqu'il puisse arriver, je ne consentirai jamais à rentrer en Roumanie par une intervention étrangère”¹⁾. Vom vedea că Grammont va repeta manevrele sale împotriva Prințului Carol.

Totuși Domnul socotește situația internă destul de sigură pentru a putea lipsi mai multă vreme din țară. La 2/12 August 1869 pleacă spre Livadia, în Crimeea, spre a face o vizită Țarului. Foarte bine primit de curtea imperială, Domnul se întoarce în București la 13 August. Asistă la manevre de care — pentru prima oară — se declară mulțumit, și la 26 August pornește spre Occident.

Vizita în Rusia trebuia contrabalansată printr'una în Occident, căci altfel Parisul și Viena ar fi socotit că se continuă linia politică din anul precedent. Dar nu numai motive politice îndemnau pe Prinț să plece în străinătate, ci și motive personale, dinastice.

Problema consolidării dinastiei se pusese de la începutul venirii lui în România. Prințul voia să se căsătorească. De aproape doi

1) Vezi T. Maiorescu, introducerea la „Discursuri Parlamentare” și N. Iorga „Politica externă a Regelui Carol I.”

ani familia îi căuta o logodnică. Fusese vorba o clipă de o căsătorie cu o prințesă rusă. Planul acesta fusese părăsit în urma concluziilor politice la care ar fi dat naștere. Acum vechiul său protector și prieten, Prințul moștenitor al Prusiei, i-a găsit o logodnică, pe Elisabeta de Wied. Viitorul Impărat al Germaniei descrie pe Elisabeta de Wied ca o femeie excepțională, care ar putea fericii pe Domnitorul nostru și care ar avea, ca și el, conștiința unei mari misiuni de îndeplinit.

La 26 August Prințul părăsește Bucureștiul cu primul tren ce a circulat în România, pe linia Filaret-Giurgiu. De la Giurgiu se îmbarcă pe vaporul românesc „Ștefan cel Mare” și pornește pe Dunăre în sus spre Baziaș. O misiune sârbească îl salută la Baziaș cerându-i ca la întoarcere să se oprească în Serbia. A doua zi seara e la Viena. E primit prietenos și cu toată deferența cuvenită de către Franz-Iosef. Are prilejul să vadă pe neîmpăcatul inamic al României Contele Beust și să-i afirme că politica românească nu urmărește agitații în Transilvania. În ziua de 2 Septembrie părăsește Viena pentruca prin Salzburg, München, să ajungă la Weinburg. Aci își revede părinții, frații, prietenii. Tot aci are prilejul să cunoască pe Don Eusebio di Salazar venit să sondeze terenul în vederea alegerii lui Leopold de Hohenzollern ca Rege al Spaniei.

Peste două săptămâni, 16 Septembrie, pleacă din Weinburg la Bruxelles ca să-și vadă sora căsătorită cu contele de Flandra. În sfârșit la 22 Septembrie întâlnește la Baden pe Kroprinț, pe Regele și pe Regina Prusiei. Aci se stabilește definitiv proiectul căsătoriei cu Elisabeta de Wied.

La 24 Septembrie Prințul Carol e la Paris unde vede în mai multe rânduri pe Napoleon. Acesta îl primește cu vechea simpatie dar nu uită să-i atragă atenția asupra pericolului rusesc. Bine înțeles la Paris, ca și la Viena, trebuie să asculte reclamațiile unei delegații evreiești în frunte cu Crémieux care se plânge de „persecutarea coreligionarilor săi”.

Peste altă săptămână la Colonia, vorbește cu Elisabeta de Wied. Prințul se hotărăște imediat cu toate sfaturile de reflexiune mai lungă ce i-le dă Strat. „Pentruce să mai reflecteze și să mai chibzuiască? Imaginea tinerei, drăguței și inteligentei prințese a produs asupra lui o impresie atât de vie și puternică încât nu mai

vrea s'audă nici o obiecțiune". 1) În aceeași după amiază Prințul, obișnuit cu tactica faptului împlinit, îi cere mâna. Peste o lună, la 3 Noembrie, se celebrează la Neuwied căsătoria. Întârzierea s'a datorat Papei care — nemulțumit că un Prinț catolic se căsătorește cu o protestantă și mai nemulțumit că potrivit Constituției Românești copii vor fi botezați în religia ortodoxă — n'a vrut să acorde cuvenita dispensă.

Până la urmă Prințul s'a lipsit de dispensa papală iar un preot militar, Dr. Kaiser, i-a dat totuși binecuvântarea catolică.

Toți suveranii Europei au fost reprezentați la căsătorie iar Regina Augusta a Prusiei a participat personal.

La 6 Noembrie tânăra pereche pleacă spre țară. Se opresc o zi la Viena și o zi la Budapesta unde primirea e deosebit de prevenitoare. Acelaș drum pe la Baziaș apoi pe Dunăre în jos până la Giurgiu. Intrarea în București se face la 12/24 Noembrie 1869. Entusiasm popular, aclamații, discursuri.

Prințul lipsise două luni și jumătate din țară. Între timp atacurile opoziției continuaseră furioase dar fără mare eficacitate. Ministerul stăpân pe parlament, având încrederea Prințului, beneficiind de o atitudine binevoitoare din partea puterilor, putea fi liniștit.

Din nenorocire în sânul guvernului nu exista armonie. Kogălniceanu se ciocnea continuu cu Boerescu. Marele rol pe care-l jucase în viața publică, încrederea pe care o avea în el, siguranța că dispune de majorități parlamentare îmboldeau pe Kogălniceanu să pretindă conducerea cabinetului.

Mai tânăr, fără meritele culturale și politice ale lui Kogălniceanu, dar inteligent, cult, bun orator, foarte viori, Boerescu socotea, dat fiindcă se bucura și de simpatia vădită a palatului, că rolul de mentor al guvernului i-se cuvine.

Beizadea Mitică, șeful ministerului, cu greu putea stăpâni pornirile celor doi colaboratori.

1) „Memorii” Vol. V. pag. 48. Vezi în cecece privește căsătoria și Gen. Văcărescu „Căsătoria lui Vodă Carol” în „Convorbiri Literare.”

Trei săptămâni după întoarcerea Domnitorului, Kogălniceanu, voind să-și întărească poziția, se plânge că e singurul moldovean în minister. I-se acordă satisfacția cerută oferindu-se un portofoliu lui Calimachi-Catargi. Kogălniceanu cere însă intrarea unui nou moldovean în minister. După frământări, cu toată opoziția lui Boerescu, Gh. Mârzescu devine ministru al instrucțiunii publice în locul lui Al. Crețescu.

Vacanța de Crăciun e urmată de o sesiune furtunoasă a Camerii. Gestiunea financiară a lui Brătianu fiind din nou pusă în discuțiune. Ion Brătianu împreună cu Anton Arion demisionează din Cameră. C. A. Rosetti, ales de colegiul al 3-lea din Brăila, refuză mandatul scriind celebra scrisoare cu „Forlimpopoli” de care am vorbit mai înainte.

Campania violent antidinastică a ziarelor „Românul”, „Țara”, „Le Pays Roumain” continuă. În Ianuarie izbucnește scandalul pe tema dotațiunei Prințesei. Din inițiativă parlamentară se propune un proiect de lege pentru votarea unei dotațiuni de 300.000 lei pe an Prințesei Elisabeta.

Proiectul a fost scris însă de mâna lui Boerescu. Opoziția prinde de veste. Presa ei pretinde că dotația Doamnei înseamnă un furt în averea statului, că „prusienii” au venit să se îmbogățească je-fuind poporul român.

La 21 Ianuarie Boerescu spre a liniști furtuna își dă demisia. A doua zi demisionează și Kogălniceanu. El speră că descompletând ministerul Ghica îl va sili să se retragă iar apoi, dispunând de majoritatea Camerii, va forma el noul cabinet. Peste patru zile Ghica hărțuit la Cameră — atunci are loc „chestia clopoțelului” de care ne-am mai ocupat — după demisia miniștrilor Al. Golescu, Calimachi-Catargi, Cantacuzino, se retrage.

La 28 Ianuarie, Brătianu vine iar la palat. Declară că nu mai e stăpân pe partid. Prevede iarăși catastrofe. Prințul îi răspunde că-l consideră totuși răspunzător pentru faptele partizanilor săi.

Brătianu se convinge că toate încercările de intimidare a Domnitorului n’au reușit.

Să aruncăm o privire înapoi spre a vedea cum a făcut față mai departe problemelor lăsate de guvernarea Brătianu, ministerul Ghica-Kogălniceanu.

În chestiunea evreiască, după presiunea puterilor, Kogălniceanu trebuise să dea înapoi. Imigrarea Evreilor din Galiția și Polonia Rusească devine foarte puternică.

Fracționiștii interpelează în Cameră asupra năvalei evreiești, Kogălniceanu recunoaște că nu o poate împiedica.

Simpla interpelare a lui Codrescu pune în mișcare presa evreiască, iar se vorbește de perspectiva „progromurilor” în România. Strat raportează dela Paris că în urma interpelării lui Codrescu președintele „Alianței Israelite” Crémieux „homme d'une éloquence entraînante” va interpela și el în Camera franceză.

Toate sforțările fracționiștilor și a tuturor antisemiților până în zilele noastre vor fi însă zadarnice. Acțiuni de epurare — chiar inutile — ca acelea încercate de Brătianu, aliatul fracționiștilor, în prima lui guvernare nu se vor mai repeta. Infiltrația evreiască va fi considerată ca un rău inevitabil de care e periculos să te atingi.

În schimb construcția căilor ferate continuă cu vigoare sub cabinetul Ghica-Kogălniceanu.

La sfârșitul lui Octombrie 1869 linia București-Giurgiu — prima linie de cale ferată din România — e dată circulației. La sfârșitul anului sunt gata, pe lângă cei 67 km. ai liniei București-Giurgiu, cei 102 km. ai liniei Suceava-Roman și cei 72 km. ai liniei Pașcani-Iași.

O operă într'adevăr imensă! Să ne gândim că în douăzeci de ani România Mare n'a fost în stare să construiască atâția kilometri de cale ferată câți s'au construit în România *dinainte de 1877* într'un *singur an*.

E drept că pe atunci domnea Carol I !

Tot în 1868—1869 s'au sfârșit 208 kilometri de șosea. Inzestrarea tehnică a țării era așadar în plin mers și va continua, aproape în același ritm, timp de jumătate de secol.

1) N. Iorga. „Correspondence diplomatique“ pag. 53.

Armata continua și ea a fi înzestrată și instruită. După retragerea guvernului Brătianu, Poarta autorizase transitul celor 25.000 de puști Peabody cumpărate în Statele-Unite; deasemenea ridicase sechestrul de pe o însemnată cantitate de pulbere ce ne venea din străinătate.

Instrucția în cazărmi urma sistematică, uniforme simple fuseseră introduse și dădeau trupei o ținută militară, manevrele din toamna anului 1869 mulțumiseră pe Domnitor. Deacea în Iulie 1870 când a fost vorba la un moment dat ca România să intre într'o coalitiție alături de Austria și Franța împotriva unui eventual bloc ruso-prusac, guvernul român a putut anunța celui francez că „Putem dispune de 30 mii soldați bine înarmați”.

Poate că în grija pe care Domnitorul o arăta oștirii intra și o notă de politică personală. Bismark îi scrisese categoric: „Intărirea autorității princiare înlăuntru stă, în prima linie, în existența unei trupe de câteva mii de oameni, — trupă de o fidelitate pusă la grea încercare — și care să fie în măsură a lucra cu energie pretutindeni unde va fi chemată să impună supunere”. Vom vedea că și de astădată Cancelarul de Fier avusese dreptate. În orice caz însă, pe lângă apărarea dinastiei, embrionul de oștire modernă ce începea să se formeze ne va da Grivița, Plevna și independența.

În politica externă cabinetul Ghica-Kogălniceanu nu urmase linia îndrăznească a lui Brătianu. De altfel impulsul pentru o politică de prudență pornea tot de la Domnitor, care sub presiunea puterilor și sub influența tatălui său, a Contelui Bismark și a marchizului Pepoli, se convinsese că o politică de mare anvergură — așa cum încercase s'o ducă împreună cu Brătianu — e prea riscată.

Deacea noul guvern încearcă o dublă apropiere de Viena și de Constantinopol sub oblăduirea Franței. Prusia stăruise spre o orientare a politicii românești în aceeași direcție și arătase hotărât Prințului că deși îl sfătuisese să fie în excelente relațiuni cu Țarul totuși agitațiile în Transilvania sunt neîngăduite.

1) „Memorii“ Vol. V. pag. 22.

Motivele noiei atitudini prusiene sunt lesne de înțeles. Bismark, preocupat exclusiv de interesele Prusiei, pregătea războiul cu Franța. Pentru această eventualitate avea firește nevoie de neutralitatea binevoitoare a Rusiei dar încerca să neutralizeze în acelaș timp Austria. Cum? Printr'o strânsă apropiere de Ungaria lui Andrassy. Dar Ungurii erau speriați de agitațiile românești în Transilvania deci — spre a fi agreabil Budapestei — Bismark împinge Bucureștiul la o înțelegere cu Maghiarii.

Așadar, printr'o paradoxală conjunctură, Parisul și Berlinul ne împingeau în aceeași direcție. Primul ca să câștige sprijinul Vienei, al doilea ca să obțină încrederea Budapestei.

Totuși la început Domnitorul rezistă și definește foarte clar, în răspunsul adresat marchizului Pepoli, poziția lui față de problema Ardealului: „Nu atârnă de mine” — scrie Prințul, — a înlătura simpatiile firești care există între populațiile de aceeași limbă de dincoace și de dincolo de munți. Am așadar dreptul de a aștepta ca guvernul unguresc să facă din parte-i tot ce se cuvine spre a satisface plângerile celor două până la trei milioane de români cari locuiesc în Transilvania și în Banat.”¹⁾ Ungurii nu fac nici o concesie de fond dar contele Andrassy știe să se poarte într'un fel prietenos care încântă chiar pe cei mai încercați bărbați de stat români. Kogălniceanu în călătoria de informații ce o face în străinătate (Iunie-Iulie 1869) consideră și el pe Andrassy ca binevoitor României.

La aceeași destindere se ajunge și cu Poarta unde Dimitrie Sturza, elev al lui Ion Ghica, știe să câștige încrederea guvernărilor turci.

Cu toate acestea, bunele relații cu Rusia continuă.

Am arătat primirea de care s'a bucurat Prințul cu ocazia călătoriei în Crimeea. Mai mult, Rusia consimte să-și supună naționalii jurisdicțiunei tribunalelor românești renunțând la tribunalele consulare.

Franța se arată binevoitoare dar urmărește cu neîcredere faptele Prințului de Hohenzollern. Insfârșit Prusia poate fi mulțumită de situația preponderentă pe care o deține în politica României.

1) „Memorii“ Vol. V. pag. 8.

Tinerii căsătoriți

Doamna Elisabeta

La sosia

M...

Așadar guvernul Ghica-Kogălniceanu, fără să urmărească nici un gând mare, ducând o politică de zi la zi, izbuteste să se mențină în termeni buni cu toate puterile garante și să pună capăt tensiunii lăsată de cabinetul Brătianu. Este un moment de pauză în politica noastră externă, pauză binevenită până la un anumit punct.

La 2 Februarie 1870 sub președinția lui Alex. G. Golescu se formează următorul guvern. ¹⁾

Alex. G. Golescu	Președinte al Consiliului Ministru de Interne
	și interim Ministru de Externe.
Colonel Gheorghe Manu	Ministru de Război.
Ion Cantacuzino	Ministru de Finanțe.
D. P. Vioreanu	Ministru de Justiție.
Gh. Mărzescu	Ministru de Culte și Instrucție.
Dim. Cozadini	Ministru de Agricultură, Comerț și Lucrări Publice.

Noul cabinet nemulțumește pe toată lumea. Pe roșii care pretindeau că puterea li se cuvenea lor, pe Kogălniceanu care se aștepta să formeze el ministerul, grupul Blaremburg-Carp-Al. Lahovary etc.

Kogălniceanu care odinioară avusese cele mai bune păreri despre Prinț ²⁾ declară acum: „Dinastia aceasta nu mai e de susținut” și, ceiace-i mai grav, fostul președinte de consiliu, Beizadea Mitică, atât de corect în raporturile sale cu Domnul, repetă spusele lui Kogălniceanu.

Ministerul se prezintă Camerii la 3 Februarie și Senatului la 4. Al. Lahovary și George Brătianu atacă guvernul; Boerescu, Dimitrie Ghica, generalul Ion Em. Florescu îl apără. Camera îi dă un vot de încredere cu 61 de voci contra 37. Situația nu-i însă deloc clarificată. Roșii duc o campanie de presă și de întruniri ce se disting prin nemaipomenite violențe la adresa Coroanei.

1) Decret No. 171 și 172 din 2 Febr. 1870. Monitor No. 25 din 4 Febr. 1870.

2) Vezi N. Iorga, Mihail Kogălniceanu pag. 177. Ed. Socec.

Între timp, tot ca o demonstrație împotriva Domnitorului, colegiul al IV-lea țărănesc din Mehedinți a alesese pe Alexandru Ion Cuza ca deputat și Camera validase alegerea.

La 7 Februarie, deputații liberali A. C. Golescu, George Chițu, Anastase Stolojan, P. Opran, Al. Vilner, C. T. Grigorescu, S. Mihălescu, B. Radian și Matache Nicolau își dau demisia din Cameră explicând-o astfel: „Reprezentanți ai națiunii, aleși prin liberul vot al comitenților noștri, încă de la începutul sesiunilor acestei legislaturi, am suferit ca membrii ai partidei naționale-liberale, cele mai aspre și injuste atacuri din partea majorității Camerii”. Apoi scrisoarea de demisie arată că nu mai pot suporta „insultele și ofensele” și lasă „Națiunea” să judece între „atacați și atăcători”.¹⁾

La Ploești izbucnesc turburări în ziua de 26 Martie iar la 8/20 Aprilie fostul Domnitor Cuza, care-și dăduse demisia după prima sa alegere, e reales de acelaș colegiu mehedințean. Și de astă dată — cu o eleganță și o lealitate demne de admirat — Cuza refuză mandatul și nici nu se întoarce în țară deși Prințul Carol — rivalizând în eleganță — îi scrisese să revină în patrie.

Svonuri de atentate și conspirații circulă prin țară.

Domnitorul însuși consideră situația serioasă și caută un sprijin în armată. La 23 Februarie inspectează reg. 1 infanterie și dejunează la cazarmă cu ofițerii; la 27 Februarie scena se repetă la reg. 6 infanterie, la 11 Martie e la reg. 8 infanterie, la 12 Martie dejunează cu geniștii și vânătorii, la 18 Martie e la vânătorii călări.

Ministerul Al. Golescu e însă cel mai slab din toate guvernele lui Carol I-ul. La 24 Martie o primă sincopă, Senatul respinge proiectul pentru sporirea impozitului funciar. Urmează negocieri cu „leaderii” din Cameră și Senat apoi cabinetul își prezintă demisia. Criza durează două săptămâni, până la 8 Aprilie, când — neputând găsi un președinte de consiliu care să corespundă conjuncturei politice obținând majoritatea în Cameră — Domnul însărcinează din nou pe Alexandru Golescu cu formarea ministerului. Dar Golescu nu poate alcătui un al doilea cabinet. La 20 Aprilie urmează demisia definitivă.

1) George D. Nicolescu. Parlamentul Român. 1866-1901, pag. 67.

Domnitorul s'ar fi putut adresa acum fie roșiilor, fie conservatorilor nuanța Catargiu-Mavrogheni, fie uneia din personalitățile de centru, liberali moderați sau conservatori moderați.

Pe roșii Prințul nu-i putea aduce atât din motive de politică internă, căci ar fi însemnat o capitulare, cât și, se pare, din motive de politică externă. Războiul franco-prusian se prepară și Hohenzollern-ul vrea un cabinet sigur care, să nu-l ducă în tabăra dușmană patriei sale.

Față de Catargiu-Mavrogheni, Domnitorul avea stimă dar îi socotea retrograzi și fără popularitate.

Deaceea alegerea Prințului se oprește asupra lui Manolache Costache Epureanu.

La 20 Aprilie Manolache Epureanu alcătuește următorul guvern : ¹⁾

Manolache Costache Epureanu	Președinte al Consiliului și Ministru de Interne.	
Colonel Gheorghe Manu	Ministru de Război.	21
George Gr. Cantacuzino	Ministru de Lucrări Publice.	
Const. Grădișteanu	Ministru de Finanțe.	
Petre P. Carp	Ministru de Externe.	x
Al. Lahovary	Ministru de Justiție.	
Vasile Pogor	Ministru de Culte și Instrucție.	

Vasile Pogor refuză Ministerul de Culte, al cărei titular fusese numit fără consimțământul său; Petre Carp este cel care ia interimatul acestui departament până la sfârșitul guvernului.

Noul cabinet botezat „cloșca cu pui” se caracteriza prin tinerețea membrilor săi. Mai toți abia trecuseră pragul celor 30 de ani, singur Manolache Costache avea un mare trecut politic. Dar „puii” lui Manolache Costache vor stăpâni apoi, timp de aproape o jumătate de veac, viața politică a țării. Dintre toți să ne oprim puțin asupra lui Petre Carp.

Intrat din 1866 în politică, o clipă diplomat la Paris, se afirmase ca un „debatter” parlamentar periculos, fusese apoi co-redactor la „Țara” și la „Pays Roumain” ale lui N. Blaremburg și dusese violente campanii antidinastice. Acum iată-l ministru.

1) Decret 665 și 666 din 20 Aprilie 1870. Monitor No. 86 din 21 Aprilie, pag. 521.

Prințul Carol Anton exprimă foarte bine sentimentul general într-o scrisoare adresată fiului său: „Trebuie să te fi costat foarte mult văzând că i s'a dat lui Carp un loc în cabinet; dar, la urma urmelor, e poate foarte bine că partidul dela „Pays Roumain” a fost dezarmat....”

Decretul de dizolvare a Corpurilor Legiuitoare e citit la 1 Mai 1870 iar nouile alegeri s'au făcut la 25, 27, 29 și 31 Mai pentru Cameră, la 2, 4 și 6 Iunie pentru Senat. La 15 Iunie Camerele au fost convocate în sesiune extraordinară.

Guvernul obține o foarte precară majoritate în Parlament. La Ploești s'au produs noi tulburări, la Pitești o încăerare mai gravă în care trupa a făcut uz de armă. Dar acum agitația politică obișnuită trece pe al doilea plan în fața evenimentelor ce se desfășoară în Europa Occidentală.

Războiul franco-prusian se apropie cu pași repezi și repercursiunile lui vor fi foarte puternice în România.

Sentimentele hotărît filo-franceze ale opiniei publice vor fi exploatate de opoziție împotriva Prințului de Hohenzollern.

Pe de altă parte politica franceză ia poziție hotărîtă împotriva Domnitorului. Ducele de Gramont, ministrul de externe francez, cel care fiind ambasador la Viena avusese cunoscuta conversație cu Al. I. Cuza, declară categoric agentului nostru la Paris, Strat: „Du moment que votre souverain conspire contre les intérêts français, il est de bonne guerre que nous fassions notre possible pour le renverser, et que nous commencions même par là dans le cas d'un conflit avec la Prusse, afin de donner une certaine satisfaction a l'opinion publique, qui a maintes fois reproché à l'Empereur d'avoir mis un Hohenzollern sur le Danube.”

La București spiritele se înfierbântă din ce în ce mai mult. Domnul nu e numai prusian, nu e numai Hohenzollern, ci chiar fratele lui Leopold de Hohenzollern, a cărui candidatură la tronul Spaniei va deslănțui războiul.

În ședința Camerii dela 1 Iulie Blaremburg întrebă guvernul: „Dacă în eventualitatea unui conflict între Franța și Prusia, conflict care pare a se arăta deja la orizont, guvernul este hotărît, precum e și dator, a urma o politică întemeiată pe simpatiile noas-

tre de gintă, sau din contră, o politică întemeiată exclusiv pe interese și convențiuni egoiste și personale.”

Președintele de consiliu răspunde că simpatiile României merg către Franța.

Nesimțindu-se stăpân pe majorități Manolache Costache vrea să se retragă pretextând că și-a îndeplinit misiunea, aceia de a prezida la alegera noilor corpuri legiuitoare. Domnitorul îi cere însă să rămână la postul său. Președintele Camerii, Costa-Foru explică situația Camerii și arată că „Măria Sa a adăogat că e decıs a nu se depărta cu o linie dela conduita ce i se va trage de către această Cameră”.

Limbaș caracteristic al epocii de omnipotență parlamentară!

O nouă discuție asupra politicei externe, provocată de interpelarea deputatului Al. Gheorghiu, discuțiune la care iau parte Fleva și Ion Brătianu, prilejuește lui Carp următoarea declarație: „Acolo unde sunt gintele latine, acolo va fi și inima României”.

Situația continuă să se complice. Strat depeșează de la Paris arătând că guvernul francez nu se mulțumește cu asigurări de simpatie ci vrea să știe dacă România e dispusă să lupte alături de Franța și Austria împotriva Rusiei, în cazul când aceasta s'ar alipi Prusiei. ¹⁾

Guvernul român autoriză pe Strat să închee tratatul la nevoe. Miniștrii stăruesc să se ajungă neîntârziat la o înțelegere cu Franța în vederea complicațiunilor posibile în Orient pe când Prințul — sigur de victoria Prusiei — se opune.

La începutul lui August se produc pe frontul apusean primele ciocniri serioase. Toată lumea așteaptă cu nerăbdare decisive victorii franceze.

Poziția Domnitorului devine pe zi ce trece mai grea. Presa opoziționistă îl atacă cu înverșunare, partidul roșu așteaptă prima victorie franceză ca să-l răstoarne.

Ploeștiul, puternică citadelă roșie, dă semnalul în noaptea de 7—8 August 1870. Deputatul Candiano Popescu — fost militar — în capul roșiilor ploeșteni, pune stăpânire pe cazarma dorobanșilor și pe edificiile publice, anunță că Prințul a fost detronat și pro-

1) La Paris s'a sperat încontinuu în intervenția Austriei. Bismark a știut însă să localizeze conflictul.

clamă pe generalul Golescu Locotenent Domnesc iar pe Ion Brătianu ministru de război. Dar vânătorii maiorului Gorjan trimiși din București pun repede capăt răscoalei.

În 24 de ore totul reîntră în ordine, capii răscoalei sunt arestați și șefii partidului roșu, în frunte cu generalul Golescu și Ion Brătianu, deasemenea.

Ce s'a întâmplat în realitate? De ce s'a răsculat Candiano-Popescu la 8 August? dintr'o greșită interpretare a unei telegramme? Dintr'o grabă neserioasă? E greu de spus. Documentele lipsesc. Dovada de neînălțurat a legăturilor dintre Candiano-Popescu și șefii partidului roșu nu s'a putut face. Totuși în urma luptei fățișe dintre Domnitor și roșii, în urma campaniilor duse, judecând după trecut, pare neîndoios că deputatul roșu Candiano-Popescu n'a lucrat fără știrea lui Rosetti-Brătianu.

Deși nereușită revolta Ploștiului a izbutit totuși să impresioneze profund pe Domnitor. Gândul abdicării, care-i venise de mai multe ori fugitiv în minte în urma violentelor campanii ale roșiilor, se înstăpânește definitiv în cugetul lui. Felul în care lumea politică și opinia publică își manifestă sentimentele franco-file îl jicnesc până în adâncul sufletului. Prințul Carol Anton îl sfătuește să abdice căci „Convîngerea că o izbândă a Franței ar fi fost urmată de detronarea ta ar fi trebuit să te scârbească de mult de situația ta. Nu-i o cheazășie pentru viitor faptul de a fi susținut de biruințe germane, căci rădăcinile guvernării tale trebuie să se găsească în România.”

Hotărîrea de a abdică e întărită de achitarea răsculaților ploșteni de către jurații din Târgoviște.

Domnitorul scrie în „Memoriile” sale că înainte de a abdică „...vrea s'aducă la cunoștința puterilor garante piedicele ce se opun la regenerarea României...” Deaceia concepe și expediază o serie de scrisori adresate puterilor garante în care „își arată teama de a nu mai putea stăpâni patimile partidelor politice ce domnesc în România și propune ca soarta țării să fie regulată de congresul în perspectivă”.

Așadar crezând că va trebui să abdică Prințul se adresează marilor puteri arătându-le greutatea situației interne, imposibilitatea de a governa cu așezăminte atât de liberale și cerându-le în

definitiv intervenția lor pentru o modificare a Constituției în sens autoritar.

E greu de judecat dacă acest demers al Domnului era sau nu justificat. În orice caz el putea să îngăduie puterilor garante un nou amestec în politica internă a Principatelor. Ca atare gestul Prințului apare și nepolitic și lipsit de dragoste pentru țara, bună sau rea, pe care o guverna încă. Din fericire demersul Prințului va rămâne fără consecințe. Pe de o parte pentru că marile puteri preocupate de războiul franco-german nu se vor încurca în treburile românești și vor fi foarte fericite ca abdicarea Domnitorului să devină fapt îndeplinit, pe de altă parte pentru că abdicarea nu se va produce.

La începutul lui Decembrie 1870 Strusberg anunță că nu va plăti cuponul obligațiunilor căilor ferate ce scade la 1 Ianuarie 1871.

O adevărată lovitură de trăznet care va deslănțui „afacerea Strusberg” și va hotărî pe Domnitor — moralmente atât de angajat în chestiunea căilor ferate — ca „până când nu va fi lămurit situația și sfârșit toată această afacere” să nu abdice.

Se știe că sub guvernarea liberală din 1867—1868 s'au votat concesiunile căilor ferate. Construirea căii ferate Suceava-Iași-Roman a fost atribuită consorțiului austriac Offenheim, porțiunea cea mai importantă Roman-Tecuci-Galați-Brăila-Buzău-Ploești-București-Pitești-Slatina-Craiova-Turnu-Severin a fost dată în construcțiune consorțiului Strusberg.

Prețul global pentru kilometrul de cale ferată era de 270.000 franci (art. 7), cu 20.000 franci de km. mai mult ca prețul plătit consorțiului Offenheim. Pentru finanțarea uriașei întreprinderi — circa 400 milioane lei — concesionarii puteau emite obligațiuni ce purtau o dobândă de $7\frac{1}{2}$. (art. 8) Dobânda obligațiunilor urma să fie plătită de concesionari, până la recepționarea și punerea în funcțiune a liniilor când statul român începea să plătească el dobânzile obligațiunilor.

Concesionarii nu puteau însă emite obligațiunile deodată, ci pe măsură ce construcția înainta și asta numai pe baza certifica-

telor de kilometrii construiți, eliberate de inginerul șef al lucrărilor și verificate la Berlin de un comisar al guvernului român, care apoi aproba sau nu emiterea obligațiunilor. (art. 9)

Sumele rezultate din vânzarea obligațiunilor formau un depozit și nu se eliberau concesionarilor decât „numai cu permisiunea comisarului Statului și sub aceleași condițiuni sub care dispunea de obligațiunile vândute”. (art. 9)

Iată, sumar, economia generală a legii de concesiune. Să vedem acum ce s'a întâmplat.

Consoțiul Strusberg a început construirea liniilor. O primă serie de nemulțumiri au luat naștere de pe urma impertinenței, brutalității, cinismului tehnicienilor și inginerilor germani veniți să execute lucrările. Bieții țărani și muncitori români erau tratați ca indigenii din colonii.

A doua serie de nemulțumiri s'a produs din cauza prostului material și proastei executări a lucrărilor.

Al treilea aspect al „afacerii” constă în faptul că — spre a mări costul global al liniilor — concesionarii căutau, pretextând pe nedrept dificultățile terenului, să scumpească traseul executând ocoluri sau lucrări de artă nejustificate.

În al patrulea rând s'a constatat că certificatele emise de inginerul șef al lucrărilor, un oarecare Brand, nu corespundeau realității. Când s'a făcut o verificare pe teren (Septembrie 1870) s'a constatat că lucrările efectuate fuseseră evaluate cu 7.409.000 franci mai mult.

Tot în Septembrie 1870, la o verificare făcută la Berlin, se constată că depozitul de circa 35 milioane franci rezultând din vânzarea obligațiunilor fusese plasat de comisarul guvernului român Ambrohn, fiind de conveniență cu Strusberg, la banca Iosef Jacques care convertise depozitul în acțiuni fără valoare. Însfârșit în Decembrie 1870, în urma greutăților financiare prin care trecea, Strusberg — deși construcția liniilor nu fusese încă recepționată de statul român — pretinde că nu mai e obligat să plătească cuponul scadent la 1 Ianuarie 1871 și că această sarcină revine statului nostru.

Iată cele cinci aspecte ale „afacerii” Strusberg. Firește sus-

Guvernul Ion Ghica (11 Februarie -10 Mai 1866)

Alexandru Lahovary

Lascăr Catargiu

pendarea plății cuponului aruncă panică în rândurile detentorilor de obligațiuni în majoritate germani.

Guvernul german ia în mână interesele supușilor săi și cere ca România să plătească cuponul.

În România, afacerea Strusberg complică și mai mult o situație destul de grea.

România se vedea expusă presiunilor detentorilor de obligațiuni susținuți de guvernele lor și nici măcar n'avea la dispoziție rețeaua de cale ferată.

Să trecem acum la considerarea chestiunii „în concret” la persoane și la aspectele politice ale problemei.

Mai întâi cine era Strusberg ?

Unul din cei mai mari oameni de afaceri — excroci — aventurieri ai veacului al nouăsprezecelea. Bineînțeles jidan, pe adevăratul său nume *Baruch Hirsch Strausberg*, s'a născut la 21 Noiembrie 1823 într'un ghetto din Prusia Orientală. La 12 ani Baruch Hirsch Strausberg ajunge la Londra lângă un unchiu al său care avea o afacere de cărbuni. Peste câțiva ani îl găsim reporter la „Times”, apoi redactor la „The Merchants Magazine”, pe urmă director la o întreprindere de construcțiuni. Trece la creștinism și se transformă concomitent din Baruch Hirsch Strousberg în Bethel Henry Strousberg Esquire. Câtva timp își încearcă norocul și în America dar revine curând la Londra. De astă dată norocul îi surâde căci e numit reprezentant general al societății de asigurare „Waterloo” la Berlin.

Aci obține pentru un grup de capitaliști englezi concesiunea construirii căii ferate Tilsit-Iusterburg. Afacerea reușește și „Bethel Henry Strousberg” devine concesionar-constructor de căi ferate pe cont propriu. Construește liniile: Berlin-Görlitz, Warburg Marburg, Hanovra-Altenbeck, linia Oderului etc. E un fel de „rege al căilor ferate”. ¹⁾ Lui îi concesiunează statul român construcția celei mai mari părți a căilor ferate și exploatarea lor pe timp de 95 de ani.

1) Friedrich vom Rhein. „Enthüllungen über Dr. Strousberg.”

Dar ca toți marii speculatori într'o zi intră în dificultăți financiare și apoi urmează dezastrul.

Când afacerea Strusberg a izbucnit în presă și în parlament s'au pus în evidență o sumă de lucruri curioase.

Concesiunea nu era însoțită de un caet de sarcini ci prevedea doar că „construcția se va executa astfel precum este usitată la căile ferate din Prusia”. (art. 4).

S'a constatat apoi că construcția a început înainte chiar ca Senatul să fi ratificat concesiunea votată de Cameră și aceasta în temeiul unui vot al Camerii dat la 4 Iunie 1868 motivând că :

„Considerând că concesiunea drumurilor de fier este votată de Camera deputaților:

Că acest act este obligatoriu pentru dâșșii;

Că până la convocarea noului Senat poate trece un termen îndestul de lung Adunarea deputaților autoriză pe minister a se înțelege cu concesionarii spre a se putea începe îndată lucrările pregătitoare pentru căile ferate concesionate” ¹⁾.

Pe baza acestei rezoluțiuni a Camerei, guvernul încheie o convențiune adițională, secretă, prin care între altele în art. 3 spune :

„Guvernul se obligă a pune stăruință spre a se vota de Senat și a se sancționa de către M. S. Domnul concesiunea votată deja de Camera legiuitoare, precum și a interpreta prin un act adițional articolele care ar da loc la greșite interpretări”. ²⁾

Firește această grabă, această procedare alături de spiritul Constituției, aceste angajamente inegante — guvernul va stărui pentru a obține votul Senatului și sancțiunea Domnitorului — vor trezi suspiciuni.

Guvernul Goleșcu-Brătianu, sub care se votase și semnase concesiunea, va fi așadar violent atacat. Ion Brătianu va fi acuzat în țară și în străinătate, că s'a lăsat corupt de Strousberg.

1) V. Boerescu. Discursuri politice. Vol. I. București. Socec 1910. pag. 353.

2) Ibidem. pag. 357.

Dar guvernării Golescu-Brătianu i-a urmat cabinetul Ghica-Kogălniceanu. Acesta a aplicat convențiile. De aci alte atacuri și acuzări împotriva lui Dimitrie Ghica, Kogălniceanu și Donici — fost ministru al lucrărilor publice.

Cum în afară de vechii conservatori, de grupul Blaremburg și de fracționiști restul lumii politice — dela Ion Brătianu, la Kogălniceanu, Boerescu, Manolache Costache Epureanu, Carp — se succedase la guvern și deci de aproape sau de departe fusese amestecat în „afacere”, acuzările reciproce, ofensele, campaniile de presă se țineau lanț.

Dar firește cel mai atacat era Domnul. El stăruise pentru încheierea concesiunii Strusberg. El, la cererea lui Strusberg, numise pe Ambronn, consilier al familiei de Hohenzollern-Sigmaringen, comisar al statului român însărcinat cu supravegherea executării construcțiunilor, a emiterii obligațiunilor, a păstrării depozitului și Ambronn fusese de conivență cu Strusberg. El își asumase de mai multe ori, public, răspunderea pentru uriașa operă a construirii rețelei de căi ferate. Era natural deci să fie bănuț, să nu fie cruțat, chiar în împrejurări normale. Cu atât mai mult n'a fost cruțat în clipa gravei tensiuni care opunea o mișcare dinamică, majoritatea presei, o bună parte a lumii politice și a opiniei publice — dinastiei.

Au fost interesați Domnul, Ion Brătianu, Beizadea Mitică Ghica, Mihail Kogălniceanu, Vasile Boerescu și ceilalți?

Pot fi ei oare bănuți că s'au lăsat corupți?

E greu de răspuns. Probele lipsesc și pentru a-i apăra și pentru a-i acuza.

De altfel așa s'a întâmplat întotdeauna, în toate marile afaceri politico-financiare care s'au perindat de atâtea ori pe ecranul istoriei. Dela Cesar la Clémenceau, care om politic și câți conducători de popoare n'au fost acuzați de corupțiune? S'a dovedit în vre-un caz — alb pe negru — vinovăția sau nevinovăția? Nu!

Să ne gândim de pildă la afacerea Skoda, sau la afacerea Stavisky, vom ști noi oare vre-odată cine a fost mituit și cine nu? Mituitul nu dă chitanță și mituitorul nu se trădează. Deaceia scanda-

lurile politico-financiare — extrem de frecvente în decursul istoriei — lasă în urma lor bănueli și noroi, probe nu.

Când însă punem în cumpănă vieți exemplare ca a Regelui Carol, ca a lui Ion Brătianu, ca a lui Beizadea Mitică Ghica, cu bănueli, deducțiuni, presumpțiuni — logice poate — dar niciodată dovedite alb pe negru, atunci par'că ne vine să credem mai mult în neglijențe, greșeli, neprevederi decât în corupțiune.

De altfel așa se apără Domnitorul în „Memoriile” sale (vol. VI, pag. 27) când vorbind de atacurile ce i-se aduceau în Cameră scrie:

„Nici unul dintre miniștri nu se încumetează să spue ce trebuie spre a-l desvinovăți: Prințul însuși e mai mișcat de cât oricine de trista situație în care nealitatea și neglijența au adus întreprinderea căilor ferate. Intr'adevăr, el nu putea avea cunoștințele și amănuntele cerute pentru astfel de convenții. Unicul lucru ce i-se poate imputa pe drept, și pentru care el e cel dintâi care își face aspre imputări, e că în lealitatea sa de tânăr a avut încredere prea mare în Strusberg și Ambronn și că a căutat numai să procure cât mai curând posibil țării sale binefacerea căilor ferate”.

Să reluăm acum firul expunerii cronologice.

În mijlocul frământărilor provocate de războiul franco-german și de începutul chestiunii Strusberg viața cabinetului Epureanu se scurge de azi pe mâine, searbădă, firavă. Cea mai însemnată înfăptuire înregistrată sub guvernul Epureanu, trebuie socotită tot terminarea unei rețele de aproape 700 km. de cale ferată. Cu unele mici întreruperi și liniile Iași-București și Brăila sunt gata.

Din punct de vedere extern, evenimentul anului — în cecece privește chestiunea Orientului — îl constituie fără îndoială nota rusă din Noembrie 1870 prin care imperiul țarist denunța — profitând de războiul occidental — clauzele Tratatului dela Paris privitoare la neutralizarea Mării Negre. Rusia, refăcută după războiul Crimeii, arăta astfel că e gata să reia marșul spre Constantî-nopol. Pe noi lucrul ne interesa în primul rând dar firește n'aveam nici voința, nici puterea, nici dreptul de a ne spune cuvântul într'o chestiune pe care marile puteri o considerau de competența lor.

Indată după deschiderea Camerilor, dezbaterile iau o întorsătură gravă.

Domnul e încontinuu atacat. Adresa de răspuns la mesajul tronului e de o îndrăzneală neînchipuită. Vorbind de răscoala de la Ploești, Camera spune categoric :

„Evenimentele de la Ploești, nu au putut, Măria Ta, de cât să ne întristeze. Remediul însă este în satisfacerea legitamelor cerințe ale poporului și în aplicarea strictă a legilor și în respectul lor“. Iar cei ce înmănuau adresa Prințului sunt — capriciile sortului — tocmai șefii răscoalei. Toată lumea simte că tensiunea dintre roșii și Prinț a ajuns la maximum de încordare și că desnodământul, într'un fel sau într'altul, se apropie.

La 12 Decembrie, pe tema urgenței legilor financiare, Camera dă vot de blam guvernului Manolache Costache Epureanu cu 62 voturi față de 49.

Epureanu dă Prințului sfatul de a se adresa majorității Camerei, majoritate evidențiată cu ocazia răsturnării lui, spre a-i desemna un prim ministru.

Domnul, hotărât să abdice, acceptă sfatul, consultă Camera și aceasta îi desemnează pe Ion Ghica, liberal moderat dar având relații prietenești cu Rosetti-Brătianu.

La 18 Decembrie 1870 fostul bey de Samos alcătuiește următorul minister:

Ion Ghica	Președinte al Consiliului și Ministru de Interne.
Dimitrie Sturza	Ministru de Finanțe.
Dem. Cartagdi	Ministru de Justiție.
N. Gr. Racoviță	Ministru de Culte și Instrucție
N. Calimachi-Catargi	Ministru de Externe.
Dem. Berindei	Ministru de Lucrări Publice.
Colonel E. Pencovicî	Ministru de Răsboi.

Noul guvern are de la început o atitudine dubioasă. Numește în toate funcțiunile partizani ai roșiilor, dizolvă consiliul comunal bucureștean prilejuind prin nouile alegeri un succes complet roșiilor, depune pe biroul Camerii tot dosarul Strusberg dând astfel o imensă bază de atac împotriva Domnitorului.

Dar Domnul nu mai luptă decât cu intermitențe; așteaptă să lichideze cum o putea chestiunea Strusberg și să plece.

Puterile garante îi răspuseseră toate, politicoș, dar arătându-i clar că nu înțeleg să se amestece în treburile românești și lăsându-l să se descurce singur.

La Viena, la Constantinopol, la Petrograd, se aștepta plecarea Prințului, turburări și desfacerea unirii.

Cu gândul la plecare, Prințul încerca să pregătească opinia publică europeană; deaceea trimite unui destinatar fictiv, la 10 Decembrie 1870, următoarea scrisoare care trebuia să apară într-o mare gazetă germană.

București, 10 (22) Decembrie 1870.

„PREA ONORATE PRIETEN,

„Am întârziat prea mult de a vă da din nou semn de viață. Dar așa voi ca să fiți numai un ceas în locul meu spre a vă încredința cât de mult mi-e timpul disputat și absorbit de lucru, griji și desamăgiri!

„Se vor împlini în curând cinci ani de când am îndrăznit să mă hotărâsc de a veni în capul acestei țări, atât de bogat înzestrată de natură pe de o parte, și totuși atât de săracă pe de alta. Dacă arunc o privire asupra acestui răstimp, neînsemnat în viața unui popor, dar lung în viața unui om care luptă pururea, trebuie să mărturisesc că n'am putut aduce decât puține servicii acestei frumoase țări! Mă întreb adesea a cui e vina?

„A mea oare, că n'am cunoscut firea acestui popor, sau chiar a acestui popor care nu vrea să se lase a fi condus și nu știe să se călăuzească el însuși?

„Prin numeroasele mele călătorii în toate părțile sociale, cred că am ajuns la neclintita convingere că imputarea nu mă poate atinge în deosebi nici pe mine, nici întregul popor, ci mai curând pe aceia cari s'au erijat ei înșiși ca diriguitorii acestei țări în care s'au născut!

„Intr'adevăr, acești oameni, cari cei mai mulți s'au dus să-și caute întreaga lor cultură intelectuală și politică în străinătate, au uitat apoi prea mult lucrurile țării și n'au altă țintă decât de a transplanta în patria lor, prezentate sub o formă utopică și fără experiență ideile ce domnesc acolo și de care sunt înflăcărați. Astfel această nenorocită țară, care a fost totdeauna sub jugul cel mai aspru, se pomenește trecând fără tranziție de la un regim despotice la o Constituție atât de liberală încât nici un popor din Europa n'are alta la fel.

„După experiența făcută, țin aceasta drept o nenorocire cu atât

mai mare cu cât Români nu se pot mângâia că au vreuna din virtuțile civice ce aparțin acestui fel de Constituție a statelor quasi-republicane.

„Dacă n'ași fi ținut atât de mult la această măreață țară, căreia în alte împrejurări i s'ar putea prooroci cel mai bogat viitor, mi-ași fi pierdut de mult răbdarea. Dar am făcut acum o ultimă încercare, care în ochii partidelor și a principalilor conducători politici români trebuie să m'arate ca lipsit de orice iubire pentru țară, pe când eu am lăsat dimpotrivă, la o parte orice gând ascuns și mi-am jertfit poate cu totul popularitatea mea. Ar fi fost totuși o lipsă neertată de la datoriile mele dacă ași mai fi ascuns răul și ași fi lăsat fără voință viitorul țarei agitațiilor partidelor.

„In tot cazul, aceluia care într-o situație dată are curajul să spue adevărul și de a spune lucrurile pe numele lor, cele mai adesea ori nu i se dă dreptate și tot așa va fi și cu mine; totuși cu această deosebire, că admit cu recunoștință că mi-e îngăduit să mă întorc ca să trăesc liber de griji, independent în mijlocul fericirii casnice, în scumpa patrie al cărei puternic magnet n'a încetat o clipă să m'atragă din nou în orele grele ce am trebuit să le petrec!

„Regret doar din tot sufletul că buna mea voință a fost atât de mult nesocotită și răsplătită cu nerecunoștință. Dar fiindcă această soartă o are cea mai mare parte din muritori, voi ști să mă mângâi și de aceasta și să uit încetul cu încetul în raporturi intelectuale însufletește, mai ales în mijlocul cercului dv. ceea ce am suferit odinioară.

„Primesc mâine adresa Camerei care e un capo-d'operă de violenție fanariotă. O veți găsi în ziare. Primirea unui astfel de document, în care Corpul legiuitor îndrăznește să vorbească suveranului său de devotament condițional, nu se poate justifica din partea mea decât prin greaua situație financiară a țării amenințată de bancrută. După cum în viața obișnuită, odiosul unei fapte cade totdeauna asupra autorului ei, în cazul de față răspunderea recade asupra acelor care nu știu să respecte pe prințul lor liber ales. Te desonorezi pe tine însuși când nu știi să respecti ceea ce ai creat tu însuși!

„Primiți, etc.

C"

La 15/27 Ianuarie 1871 scrisoarea apare în „Augsburger Allgemeine Zeitung”. Senzația în lumea noastră politică e imensă. Prințul își spunea fără înconjur părerile și arăta clar responsabilitățile în cazul abdicării sale. O violentă discuțiune se încinge în Cameră la 30 Ianuarie 1871.¹⁾ N. Blaremburg întrebă guvernul

1) Vezi Monitorul Oficial No. 26 din 5 Februarie 1871.

dă ce n'a declarat apocrifă scrisoarea Domnitorului și într'o cuvântare foarte violentă spune între altele vorbind de intențiunea abdicării: „...ar fi un act de desertare, un act de înaltă trădare...”

Ion Ghica apără foarte slab pe Prinț spunând că scrisoarea pare a fi fost scrisă într'un moment de mare depresiune sufletească și termină arătând că „astăzi, avem toate cuvintele a crede că, idei care ar putea să ne pue în neliniște, nu există”.

Intre timp, până la căderea cabinetului Ghica, afacerea Strusberg revine continuu în discuțiunea Camerii și din ce în ce atacurile ce se aduc Domnitorului sunt mai violente.

Blaremburg e iarăși de o îndrăzneală fără pereche, în discursul din 28 Februarie 1871 ¹⁾ vorbește de „*protectorul lui Strusberg*”, de „*carta sau nota de plătit a regimului personal*”, de virusul „*care se cheamă prusianism și absolutism*”. Camera-l aciamă.

Chiar Ion Brătianu, atât de amestecat în afacerea Strusberg, ține un limbaj de o violență extremă: „...sper că Ilustrul și puternicul Hohenzollern din Berlin, nu va permite guvernului său să proteje pe un escroc, ca să despoae statul român, pe câte vreme acesta are, în capul său, pe un alt Hohenzollern”. „Dar dacă, domnilor, din nenorocire, puterea guvernului din Berlin va fi mai mare de cât aceia a Capului Statului și ne va impune cu forța să plătim cuponul, ei bine, atunci să se știe că nu plătim o datorie, ci plătim... plătim rechisițiunea simpatiilor ce am avut și avem pentru națiunea franceză... (aplauze)

Vom plăti, domnilor, însă, chiar în sărăcie, chiar în sdrențe, chiar sdrobiți, simpatiile noastre pentru Franța nu vor slăbi, din contră ele vor crește mai mult”.

Iată pe ce plan perfid, foarte periculos pentru Domnitor, se punea în parlament chestiunea Strusberg.

Iar în ziua când armatele prusiene intră în Paris, la 17 Februarie—1 Martie 1871, „Românul” apare îndoliat fiindcă „*ordele teutone calcă sacrul pământ adăpat cu sângele atâtor luptători ai libertății.*”

Dacă la toate acestea adăogăm că starea finanțelor — care niciodată, cum am văzut mai înainte, nu fusese bună — era dis-

1) Monitorul Oficial No. 55 din 1871.

perată, că toată viața economică era adânc tulburată de războiul occidental, că salariile erau neplătite, înțelegem gravitatea situației.

Un desnodământ trebuia să se producă !

El se produce în noaptea de 10—11 Martie 1871. E vorba de celebrul incident dela sala Slătineanu. Wilhelm I. Impăratul Germaniei își sărbătorea ziua de naștere. Colonia germană și consulul general von Radovitz au găsit cu cale, cu o lipsă de tact germanică, să sărbătorească acest eveniment, în încordarea ce domnea atunci, printr'un banchet în sala Slătineanu. (Capșa de astăzi). E drept că oamenii întrebaseră dacă banchetul „n'ar fi inoportun din cauza sentimentelor „ostile Germaniei” „dar prefectul poliției și primul ministru au garantat păstrarea ordinii”.

Totuși abia se așezaseră comensii, în frunte cu reprezentantul noului imperiu, la masă și o ploaie de pietre lovi geamurile sălii în care se desfășura banchetul.

Sute de oameni se strânseseră în stradă huiduind și svârlind cu pietre. Poliția nu-i nicăeri, comensii sunt blocați în sala Slătineanu și bombardați cu pietre. La 8½ Prințul află ce se petrece. Trimite după primul ministru, după prefectul poliției, dar nu pot fi găsiți.

Tumulul se întinde, mii de oameni s'au strâns în stradă, felinarele au fost stinse, clopotele bisericilor sună, glasuri încep să strige „Trăiască Republica”, „La Palat”. Era evident că roșii doreau să forțeze pe Prinț să abdice imediat. Prefectul poliției Simion Mihălescu și probabil chiar Ion Ghica erau înțeleși cu roșii, le înlesneau jocul. Totuși complotul nu reușește. Generalul Solomon, comandantul garnizoanei București, scoate trupa. Acum apare și Ion Ghica, dar numai ca să împiedice pe generalul Solomon de a ocupa străzile ce duc la Palat „ca să nu se producă vărsări de sânge”. Generalul îi răspunde însă scurt: „Demoralizați trupa prin șovăirea d-voastră.”

Armata ocupă străzile. La prima somație mulțimea se împrăștie. Prințul a trimis după Dimitrie Ghica și l-a însărcinat să formeze guvernul. Beizadea Mitică refuză pentrucă a fost prea atacat pe tema Strusberg.

Insfârșit la ora 1 noaptea apare la Palat și Ion Ghica. Prințul pretinde în „Memoriile” sale că și-ar fi menținut sângele rece, că s’ar fi convins că Ghica fusese numai slab și că prefectul poziției singur era înțeles cu roșii, că i-ar fi cerut calm demisia. Alții povestesc însă că scena ar fi fost mult mai dramatică. Ion Ghica și-ar fi prezentat demisia iar Prințul i-ar fi spus: „Je n’accepte pas votre demision. Je vous chasse”. Fapt e că, cu tot trecutul său, cu toate calitățile sale, cu toată considerabila sa situație politică Ion Ghica n’a mai fost ministru sub Vodă Carol I-ul, căci Vodă a rămas.

Pe strade fierberea ține toată noaptea. La palat Domnul e hotărît să abdice imediat. După toate cele ce pătimise, ofensa adusă vechii sale patrii, împăratului Wilhelm, numelui de Hohenzollern, ofensă calculată spre a-l jigni până’n fundul sufletului, îi zdrobise puterea de rezistență. A doua zi dimineața, la ora 10, „Prințul trimite după D. Sturza și-l însărcinează să convoace la palat locotenența princiară de la 1866”. „La 11 și jum. sunt anunțați Lascar Catargi și N. Golescu. Al treilea membru al fostei locotenența, colonelul Haralamb, nu se află în București”.

O a doua scenă dramatică.

Domnul declară că vrea să abdice și „să depue în mâinile lor guvernul ce l’a primit acum aproape cinci ani. Ei îl conjură să renunțe la această hotărîre. Catargi îi arată nenorocirile ce ar dezlanțui asupra României prin abdicarea sa”.

După un ceas de discuție Domnul se lasă convins să nu abdice imediat. Cere însă alcătuirea unui guvern tare, capabil să mențină ordinea și să treacă bugetul.

Agitația pe străzi continuă dar armata stăpânește situația. Ședința Camerii se deschide la ora 1. Ion Ghica își anunță demisia. Catargi și Golescu sosesc la Cameră și invită Camera să se întrunească în ședință secretă. Catargi comunică apoi convorbirea cu Domnul. Discuțiunea, cu obișnuitele grandiloquente verbale și invective, durează patru ore. Nu se ajunge la nici un rezultat.

Catargi, Golescu și Sturza se întorc pe la 7 seara la Palat,

comunică Prințului surescitarea Camerii dar și dorința ei de a vedea constituit un nou minister.

Fierberea pe străzi e din ce în ce mai mare; „reprezentanții puterilor garante vin la palat spre a fi lângă prinț în ceasul primejdiei.” Dar la miezul nopții, Lascăr Catargiu anunță Domnitorului că a izbutit să formeze un guvern și că preia prezidenția lui.

„Enfin Malherbe vint!”

Boerul de la Golășei va respinge atacul roșiilor, va guverna cinci ani, va lăsa dinastia consolidată și va deschide o nouă eră în istoria modernă românească, era guvernelor de durată, a parlamentarismului disciplinat, a muncii constructive. Marile calități de cîntor ale lui Carol I se vor putea desfășura în voe. La 11 Martie 1871 Lascăr Catargiu poate fi salutat ca deschizătorul de drum al istoriei contemporane românești.

Inseninarea

XXI

MARELE GUVERN LASCĂR CATARGIU

Formarea guvernului Lascăr Catargiu — Roșii încearcă un ultim asalt contra Dinastiei — Furtunoasele ședințe ale Camerei — Atmosfera pre-revoluționară din oraș — Dizolvarea Camerei — Liniștea se restabilește — Călătoria Principilor în Moldova — Domnitorul renunță definitiv la ideea abdicării — Noile alegei — Infrângerea roșilor — Greaua situație financiară — Imprumutul domesimal — Noile impozite — Afacerea Strusberg — Consecințele externe ale frământărilor interne — Relațiile cu Poarta — Înființarea Creditului Funciar — Moartea Principesei Marioara — Guvernul obosește — Concentrarea opoziției — Coaliția dela Mazar-Pașa — Alegerile — Convenția comercială cu Austro-Ungaria — Votul de blam al Senatului — Dizolvarea lui — Infrângerea guvernului în alegerile senatoriale — Demisia Ministerului.

Prin hotărîrea de abdicare Principele se recunoștea învins. Nesfârșitele lupte politice, insultele aduse neamului și familiei sale, insinuările făcute contra cinstei lui îi sdruncinaseră credința în misiunea sa. De multă vreme încă încolțise în mintea lui ideea plecării. Avusese chiar timp să se obișnuiască cu ea și să accepte cu seninătate consecințele unei situații pe care se străduise din toate puterile s'o înlătore. Insinuațiunile și atacurile fățișe îi făcuseră situațiunea imposibilă; dacă totuși rezistase atâta vreme și dacă acuma cedase insistențelor lui Lascăr Catargiu, era pentrucă ar fi vrut ca înainte de plecare să fi clarificat chestiunea Strusberg și să fi rezolvat criza financiară. Părăsirea tronului în asemenea clipe ar fi putut fi interpretată de rău voitori ca o dezertare. Principele, cu firea lui, cu educația care o primise și cu caracterul ce-și făurise, nu putea dezerta.

Deaceea acceptă să facă această ultimă încercare încredințând lui Lascăr Catargiu formarea guvernului.

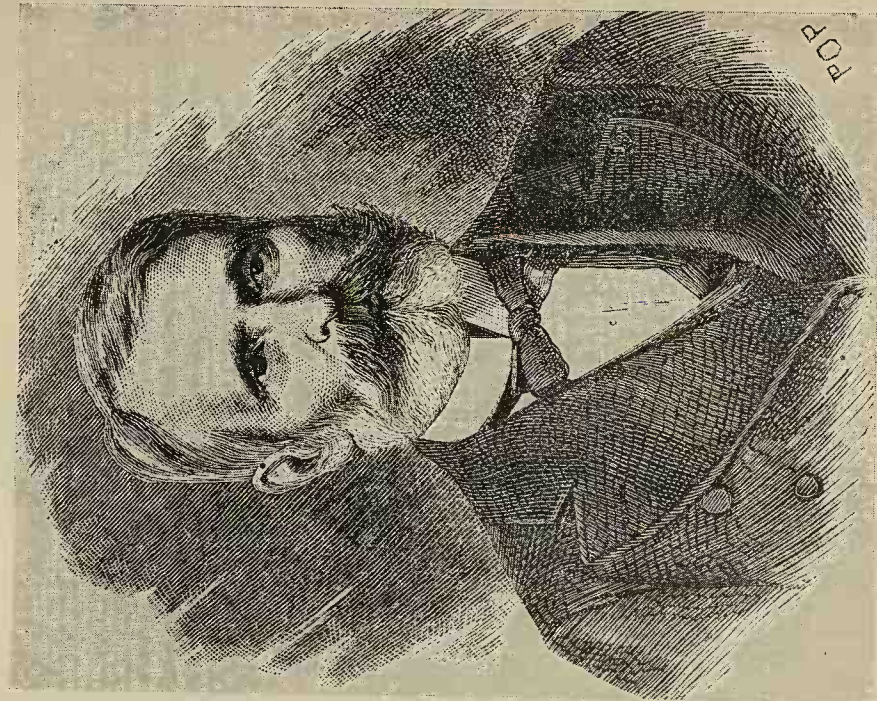
Boerul de la Golășei, cu bunul lui simț și cu vechea lui experiență, înțelesese din primul moment ce putea să însemne plecarea Principelui în acele momente și în asemenea condițiuni. Deaceea se străduise el, în dramatica întrevedere cu Domnitorul, să-l convingă să renunțe la planul lui de abdicare. Deaceea se străduise el, în turburătoarele ședințe ale Adunării, să deschidă ochii celor ce se orbiseră singuri. Totul însă fusese zadarnic. Agitația era prea mare, spiritele erau prea înfierbântate și patimile prea deslănțuite pentru a-i putea face să înțeleagă. Față de imposibilitatea de a lăsa pe Domnitor să plece și în fața inconștienței — sau poate a răutăței prea conștiente — a politicienilor, Lascăr Catargiu acceptă întreaga răspundere. Dânduși seama că sentimentele poporului nu corespundeau cu patimile Adunării și că interesul neamului nu era identic cu interesele celor ce vorbeau în numele lui, formă guvernul.

Domnitorul avea nevoie de oameni hotărâți cu care să poată lucra. El ceruse lui Lascăr Catargiu „să nu încredințeze portofolii decât unor bărbați energici, fără a se opri la considerații insuflăte de compoziția Camerei sau a partidelor”.¹⁾ În câteva ore Catargiu constituie guvernul. În miezul nopții de 11 Martie Domnitorul acceptă formația propusă iar a doua zi la orele 11 dimineața noii miniștri depuseseră jurământul. Principele își exprimă speranța „să ajungă, cu ajutorul unor bărbați atât de hotărâți, a domina actuala situațiune ale cărei greutăți nu li le ascunde”. Apoi încredințează Primului Ministru decretul de dizolvare al Camerei pentru caz de nevoie.

Noul guvern avea următoarea formație:

Lascăr Catargiu	Președinte al Consiliului și Ministru de Interne
General Christian Toll	Ministru de Răsboi
Gheorghe G. Costa-Foru	Ministru de Externe
	și interim Ministru de Culte și Instrucție
Petre Mavrogheni	Ministru de Finanțe
Niculae Krejulescu	Ministru de Justiție
	și interim Ministru de Lucrări Publice

1) Memoriile Regelui Carol, Vol. 6 pag. 33.

General Cristian Tell

General Ion Emanoil Florescu

5° D^{le} Bălescu care ascuncea a Dobândit
multe glasuri de la Dumneavoastră se află în
tr'o misiune foarte importantă și foarte serioasă
de unde vă prevăstesc că nu pot veni în nici
unul din puncturile vădând putea sediul
organizației

6° Pentru adunarea la un punct a acelor
pase persoane ce s'ar alina și unde s'ar lăsa
și acea rezoluție a lui trebuie negresit ca trei
sau patru dintre dânsii să călătorească, des-
tineră de două sau trei sute de galbeni și
să se ca bani lipsesc cu totul și această are
voiață nu este de nebagat în seamă.

Pe împrejurările de astăzi este de nea-
părată trebuință de a avea un cap care să
poată vorbi și trata în numele rumânilor.

Am înțeles Domnitor a me rusească
al Dumneavoastră prea puțin

Ion Ghica

Cu formarea noului guvern situația gravă prin care trecea Țara nu se limpezise încă. Dacă primejdia plecării Domnitorului fusese ocolită — cel puțin pentru moment — mai rămăneau două probleme ce trebuiau rezolvate: liniștirea atmosferei — turburate până la anarhie — și rânduirea finanțelor statului.

Noul guvern hotărâ să se prezinte Camerelor, încercând să obție concursul lor. Ar fi fost mai simplu să înceapă cu imediata dizolvare a parlamentului, astfel cum se obișnuiește în zilele noastre. Noul guvern socoti însă că acest fel de procedare ar fi fost interpretat ca o desconsiderare adusă reprezentanților „poporului suveran” și ar fi constituit un nou motiv de ațâțare a spiritelor. Oamenii politici din acea vreme erau atât de geloși de drepturile ce rezultau din situația lor de mandatar ai națiunii încât nu ar fi suportat un atare procedeu. Situația era atât de gravă încât ministerul vroia să încerce toate mijloacele înainte de a recurge la măsuri definitive. În orice caz el vroia să arate, puținilor de bună credință ce mai rămăseseră, că nu el era acela care refuza să colaboreze cu opoziția.

Imediat deci după depunerea jurământului, noul guvern se înfățișă Camerei. Aci el găsi atmosfera extrem de încărcată. Disedimineață trupele ocupaseră dealul Mitropoliei și „poporul”, răscolit de agitatorii cărora noul guvern nu le convenea, se văzuse împiedecat să pătrundă în curtea Adunării. Ciocniri avură loc între trupa — care se străduia să păstreze ordinea — și mulțimea — care încerca să pătrundă în localul Adunării. Invălmășelile produse dădeau aspectul revoluției în plină desfășurare.

Nici înăuntru atmosfera nu era mai calmă. „Reprezentanții poporului” veniți și ei la rândul lor să ocupe cealaltă înălțime — a conducerii statului — găsiseră trupele conservatoare, apărătoare ale ordinii și a continuității Dinastiei, instalate.

În această atmosferă de dezordine, în afară, și de turburare, înăuntru, se prezentă noul guvern Camerei, vestind formarea ministerului și citind următoarea declarațiune ministerială:

„Măria Sa Domnitorul a bine-voit a ne încredința cărna ță-

rii. Cunoașteți situațiunea în care ne-am găsit datori a primi asupra-ne această grea sarcină.

Suntem convinși Domnilor Deputați, că ne veți acorda tot concursul, fiind-că punem a noastră confiență în amorul de patrie care ne inspiră pe toți.

Vom aplica Constituțiunea cu toată sinceritatea, în litera și spiritul ei.

Faptele noastre vor fi supuse controlului D-voastră și nu ne vom abate un singur moment din calea legilor și a libertății garantată prin buna ordine”.

Această declarație era o adevărată profesiune de credință a celor ce-și asumaseră o răspundere atât de grea în vremuri atât de turburi cu oameni atât de puțin înțelegători. Ministerul, luându-și angajamentul de a aplica cu rigurozitate prevederile constituționale și de a respecta în totul prerogativele Parlamentului, cerea Adunării concursul necesar pentru a scoate țara din impasul în care se găsea.

Inconjurarea Adunării cu armată, exasperase însă pe opoziționiști care — după ce își văzuseră încurcate toate socotelile prin formarea noului guvern — aveau impresia că li se forțează mâna prin presiunea armatei de afară. Ca răspuns la cererea de colaborare opoziția porni o serie de atacuri pe motivul neconstituționalității constituirei guvernului și a încălcării prerogativelor Parlamentului prin aducerea armatei. Zadarnic Generalul Tell arată că, numit abea de o oră, nu avea nici o răspundere, deoarece nu el luase această măsură, declarându-se gata să ordone retragerea armatei. Zadarnic guvernul explică — prin glasul lui Lascăr Catargiu și a lui Costa-Foru — că gravitatea momentelor prin care trecea țara cerea să se lase la oparte neînțelegerile personale și disensiunile constituționale. Zadarnic ceru Lascăr Catargiu suspendarea ședinței pentru ca guvernul să se poată prezenta Senatului.

Opoziția vrea să discute. Și discuția începu; Nicolae Fleva fu cel ce deschise focul. El ceru continuarea ședinței pentru ca să se explice cauzele care au pricinuit căderea guvernului Ion Ghica precum și motivele care au dus la ocuparea dealului Mitropoliei de către forța armată.

Pe această chestiune în special — a prezenței trupelor — dis-

cursurile cele mai pătimase; acuzațiunile cele mai violente și incriminările cele mai grele, se rostiră de către frunțașii opoziției spumegând de furie. Iată câteva mostre:

..., „In interesul ordinii și al dezvoltării instituțiilor noastre liberale să nu discutați un moment măcar, cu un minister care, în momentul când a zis că va respecta Constituțiunea, a călcat-o în modul cel mai revoltător și mai scandalos”... Sau:

..., „Venirea d-lui Catargiu la minister are să se însemneze și astăzi prin cecece s'a însemnat altădată, când d-sa în o epocă atât de gravă ca cea de astăzi, a vărsat sânge pe ulițele Iașilor. Titlurile d-lui Catargiu sunt și astăzi pe zidurile Mitropoliei din Iași, stropite de sângele ce s'a vărsat. Domnule Președinte, eu văd un pericol pentru Constituțiunea noastră în cabinetul actual care nu-mi inspiră încredere, nici de bună ordine, nici de constituționalism”...

Discuțiunea amenințând să nu se mai sfârșească, Lascăr Catargiu se văzu silit să ceară un răgaz de 24 de ore pentru ca guvernul să poată lua cunoștință de situația Țării. Cererea fu un nou prilej de discursuri și teorii constituționale; înfârșit după mai multe exerciții oratorice Adunarea acordă — cu 59 de voturi contra 54 — răgazul cerut.

Astfel se termină prima zi a debaterilor parlamentare.

A doua zi, 13 Martie, discuțiunile reîncepură. La cererea guvernului de a se lua în considerare legile financiare, opoziția răspunde reluând chestiunea constituțională.

... „Nu se poate trece la legile financiare și la toate celelalte chestiuni până nu se va rezolva chestia drepturilor parlamentului și situațiunea ministerului, în fața împrejurărilor care au provocat căderea ministerului trecut. Prezența acestui minister este o violentă călcare a drepturilor Adunării și a Constituțiunii noastre”...

Spunea iarăși Fleva, care pare să fi fost în aceste ședințe purtătorul de cuvânt a celor ce — sub masca excesivei griji față de practicile constituționale — își ascundea furia înfrângerei.

Ion Codrescu, unul din deputații care vorbise cel mai mult în aceste zile spune că „nu este vorba de simpla schimbare a unui cabinet prin altul, de ducerea unor persoane și venirea altora, ci

despre acele influențe, despre acele presiuni, cari au adus această schimbare și care o ridică la înălțimea unui fapt politic de cea mai mare gravitate pentru Statul nostru: răsturnarea unui minister parlamentar. D-sa întreabă pe miniștri, în mijlocul aplauzelor sgomotoase: de unde au luat portofoliurile, prin ce influență?"¹⁾

Discuțiunea continuă, luând parte la ea Lascăr Catargiu — care justifică formarea guvernului prin gravele împrejurări prin care trecea țara — apoi Petre Grădișteanu și Manolache Costache Epureanu. Un deputat declarând la un moment dat că lupta dintre guvern și opoziție „este lupta între țară și Strusberg, este lupta între țară și acei care au adus pe Strusberg”,²⁾ se naște un astfel de tumult încât Președintele se vede nevoit să suspende ședința.

La redeschidere Fleva propune următoarea moțiune de neîncredere în guvern:

„Camera

În fața retragerii ministerului din 18 Decembrie care avea încrederea adunării;

În fața noului minister, format sub presiunea exercitată de actualul Prim Ministru care în conferința secretă a adunării din 11 curent în fața amenințării de abdicare a M. Sale Domnitorului pretinse de a se vota în câteva zile bugetele și legile financiare.

Considerând că Adunarea în aceea conferință n'a ținut seamă de acele condițiuni ca contrarii demnității ei și usurpătoare drepturilor constituționale ale Adunării;

Considerând că cu toate acestea, ministerul acela s'a format sub președinția D-lui Lascăr Catargiu și cuprinde în sine persoane, cari în Adunare, au propus votarea bugetelor în bloc pe doi ani, cea ce este în contra Constituțiunii, și cari în desbaterea chestiunii Strusberg s'au pronunțat în favoarea pretențiunilor exorbitante ale concesionarilor de a se plăti de Statul Român cuponul fără a avea drumuri de fer, cea ce este contrariu clauselor positive ale legii de

1) Parlamentul Român de Niculescu, pag.

2) Monitorul Oficial.

concesiune; Camera declară că nu se poate avea încredere în acest minister și trece la ordinea zilei." 1)

Moțiunea nu era numai o ocazie de a-și exprima neîncrederea în guvern dar și un minunat prilej pentru a ataca direct pe Domnitor. În urma consfătuirilor ținute în timpul suspendării ședinței, Fleva acceptă să modifice moțiunea, ștergând pasagiile ce se refereau la Principe. Discuțiunile reîncepură, de data aceasta asupra moțiunii lui Fleva, ocupând restul ședinței până la ora prevăzută de regulament pentru închiderea Adunării. Discuțiunea se amână deci pentru 15 Martie.

Astfel se sfârși a doua zi a luptei parlamentare.

A treia zi debută prin cuvântarea Președintelui consiliului care ceru cu stăruință să se sfârșească cu chestiunea constituționalității ministerului, arătând că atât situația internă cât și împrejurările externe sunt grave și necesită măsuri grabnice și hotărâte. Într'adevăr incidentul din sala Slătineanu produsese o puternică emoțiune printre reprezentanții puterilor garante aflători la Constantinopol. Raportul agentului român de pe lângă Poartă fu comunicat „Comisiunii parlamentare pentru cercetarea actelor diplomatice”.

Nici aceste știri nu putură schimba atitudinea opoziției. Tre-când cu ușurință peste raportul Comisiunii parlamentare, ea continuă discutarea moțiunii Fleva. Cerându-se de către o parte din membrii Adunării închiderea discuției, Lascăr Catargiu — dându-și seama că nu era nici un motiv ca să termine vreodată această zadarnică vorbărie — ceru să se procedeze la votarea acestei cereri, declarând că „nevotarea închiderei discuției o ia ca un vot de neîncredere”.

Nou: prilej de discuțiune pe chestia de regulament. Nouă ocazie de profesiune de credință. Nou pretext pentru turburarea ape-lor prin insinuări perfide și atacuri pătimașe. Nou motiv pentru declarațiuni platonice făcute acestei divinități, oarbă, surdă și mută a timpurilor noi: Constituția.

1) Românuu 14 III 1871.

Dar totul are un sfârșit. Și astfel se ajunsese la vot; închiderea discuției fu respinsă cu 66 de voturi contra 57. După trei zile de discursuri zadarnice lucrurile se clarificară. Adunarea refuza să lucreze cu noul minister.

Astfel se termină a treia zi a luptelor parlamentare.

În acest răstimp atmosfera din afara Camerei era tot atât de rășboinică. Agenții roșilor cutreeră mahalalele agitând pleava care în fiecare zi se strângea pe dealul Mitropoliei, manifestând prin urlete și sbierăte — pentru „Constituția sacră și inviolabilă”.

„Românul”, ziarul lui Rosetti și Brătianu, întreținea atmosfera prin atacuri piezișe și alarme false asupra unor primejdii închipuite. Iată câteva extrase din articolele „Românului”:

„..., Capul Statului cere ca adunarea se-i acorde bugetele, conformă propunerii D-lui Mavrogheni și se-i de un ministeriu cu care se pôtă avé elé personale încredere. Cu alte cuvinte Camera trebuie s'acorde putere discreționăria, să consfințească ea însăși la întronarea regimului personale. Sacrifica-va ea interesele țării, Regimele parlamentariu, libertățile și drepturile garantate de Constituțiune? Cu alte cuvinte trăda-va ea datoriile séle?”¹⁾

Iar în alt articol:

„Măine Sâmbătă adunarea va avé se declare decă înțelege a se înclina ânaintea unei puteri care vré să ne siléscă a satisface tôte cererile Stousbergilorú de orice gradú ce au jefuitú țera până deună di și vorú a o jefui și d'astă-di înainte”.²⁾

Cu astfel de mijloace întrebunțate era natural ca atmosfera din oraș să fie turburată. Mahalalele, instigate prin agenți provocatori și zăpăcite prin articole alarmiste, ieșeau în stradă și prelungeau prin discuții nesfârșite agitațiile din incinta parlamentului. Aceste câteva zile în care guvernul încercase o ultimă înțelegere cu opoziția, fură adevărate momente pre-revoluționare.

1) Românul din 12 — III — 1871.

2) Românul din 13 — III — 1871.

La distanța de câteva decenii dela care privim frământările „idelor lui Mart” ele ni-se par inexplicabile. Este atât de curioasă această frământare, atât de bizară această orbire, atât de inexplicabilă această neînțelegere a situației, încât deslănțuirea patimelor nu este suficientă pentru a justifica cele întâmplate.

Adevărul este că toate atacurile, toate manifestațiile și toate discursurile, nu aveau decât un singur țel: exasperarea Domnitorului. Sperau roșii că prin atitudinea lor îl vor sili pe Principe să părăsească țara. În urmărirea acestui scop toate armele fuseseră folosite; aluziunile străvezii se transformaseră în atacuri fățișe iar perfidele insinuațiuni făcuseră loc afirmațiunilor categorice. Divergențele de principii erau simple pretexte iar controversele constituționale erau paravanul în dosul cărora se urzeau intrigile menite să îndepărteze pe acela — care prin simpla lui prezență împiedica realizarea ambițiilor și oprea satisfacerea vanităților.

Intreaga atitudine a oamenilor politici — ce pretindeau că constituiesc clasa conducătoare și a „uliței” — ce vroia să dea impresia că reprezintă poporul — nu mai lăsau nici o îndoială cu privire la sentimentele ce purtau Domnitorului.

În furia provocată de întorsătura lucrurilor, ei își trădaseră și sentimentele și intențiile. Guvernul nu era decât „cel care primea palmele”. Obiectivul era mai sus.

Atitudinea ostilă contra Domnitorului se trădase de altfel și cu prilejul unei întâmplătoare întâlniri dintre Principe — care se plimba călare în oraș — și un important grup de deputați ce ieșeau dela ședința Camerei, după votul de neîncredere ce-l dăduseră guvernului. Cea mai mare parte din ei, deși se aflau la câțiva pași numai de Domnitor nu-l salutară și numai de rușinea privirei ce le-o aruncă Prințul și a demonstrațiilor de simpatie ale mulțimei, ei se văzură siliți — în contra voinței lor — să-și împlinească elementara datorie față de Capul Țării ai cărei deputați erau încă.

Dacă am insistat atât de mult asupra turburărilor din aceste câteva zile de început de primăvară, este pentrucă ele reprezentau momentul culminant al asaltului contra dinastiei.

Prin votul de neîncredere dat de Cameră situația se lămurise.

Domnitorul avea să aleagă între perfidia cuvintelor frumoase și curajul realității. Alegerea o făcuse el chiar din momentul constituirii noului guvern; încercarea de conlucrare cu vechea Cameră nu fusese altceva decât epuizarea ultimului mijloc. Ambele adunări fură dizolvate în după amiaza zilei de Marți 16 Martie în strigătele semnificative de: „Trăiască România, trăiască Constituțiunea”.

Prin dizolvarea parlamentului agitațiile se potoliră. Incet, încet spiritele se calmară, dovedind astfel că guvernul avea dreptate când susținea că întreaga agitație nu era decât de suprafață și că Principele nu trebuia să ție seamă de ea.

Focarul de infecție fusese distrus.

Acum când primejdia trecuse toți cei care și pierduseră mințile aveau timpul și liniștea necesară pentru a realiza ceea ce era să se întâmple, pentru a-și da seama de ceea ce abdicarea Domnitorului Carol ar fi însemnat. Punerea în discuțiune de către puterile interesate a existenței Unirei. Primejdia mișcărilor separatiste. Tribulațiunile nesfârșite prin întreaga Europă în căutarea unui alt Principe care să riște din nou experiența ce o făcuse Domnitorul Carol. Pierderea definitivă a unei posibilități de sprijin din partea Germaniei și certitudinea câștigării unui nou dușman în dinastia de Hohenzollern, tocmai în momentul în care imperiul german se proclamase la Versailles și avea să capete o mare influență în politica europeană. Lăsarea Țării fără nici un sprijin — Franța învinsă fiind prea ocupată cu refacerea ei proprie, Anglia fiind prea departe și Italia încă prea slabă — în viitorul conflict Ruso-Turc ce se desemna ca inevitabil încă depe acum. Pierderea oricărei continuități și stabilități înăuntru țării, unde adolescența noastră constituțională și inflăcărea temperamentului latin aveau mai mult ca oricând nevoie de un punct fix în jurul căruia să se strângă înăuntru și de un punct de reazem pe care să se sprijine în afară.

Iată ce ar fi însemnat pentru România abdicarea Domnitorului Carol în Martie 1871. Din fericire se mai găsiseră, în vârtejul acela de patimi care luaseră mințile tuturor, și câțiva oameni al căror caracter să aibă curajul de a înfăptui ceea ce experiența lor

de oameni bătrâni și dragostea lor de țară le-o impunea ca o datorie de conștiință.

Pentru a-și da seama de adevăratele sentimente ale Țării Prințul hotărî să viziteze ținuturile moldovenești. Insoțită de suită și de ministrul Costa-Foru, perechea princiară plecă în dimineața zilei de 8 Aprilie înspre Iași — ținta finală a călătoriei. După o călduroasă manifestație făcută la gară, Principii se imbarcară în trenul care-i va duce în seara aceleași zile la Buzău. Primirea făcută în tot lungul drumului — dar în special la Ploești și Buzău — este o meritată reconfortare după săptămânile de griji ce i le pricinuiseră ultimele evenimente. A doua zi, 9 Aprilie, călătoria urmează prin Brăila până la Galați, unde perechea princiară se oprește 24 de ore. Dela Galați la Bacău, trece — prin Roman — la Iași capătul călătoriei, unde perechea princiară ajunge la 12 Aprilie fiind primită sărbătorește. Aci Principii rămân timp de 9 zile; serbări, petreceri, recepții și picnicuri, ceaiuri, baluri se organizează în fiecare zi de către autoritățile și societatea ieșeană, dornice să arate tocmai în aceste momente turburi dragostea și credința lor în caracterul Principelui. Este cu atât mai semnificativă această călduroasă primire, când ne reamintim că Iașii erau centrul mișcării separatiste și fieful politic al „Frațiunii libere și independente”, cea care votase în 1866 contra Domnitorului străin. După acest lung popas în capitala Moldovei Principii se reîntorc la București. Călătoria de întoarcere se face cu trenul până la Mărășești, iar de aci prin Focșani până la Buzău, — în trăsura trasă de 8 cai și escortată din sat în sat de țărani călări, îmbrăcați în costum național.

Dela Buzău perechea princiară călătorește cu trenul până în București, unde este organizată o primire solemnă, la care ia parte o mare mulțime.

Călduroasa primire făcută perechei princiare în tot timpul călătoriei și sentimentele arătate de popor cu această ocaziune făcuseră un mare bine Prințului schimbându-i ideile și întărindu-i încrederea. ¹⁾

1) Memoriile Regelui Carol, vol. 6 pag. 41-44.

Rezultatele binefăcătoare ale acestei călătorii se vor simți imediat.

În tragica noapte de 11 Martie când Prințul se lăsase convins de Lascăr Catargiu să mai facă o ultimă încercare, el nu renunțase definitiv la ideea abdicărei; amânase numai executarea ei până la o clarificare a situației. Incetul cu incetul Principele se convinsese de realitatea sentimentelor ce poporul îi purta și renunță definitiv la orice gând de părăsire a tronului.

Încă dela 1 Aprilie el scrisese lui Ali Pașa:

„Dorința mea e să ajung a pune capăt agitațiilor sterpe în care se sbate România și a întemeia o stare de lucruri regulată pe temelii tari și trainice. Nu mă voiu retrage față de greutățile sarcinei mele de cât în cazul când, văzându-mă lipsit de concursul binevoitor al Sublimei Porți și al puterilor garante, ele mi se vor părea de neînvinși!”¹⁾

Contactul direct cu poporul prin desele preumblări și vizite, precum și entuziasta primire făcută în tot timpul călătoriei sale prin Moldova îl făcură să spună la plecarea sa din Iași: „Primirea frumoasă și călduroasă ce a doua capitală a României Ne-a făcut, precum și în toată călătoria Noastră, M'a convins că Adunarea trecută n'a fost expresiunea sinceră a țării și că sentimentele națiunii sunt cu totul alt-fel. Am luat acum din nou curagiul a lucra cu inimă și energie la frumoasa misiune care Mi-a încredințat națiunea”.²⁾

La întoarcerea sa Prințul declară miniștrilor că s'a lăsat de ideile de abdicare, fiindcă s'a putut încredința în timpul călătoriei sale prin Moldova că țara ține cu tărie la dinastia ei liber aleasă, că desaprobă agitațiile revoluționare și apreciază cum se cuvine eforturile Prințului pentru binele țării”.³⁾

Domnitorul înțelesese că și de data aceasta — ca aproape totdeauna — dealul Mitropoliei nu reprezenta adevăratele simți-

1) Memoriile Regelui Carol, Vol. 6 pag. 41.

2) 30 de ani de domnie ai Regelui Carol I. Cuvântări și acte. Vol. I pag. 245.

3) Memoriile Regelui Carol, Vol. 6 pag. 44.

mente ale neamului nostru. Cu această mare învățătură pe care o trăsesse din evenimentele petrecute în ultimele luni, Domnitorul va schimba în curând principiul său de guvernare. Dându-și seama că în țară nu există decât două permanențe și două realități — poporul și dinastia — va trata deacum înainte pe cei ce se interpuneau între el și popor, ca pe adevărați intermediari de care se folosea rând pe rând.

Această nouă concepție a Prințului corespundea cu noul sistem de guvernare ce avea să-l inaugureze: guverne lungi care-și alegeau ele singure parlamentele și care — având garanția stabilității prin încrederea dinastică și liniștea necesară prin docilitatea parlamentului — puteau să lase la o parte controversele constituționale și discuțiile regulamentare, și să se ocupe de gospodăria și treburile țării.

Primul minister care avea să se bucure de această stabilitate, era a lui Lascăr Catargiu. Remaniat între timp prin numirea generalului Florescu ca Ministru de război și trecerea generalului Tell dela Ministerul de război la cel al cultelor și instrucției publice, el se prezenta într-o formațiune ce merita cu prisosință încrederea princiară.

În momentul formării ministerului Domnitorul ceruse un guvern hotărât și conștient cu care să poată lucra. Despre caracterul oamenilor care în momentele grele ale lunii Martie își asumaseră răspunderea, Prințul era convins. El știa că Lascăr Catargiu fusese acel care înăbușise în sânge mișcarea separatistă a Iașului în 1866, fiindcă așa cereau interesele țării. Știa că generalul Tell era numit „omul de bronz” din cauza voinței sale neînduplecate și caracterului său inflexibil. Știa că generalul Florescu se remarcase prin credința și energia cu care servise pe Cuza. Știa tăria firei lui Neculae Krețulescu și cunoștea capacitatea lui Mavrogheni. Aprecia talentul oratoric a lui Costa-Foru și cunoștințele lui de jurisconsult.

Mai toți acești oameni îi fuseseră arătați ca adepți ai lui Cuza și din această cauză, cu excepția lui Catargiu și a lui Mavrogheni,

fuseseră ținuți departe de răspunderi. Deabia acum își dădea Principele seama de valoarea elementelor pe cari, prin intrigile răuvoitorilor, le ținuse departe de tron.

Dar să lăsăm pe Principe să vorbească:

„Cabinetul actual reunește elementele conservatoare ale celor două nuanțe, aceia cari erau pentru și aceia cari erau contra lui 11 Februarie. Lascăr Catargiu și Mavrogheni sunt bărbați foarte cinstiți și sinceri totdeauna, cari m'au povățuit totdeauna bine în acești din urmă ani. Costaforu și Tell au ieșit din popor; cel din urmă a luat parte la mișcarea de la 1848 și s'a pronunțat contra prințului străin la 1866, fiindcă era de părere că acest prinț n'ar învăța nici odată să cunoască temeinic țara și n'ar avea nici limba, nici religia ei.

„Azi el e ministrul meu de culte și când a intrat în minister mi-a declarat că nici un alt prinț n'a cunoscut Țara atât de aproape ca mine, nici n'a respectat mai mult Biserica. Dacă ai cunoaște caracterul acestui bărbat, ai pune și mai mare preț pe declarația lui. Tell își spune totdeauna gândul pe față nu suferă nici o contrazicere și are o voință de neînduplecat. Mă tem numai că nu va sta mult în minister, căci o simplă deosebire de păreri îl poate face să se retragă.

„N. Krețulescu, actualul meu ministru de justiție și ad-interim de lucrări publice, e un bărbat foarte onorabil; el a fost arestat în noaptea de 11 Februarie 1866 ca prim-ministru al lui Cuza. De atunci s'a retras cu totul din viața politică; dar când a văzut totuși că mă gândeam serios să abdic, a alergat la mine spre a mă ruga să mă las de aceste gânduri și se puse cu totul la dispoziția mea. El n'a primit un portofoliu decât pe atâta vreme cât va fi primejdie și mi-a oferit demisia cum a fost îndepărtat acest pericol; dar, după cererea mea, a rămas provizoriu la minister.

„Actualul ministru de războiu, generalul I. Florescu, era încă de pe timpul lui Cuza și mai ales după 11 Februarie ținta partidului roșu, care l-a ponegriț în toate chipurile. În organizarea armatei, el a început prin greșala de a croi totul după modelul francez, dar azi s'a lăsat de această manie. Nu pot să spui altceva decât că sunt foarte mulțumit de el și că sprijină toate dorințele mele”.

„Ce deosebire între acest minister și acela din iarna trecută!

Azi am bărbați cari duc cu energie și curaj cărna Statului; atunci aveam miniștrii pe cari i zguduiau discursurile fiecărui deputat”.

„Fiecare membru al ministerului meu e om cu greutate care a mai jucat rol în politică. Cu toții sunt oameni de caracter care au dovedit în cazurile grele că pun adevăratele interese ale țării mai presus de o popularitate deșartă. E vrednic de observat că majoritatea dintr’ânșii erau cei mai credincioși partizani ai lui Cuza, ceea ce mi-a fost arătat pe vremuri ca o crimă de către adversarii lor. Acum se dovedește că aceia, cari erau devotați predecesorului meu, îmi sunt devotați și mie; ei dovedesc astfel că sunt luptătorii principiului monarhic și că n’au voit să dea ajutor la răsturnarea mea printr’o revoluție precum n’au aderat odinioară la căderea lui Cuza”. 1)

Iată care erau părerile Prințului despre guvernul său, păreri sincere și adevărate, fiind împărtășite, într’o scrisoare intimă, celui care îi era în acelaș timp și părinte, și prieten și sfătuitor: Principele Carol Anton de Hohenzollern.

Și avea de ce să fie mulțumit Principele Carol de guvernul său. Trei puncte constituiau misiunea acestui minister: consolidarea Dinastiei și liniștirea atmosferei din țară, îndreptarea situației financiare și lichidarea afacerii Strusberg.

Consolidarea Dinastiei o realizase guvernul împiedecând pe Principe să părăsească țara, arătându-i respectul cuvenit unui Dominitor și făcându-l să simtă prin vizitele și călătoriile din țară adevăratele sentimente ale poporului. Reușise astfel ca în numai câteva luni Principele să treacă dela o extremă la alta, fiind tot atât de hotărât să rămână acum pe cât era de hotărât să plece în Martie.

Liniștirea atmosferei din țară o realizase guvernul prin hotărâta dizolvare a parlamentului și prin energicele măsuri de ordine pe care le luase. Poporul urma guvernul în această atitudine, fapt ce se constată cu prilejul alegerilor.

Cei ce dădură semnalul fură tot bcuureștenii care la 19 Aprilie — cu prilejul alegerilor comunale — respinseră toate candida-

1) Memoriile Regelui Carol, Vol. 6 pag. 50-52.

turile roșilor. Decepția fu atât de mare în rândurile celor cari — după ce se văzuseră îndepărtați dela putere de Tron, se vedeau respinși acum în alegeri de popor — încât C. A. Rosetti anunță prin „Românul” său că are de gând să părăsească țara aceasta nerecunoscătoare și să înființeze un pensionat de băieți în sudul Franței. ¹⁾

Dar alegerile comunale nu constituiseră decât un prelude al alegerilor generale și nu fuseseră decât un avertisment dat celor ce, prin intrigile și ambițiile lor, aduseseră țara în pragul prăpastiei.

Alegerile pentru noul parlament avură loc la începutul lunii Mai și constituiră un real succes pentru noul guvern, ce-și vedea aprobată atitudinea sa politică prin majorități zdrobitoare. În Cameră nu intrară decât 10 opoziționiști printre care Niculae Blaremburg, Aristid Pascal, G. Vernescu, Niculae Ionescu, Mihail Kogălniceanu și Ștefan Golescu. Nici Rosetti și nici Brătianu nu intrară în noua Adunare. Amândoi se vor retrage pentru câțeva vreme — unul la Paris și altul la Florica — meditănd asupra celor trecute și făurind noi planuri pentru viitor.

Rezultatul alegerilor era semnificativ; orașe ca Galați și Focșani — care ani de zile aleseseră deputați anti-dinastici ce lucrau din răspuțeri la căderea Domnitorului — trimeseseră de data aceasta în Cameră deputați cunoscuți prin atitudinea lor dinastică și prin sprijinul cel dăduseră Principelui Carol în cele mai grele momente.

Cu prilejul acestor alegeri se petrecu un fapt ale cărei repercursiuni se vor simți deabia mai târziu: intrarea junimiștilor în politică.

Junimea era o societate literară constituită la Iași din necesitatea unui grup de intelectuali — ca Titu Maiorescu, Petre Carp, Theodor Rosetti, Iacob Negruzzi, Vasile Pogor — de a se întruni și de a-și crea un mediu propice formațiunii lor spirituale, în mijlocul Iașilor provinciali și fracționiști. Încetul cu încetul grupul se mărise și strânsese în jurul aceluia sâmbure tot ceea ce Iașul avea mai reprezentativ și mai bun. Junimea nu făcea politică; discuțiu-

1) Memoriile Regelui Carol, Vol. 6 pag. 42.

nile pe această temă sfârșindu-se totdeauna cu certuri ce stricau unitatea grupului se hotărâse ca politica să fie interzisă la întrunirile societății. Ceeace nu însemna că nu erau junimiști care făceau politică; Petre Carp, Pogor și Rosetti, erau militanți. Carp fusese deja ministru și în momentele actuale era agent diplomatic în străinătate. Pogor fusese deputat și „ministru fără voie”. De Maiorescu chiar fusese vorba la un moment dat să intre în ministerul Manolache-Costache-Epureanu. Fiecare din ei însă erau luați ca individualități strălucite de care țara nu se putea lipsi. Pentru prima oară se adresa însă Junimei invitația de a intra în politică ca un grup. Propunerea fusese făcută de către Costa-Foru, ministru de externe al guvernului Lascăr Catargiu, care însoțea pe Domnitorul Carol în călătoria făcută de acesta în Moldova. În convorbirea avută cu Titu Maiorescu, socotit ca șeful nenumit dar de toți recunoscut al acestei societăți, Costa-Foru arată situațiunea prin care trecea țara și datoria ce încumba fiecărui cetățean de a nu se izola în turnul de fildeș al preocupărilor spirituale ci de a descinde în arena politică lăsată până acuma pradă tuturor nechemăților tocmai din cauza acestei izolări a celor mai bune elemente. Costa-Foru sfârși lungă lui stăruință cu aceste cuvinte: „La ce folos literatura dacă prin pasivitatea oamenilor de ordine se periclitează tronul și prin urmare țara”.

Propunerea lui Costa-Foru și în special apelul lui la simțul de datorie cetățenească al junimiștilor, îi făcu pe aceștia să analizeze situațiunea politică a țării. Plecând dela considerația că politica românească trebuia îndreptată în sensul realizării definitive și efective a punctelor fundamentale formulate de către Divanurile Ad-Hoc în 1857, junimiștii cercetând situația din acel moment ajunseră la concluzia că realizările acelor puncte erau periclitate prin acțiunea roșilor și că guvernul Catargiu era pe linia cea dreaptă. În consecință ei hotărâră să dea sprijinul lor guvernului și acceptară candidaturile ce li-se propuseseră. Titu Maiorescu, Vasile Pogor, Iacob Negruzzi, Niculae Gane și G. Racoviță, se aleaseră ca deputați guvernamentali. Mai târziu Petre Carp și Theodor Rosetti — care erau trimiși în străinătate ca agenți ai guvernului — intrară și ei în Cameră întregind astfel grupul junimist. ¹⁾

1) Titu Maiorescu, Istoria contemporană a României pag. 38-47.

Intrarea junimiștilor în rândurile majorității guvernamentale nu însemna însă și regimentarea lor în rândurile conservatorilor, care nu existau încă decât ca o grupare. Și conservatorismul și liberalismul nu reprezentau pe vremea aceea o concepțiune politică; nu putea fi deci vorba de o indentitate de idei care ar fi putut uni pe conservatori cu junimiști. Albi — cum erau numiți conservatorii — și roșii — cum erau numiți liberalii — se diferențiau prin atitudinea politică, iar atitudinea politică a conservatorilor era mai apropiată de sensul moral și de concepțiile de viață pe care le practicau junimiștii.

Mai târziu se va vedea că atunci când se vor pune chestiuni de principii, junimiștii se vor separa și de conservatori, o insulă izolată în marasmul politicii românești.

După ce consolidase Dinastia și redase țării liniștea și încrederea în ea, guvernul Lascăr Cataargiu porni la împlinirea celei de a doua misiune a sa: asanarea finanțelor.

Petre Mavrogheni găsisese la instalarea sa la Ministerul de finanțe o situație dezastruasă. În cassa statului nu era nici un ban. Lista civilă a Prințului nu fusese plătită. Datoria flotantă de 57.431.589,30 lei. Anuitățile datoriei publice în sumă de lei 29.102.923. ¹⁾

Proasta situație financiară se datora atât marilor cheltuieli necesitate de progresele continue ale țării cât și administrației ce lăsa de dorit. Cheltuielile făcute în special cu construirea căilor ferate, imperios necesare, încărcase bugetul.

Rezultatul se putea vedea în bilanțul bugetelor din acești cinci ani ai domniei Prințului Carol. Singurul buget care se soldase cu excedent fusese cel din 1867, care se închisese cu un plus de 4.649.640,13 lei. Toate celelalte bugete fuseseră deficitare. Buge-tul din 1866 avea un deficit de 9.232.949,62 lei, cel din 1868 15.108.626,05, cel din 1869 — 9.324.817,23, cel din 1870 — 10.108.626,05. Bugetele celor cinci ani prezentau deci un minus total de 39.711.800,11 lei. ²⁾

1) Istoricul datoriei publice a României de G. Dobrovici pag. 133.

2) Finanțele României dela Regulamentul Organic până astăzi de Th. C. Aslan, pag. 147 .

Pentru lichidarea datoriilor statului Petre Mavrogheni realiză un împrumut numit „domenial” deoarece dădea ca garanție a plății sumelor împrumutate ipotecă asupra tuturor domeniilor statului. Împrumutul, în valoare nominală de 78.000.000 consta în 78.000 obligațiuni a câte 1.000 lei fiecare. Cursul la care s'a făcut subscrierea era de 75 suta, așa că suma realizată nu a fost decât de 58.500.000 lei, ce s'a întrebuițat pentru plata datoriei interne, realizându-se astfel o mare ușurare pe piață. Interesant este faptul că acest împrumut a fost lansat și realizat în întregime în țară; dovadă a încrederei ce începuse să domnească în puterile țării după schimbarea lucrurilor prin venirea noului guvern.

Cu acest împrumut însă nu se lichida decât trecutul; trebuiau găsite noi resurse care să mărească venitul statului, dându-i posibilitatea să facă față cheltuielilor tot mai mari pe care dezvoltarea din ce în ce mai puternică a țării le cereau. Se începu cu mărirea impozitului funciar care fu ridicat dela 4 la 6%. Se înființară apoi trei noi impozite: monopolul tutunului, timbrul și înregistrarea și licența băuturilor spirtoase. Se spera ca aceste noi impozite să aducă statului un spor de venituri de 24.000.000 lei anual.

Acestea fură primele măsuri financiare luate care avură drept efect lichidarea vechilor datorii și crearea de noi venituri, îmbunătățind astfel simțitor situația financiară.

Mai rămânea guvernului cea de a treia misiune de îndeplinit: lichidarea afacerii Strusberg. Cititorii își reamintesc care era situațiunea acestei triste chestiuni la preluarea puterii de către guvernul Lascăr Catargiu. Construcțiunea căilor ferate nu fusese încă terminată iar Strusberg nu mai avea fondurile necesare. Depozitul, care constituia garanția statului român, fusese transformat în acțiuni fără valoare, nemai dând statului posibilitatea să se despăgubească. Strusberg declara că nu mai poate plăti cuponul obligațiilor emise. Puterile străine, profitând de situația în care ne aflam, vroiau să oblige statul să plătească el în locul lui Strusberg cupoanele ajunse la scadență. Statul român se vedea deci silit să plătească integral prețul total ce ar fi trebuit să coste construcția căilor ferate, fără ca acestea să fi fost terminate și fără să aibă posibilitatea de a se despăgubi.

Cum această chestiune ne creia serioase dificultăți externe — prin amenințările și intervențiile pe lângă Poartă ale Germaniei — precum și grave turburări interne — prin aluziile contra Domnitorului și atacurile dintre oamenii politici — era absolut necesar ca guvernul să găsească o soluție pentru lichidarea cât mai grabnică a acestei triste chestiuni.

În vederea acestei lichidări guvernul propuse la 1 Iulie 1871 un proiect de lege în care se propunea următoarea tranzacțiune cu concesionarii :

Concesionarii se obligau să termine în mod complet liniile de la Roman la Pitești, adică 646 de kilometri;

Ei renunțau la toate drepturile acordate lor prin concesiune;

Concesionarii se mai obligau la plata sumei de 4.000.000 taleri, în curs de trei ani, reprezentând plata cupoanelor pe anul curent;

Căile ferate deveneau imediat proprietatea statului;

Obligațiunile emise de concesionari se converteau, statul român luându-și angajamentul de a plăti, în privința liniilor ce primea, detentorilor de obligațiuni un procent de 5% în loc de 7½%, care cu un amortisment de ½%, urma a se stinge în 49 de ani;

Mai erau deasemenea prevăzute prin acest proiect de convențiune și garanțiile, date în ipotecă și polițe, pe care concesionarii le ofereau pentru îndeplinirea noilor angajamente ce-și luau.

Camera ceru în afară de toate aceste condițiuni, garanția unei case străine serioase, pentru suma de 8.000.000 lei necesari pentru terminarea lucrărilor, garanție pe care nu voia s'o ia nici o casă serioasă.

Un număr de 62 de deputați, în frunte cu Ștefan Golescu, Gheorghe Vernescu, N. Blarenberg, G. Brătianu, Aristid Pascal, Nicolae Ionescu, A. Stolojan, propuseră însă o altă soluție cu următorul cuprins:

Respingerea convențiunei cu Strusberg;

Rezilierea concesiunei, se va calcula valoarea materialului și a lucrărilor executate, iar statul se va recunoaște dator către deținătorii de obligațiuni cu această sumă pe care o va plăti, atât în ceea ce privește dobânda cât și capitalul, în condițiunile cuprinse în vechea concesiune;

Deținătorii de obligațiuni vor putea să se constituie într-o societate pe acțiuni pentru a continua lucrările, intrând în toate drepturile și îndatoririle concesionarilor;

Rezervarea, pentru stat, a dreptului de a urmări pe cale civilă și penală pe Strusberg și tovarășii săi pentru toate pagubele pricinuite precum și pentru cele ce eventual ar mai putea surveni din cauza violării concesiunii.

În urma discuțiilor făcute în jurul acestei propuneri se votează de către parlament următoarea lege:

Art. I. Guvernul va urmări resilierea concesiunii din 21 Noembrie (3 Decembrie) 1868, acordată ducilor de Ujest și de Ratibor, comitetului Lehndorff și doctorului Strusberg, înaintea tribunalului arbitral, prevăzut prin aceeași concesiune, fără a întrerupe cursul acțiunilor civilă și penală, deja deschise la Berlin.

Art. II. După resilierea concesiunii, guvernul, ca măsură conservatoare, va îngriji de calea ferată neexploatabilă și va exploata calea ferată în părțile exploatabile, punându-o sub direcțiunea unui Consiliu de administrațiune, și fără ca, aceasta să angajeze ast-fel responsabilitatea Statului.

Art. III. Aceste măsuri este autorizat guvernul a le lua și în cazul când, în timpul duratei procesului de resiliere, doctorul Strusberg și consortium vor abandona exploatarea căilor ferate.

Art. IV. Posesorii de obligațiuni vor fi încunoștiințați, prin toate mijloacele de publicitate că sunt imediat puși în întârziere (mis en demeure) de a se constitui în Societate de acționari îndată după resilierea concesiunii, conform art. 14 din această concesiune.

Această Societate din momentul constituirii sale și luării drumului ferat în exploatare, își ia asupra-i printr'aceasta chiar toate drepturile ca și toate îndatoririle concesionarilor primitivi.

Art. V. După resilierea acestei concesiuni și în cas când posesorii de obligațiuni nu se vor constitui în Societate de acționari în interval de 30 zile după sentința de resiliere a concesiunii primitive, cărei sentințe se va da cea mai întinsă publicitate, atunci guvernul va proceda în modul prevăzut de articolul următor.

Art. VI. Guvernul, îndată după resilierea concesiunii, făcând o justă și largă estimațiune a lucrărilor și a materialului existent în

țară, va despăgubi pe toți detentorii de obligațiuni cu suma ce va eși din această estimățiune.

Art. VII. Guvernul, după resilierea concesiunii sau în timpul abandonării liniei ferate de către doctorul Strusberg și compania, este autorizat să facă toate cheltuielile necesare pentru conservarea și întreținerea liniei până la țifra de 5 milioane lei, pe cari îi va lua prin compt curent din țifra de 9 milioane de la Casa de Depuneri și Consemnațiuni.

Proiectul votat de ambele adunări la 7 Iulie n'a putut însă fi sancționat din cauza refuzului Domnitorului. Aflând însă că Principele Bismark s'a adresat Porței, pentru a interveni în această chestiune în calitate de putere suzerană, Principele Carol sancționează la 17 Iulie această lege, ca un răspuns la intervențiunea germană.

Constituindu-se societatea detentorilor de obligațiuni, în conformitate cu dispozițiunile legii de mai sus trebuia găsită formula unui aranjament între stat și noua societate. Guvernul prezentă în Decembrie 1871 un proiect prin care noua societate era substituită în toate drepturile și îndatoririle concesionarilor căilor ferate. După mai multe discuțiuni care durară mai multe zile se ajunse la următoarea formulă tranzacțională:

Societatea acționarilor formată pe baza legii din 17 Iulie 1871, va construi și termina liniile ferate prevăzute prin concesiunea acordată în 1868 consorțiului reprezentat prin D-nul Strusberg în termenele și condițiunile anume specificate prin lege;

Societatea este datoare a converti în acțiuni noi obligațiunile emise de vechii concesionari în valoare de lei 244.170.000 și a înapoia statului aceste obligațiuni;

Societatea are dreptul de a face orice operațiune financiară va găsi de cuviință, însă numai în numele, pe riscul și pericolul său ;

Garanția datorată de statul român pentru linia Roman-Vârciorova și ramurile sale nu va întrece suma de 18.609.750 lei ;

Guvernul garantează, conform concesiunii, o dobândă netă de 20.250 lei pe kilometru pătrat ;

Drepturile statului român contra vechilor concesionari, rezul-

tând din legea dela 17 Iulie 1871 se trec noiei societăți cu toate îndatoririle ce rezultă ;

Reședința consiliului de administrație și a direcțiunei de exploatare va fi la București ;

Guvernul își rezervă dreptul de control asupra lucrărilor.

Acesta este proiectul care soluționa în chip provizoriu afacerea Strusberg. Vom mai reveni mai târziu asupra discuțiunilor și frământărilor la care a dat loc această chestiune.

Dar afacerea Strusberg și incidentul de la sala Slătineanu nu au avut numai consecințe interne; repercusiunile externe ale acestor incidente au îngreunat la rândul lor pozițiunea atât de șubredă a României.

Cele petrecute în noaptea de 10 Martie, cu ocazia banchetului coloniei germane, au jignit cu drept cuvânt noul imperiu proclamat la Versailles, care ceru guvernului român satisfacție — ce de altfel îi fu imediat acordată, Lascăr Catargiu exprimându-și în chip oficial regretu-i pentru cele petrecute.

Aceste regrete oficiale nu puteau însă șterge nici faptul petrecut, nici mai ales sentimentele vădite cu această ocazie față de poporul german, producând o puternică răceală între relațiile dintre cele două state.

Afacerea Strusberg fu și ea un nou prilej de înveninare a relațiilor dintre cele două țări. Germania, apărând interesele supușilor ei, cerea — în momentul falimentului lui Strusberg — ca statul român, ce se constituise garant al obligațiunilor emise, să plătească în locul concesionarului falit, cuponul și valoarea obligațiunilor. România, care se văzuse frustată de către Strusberg, găsindu-se în situațiunea de-a fi obligată să plătească în întregime costul lucrărei, — fără a fi avut decât o mică parte din ea — înțelegea să plătească contra valoarea lucrărilor efectuate, iar nu costul întreg al lucrărilor neexecutate.

Din această luptă noi fricțiuni se produsură, slăbind aproape complet legăturile dintre cele două state.

Ceea ce înveninase însă cel mai mult relațiunile politice româno-germane, fusese faptul că imperiul amenințase în mod cate-

goric în amândouă cazurile, că dacă nu îi se vor satisface cererile se va adresa Porței pentru a lua măsuri în calitatea ei de putere suzerană.

Această amenințare, executată de altfel, fusese lucrul ce enervase cel mai mult pe Români și jignise profund pe Domnitor. El în special nu putea uita această atingere adusă demnității sale de Principe și mândriei lui de Hohenzollern, tocmai de către guvernul țării lui de origină. Iată cauzele pentru care câțeva vreme vom avea în situația internațională a României acest spectacol curios: țara de origine a Principelui și omul care-l îndemnase să accepte tronul, îngreunând situația țarei și prin aceasta poziția chiar a Domnitorului.

Puterea care a profitat de această schimbare a situației a fost imperiul Austro-ungar. Inlocuirea Cancelarului Beust prin Andrassy aduse o complectă schimbare în politica imperiului față de România.

Andrassy era partizan al unei politici de înțelegere cu noi, pentru că România reprezenta o poartă de intrare în Balcani iar apropierea noastră de ei era în același timp condiționată de abandonarea iridentismului românesc asupra Transilvaniei. Deci dublu folos pentru monarhie. El luă deci în nenorocita afacere Strusberg rolul de împăciuator, căutând să găsească o soluție satisfăcătoare pentru toată lumea, și nu scăpă nici un prilej pentru a-și manifesta dorința sa de apropiere cu statul Român. Era natural ca România — lipsită dintr'odată de slabul sprijin pe care până atunci îl acordase Germania să accepte cu bucurie noua atitudine a Vienei. Incercările de apropiere vor fi din ce în ce mai numeroase din ambele părți și vor aduce o strânsă legătură între cele două țări.

Franța, care-și vedea influența, atât de puternică altădată, scăzând cu fie care zi care trecea și care nu vedea cu ochi buni sentimentele românești de recunoștință către Napoleon al III-lea de curând detronat, devenea din ce în ce mai indiferentă față de fosta ei pupilă. De altfel frământările interne prin care trecea și dezastrul militar din care abia ieșise, făcuse ca importanța ei europeană și influența ei internațională să slăbească.

Față de Anglia, situația noastră era și mai critică. Profunda ei simpatie și marile interese pe care le avea în imperiul turcesc,

precum și influența cercurilor evreiești schimbă atitudinea Angliei față de noi până la ostilitate. Ea mersese în această simpatie pentru Evrei până a propune puterilor garante un demers colectiv contra României spre a sili guvernul Român să execute articolul 47 din tratatul dela Paris și să dea drepturi politice Evreilor.

Rusia căuta prin atitudinea ei să se apropie cât mai mult de România. Planurile ei în peninsula Balcanică și în Orientul apropiat — pentru care căpătase complectă deslegare din partea Germaniei — indicau necesitatea unei politici de înțelegere cu România. Ea va sprijini deci statul român apropiindu-se tot mai mult de el.

Relațiunile cele mai încordate le avea România cu Poarta, care nu scăpa nici un prilej pentru a se amesteca în afacerile interne ale țării, rănind astfel susceptibilitatea neamului nostru. Cu ocazia evenimentelor din Martie 1871, Turcia făcuse cunoscut că trupele sale vor năvăli în România în caz de turburări, iar Ali Pașa telegrafiasse la 21 Martie:

„Sublima Poartă a aflat cu mare părere de rău incidentul de la 21 Martie; M. S. Sultanul, direct interesat să vadă domnind ordinea și liniștea în Principatele Unite mă însărcinează să rog pe A. V. I. să nu se mai repete astfel de scene, pe care Poarta le dezaprobă, și ea nu va privi cu nepăsare orice fapt ce tinde să compromită pacea și siguranța publică; ea va fi deci silită să recurgă la mijloacele ce i-le rezervă tratatele pentru astfel de cazuri”.

Evident această situațiune nu putea conveni nici guvernului și nici Domnitorului; ei căutau prin toate mijloacele să-și manifeste tendința lor de independență. Principele în special era foarte preocupat de această chestiune; rând pe rând el căuta să convingă oamenii politici despre necesitatea lichidării acestei situațiuni penibile atât pentru stat cât și pentru el personal.

Imprejurările nefiind încă prielnice, membrii guvernului sfătuiră pe Prinț să întârzie ori și ce hotărâre în așteptarea unui moment favorabil.

Ceea ce făcea situația mai grea era însă faptul că puterile străine profitau de această poziție specială a Țării pentru a ame-

nința guvernul că vor cere intervenția puterii Suzerane, ori de câte ori ele nu erau satisfăcute.

Astfel procedă Germania în afacerea Strusberg; la fel se comportă Anglia cu ocazia incidentelor evrești; o atitudine identică avu Franța cu prilejul unor neînțelegeri cu un supus francez.

Fără îndoială situația nu era ușor de suportat. Riscurile însă prea mari cereau multă prudență și deosebită dibăcie. Deaceea, în imposibilitatea unui gest fățiș, se adoptă tactica evoluției lente, cu mai mulți sorți de reușită în acele momente.

Se trimit agenți diplomatici pe lângă mai toate puterile străine, căutându-se ca încetul cu încetul ei să fie recunoscuți și admiși ca reprezentanți ai statului român în chip oficial.

Se refuză de către Domnitor scrisorile oficiale ce i le trimitea marele vizir, care prin acest sistem avea aerul că lucrează în calitate de șef al guvernului puterii suzerane direct cu Principele — pus pe picior de egalitate cu ori ce alt guvernator al unei provincii turcești. Domnitorul înapoie, prin agentul său la Constantinopol, o asemenea scrisoare, declarând că nu va mai primi de la Poartă nici un fel de comunicare; dacă guvernul turcesc are de făcut vre-o comunicare statului român, nu are decât să se adreseze fie agentului român la Constantinopol, fie direct primului ministru.

Se profită de ori și ce ocazie pentru a se face deosebirea dintre imperiul otoman și statul român.

Comunicările curților străine sunt un minunat prilej folosit de Prinț în acest scop; de fiecare dată Domnitorul primește pe trimișii speciali, însărcinați cu prezentarea acestor notificări, cu o solemnitate deosebită, menită să facă în mod clar demarcația între statul român și imperiul otoman.

Se încearcă încheerea de tratate comerciale cu statele europene, prin care — cu neajunsul unor desavantaje economice — se urmărește consfințirea unei independențe politice.

Fie care ocazie și ori și ce mijloc sunt folosite pentru ca încetul cu încetul legăturile de suzeranitate să slăbească și idea existenței separate a statului român să prindă tot mai mult teren.

Printre operele înlăptuite de guvern era și înființarea Creditului Funciar, care mai târziu avea să capete o deosebită impor-

tanță în politica românească. Înființarea acestei instituțiuni a dat loc la un șir nesfârșit de discuțiuni; proiectul inițial prevedea înfăptuirea creditului cu ajutorul capitalului străin. Ion Brătianu, care își dădea seama că forței economice și sociale a conservatorilor mari latifundiari, trebuia să-i opue o altă forță economică — făurise deja planul înjghebărei unei burghezii pe care să-și sprijine acțiunea sa politică. Creditul funciar era prima instituțiune de care Ion Brătianu voia să se folosească în planurile sale.

Crearea Creditului funciar cu capital străin era de natură să-i zădărnicească planul. Deaceia, sub masca ideei naționale, el se opusese ori de câte ori se făcuseră asemenea încercări. De data aceasta Brătianu nu se mulțumi să împiedice înființarea Creditului cu ajutorul capitalului străin; manevră în așa fel în cât se înființă Creditul Funciar cu capital românesc. Pentru moment importanța acestui institut scapă mai tuturor oamenilor politici. Mai târziu însă când Creditul Funciar va fi întrebuițat împreună cu toate celelalte instituțiuni financiare de către liberali, ca un mijloc de creare a unei noi clase sociale și de sprijin al partidului, își vor da seama ceilalți de ceace le scăpase din mâini.

Este de asemeni semnificativă opoziția făcută de către Ion Brătianu proiectului lui Mavrogheni pentru înființarea unei Bănci Naționale. Crearea unei asemenea bănci cu un guvern conservator la putere ar fi însemnat pierderea acestei instituțiuni din mâinile liberale. De aceia campanii violente de presă, și atacuri puternice în parlament izbucniră, reușind să împiedice votarea proiectului de lege.

Pentru prima oară Ion Brătianu și partidul liberal își schițează planul economic grație căruia aveau să cucerească și să stăpânească țara timp de câteva decenii.

Deaceia am și relevat faptul; pentru a semnala tendința care curând va schimba întreaga înfățișare politică și socială.

În mijlocul frământărilor și grijilor politice perechea princiară primi o puternică lovitură: pierderea unicului lor copil, Princesea Marioara încetată din viață la 28 Martie 1874. Tânăra Princesă avea 3 ani și 9 luni, fiind născută la 25 Iunie 1870. Durerea pă-

rinților fu mare. Pierderea suferită atât de Domnitor cât și de Principesa Elisabeta nu poate fi descrisă. În aceste împrejurări triste pentru părinții îndurerați, Români din toate clasele sociale și din toate colțurile țării fură alături de ei încercând să-i consoleze.

Tristul eveniment fu o nouă ocazie pentru Domnitor ca să-și dea seama de sentimentele poporului său.

„Dacă am mai fi avut nevoie de-o nouă dovadă de dragoste din partea Țării, această dragoste n'ar fi putut să se înfățișeze în alt chip, în aceste zile pline de durere, zile în care simțământul sincerei participări a celorlalți la suferința noastră ne-a fost singura mângâiere. În aceste triste împrejurări simt nevoia de a spune Țării mele că, precum ea m'a sprijinit cu afecțiune-ai în clipele cele mai grele ale vieții mele, mă voi sili ca și eu să înapoiez cu dărnicie această bună voință.” spunea Domnitorul în scrisoarea-i de mulțumire către Țară.

Între timp situația guvernului se schimbase. Remaniat încontinuu el nu mai conținea dintre primii lui membri decât pe Lascăr Catargiu și pe generalul Florescu.

Manolache-Costache-Epureanu demisionase dela 31 Martie 1873 dela Ministerul Justiției, fiind înlocuit — după un lung interimat al generalului Tell — la 25 Octombrie 1873 de către Alexandru Lahovary. Gheorghe Costa-Foru demisionează la 27 Aprilie 1873 dela ministerul de externe, fiind înlocuit de Vasile Boerescu care la rândul lui demisionă la 7 Noembrie 1875 fiind înlocuit prin Ion Bălăceanu la 30 Ianuarie 1876. Nicolae Krețulescu demisionează la 16 Decembrie 1873 fiind înlocuit de Gheorghe Gr. Cantacuzino, care trecând la 7 Ianuarie 1875 la departamentul finanțelor este înlocuit la rândul lui cu Theodor Rosetti. Generalul Christian Tell demisionează la 9 Ianuarie 1874 dela ministerul de culte și instrucție publică, fiind înlocuit la 7 Aprilie 1874 — după interimatul lui Vasile Boerescu — cu Titu Maiorescu; acesta la rândul lui demisionează la 30 Ianuarie 1876, în urma unui vot de blam al Senatului, fiind înlocuit cu bunul lui prieten Petre Carp. Petre Mavrogheni demisionează la 7 Ianuarie 1875, din cauza amestecului său în afacerea Openheim, fiind în-

locuit de Gheorghe Gr. Cantacuzino; la 30 Ianuarie 1876 demisionând și Nababul, căci el era, este înlocuit cu Ion Strat.

Fiecare din aceștia demisionaseră pentru motive diferite. Manolache Costache Epureanu se retrage din guvern pe tema creditului rural; sprijinitor al participărei covârșitoare a capitalului străin și al concesionării Creditului unui consorțiu de financiarî apuseni, el trase consecințele, în momentul înfrângerii punctului său de vedere și părăsi guvernul.

Gheorghe Costa-Foru demisionează din cauza sănătății sale șubrede, continuându-și însă rodnică-i activitate, în calitate de agent diplomatic al României la Viena, unde contribuî prin inteligența și talentul lui la strângerea legăturilor dintre poporul român și conglomeratul vecin.

Niculae Krețulescu, care vroia să se retragă demult, socotind că prezența lui nu mai era necesară după liniștirea atmosferei de la începutul anului 1871, părăsește guvernul fiind numit agent diplomatic la Berlin.

Generalul Tell demisionează fiindcă nu putuse să impue interdicția pentru profesori de a face politică; consecvent ideilor sale, el preferă să plece decât să renunțe la proiectul lui.

Petre Mavrogheni părăsește guvernul din cauza amestecării numelui său în procesul Concesiunei Openheim, pentru a-și putea apăra mai bine cinstea personală.

Vasile Boerescu renunță la situația de ministru pentru a putea înființa o bancă; colegii săi din guvern fiind de părere că un ministru nu poate să accepte un loc în consiliul de administrație al unei bănci, el părăsi ministerul.

Titu Maiorescu fu silit să demisioneze în urma interpelărilor adresate în Senat în privința suprimării catedrelor dela Universitatea din Iași și în urma moțiunii de neîncredere a Senatului, adoptată cu 31 de voturi contra 21 și primită cu aplauze sgomotoase și cu strigăte de „bravo, bravo”.

Gheorghe Cantacuzino (Nababul) părăsește ministerul de finanțe „ne-mai aflându-se la înălțimea situației”.

Multe și dese schimbări petrecute în sânul cabinetului, schimbaseră complect fizionomia guvernului Lascăr Catargiu; de unde la început el era compus din bătrânii reprezentanți ai conser-

vatorismului el va sfârși prin a se sprijini, în ultimele sale zile pe „tânăra dreaptă” care acuma începe să-și facă dovezile de capacitate și devotament.

Deși toate aceste demisiuni și transformări ministeriale au fost adesea ori rezultatul unei chestiuni personale, ele trădau însă și o stare de spirit, ușor explicabilă cu mentalitatea din acea vreme. Partidul conservator obosise de prea lungă guvernare. Pericolul care-l adusese la guvern dispăruse cu totul, dinastia fiind complect și definitiv consolidată. Primejdia trecând, boala de care au suferit totdeauna conservatorii — aceea a luptelor intestinale între personalitățile care făceau gloria partidului dar constituiau și cauzele slăbiciunii sale — reapăru. Și astfel înainte ca opoziția să fi avut timp să se refacă de lovitura primită în 1871 și să recâștige terenul pierdut, partidul dădea semne de descompunere. Foștii membri ai ministerului atacau acum guvernul; membrii majorității îi făceau dificultăți. Semnele oboselii erau din ce în ce mai puternice.

Dacă cei ce guvernau se plictiseră, se poate ușor înțelege starea sufletească a celor ce se găseau în opoziție de atâția ani de zile. Faptul existenței unui guvern de o așa lungă durată, era unic în istoria românească. Guvernul Lascăr Catargiu stăpânise frânele țării mai mult decât toate celelalte guverne ale Domnitorului Carol la un loc. Incet încet frunțașii opoziției, dându-și seama că atâta timp cât vor fi separați nu vor putea doborâ guvernul, se uniră cu toții într'o coaliție — numită dela „Mazar Pașa” după locul unde se constituise.¹⁾ Făceau parte din această coaliție aproape toate nuanțele politice dela ultra albi până la infra roșii; Manolache-Costache-Epureanu, Gheorghe Vernescu, Mihail Kogălniceanu, Ion Ghica, Dimitrie Sturdza, frații Brătianu, Gheorghe Mârzescu, C. A. Rosetti, Golescu, Niculae Fleva, erau în fruntea

1) Coaliția se întruneau într'o casă pe strada Biserica Enei care aparținea englezului Lackeman ce servise în armata turcă cu titlul de „Mazar Pașa”.

ei. Campania înăuntru și în afara parlamentului atinse violențe neobișnuite încă. Toate ocaziile fură întrebuințate de către opoziția coalizată pentru cucerirea puterii. Se scriseră articole violente în „Românul” și „Alegătorul Român”; se rostiră discursuri ațățătoare; se întrebuință demisia magistraților „îndignați de fără de legile regimului”; se recurse la părăsirea parlamentului; se înjghebară „manifestațiuni” populare; în sfârșit, ca ultim și suprem mijloc, se folosi vechiul sistem al atacurilor contra dinastiei.

Mandatul Camerei se terminase; la 16 Martie 1875 parlamentul fu închis și corpul electoral convocat pentru noi alegeri, ce avură loc la sfârșitul lunei Aprilie și începutul lunei Mai a anului 1875. Era pentru prima oară când Adunarea Deputaților ajunsese la capătul mandatului ei.

Faptul însă că Domnitorul în loc să considere încheiată și misiunea guvernului Lascăr Catargiu, odată cu sfârșitul mandatului Camerei, îi dădu o nouă dovadă de încredere acordându-i dreptul de a face noile alegeri, exasperă opoziția coalizată.

Atmosfera era extrem de încordată. Guvernul se simțea slab și din această cauză vroia să apară cât mai tare; opoziția se credea nedreptățită și recurgea la acțiuni violente.

Alegerile desfășurate în primăvara anului 1875 fură din aceste motive de o violență fără pereche. Alegerile durau două zile; era deci posibil pentru cei ce constituiau biroul electoral — care era compus din alegători iar nu din magistrați ca astăzi — să „aranjeze urnele” în noaptea dintre cele două zile de vot. Pentru ocuparea birourilor electorale se dădură lupte ce lăsară morți și răniți. Agenții electorali ca Popa Tache, Ilie Geambașul și Temelie Trancă fură stăpânii capitalei timp de câteva zile. Ciomegele, boxurile și aruncarea ardeiului în ochii adversarilor, erau armele întrebuințate.

În special în București alegerile depășiră tot cece se văzuse până atunci. Acțiunea bandelor de bătăuși ținu sub teroare capitala câteva zile. Orașul părea în plin război civil iar localurile de vot erau asediate ca niște adevărate cetăți.

În încăerările ce avură loc cu ocazia alegerilor, faimoșii Ilie

Gembașul și Temelie Trancă, agenți electorali cu o faimă bine stabilită, fură asaltați într'o cârciumă din culoarea de roșu Ioviți, călcați în picioare și omorâți, în strigătele de bucurie ale mulțimei. Pentru lămurirea unor asemenea gesturi trebuie să se știe că pe vremea aceea agenții electorali erau constituiți în bande ce terorizau mahalalele nu numai cu ocazia alegerilor dar în tot timpul anului. Nu exista dorință pe care un asemenea șef de bandă să nu și-o fi satisfăcut. Casele erau devastate, femeile necinstite, fetele răpite, oamenii schingiuiți și omorâți. Impunitatea de care se bucurau îi făcea să se considere ca adevărați stăpâni ai cartierului respectiv iar neputința de a se apăra acumula în sufletul celor ce sufereau, ura — ce din când în când răbufnea.

Guvernul învinge în alegeri; turburările pricinuite însă și atmosfera rezultată fură de natură a-i pierde și restul de autoritate ce mai păstrase încă.

O serie întreagă de magistrați, în frunte cu Ciru Economu, C. Nacu, Anton Carp, I. Crețeanu, I. Procop Dumitrescu, demisionară din magistratură. Opoziția le organizează banchete și sărbătoriri, noi prilejuri de a ataca guvernul și de a întreține agitația.

Este semnificativă motivarea acestor demisii; deaceia o dăm în întregime:

Domnule ministru,

Faptele petrecute în ziua de ieri 27 Aprilie 1875 cu ocazia alegerilor, bătăile, presiunile și violențele de tot felul comise asupra celor ce veniau să exercite drepturile lor de cetățeni și la care am asistat ca martori oculari, fiind nu numai întristătoare pentru orice om care mai conservă în sufletul său un respect pentru legalitate dar încă și înjositoare pentru magistrații însărcinați cu apărarea și aplicarea legii, vă rugăm domnule ministru, să primiți demisiunea noastră din posturile ce ocupăm.

Convenția încheiată de guvern cu Austro-Ungaria fu un minunat prilej pentru opoziție de a întei atacurile. Prin această convenție, ce se trata de câțiva ani de zile, se făcea un aranjament comercial cu Austro-Ungaria, ce în mod firesc era avantajos puterei vecine. Marele interes al României de a încheia o asemenea

convenție consta în consecințele politice ale ei. Se recunoștea prin încheierea convenției în mod implicit dreptul României la asemenea acte; importanța politică a încheierii unei asemenea convențiuni era atât de mare încât Domnitorul — care urmărea cu discreție și tenacitate ideea sa de realizare a neatârării — era susținătorul ei cel mai convins.

Opoziția însă, făcându-se că nu înțelege țelurile Domnitorului, deslănțui campania. Deputații părăsiră parlamentul prin următoarea scrisoare de demisie:

„Domnule Președinte,

În fața celor urmate cu ocaziunea ultimelor alegeri ale Camerei legiuitoare :

În fața celor urmate cu ocaziunea votării concesiunii pentru construirea liniei ferate Ploești-Predeal și Adjud-Tg.-Ocna:

În fața celor urmate cu ocaziunea discutării și a votării convențiunii de comerț și navigațiune, încheiată cu guvernul imperial al Austro-Ungariei, subscrișii, deputați ai opozițiunii, avem onoare să v'aducem la cunoștință că conștiința noastră de mandatar ai națiunii nu ne permite de a mai lua parte la lucrările Onor. Adunări. Depunem dară, o dată cu aceasta, mandatele noastre.

Primiți, D-le Președinte, expresiunea osebitei noastre considerări.”

Manolache Costache, Kogălniceanu, Vernescu, Ion Brătianu, Stolojan, Chițu, Candiano, A. G. Golescu, C. Fusea, Furculescu.¹⁾

Cu toate aceste demisii — respinse și reînvoite — convenția fu votată de ambele adunări.

„Românul” scoate un număr îndoliat în capul căruia se poate citi pe întâia coloană următoarele :

„Eri 29 Iunie s'a înfipt cușitul până în mâner în pântecel României: corpul ei palpitând încă fu îmbrâncit la picioarele contelui Andrassy.

În ziua de 29 Iulie 1866 Camera a făcut cel mai mare act de autonomie: a dat țării Constituțiunea.

În ziua de 25 Iunie 1875 Camera a votat actul prin care se dă domnului Andrassy în posesiune comerțul țării și industria

1) Parlamentul Român de G. Nicolescu pag. 179.

țării, Dunărea cu țărmurile ei, orașele cu satele țării, vămile și chiar dreptul țării de a legifera.

În zilele de la 29 la 30 Iunie 1866, națiunea toată s'a învesmântat în haine de serbare și din inimă a strigat:

Trăiască Carol I, Domnul constituțional al liberei și autonomei României.

În zilele de 29 și 30 Iunie 1875 toți Români creștini și chiar israiliți pământeni, dacă au simțiminte românești trebuie să puie vesminte de doliu și să suspine.

Contele Andrassy este domn suveran absolut al robitei României".¹⁾

Ceeace nu va împiedica pe Roșii ca, odată veniți la guvern să ratifice convenția cu Austria.

Așa sunt luptele politice; aplici totdeauna când ești la guvern ceeace ai considerat o crimă și o nenorocire pe când te aflai pe băncile opoziției.

Toate aceste sisteme ne aducând rezultatul dorit de către opoziția unită se recurse la vechea metodă: atacurile contra dinastiei.

„Românul” reîncepu însinuările și aluziunile în contra Domnitorului. „Alegătorul liber” și „Ghimpele” îi țineau isonul. Nemulțumiți cu atâta coalizații publicară chiar broșuri. Dimitrie Sturdza își strânse sub titlul „Germania, România, și Principele Carol de Hohenzollern” o serie de articole, pe care le publicase, în „Politik” din Praga, sub pseudonimul Erdmann von Hahn.

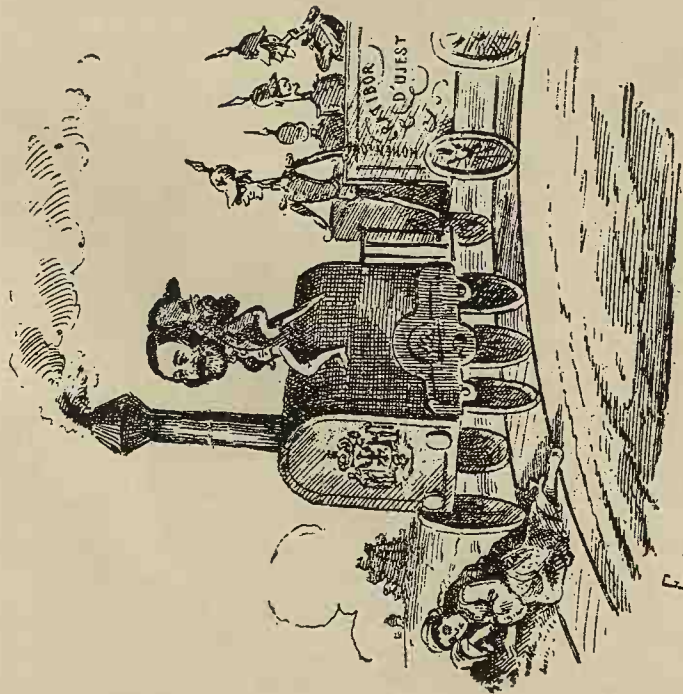
Gheorghe Mârzescu publică și el sub pseudonimul Iordache Vulpescu, o broșură intitulată „Spionul Prusian sau Principele Carol de Hohenzollern Domn al României”.

Iată câte-va fragmente din aceste broșuri și publicații : „Principele Carol îmbrânțește România în prada lacomului vultur german”.

.....
„De s'ar imputa Românilor cât de mult pe drept sau nedrept, trebie să li se recunoască că nu ei singuri sunt vinovați de tristă lor situație, ci mai mult sunt responsabile relele apucături ale Principelui Carol în prima linie”.

.....

1) C. Bacalbașa, Bucureștiul, de altă dată pag. 151-152.

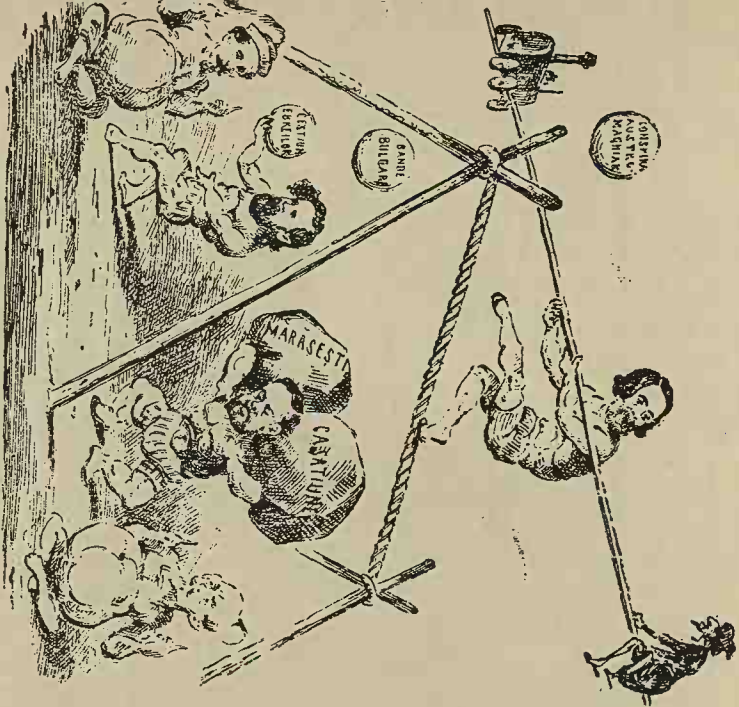

Feriarea României! Progres national!...

Vizul Ministrilor de Resbel, ... fie chiar ad interim!

Caricaturi ale timpului

O trupă de Saltimbanci.

Caricaturi ale timpului

O poticnire politica externa.

„Lipsa aceasta de caracter, neomenia acestui Principe au adus în desperare până și pe oamenii cei mai pacienți și îndelung răbdători. Nu este om de inimă, de inteligență și de valoare care să nu-și fi dat mâna contra violărei ce să face sistematiceste drepturilor cetățienesti. Mariea Sa Carol are aerul de a sfida Tieara. Bizuindu-sé pe evenimentele esteriore și pe sprijinul tierei sale natale, el crede că România îl va suferi pină în sfârșit sa facă din ea tot ce el vroeste. *Uită că nu tunul țiene pe regi în scaunul Domniei, ci afecțiunea poporului*”. 1)

.....
Iată și concluzia:

„Iată pentru ce oameni Domniea paminteană va reveni pe tapet. Cât pentru Principele Carol, dacă a mai ramas în el vreo umbră cât de imperceptibilă din nobletia sângelui sau princiaru, dacă țiene sâ nu i se ducă numai ciolanele și oasele în pământul seu natal, atunce ar face bine și pentru dânsul si pentru Tieara care din nenorocire l'a fost adoptat sâ-si iee socia si sâ plece, zi-când României măcar în ultimul seu adieu, următoarele:

„Recunosc bunii mei români binefăcători că nu m-a făcut „D-zeu vrednic de o Domnie în care au strălucit un Mihai Bravul „și un Ștefan cel Mare”.

„Multiemesc cu venerare Tierei Voastre, acăriea pâine și sare „le-am mâncat timp de noue ani și acăriea galbanași i-am luat și „i-am pus în siguranția la Bancile din streinătate. Rămâneți sănă- „toși bravi români bine-cuvențați de D-zeu. Bună și mănoasă vi „mai este Tieara! Căutați se ve servească de lectiune esperientia „ce ati făcut cu mine, străin de sângele, și religiunea și neamul „vostru. Nu ve mai încredeți pe viitoriu în străini! Alegeti dintre „voi pe unul carele se domnească. Iar, Eu, acum la plecare, plin de „muștrare de cuget pentru sperjurul ce am comis, și recunoscând „gresialele si călcările de lege ce am făcut, vê cer iertare ca de la „niste buni si adiverati crestini”.

Faciă cu o asemenea mărturisire și declarare sinceră și leală, noi îți vom responde :

1) Spionul Prussian sau Principele Carol de Hohenzollern Domn al României de Iordache Vulpescu, pag. 32—33.

„Mergi sănătos, Principe, în Țeara ta. Bucurê-te acolo și te „veselește. Țieneți cu mândrie rangul nașterii tale, căci banii ti-am „dat în deajuns spre aceasta. D-zeu se te aibă în a sa santă pază, „și se fii fericit, tu, socia ta, dimpreună cu tot neamul și familia de „Hohenzollern. Pleacă liniștit, Măria Ta, căci copii copiilor noștri „și neam de neamul nostru, vor pomeni de când Domnia lui Carol „de Hohenzollern, și vor mulțiemii zi și noapte Dumnezeului părintilor noștrii că, în fine te-a luminat de-ai părăsit România, lepădând la cea din urmă podoabele strălucite, vrem să zicem, *tripla haină de ipocrit, de sperjur și de spion prusian cu care ai domnit în ea l'* 2)

Se pare de alt fel că opoziția nu se mulțumise cu această atitudine critică; ea se preocupase și de ideea răsturnării Domnitorului și găsisese chiar înlocuitorul în colonelul Dabija, față de care Dimitrie Sturdza — acela care mai târziu va împinge dinasticismul său până a săruta mâna Regelui Carol — se comporta ca un supus înaintea Suveranului, adresându-i-se cu formula: „Măria Ta” chiar în fața străinilor.

Domnitorul însă nu se sperie de această reînoire a atacurilor în contra sa. El se obișnuise deja cu ele și acuma, după experiența ce-o căpătase, știa că fiecare pe rând, sau cu toți la olaltă, se vor lepăda din nou de asemenea gânduri și se vor lua la întrecere pentru ca să „servească Tronul și Țara”.

In mijlocul atmosferei de descompunere a guvernului, realizată prin intrigă și oboseală, de exasperare a opoziției, exteriorizată prin întruniri și manifeste, și de neliniște a poporului, exprimată prin violențe și scandaluri, era necesară o bombă pentru ca totul să explodeze.

Acea bombă o procură Senatul.

De multă vreme încă Senatul luase o atitudine ostilă față de ministrul cultelor, Titu Maiorescu. Interpelarea adresată de Ion Deșliu, asupra activității ministeriale a lui Titu Maiorescu, fu un nou prilej pentru Senat, de a-și arăta sentimentele sale față de ministru.

2) Idem pag. 41—42.

Deșliu fu foarte violent în interpelarea sa; dar ceea ce agravă situația fu faptul că doi vice-președinți ai maturului corp, C. Bozianu și Al. Orăscu, luară și ei cuvântul pentru a ataca activitatea ministrului. Alexandru Orăscu propuse chiar moțiunea de neîncredere care avea următorul cuprins:

„Senatul, ascultând pe domnul ministru, și având în vedere abaterile și călcarea legii instrucțiunii publice declară neîncrederea sa în d-l ministru al Instrucțiunii publice și trece la ordinea zilei”.

Atmosfera era atât de ostilă ministrului încât intervenția publică a lui Lascăr Catargiu, președintele Consiliului, pe lângă Alexandru Orăscu, vice-președinte al Senatului, de a-și retrage moțiunea fu zadarnică. Mai mult chiar cu tot apelul făcut de către Lascăr Catargiu pe lângă membrii majorității din Senat de a nu vota această moțiune, ea fu primită cu 31 de voturi contra 21, în aplauze sgomotoase și cu strigăte de bravo.

În aceeași seară guvernul își prezintă demisia. În criza ce se deschide prin această soluție dată de Lascăr Catargiu situațiunii provocată de votul Senatului, maturul corp revine și precizând că votul nu era îndreptat decât contra lui Titu Maiorescu personal votează, cu unanimitatea de 33 voturi, următoarea moțiune:

„Senatul dând votul de eri după interpelarea d-lui Deșliu, adresată domnului ministru de Instrucțiune publică, a înțeles că nu aduce nici un blam celorlalți membri ai cabinetului actual de sub președinția d-lui Catargiu, precum nici d-lui președinte al cabinetului”.

Totuși Lascăr Catargiu persistând în demisia sa recomandă Coroanei pe Dimitrie Ghica, președintele Camerei pentru formarea noului guvern. Acesta, neputând obține concursul lui Petre Mavrogheni, declină însărcinarea și Domnitorul apelează din nou la Lascăr Catargiu.

Înainte de a accepta noua însărcinare, boerul dela Golășei convoacă o consfătuire intimă a majorității conservatoare din Adunarea deputaților, care reînnoește încrederea cu 66 de voturi contra 11.

În urma acestui vot Lascăr Catargiu acceptă sarcina noului guvern; cum însă demisiunea vechiului guvern nu fusese înregistrată oficial, această criză ministerială se rezolvă numai sub aparența

unor schimbări de miniştri. Titu Maiorescu, în urma votului de blam al Senatului şi Gheorghe Cantacuzino în urma insuficienţei sale de a face faţă grelei situaţii financiare, sunt înlocuiţi. Ion Strat este numit ministru de finanţe, Ion Bălăceanu ministru de externe şi Petre Carp ministru de culte şi instrucţie. La 31 Ianuarie 1876 guvernul se prezintă Camerei în noua sa formaţie şi ia parte la discuţia provocată de schimbarea ministerială.

Noua dovadă de încredere pe care Domnitorul o acordase lui Lascăr Catargiu însărcinându-l să formeze noul guvern, după atâtă alte mari dovezi pe care i le dăduse până atunci, nu fu însă de natură să consolideze situaţia guvernului.

Dificultăţile şi atacurile reîncepură. Ceeace caracterizează momentul este faptul că toate aceste atacuri, în Parlament, veneau din partea majorităţii parlamentare, căci opoziţia demisionase de mult pe tema convenţiunei cu Austro-Ungaria.

După o nouă serie de interpelări şi propuneri de moţiuni de neîncredere, de data aceasta respinse, o nouă bombă isbucni.

Dimitrie Ghica, preşedintele Camerei, înspăimântat de cererea unui împrumut de 30.000.000, necesar acoperirii deficitelor bugetare ce până atunci fuseseră ascunse cu grije, îşi dă demisia de la preşidenţia Adunării „pentru a degaja persoana sa de actele guvernului”. Apelul adresat de Lascăr Catargiu lui Dimitrie Ghica de a reveni asupra demisiei sale, rămâne fără rezultat, şi în urma reînnoirii demisiei, Camera o primeşte.

Fiind totuşi un puternic curent pentru realegerea lui Dimitrie Ghica ca preşedinte al Camerei, Lascăr Catargiu se vede silit în şedinţa din 18 Februarie, să facă cunoscut adunării că în cazul realegerii lui Dimitrie Ghica, care a declarat că nu mai dă concursul său guvernului, ministerul se va retrage. Cu toată această declaraţie Dimitrie Ghica întruneşte 37 de voturi faţă de cele 68 obţinute de C. N. Brăiloiu, candidatul guvernului. Aceste 37 de voturi erau conservatoare şi dovedeau şubreda poziţie a guvernului. În acelaş timp Vasile Boerescu îşi dă demisia din calitatea de vice-preşedinte al Camerei iar Alexandru Orăscu din aceea de vice-preşedinte al Senatului.

Este interesantă în special motivarea demisiei lui Alexandru Orăscu:

„Motivul este că în urma blamului ce onor. Senat a dat ministrului cultelor și instrucției publice, înlocuirea sa este continuarea sistemului. Blamul nu s'a dat persoanei ci sistemului. Prin biserică ne-am salvat naționalitatea, prin instrucțiune ne vom conserva libertățile publice.

Aceasta fiind nesocotită, eu, ca reprezentant în acest Corp, din partea instrucțiunii, protestez și rog pe onor. Senat a-mi primi demisiunea”.

Dar ceea ce este mai interesant este respingerea acestei demisii de către Senat, ceea ce implica oarecum o aprobare din partea maturului corp a motivelor demisiei.

Dar frământările nu se vor termina încă.

Proiectele financiare, prin care se căuta să se echilibreze prin un nou împrumut bugetele deficitare, dădură loc la o serie de aprige discuțiuni.

După cinci zile de dezbateri Camera sfârși totuși prin a vota proiectele depuse.

Senatul însă se arată din nou rebel. În ședința de la 1 Martie 1867 Ion Strat, ministrul de finanțe, înfățișă proiectele votate de Cameră cerând urgența. Viu combătută de către fruntașii adunării, urgența fu respinsă cu 29 de voturi contra 25.

Pentru a doua oară Senatul da un vot de blam ministerului. Se dovedea de data aceasta spiritul de opoziție de care era stăpânit maturul corp.

În fața acestei situații Lascăr Catargiu ceru Domnitorului dizolvarea Senatului. Iată motivele pe care se baza președintele Consiliului pentru a cere dizolvarea :

„Guvernul Măriei Tale nu fuge niciodată de controlul Corpurilor Legiuitoare, nici de ori ce discuțiune menită a lumina pe mandatarii națiunii și a-i pune în pozițiunea de a vota sau a respinge în cunoștiință de cauză, tot ce li se supune de Puterea Executivă; nu este mai puțin adevărat însă, că sunt situațiuni, unde un spirit manifest de ostilitate se ascunde sub aparențele unui control

constituțional, și în asemenea împrejurări nu este în interesul țerei de a prelungi o pozițiune falșe în care raporturile între guvern și între un Corp Legiuitor nu sunt destul de tranșate pentru a provoca un vot de neîncredere, dar nici destul de armonice pentru a face posibilă acea unitate de vederi și de acțiune, care singură poate înlesni mersul regulat al unui guvern.

În ori-ce alte împrejurări de cât cele actuale, guvernul Măriei Tale nu ar fi esitat un moment de a lăsa ca Senatul să se rostească prin un vot public asupra proiectelor financiare, ce-i sunt supuse și să avizeze în urmă la ceace ar fi de făcut: în momentul de față însă, Miniștrii Măriei Tale sunt de părere că Țara nu trebuie expusă eventualității unei respingeri a mijloacelor ce i-a dat Camera pentru a face față situațiunii, și din acest punct de vedere, ei respectuos supun Măriei Tale părerea lor, care este de a face un nou apel la Țară și a'i cere, prin noui alegeri de Senatori, verdictul sincer și definitiv asupra legilor de cari guvernul are trebuință, și pe care Camera le-a votat după o discuțiune, care a probat până la evidență atît utilitatea, cât și oportunitatea lor".

Dizolvarea fu acordată și noile alegeri fixate pentru 26, 28 și 30 Martie. Și de data aceasta alegerile fură destul de violente. Nu însă din cauza teroarei exercitată de guvern sau a reacțiunii opoziției.

Spre deosebire de alegerile generale făcute cu un an înainte guvernul nu mai lupta cu aceiași hotărâtă voință de a învinge, știind că în orice caz nu va mai avea mult de trăit; el provocase lupta tocmai în vederea soluționării mai grabnice a acestei chestiuni.

Opoziția, nici ea nu mai avea motive să se sbată prea tare; victoria se apropia chiar fără acest ultim efort.

Violența însă în care s'au desfășurat alegerile era în aer; spiritele erau prea înflăcărâte și nervii prea încordați în această atmosferă de luptă care dura de doi ani de zile.

Rezultatul alegerilor fu cel așteptat de toată lumea, și poate, dorit de toți factorii politici. Opoziția învinse obținând majoritatea viitorului Senat.

De îndată ce rezultatul fu cunoscut, guvernul își prezentă de-

misia. Domnitorul se văzu silit „cu mare părere de reu” să se despartă de credinciosul și energicul său colaborator, căruia îi datora prezența sa pe Tronul Țării.

■

Căderea guvernului era de atâta vreme așteptată de toată lumea în cât ea nu surprinse pe nimeni.

Motivele acestei căderi sunt multiple: oboseala miniștrilor ce guvernaseră prea mult; exasperarea opoziției, ce aștepta de prea multă vreme; nevoia de a se calma spiritele mult prea agitate; necesitatea de a avea forțe noi și odihnite în momentele grele ce se anunțau. Dar mai ales nevoia schimbării pe care o simțea toată lumea: și guvernanți și opoziționiști, și pasionați și indiferenți. Toate acestea se pot rezuma într'o singură cauză: guvernul Lascăr Catargiu guvernase prea mult, și față de mentalitatea din acele vremuri, și față de posibilitățile oamenilor de pe atunci.

Insfârșit trebuie să mai menționăm — deși Domnul n'o spune în „Memoriile” sale — că pe tema politice externe par să fi existat divergențe de păreri între guvern și Suveran. Criza Orientului declanșată în 1875 punea acut problema atitudinii României. Suveranul voia o politică intervenționistă care să ducă la dobândirea neatârării noastre pe când cabinetul conservator preconiza neutralitatea absolută.

■

Atmosfera turbure a sfârșitului regimului Lascăr Catargiu nu trebuie să ne inducă în eroare. Este adevărat că guvernul Lascăr Catargiu guvernase prea mult; este adevărat că guvernul Lascăr Catargiu se arătase insuficient în fața acțiunii concertate a opoziției unite; este adevărat că guvernul Lascăr Catargiu făcuse greșeli spre sfârșitul lui. Dar nu trebuie să uităm nici o clipă marile servicii aduse țării de acest ministru. Consolidarea dinastiei, normalizarea vieții politice, aranjarea afacerii Strusberg, organizarea armatei și aparatului de stat, erau titlurile de glorie cu cari bărbați ca Generalul Florescu, Petre Mavrogheni, Gheorghe Costa Foru, Generalul Tell, Niculae Krețulescu, Vasile Boerescu și alții, în frunte cu bătrânul Lascăr Catargiu se prezentau înaintea imparțialității istoriei. Ei se puteau înfățișa cu conștiința împăcată de a fi consolidat dinastia și de a fi salvat țara.

Amicului meu Cristo Tell

la $\frac{6}{18}$ Mai 1858

Ștefan Golescu

Onorabilului Domn Tărbuță Tell. ca sursă de amicitie
L. Catargi 1895. februar 5. București

Generabilului Tell
Deputatului nostru
vite; cele din București
revin la betanțele
când în unghia
a cărei prin apin
a cărei sepe

Ștefan

Câteva autografe

Ștefan Golescu

Lascăr Catargiu

M. Kogălniceanu

George Costafornu

Petre Maurogheni

In prezia Rășboiului de Neatârnavare

XXII

MINISTERELE FLORESCU ȘI EPUREANU

După retragerea lui Lascăr Catargiu — Vernescu nu reușește să alcătuiască un guvern — Domnul rezistă opoziției unite — Cabinetul general Florescu — Demisia lui Florescu și formarea guvernului Manolache Costache Epureanu — Manevre în sânul coaliției guvernamentale — Noile alegeri și triumful roșilor — Adresa de răspuns la mesajul tronului — Punerea sub acuzare a foștilor miniștri conservatori — Epureanu demisionează — Politica externă dusă de Mihail Kogălniceanu și ratificarea tratatului de comerț cu Austria

Am cercetat în capitolul precedent împrejurările care constrânseseră pe Lascăr Catargiu să se retragă dela cârma statului. Coaliția de la Mazar-Pașa era gata să preia puterea. Prințul, după ce se sfătuește cu generalul Florescu, cu președintele Camerei Brâiloiu și cu Petre Mavrogheni — pe a cărui părere arată în „Memoriile“ sale că pune mare preț — chiamă pe Gh. Vernescu și-l însărcinează — la 31 Martie — să formeze noul guvern. Vernescu arată că nu poate accepta misiunea înainte de a se consfătui cu ceilalți fruntași ai coaliției.

La 2 Aprilie Vernescu revine la palat declarând că e gata să alcătuiască ministerul și prezentând Domnului următoarea listă ministerială : Vernescu, prezident și interne; Ion Brătianu, război; Ion Ghica, justiție; Dimitrie Sturdza, finanțe; Epureanu, lucrări publice ; Mihail Kogălniceanu, externe ; Eugen Stătescu, instrucțiune.

Se întâmplă însă un incident caracteristic care dovedește cât de mult crescuse influența Domnului și cât de stăpân pe situație se simțea. Prințul nu acceptă lista ministerială prezentată. Vrea un militar la război, propune deci trecerea lui Brătianu la finanțe și —

deși n'o spune în „Memoriile“ sale — se pare că nu e încântat nici de Ghica, nici de Sturdza. Primul din cauza atitudinii sale la 11 Martie 1871, cel de al doilea pentru că atacase cu înverșunare Co-roana în cursul ultimilor ani.

După ce ia cunoștință de dorințele Domnului, Vernescu se re-trage spre a le supune colegilor săi din opoziția-unită. Coalizații se simt însă tari și nu vor să cedeze. Vernescu aduce în cursul după amiezii acest răspuns Domnului.

Atunci se întâmplă un lucru la care coaliția nu se aștepta. Prin-țul nu se supune, rupe negocierile cu Vernescu și însărcinează pe generalul Florescu să formeze un nou cabinet conservator.

La 4 Aprilie generalul Florescu i-și formează astfel ministerul:

General I. Em. Florescu

Președinte al Consiliului.

Ministru de Război

și Ministru de Interne.

General Christian Tell

Ministru de Finanțe.

D. P. Vioreanu

Ministru de Justiție.

Alex. Orăscu

Ministru de Instrucție.

D. Cornea

Ministru de Externe.

General T. Gherghel

Ministru de Lucrări Publice.

Opoziția primește cu indignare „cabinetul de generali” pe care „Deutsche Zeitung” îl poreclește spiritual „Säbel Ministerium”.

Chiar conservatorii sunt nemulțumiți. Ei nu vor ca ideia con-servatoare să fie reprezentată la guvern în afară de cadrele par-tidului.

În dezbaterea ce se încinge la Cameră, în ziua 19 Aprilie după vacanța de Paște, asupra cabinetului Florescu, Carp spunea ca-tegoric : „... guvernul actual nu reprezintă nici unul din partide care se numesc dreapta sau stânga și care sunt stâlpii pe care se reazămă întregul edificiu constituțional”.²⁾ Generalul Manu și Alexandru Lahovari, fără a fi atât de ostili guvernului ca Petre Carp, nu-i sunt totuși favorabili. Numai Vasile Boerescu și Cesar Boliac apără ministerul care obține încrederea cu 58 de voturi con-

1) Decret No. 578, 579 din 4 Aprilie 1876. Monitor No. 77 din 5 Aprilie 1876 pag. 2049.

2) C. Gane. „P. P. Carp”. Vol. I. pag. 189.

tra 27. Dar partida cea grea urma să se joace la Senat care era în majoritate opoziționist. La 20 Aprilie Senatul își alege ca vicepreședinți pe Gheorghe Vernescu cu 34 de voturi și pe Manolache Costache Epureanu cu 33 de voturi din 58 de votanți. Astfel Senatul își definea categoric caracterul său opoziționist.

Generalul Florescu cere Domnului dizolvarea Senatului. Cererea nu i-se admite și la 24 Aprilie cabinetul Florescu demisionează.

În aceeași seară apare Manolache Costache Epureanu la Palat și prezintă o listă care cuprinde „numele unor persoane ce nu s'au sfiit de a ataca personal pe prinț în chipul cel mai violent” („Memorii”).

Domnul nu aprobă lista. Epureanu declară că nu poate alcătui o altă listă. Prințul răspunde că în acest caz va acorda lui Florescu dizolvarea Senatului. În fața acestei amenințări Epureanu se retrage să se consulte cu ceilalți fruntași ai coalițiunii. În aceeași seară Epureanu întorcându-se la Cotroceni se declară gata să accepte modificările propuse de Prinț. Ca atare i-se încredințează sarcina de a forma guvernul.

Manevra cu generalul Florescu reușise pe deplin. Cu toate frazele ei pompoase opoziția fusese intimidată. Ea primea acum condițiile monarhului căci știa că nu-l mai poate nici speria, nici răsturna.

Prințul de altfel mai cunoștea și rivalitățile din coaliția dela Mazar Pașa, rivalități care vor da mult de lucru lui Manolache Costache. Așa peste două zile Epureanu constituie următorul minister :

M. Costache Epureanu

Mihail Kogălniceanu

Gh. Vernescu

Ion Brătianu

Mihail Pherekide

Gh. Chițu

Colonel Gh. Slăniceanu

Președinte al Consiliului
și Ministru de Lucrări Publice.
Ministru de Externe.
Ministru de Interne.
Ministru de Finanțe.
Ministru de Justiție.
Ministru de Instrucție.
Ministru de Război.

1) Decret No. 714 și 715 din 27 Aprilie 1876. Monit. No. 93 din 20 Apr. 176, pag. 23 37.

Așadar coaliția de la Mazar Pașa fusese silită să accepte condițiile Domnitorului. Ion Ghica și Mitiță Sturdza nu intraseră în minister. Vor lua în schimb locul lui Vernescu și Epureanu ca vicepreședinți ai Senatului, președinte fiind Mitropolitul Primat.

Moderația la care era ținut noul cabinet se vede și din declarația ministerială citită Camerii la 28 Aprilie. Subliniem acest semnificativ pasagiu: „Venim la guvern fără recriminațiuni, fără spirit de răzbunare...”. La 30 Aprilie, majoritatea — conservatoare — a Camerii a răspuns guvernului în acelaș ton primind — la cererea președintelui consiliului și după discursurile pline de curtenie ale lui Dimitre Ghica, Alexandru Lahovari, V. Boerescu, Aristid Pascal — să-și amâne ședințele pentru a da timp Senatului să termine cu discuția legilor financiare. La 3 Mai Camera a fost dizolvată fixându-se noile alegeri pentru 3, 5, 7 și 9 Iunie.

Între timp combinațiile și lucrăturile în sânul coaliției guvernamentale se țineau lanț. Rosetti, stăpân pe singurul partid înche-gat în sânul coaliției, lucra cu pasiunea și îndemnarea cunoscută spre ași crea majorități absolute în Cameră. Peste tot roșii formează comitete electorale și desfășoară o vie propagandă electorală.

Cel care încearcă să le țină piept e ministrul de interne Gh. Vernescu. Prefecții, funcționarii, polițiștii sunt pretutindeni înlocuiți cu oameni ce-i sunt devotați. Pake Protopopescu, mâna lui dreaptă, e numit prefect al poliției Capitalei.

Dar toate savantele combinații vernescane nu duc la nimic. Partidul roșu obține o zdrobitoare majoritate în alegeri. „Timpul” — oficios conservator — scrie la 15 Iunie că noua Cameră va număra circa 65—67 roșii, 36 partizani ai lui Kogălniceanu, 26 fracționiști, 7 partizani ai lui Manolache Costake Epureanu, 5 partizani ai lui Ion Ghica, 3 vernescani și 6-7 conservatori.¹⁾ În realitate majoritatea roșie era mai tare. Epureanu n’avea decât 2 partizani în Cameră.

Camerile sunt convocate la 20 Iunie în sesiune extraordinară. Operațiunile de validare începute la 22 Iunie s’au sfârșit la 24 iar în ziua de 25 s’a purces la alegerea președintelui. Moderații

1) Ion C. Brătianu. Discursuri, scrieri, acte și documente, pag. 48.

și-au dat voturile lui Dumitru Brătianu sperând astfel să mai rupă și din roșii. Însă din 111 voturi C. A. Rosetti obține 70 de voturi iar Dumitru Brătianu numai 41.

Dovada s'a făcut. Majoritatea Camerii e în mâna roșiilor.

Acum se schimbă și tonul dezbaterilor parlamentare și atmosfera politică. Stăpân pe majoritatea Camerei Rosetti devine intransigent, dârz, violent la nevoie.

Schimbarea situației se vedește imediat cu ocazia discuțiilor la adresă. Raportorul comisiunii ce avea să redacteze răspunsul la mesaj fusese numit eternul Nicolae Blaremburg. Deși nu făcea parte din grupul roșiilor fusese ales de ei tocmai pentru limbajul nestăpânit și îndrăzneala-i cunoscută. Răspunsul redactat de Blaremburg e lung, pretențios, plin de violente atacuri la adresa fostului guvern și dă lecții de constituționalism Domnitorului. Președintele consiliului făcând unele observațiuni cu privire la modul polemic, neobișnuit, în care a fost redactată adresa de răspuns își atrage o lungă replică din partea lui Blaremburg. Camera votează apoi adresa în unanimitate, miniștrii abținându-se dela vot.¹⁾

Actul al doilea e însă mai semnificativ. La 10 Iulie Nicolae Fleva depusese pe biroul Camerii următoarea propunere semnată de 60 de deputați.

„Pentru satisfacerea imediată a legilor, a justiției și a moralității publice,

Propunem :

Punerea în acuzațiune :

1) Pentru violarea Constituțiunii și a libertăților publice ; 2) pentru risipă de bani publici; 3) pentru abuz de putere, a următoarelor persoane, cari au luat parte în ministerul trecut și anume:

D.D. Lascar Catargi, Petru Mavrogheni, General Ion Florescu, Titu Maiorescu, G. Costa-Foru, A. Lahovari, G. Cantacuzino, B. Boerescu, Teodor Rosetti, P. P. Carp, Christian Tell, Nicolae Krețulescu“.

Propunerea e trimisă imediat în secțiuni, discutată și primită de toate secțiunile. Raportul comitetului delegaților e luat apoi în

1) Monit. Of. No. 156 din 16/28 Iulie 1876, pag. 3825 și 3828.

considerare — în ședința din 19 Iulie — cu 98 de voturi contra 1 și 6 abțineri. Se abținuseră de la vot Manolache Costache Epu-reanu, George Vernescu, Mihail Ferechide, Colonel Slăniceanu. Așadar președintele consiliului și alți trei miniștri, din cei mai importanți, erau contra procedului roșiilor. Prințul era furios. Voise destinderea în politica internă pentruca toate forțele nați-unii să fie încordate în vederea hotătătoarelor evenimente ex-terne. Ori propunerea de dare în judecată împingea pe conserva-tori la o dușmănie ireductibilă față de noul regim.

Președintele consiliului încearcă să atenueze pasiunile dar nu izbutește. Camera — în care după expresia lui e „ca un copil or-fan” — îl ascultă cu deferență dar nu-i urmează sfaturile.

Domnitorul e atât de îngrijorat de atitudinea roșilor încât acordă lui Manolache Costache disolvarea Camerei. Dar Epu-reanu, înțelept, nu primește. Li e teamă că roșii ar fi împinși la o luptă pe viață și pe moarte. Deaceea preferă să se retragă. La 23 Iulie își citește demisia în fața Camerei. A doua zi Ion Bră-tianu preia guvernarea țării pe care, cu o intermitență, n'o va mai lăsa din mână doisprezece ani.

Evenimentele politice interne vor trece însă curând pe al doi-lea plan față de complicațiile problemei Orientului și de războiul care bătea la ușă.

Am văzut în capitolul precedent că poziția guvernului con-servator era aceea a neutralității absolute în cazul unei confla-grațiuni în peninsula balcanică. Cum putea fi păstrată neutrali-tatea absolută dacă Rusia intra în război când România consti-tuia poarta de intrare în Balcani, iată ceea ce nu s'a lămurit pe deplin nici până astăzi. Totuși, pe nesimțite, chiar sub guvernul conservator, începuse să se facă tranziție dela neutralitatea ab-solută spre o neutralitate armată, mai favorabilă răsculaților creștini decât Turciei. În acest sens nota lui Boerescu din 4/16 Ianuarie 1876 e revelatoare. Căderea guvernului Catargiu coin-cide cu agravarea situației. Din zi în zi se așteaptă ca Serbia și Muntenegrul să deslănțue războiul împotriva Turciei. Cabinetul Florescu reînviește, în declarația sa ministerială, asigurarea că

Ștefan Golescu

Al. G. Golescu

32 C. A. Rosetti

D. Brătianu

P. P. Carp

Gr. Serurie

N. Kretzulescu

Dimitrie Ghica

Chr. Tell

Ștefan Golescu

Al. G. Golescu

C. A. Rosetti

D. Brătianu

P. P. Carp

Gr. Serurie

N. Kretzulescu

Dimitrie Ghica

Chr. Tell

Cesar Boliac

V. A. Ureche

C. D. Aricescu

T. Maiorescu

G. Costatoru

B. Boerescu

V. A. Ureche

C. Boliac

T. Maiorescu

C. D. Aricescu

B. Boerescu

G. Costatoru

va urma o politică de neutralitate. Aceleași declarații de neutralitate le repetă atât în fața Camerii conservatoare cât și în fața Camerii roșii noi alese, cabinetul Epureanu.

Ministru de externe e acum Mihai Kogălniceanu. Marele om de stat — nu rămâne însă multă vreme la această poziție. În vederea războiului sârbo-turc România intervine la Constantinopol pentru neutralizarea Dunării de sus. Cererea noastră e sprijinită de toate Puterile garante. Turcia admite ca monitoarele ei să nu urce pe Dunăre în sus spre a ataca pe Sârbi, ne cere însă în schimb să aprovizionăm garnizoana turcească de pe insula Adakale.

La sfârșitul lui Iunie într'o notă adresată lui Savfet-Pașa, Kogălniceanu formulează cu îndrăzneală pretențiunile României în șapte puncte :

1) Recunoașterea individualității statului român și a numelui său istoric România; 2) Admiterea reprezentanților României în corpul diplomatic; 3) Regularea condițiunii supușilor români care trăesc în Turcia și admiterea jurisdicției consulare românești asupra lor; 4) recunoașterea inviolabilității teritoriului român și delimitarea graniței cu privire la insulele dunărene; 5) încheierea de tratate de extrădare și comerț, de convențiuni poștale și telegrafice între Turcia și România; 6) recunoașterea pașapoartelor noastre; 7) fixarea talvegului ca hotar între România și Turcia la gurile Dunării.

Aceste cereri, prezentate Turciei într'un moment greu pentru ea, însemnau că România pretindea, pe cale pașnică, admiterea în fapt a independenței ei. Și nota adăoga că în cazul neadmiterii acestor cereri, bunele noastre raporturi cu Turcia ar putea să sufere.

Marile puteri primesc cu neplăcere nota. Ele o consideră ca fiind în măsură să complice și mai mult situația balcanică și apoi tonul de independență le displace. Savfet-Pașa răspunde târziu; „găsește demersul nostru cu totul intempestiv și nu crede că Poarta va putea să se ocupe de el înainte de sfârșitul războiului”.¹⁾

1) N. Iorga. Politica Externă a Regelui Carol I., pag. 146.

Demersul lui Kogălniceanu contribuie la tranziția dela neutralitatea absolută la o atitudine ușor ostilă Turciei.

La începutul lui Iulie războiul se deslănșue. Serbia și Muntenegrul intră în luptă. Situația noastră e din ce în ce mai grea. Simpatiile sunt pentru frații noștri creștini care luptă împotriva semilunei, neutralitatea noastră rămâne însă relativ corectă. Oprim, pe cât se poate, tranzitul de arme și de munițiuni spre Serbia; în schimb lăsăm liberă trecerea voluntarilor Ruși.

Dar față de atitudinea Turciei, de acord cu Domnitorul, Kogălniceanu prepară o nouă circulară, pe care o expediază la 20 Iulie. Acest ultim act diplomatic — căci peste trei zile va cădea împreună cu Manolache Costache — e nu numai frumos și impresionant, ci înseamnă o dată în preparația psihologică și politică a viitoareii intervenții românești.

După ce începe prin a arăta „că România nu înțelege să joace un rol provocator”¹⁾ continuă :

„Tout en n'ayant aucune intention hostile à l'égard de la Turquie., il nous est, néanmoins, impossible de rester indifférents aux cris de douleur qui partent dela rive droite du Danube. En vous comuniquent les impressions douloureuses qui nous dominent tous en Roumanie, gouvernement et opinion publique, il nous serait impossible de ne pas nous faire la douloureuse demande: Eh quoi, l'Europe civilisée et chrétienne n'a-t-elle une voix à élever qu'en faveur des Juifs? En effet, rappelez-vous les colères de l'Europe, qui tombèrent sur la Roumanie en 1867, lorsque quelques Juifs, qui avaient été condamnés par nos tribunaux comme vagabonds et qui, n'ayant pas appelé de leur sentence avaient été dirigés sur Galatz, pour être exportés en Turquie, ayant été transférés de l'autre coté du Danube, ces Juifs ont été repoussés par les Turcs, jetés dans la fleuve et sauvés par les agents roumains, sauf deux qui se sont noyés. Ces mêmes colères ne nous ont pas été épargnées, il y à quelques années, parce que dans un coin isolé de notre pays la population roumaine s'était portée à des voies de fait sur trois ou quatres Israélites qui avaient commis un sacrilège dans la cathédrale d'Ismail, sacri-

N. Iorga. Politica Externă a Regelui Carol I. pag. 148.

lège dûment constaté par les autorités compétentens, et aujourd'hui lorsque des milliers de Bulgares et même de Roumains, lorsque des milliers de chrétiens sont tués, lorsque les atrocités les plus grandes se commettent en Bulgarie au grand jour, l'Europe chrétienne ne trouve dans sa force, dans les règles de la civilisation, dans les lois de l'humanité, d'autres moyens pour venir en aide à ces malheureuses populations qu'un insultent silence ?”

Și-apoi, după ce arată agitația opiniei publice, agitația armatei române însăși, conchide cerând ca Europa să pună capăt cu un ceas mai de vreme atrocităților turcești.

Iată situația politică, diplomatică și psihologică lăsată de Kogălniceanu când părăsea ministerul de externe, pe care-l condusese timp de trei luni.

Insfârșit trebuie să mai menționăm că noul parlament ratificase tratatul de comerț cu Austria. Era un act inevitabil și Brătianu isbutind să-l treacă prin Cameră își câștiga noi merite în ochii Domnitorului.

XXIII

POLITICA INTERNA DE LA 24 IULIE 1876 LA 30 APRILIE 1877

Gvernul Ion C. Brătianu — Tensiunea internă — Instrucția făcută de comisiunea Camerei — Raportul comisiunii — Trimiterea în judecată a foștilor miniștri conservatori — Situațiunea financiară — Remanieri ministerale — Dizolvarea Sennatului — Raporturile dintre Domn și Ion Brătianu

Intâiul guvern condus nu numai efectiv ci și nominal de Ion Brătianu se alcătuește astfel :

Ion C. Brătianu ¹⁾	președinte al consiliului și ministru de finanțe
Dim. A. Sturdza	ministru de finanțe
Col. Gh. Slăniceanu	ministru de război.
Gh. Chișu	ministru de externe
Nic. Ionescu	ministru de externe
Eugen Stătescu	ministru de justiție.
Gh. Vernescu	ministru de interne.

Din vechea coaliție de la Mazar Pașa nu rămăsese — în afară de roșii — decât Gh. Vernescu. Alt viitor orfan, ca Manolache Costache.

În schimb dintre partizanii sectari ai grupului Rosetti-Brătianu intrase în guvern Eugen Stătescu. Fusesse unul din cei

1) Decret No. 1426 și 1427 din 24 Iulie 1876. Monitor No. 163 din 25 Iulie 1876.

ce luptaseră aprig pentru darea în judecată a miniștrilor conservatori. Prezența lui la justiție, în locul lui Mihail Ferechide ce părăsise guvernul tocmai pentru că nu aprobase procedura Camerei, era semnificativă. Ea dovedea că roșii înțelegeau să ducă energic acuzarea împotriva conservatorilor. Tensiunea politică internă trebuia deci să crească.

După împăcarea cu Domnul, împăcare ce prilejuise explicații neplăcute pentru Conu Mitiță, Dimitrie Sturdza intra în minister la lucrări publice.

Antidinasticismul său se va topi total iar Conu Mitiță va deveni în viitor un prea plecat adulator al Regelui Carol.

Insfârșit, la externe fusese adus șeful fracționiștilor moldoveni, Nicolae Ionescu.

Era o alegere ce se putea explica prin necesitatea guvernului de a avea reprezentanți populari din Moldova dar care, date fiind însușirile omului, părea foarte puțin nemerită în momentul gravelor complicațiuni externe. Dar în fapt conducătorii politicii externe românești, peste capul bietului N. Ionescu, sunt Domnul și cu Ion Brătianu.

De la constituirea guvernului Brătianu (24 Iulie 1876) și până la declararea războiului între Turcia și România, faptul politic dominant în situațiunea internă este urmărirea pornită împotriva guvernului conservator.

Am văzut că parlamentul, Camera, prin voturile date în ședințele de la 20, 21, 22 Iulie, trimisese în judecată pe 11 foști miniștrii și anume: Lascăr Catargiu, Petre Mavrogheni, I. Em. Florescu, B. Boerescu, P. Carp, Al. Lahovari, N. Kretzulescu, G. Costaforu, Titu Maiorescu, G. Gr. Cantacuzino și Teodor Rosetti.

În ședințele din 24 și 25 Iulie, Camera alege o comisiune parlamentară prezidată de Dumitru Brătianu și având drept membrii pe N. Voinov, Anastase Stolojan, Niculae Fleva, D. Giani, Em. Costinescu și G. Misail.

Acestei comisiuni i se dă nu numai o competență politică ci și una judiciară. Ea capătă dreptul de a face instrucțiunea judiciară, de a face descinderi, a emite mandate de aducere, a ordona arestări, a califica delictele.

Pe această temă se naște o mare discuție de principii. Ferechide, Kogălniceanu, Manolache Costache Epureanu, pretind că — în lipsa legii responsabilității ministeriale promulgată abia la 2 Mai 1879 — conform art. 101 și 102 din Constituție, Curtea de Casație urmând să judece pe miniștrii, tot ea trebuie să facă instrucția judiciară. Comisia parlamentară are numai menirea — susțineau ei — să strângă material informativ, să stabilească elementele politice și materiale ale culpei, să concretizeze toate acestea într'un raport pe care să-l predea apoi Casației spre a slui ca piesă de acuzare.

Camera neadmițând acest punct de vedere, Ferechide și Kogălniceanu își dau demisia iar Manolache Costache plecând împreună cu ei, se produce criza de guvern.

Acesta-i stadiul chestiunii în momentul formării cabinetului Brătianu.

Comisiunea Camerii, căreia Eugen Stătescu îi subordonează aparatul judiciar, se pune serios pe lucru. Descinderi, percheziții, studieri de dosare, audieri de martori, se succed în toată țara. Dar acuzații, citați în fața Comisiunii, se retranșează în spatele principiiilor și refuză să se prezinte înaintea unui for neconstituțional iar când sunt aduși prin mandate de aducere, refuză orice răspuns. E ușor de înțeles cât de mult a înveninat atmosfera, ce campanii de presă, ce încordare au produs lucrările acestei comisiuni care au durat opt luni. Căci, cu toate complicațiile externe, cu toate intervențiile Domnitorului, care-și manifestă permanent nemulțumirea pentru urmărirea întreprinsă împotriva foștilor săi sfetnici, cu toate că Prințul invită pe generalul Florescu și pe Boerescu la un dejun de gală la palat, așezându-i — ca mai bătrâni — ¹⁾ înaintea miniștrilor în funcțiune, ceiace produce indignare în rândurile roșilor. Comisiunea de acuzare își continuă opera.

La 10 Martie se depun primele 3 volume din enormul raport al Comisiunii de acuzare iar la 15 Martie, al 4-lea. Raportul conchide la scoaterea de sub acuzare al lui Costaforu, mort între timp, P.

1) „Memorii“.

Carp și N. Kretzulescu, fiindcă n'au nici o vină. În ceea ce privește pe G. Gr. Cantacuzino, Teodor Rosetti și Vasile Boerescu, comisiunea deși le aruncă în sarcină o sumă de acuzațiuni „ingerințe în alegeri, călcarea Constituțiunii, falsificarea bugetului” — lasă trimiterea lor în judecată la aprecierea Camerii. Camera printre acuzați, reține însă pe Boerescu. Împotriva lui Catargiu, Mavrogheni, I. Em. Golescu, Al. Lahovari și Maiorescu, se mențin toate acuzațiile și se cere trimiterea lor în judecată. Cu aceasta faza serioasă a urmăririi a luat sfârșit. Camera se mărginește să voteze afișarea acuzărilor în toate comunele din țară — lovitură politică menită să discrediteze pe conservatori — și... atât.

Lipsa de temeinicie a învinuirilor, evenimentele externe, intrarea României în războiu, fac ca acuzarea să fie părăsită tacit.

Comisiunea de acuzare se descomplectează prin demisiunea lui Dumitru Brătianu, Fleva, E. Costinescu, Misail. Camera alege în locul lor, pe Eugen Stătescu, G. Vernescu — ieșiți din guvern — Danielopolu și realege pe Fleva și Misail. Acuzatorii declară din nou că nu mai primesc mandatul. Camera îi realege dar re alegerea rămâne o simplă formalitate. Acuzarea nu se mai susține. Războiul aduce pe primul plan, preocupări mult mai grave iar la 26 Ianuarie 1878, Brătianu cere Camerii „să sfârșească odată cu această nenorocită chestiune”. Cu 55 de voturi contra 6, Camera votează retragerea acuzării împotriva foștilor membri ai guvernului conservator.

Să aruncăm acum o clipă ochii asupra situațiunii financiare. Necesitatea finanțării căilor ferate și a înzestrării armatei produsese mari goluri în ultimele bugete. Cu toate reformele și abilitatea lui Mavrogheni, veniturile nu puteau acoperi cheltuelile. După retragerea lui din cabinetul conservator, 1875, firește că mediocrii succesori vor fi mult mai puțin în măsură să domine situația financiară.

Revoltele din Bosnia și Herțegovina, războiul ce amenință să izbucnească în Orient, războiul ce nu se știa dacă nu va deveni european, stânjenesc afacerile, seamănă neîncredere, duc la o serioasă criză economică în întreg continentul. Exportul nostru de cereale e paralizat și cu el toată viața economică a țării.

Repercursiunile asupra tezaurului sunt, firește, dezaastroase. Ion Brătianu luând ministerul de finanțe, pornește, conform rețetei clasice, la o serie de economii drastice. Totuși cheltuelile pentru armată continuă să crească. Pe de altă parte, tensiunea politică internă și războiul care bate la ușă, împiedică parlamentul să se ocupe la timp de noul buget.

— Timp de trei săptămâni — 27 Ianuarie—21 Februarie 1877 — trece și „Conul Mitiță” la Finanțe și vrea să facă reduceri masive chiar în bugetul armatei. Din fericire, se opun Domnul și Brătianu. Abia în Februarie 1877 bugetul e gata, cu 81.004.284 la venituri și 87.666.905 la cheltueli, deci un deficit recunoscut de 6.662,621 lei.

Greaua situație a trezoreriei va pricinui firește imense dificultăți tot timpul crizei externe și mai ales în momentul războiului. Deaceia, în Aprilie 1877, pentru a face față situației, vom fi siliți să cerem un împrumut de 5 milioane Rusiei.

Guvernarea roșiilor se consolidează pe zi ce trece. Majoritatea compactă pe care o are în Cameră, încrederea Domnitorului, dă posibilitatea lui Brătianu să lucreze netulburat.

Senatul însă îi face dificultăți. Ne amintim că fusese ales sub Lascăr Catargiu și că majoritatea liberală era destul de redusă.

Opoziția Senatului se manifestă atât la cererea de ridicare a imunității parlamentare a foștilor miniștrii conservatori, membrii ai Maturului Corp, cât și în toate dezbaterile cu privire la politica externă și mai ales în dezbaterile financiare.

Firește, guvernul obține totuși voturi favorabile dar după lungi dezbateri, care îngreunează imens guvernarea într'un timp când se cereau mai ales măsuri rezezi.

Deaceia Brătianu cere în mai multe rânduri, încă din Februarie 1877, Domnitorului, decretul de dizolvare a Senatului. Prințul e de acord în principiu, pretinde însă să fie votate mai întâi legile financiare. Dizolvarea — cerută bine înțeles și din motive de partid spre a consolida guvernarea liberală — se acordă abia la 23 Martie 1877, în urma unui raport motivat pe larg, care, între altele, spune :

„Din 150 zile împlinite dela deschiderea Corpurilor Legiuitoare, Senatul n'a ținut decât 62 de ședințe.

Din aceste 62 ședințe, 35 au fost mai în întregul lor consumate în interpelări, în cari pasiunile personale au jucat un rol atât de mare încât chiar cestiunile de politică exterioară au fost agitate numai ca o armă contra guvernului...”

Dizolvarea Senatului lovește serios opoziția, îi ia o platformă de luptă. Manolache Costache, Kogălniceanu, Beizadea Mitică Ghica încearcă să determine pe Domnitor să nu acorde dizolvarea. Hotărârea Prințului, acordând decretul de dizolvare, ne apare totuși astăzi nouă ca justificată deoarece războiul ce se pregătea trebuia să găsească un guvern deplin stăpân pe situație, nestânjenit în acțiunea lui de o opoziție puternică.

Alegerile pentru Senat se fixează pentru 21, 23 și 25 Aprilie 1877.

Alt fenomen politic demn de relevat este remanierea cabinetului. La 27 Ianuarie 1877 demisionează Gh. Vernescu — ultimul „leader” din coaliția de la Mazar Pașa — și Eugen Stătescu. Astfel partidul roșu știuse să monopolizeze roadele victoriei dobândite de coaliție. Faptul e demn de reținut pentru că se va mai repeta în istoria partidului liberal.

Eugen Stătescu reintra în umbră, datorită poate influenței moderatoare a Prințului care voia o slăbire a tensiunii politice. Ori Stătescu era prea amestecat în urmărirea miniștrilor conservatori ca să mai poată da înapoi.

Locul lui Stătescu ¹⁾ îl ia Ion Cămpineanu — vehement orator antidinastic de la 1871 — iar locul lui Vernescu la justiție îl ia Ion Brătianu. Dimitrie Sturdza, care demisionase din guvern la 5 Ianuarie, reintră la finanțe iar Ion Docar devine ministru al lucrărilor publice.

Colonelul Slăniceanu, N. Ionescu și Gh. Chițu își mențin portofoliile.

1) Decret No. 164 din 27 Ianuarie 1877. Monitor No. 21 din 28 Ianuarie 1877 pag. 653.

Insfârșit, înainte de a termina acest capitol, se cuvine să ne oprim o clipă asupra raporturilor dintre Domn și Ion C. Brătianu.

Am văzut câtă stimă avea Prințul Carol pentru calitățile de om politic ale lui Brătianu. Imprejurările, pasiunea de partid, unele scăderi ale lui Brătianu, influența lui Rosetti, împinseseră pe acești doi oameni, între anii 1869—1876, la un antagonism ce părea ireductibil. După câteva succese răsunătoare, reputate de Brătianu, ce culminaseră cu incidentele din sala Slătineanu și cu pregătirile de abdicare, Lascăr Catargiu, paladin al dinastiei, silise pe Brătianu să bată în retragere.

În Aprilie 1876 Brătianu, ce e drept, revenise învingător la cârma statului dar biruința lui era numai aparentă.

Domnul avea acum o poziție de nesdruncinat și silise coaliția de la Mazar Pașa să-i accepte condițiunile.

Guvernarea apropie din nou pe cei doi oameni. Identitatea de vederi ce o au în materie de politică externă îi solidarizează. Prințul Carol și Ion Brătianu se regăsesc.

Vor colabora de acum înainte doisprezece ani, vor înfăptui împreună lucruri mari, vor da României independența și regatul.

Inscăunarea definitivă a dinastiei Hohenzolern, realizată de Lascăr Catargiu, va sta la temelie României moderne.

Domnitorul putea să vestească plin de o legitimă mândrie părintelui său, în Martie 1877, „Între frunțașii politici nu mai am acum nici un adversar de principii, ceace e un rezultat bun după o domnie de 11 ani”.

Cu o dinastie consolidată, cu un guvern tare, se poate spune că România era bine pregătită politicește spre a înfrunța încercarea războiului, grava criză de la Congresul din Berlin și răpirea Basarabiei.

XXIV

POLITICA EXTERNĂ DE LA 24 IULIE 1876 LA 30 APRILIE 1877

Problema Orientului după războiul Crimeii — Revoltele din Bosnia și Herțegovina — Poziția puterilor — Politica Austriei și Rusiei — Turcia nouă — Războiul sârbo-turc și atrocitățile din Bulgaria — Acordul austro-rus — Starea de spirit din Rusia — Desfășurarea crizei din toamna 1876 până la intrarea Rusiei în război — Neutralitatea românească și greutățile ei — Ce gândeau Vodă și Brătianu — Dela Sibiu la Livadia — România cere să i se garanteze neutralitatea — Concentrările de trupe — Atitudinea opoziției și dezbaterile parlamentare — Constituția otomană — Ce face România? — Tratatul cu Rusia — Trecerea Rușilor pe la noi — Sfaturile lui Bismark și asigurările lui Andrassy — Colaborarea militară ruso-română — Conflictul ruso-turc e inevitabil — Consiliul de Coroană — Kogălniceanu ministru de externe — Tratatul cu Ruși — Trupele ruse intră în România — Proclamația marelui Duce — Notele turcești — Supărarea lui Andrassy — Dezbaterile Corpurilor legiuitoare — Primele lovituri de tun — Europa nu ne e favorabilă — Coooperarea ruso-română — România se consideră în război cu Turcia

De la Caterina II-a, de când reluase politica de expansiune înspre Constantinopol, Rusia cunoscuse numai succese până la războiul Crimeii. Unind abilitatea forței, politica rusească ajunsese să capete cuvânt hotărâtor în Principate, în Peninsula Balcanică și chiar la Stambul.

Intervenția marilor puteri occidentale, războiul Crimeii, răpesc Rusiei rezultatele eforturilor unei jumătăți de veac. Imperiul țari-

lor pierde nu numai cele trei județe din sudul Basarabiei, ci și protectoratul asupra României, dreptul de a avea flotă în Marea Neagră, influența hotărâtoare la Constantinopol și în Balcani.

Paralizia Rusiei îngăduie Principatelor să înfăptuiască Unirea și să-și realizeze aspirațiile.

Dar firește că Rusia nu putea accepta pentru eternitate situația creată prin războiul Crimeii. Oameni politici, diplomați, militari pregătesc revanșa. Gorceacov începe încă din 1860 să prepare terenul în vederea reluării expansiunii rusești. Sprijinind pe Napoleon al III-lea în chestiunea Savoiei, Gorceacov reamintește Franței pierderile suferite prin Tratatul de la Paris și vorbește de cele trei județe basarabene ¹⁾.

Imprejurările sunt favorabile Rusiei. Austria învinsă în două războaie (1859 și 1866) pierde din puterea ei, Franța bătută în 1870 trece printr'o lungă eclipsă. Bismark e arbitrul Europei; expansiunea rusă în Orient nu-l supără. Chiar are anumite angajamente în această privință față de Ruși care l-au sprijinit și în 1866 și în 1870—71.

Ca atare influența și mâna Rusiei reapar în Balcani încă din 1866. Ambasadorul ei la Constantinopol, contele Ignatiev, dobândește iarăși o poziție dominantă.

Profitând de războiul din 1870 Rusia denunță clauzele Tratatului din Paris privitoare la neutralizarea Mării Negre și printre motivele pe care le dă spre ași dovedi temeinicia susținerilor sale sunt și unele care se referă la „seria de revoluții”, contravenind Tratatului de la Paris, ce le înfăptuiseră, Moldova și Muntenia.

După războiul franco-german geniul lui Bismark reușește să închege celebra înțelegere a celor trei Impărați.

În Austria, Beust e înlocuit cu Andrassy, asta însemna că Viena părăsea veleitățile de rezistență anti-prusiană în Germania și primea sugestiile bismarkiene de a se despăgubi în Balcani.

Rusia și Austria trebuiau așadar să-și împartă sferele de influență și eventuală expansiune în Balcani sub privegherea părintească a noului imperiu german.

1) G. I. Brătianu: „Le problème des frontières russo-roumaines“ pag. 7.

Față de blocul „Puterilor Nordului” — așa erau numite pe vremea aceea, Rusia, Germania și Austria — celelalte mari puteri sunt dezorientate. Franța nu s'a recules încă după dezastrul dela 1870, Italia e un fel de cenușăreasă în concertul european iar Anglia e și ea stânjenită în mișcările ei de forță blocului germano-austro-rus.

Aceasta-i situația politică a Europei când răscoalele din Bosnia și Herțegovina redeschid, violent, problema Orientului.

Deja din 1866 popoarele balcanice supuse încă semilunei erau în fierbere. Răscoale în Creta, în Bulgaria, tensiune în Serbia, în Muntenegru. Era în întreg Balcanul un sbucium, un clocot, o nemulțumire ce trebuia să ia sfârșit printr'o izbucnire.

Încă de la începutul anului 1875 se produsese războaie mici răscoale în Herțegovina. În Iulie izbucnește însă o mișcare de revoltă generală; la 31 Iulie 1871 răsculații cer tuturor creștinilor, printr'o proclamație, să ia armele. Revolta se propagă în Bosnia. În August, ambele provincii sunt în flăcări. Turcii răspund cu masacre, cu barbarii înfiorătoare.

Fierberea se transmite în Serbia și Muntenegru, cele două mici state creștine nu pot privi impasibile la măcelărirea fraților din provinciile subjugate.

Acum intervin puterile. Cea mai activă e Austro-Ungaria. Andrassy în politica lui balcanică socotea că trebuie să apară popoarelor creștine tot atât de bine voitor ca Rusia, pentru a putea domina Balcanul apusean. De aci o întrecere între cei doi aliați. De altfel s'a spus, pe drept cuvânt, că în bună parte revolta bosniacă se datorește ațâțării austriace. Dl. Iorga în pagini elocvente din cartea sa „Politica externă a Regelui Carol I” documentează această teză.

„Nota Andrassy” remisă Porții de contele Zichy la 31 Ianuarie 1876 — e sprijinită de toate puterile. Se cereau Porții reforme în favoarea creștinilor, Reșid-Pașa răspunde în numele Imperiului Otoman la 20 Februarie cu obișnuitele făgădueli, niciodată urmate de fapte. Dar nici răsculații nu erau mulțumiți cu nota Andrassy; ei pretindeau independența și adresau un nou apel popoa-

relor creștine și mai ales Rusiei „această mare și glorioasă națiune”.

Acum intră în joc Bulgaria. Răpirea unei fete dă loc la turburări sângeroase. Consulii Franței și ai Germaniei la Salonic — Molins și Abbot — intervenind în favoarea creștinilor sunt asasi-nați în palatul guvernatorului. Emoția e generală în toată Europă. Germania și Franța trimit escadre la Salonic, revolta se întinde în întreaga Bulgaria.

Față de agravarea situației „Puterile Nordului” se întrunesc la Berlin. Împăratul Alexandru al Rusiei vine însoțit de Gorceacov, Andrassy reprezintă Austria. Se ia hotărâre să se trimită Porții o nouă notă — „Memorandum-ul de la Berlin” — pretinzând satisfacerea imediată a cererilor din nota Andrassy și amenințând cu „măsurile eficace”. Nota, redactată de Gorceacov, e aprobată de Franța și Italia dar Disraeli o respinge categoric (19 Mai 1876) obiectând că Turcia n'a avut când să aducă la îndeplinire nota Andrassy. Anglia concentrează flota în Mediterană, întărește Malta, ia o atitudine provocator anti-rusă.

Turcii, siguri pe atotputernicul sprijin britanic, pornesc la o represiune înspăimântătoare în Bulgaria. Sute de sate sunt rase de pe suprafața pământului, bătrâni, femei, copii, măcelăriți după torturi îngrozitoare.

Între timp exaltarea războinică în Serbia crește pe fiecare zi. Prințul Milan e silit să cedeze voinței populare, Ristici revine la putere (Aprilie 1876) și pregătește războiul

Se încheie alianță cu Muntenegrul iar generalul rus Cernaieff e numit comandant al armatei sârbe. Războiul sârbo-turc izbucnește în Iulie.

Bine înțeles că toate aceste evenimente avuseseră un larg răsunet în Rusia.

Panslavismul născut la Praga era acum în floare la Moscova. Acsacof și Katcof aveau o imensă înrăurire asupra opiniei publice ruse. Ceea ce reținea încă Rusia era faptul că pregătirea militară nu era gata și dorința diplomației rusești de a avea mâinile libere din partea Europei.

Imperiul slav caută să se înțeleagă direct cu Austria. De aci întrevederea de la Reichstadt (26 Iunie 1876 — 8 Iulie st. n.) în-

Mihail Kogălniceanu

Titu Maiorescu

Manolache Costache Epureanu

tre Franz-Iosef și Alexandru al II-lea. La Reichstadt s'a ajuns la o înțelegere, firește pe spinarea popoarelor creștine: Austria capătă din partea Rusiei dreptul de a ocupa Bosnia iar Rusia își rezerva dreptul de a ne răpi cele trei județe din Basarabia.

Războiul e dezastruos pentru Sârbi. Milan cere puterilor să intervină. Dar Turcii pun condiții inacceptabile.

Războiul reîncepe. Sârbii sunt iarăș bătuți cu toată intervenția masivă a banilor, voluntarilor și armelor rusești. Cucerirea Alexinațului de către Turci și perspectiva ca Serbia să fie nimicită de puhoiul Bașibuzucilor determină Rusia la o atitudine energică. Un ultimatum pornește de la Livadia (18 Octombrie st. n.) cerând Porții un armistițiu imediat și amenințând cu ruperea relațiilor diplomatice. Speriată Poarta se supune (21 Octombrie st. n.)

Țarul vorbește deschis cu lord Loftus — ambasadorul britanic la Petersburg — despre probabilitatea unui conflict iar în Sudul Rusiei șase corpuri de armată sunt mobilizate. ¹⁾

Acum intervine Anglia și de teama unui conflict, propune întrunirea unei conferințe la Constantinopol.

La 11/23 Decembrie conferința se întrunește sub președinția lui Savfet-Pașa. Puterile erau astfel reprezentate: Anglia prin lord Salisbury și Sir Henry Elliot, Franța prin de Chaudordy și Bourgoing, Austria prin contele Zichy și baronul Calice, Rusia prin contele Ignatiev, Italia prin contele Corti și Germania prin baronul Werther. ²⁾

În aceiași zi Poarta promulgă noua sa constituție, foarte liberală pentru Turcia, sperând că astfel va putea manevra puterile, exhibând noua sa dovadă de „liberalism”.

Proectele puterilor — pace cu Serbia acordându-i chiar noi teritorii, deasemeni cu Muntenegru, autonomia Bosniei și Herțegovinei și a Bulgariei, garanții acordate creștinilor, — sunt respinse de Poartă.

Pe ce se bizuia Poarta când respingea propunerile Europei? Fără îndoială în primul rând pe speranța că Anglia nu va permite Rusiei desmembrarea Imperiului Otoman.

1) N. Iorga. „Politica externă a Regelui Carol I. pag. 171.

2) A. Potel: „Aperçu historique des affaires d'Orient“, pag. 133.

Firește atitudinea guvernului Disraeli putea să îngăduie asemenea speranțe. Totuși guvernul conservator nu era deplin liber pe mișcările sale. Atrocitățile din Bulgaria revoltaseră opinia publică britanică. Gladstone dusese o foarte populară campanie — prin presă și întruniri — în favoarea victimelor barbariei turcești.

Deaceia la sfârșit Disraeli va lăsa Turcia să se bată singură.

Dar în afară de speranțe diplomatice erau și cauze interne care determinau atitudinea Turciei.

Mai întâi gândurile și sentimentele conducătorilor ei, a „pașoptiștilor” ei, căci „pașoptismul” n’a fost numai un fenomen românesc. Vântul reformelor suflase și în Turcia. „Oamenii Tanzimatului” (N. Iorga) voiau să transforme Imperiul Otoman într’un stat modern. ¹⁾

(„Tanzimat” înseamnă în arăbește „orânduiri” și se referă la hațișeriful Sultanului Abdul Meșid (1844) prin care se introduceau anumite reforme).

O întreagă pleiadă de pașale crescute în acest spirit — Aali, Fuad, Reșid — încercaseră să transforme Imperiul Otoman dintr’un amalgam de provincii într’un stat modern.

Generația care le succeda era și mai hotărâtă ca ei să facă din Turcia un stat puternic menținându-i, bine înțeles, toate posesiunile. Șeful acestei generații și șeful mișcării „Tânăra Turcie”, Midhat-Pașa, care guvernase cu atâta strășnicie vilaietul Dunării și spânzurase atâția Bulgari, era acum stăpânul Turciei.

Revolta Softalelor ¹⁾ îl impusese la Vizirat și curând (Mai 1876) detronase pe Abdul-Asis și pusese în locul lui pe Murad. Apoi (August 1876) detronase și pe Murad înlocuindu-l cu Abdul-Hamid.

Așadar stăpânii Turciei nu erau dispuși să cedeze. Armata turcă era bună, mai bună decât își închipuia Europa.

Însfârșit, abstracție făcând de conducători, revoltele creștinilor și biruințele Turcilor ațâțaseră la culme fanatismul musulman. Dacă cedau cerințelor Europei, probabil că miniștrii ar fi fost masacrați.

1) N. Iorga: „Geschichte des osmanischen Reiches“.

1) *Softa* era numele ce se dădea studenților musulmani în teologie și în drept.

Iată complexul de cauze ce determinau pe Midhat și pe Savfet să reziste Europei.

Refuzul Porții permite lui Ignatiev să-i azvârle de la început responsabilitatea „nenorocirilor eventuale”.

Diplomația însă intră în funcțiune. La 1 Februarie 1877 Gorceacov trimite o circulară tuturor ambasadurilor săi arătând că „refuzul guvernului turc atinge demnitatea Europei” și cerând măsuri coercitive, Ignatiev pleacă pe urmele circulării la Viena, Berlin și Londra sperând să capete pentru Rusia dacă nu un mandat european cel puțin o dezlegare europeană. Dar nici Londra și nici Viena nu sunt dispuse să dea mână liberă Rusiei.

Anglia propune o nouă conferință a puterilor, la Londra. La 19/31 Martie 1877 se ajunge la încheierea unui protocol. Dar Turcia respinge iarăși sugestiile Europei, pe motiv că nefiind invitată la Londra nu poate accepta hotărârile unei conferințe unde nu și-a putut apăra interesele. Savfet declară chiar protocolul „un procédé d'intimidation” și răspunde puterilor „La Turquie sait qu'elle lutte aujourd'hui pour son existence. Elle est décidée à conserver dans le monde la place que la Providence lui a destinée”.

Războiul ruso-turc devenea inevitabil.

Să analizăm acum poziția României în această nouă criză a Orientului. Războiul ruso-turc bătea la ușă. El prezenta pentru noi o nesfârșită serie de primejdii. Pericolul ca țara noastră să devină teatrul războiului, ca orașele și satele noastre să încapă pe mâna cazacilor sau a bașibuzucilor, ca tot ce se clădise în ultimii douăzeci de ani de pace să fie distrus. Pe de altă parte, rezultatele războiului puteau fi iarăși foarte primejdioase. În caz de victorie a Turcilor — la care nimeni nu se gândea deși desfășurarea războiului a dovedit că o asemenea eventualitate n'ar fi fost imposibilă — am fi avut de suportat o nouă avalanșă de umiliri, noi încercări de știrbire a autonomiei noastre, cât despre independență ea ar fi fost întârziată cu ani sau decenii. Ce se întâmpla în ipoteza că Rusia era biruitoare? Pierdeam probabil cele trei județe basarabene

și — ceea ce era mai grav — riscam ca Rusia redevenind stăpânitoare în Balcani, înconjurându-ne cu state slave supuse directivei lor ei, să voiască a relua la București rolul de „protectoare” jucat înainte de războiul Crimeii.

Ei bine ce trebuia să facă România? Cum putea să se strecoare mai bine printre greutatea ce se îngrămădeau în calea ei? Părerile erau împărțite. Aproape unanimitatea lumii politice voia neutralitatea, neutralitatea absolută. Lascăr Catargiu, Vasile Boerescu, Petre Carp, Manolache Costache Epureanu, Ion Ghica, Dimitrie Sturdza, Dimitrie Ghica, cu deosebiri de nuanțe, voiau neutralitatea.

Argumentarea lor era următoarea : n'avem forța necesară de a rezista Turciei sau Rusiei, conflictul de altfel nu ne privește, victoria Rusiei amenință ființa noastră națională, deci să proclamăm sus și tare neutralitatea noastră, să lăsăm pe Turci sau pe Ruși să treacă pe teritoriul nostru, să nu ne legăm de nimeni, însfârșit să ne bazuim pe Tratatul din Paris și pe garanția puterilor.

Era o politică în litera tratatelor, întemeiată pe Europa și pe neîncrederea în propriile forțe. Ba chiar unii din „neutraliști” credeau că ar fi bine să cerem ca Austriacii să ne ocupe țara spre a împiedeca trecerea Turcilor sau Rușilor. (Dimitrie Ghica și Alexandru Goleșcu). Alții (N. Blaremburg), pretindeau, tot spre a îndeplini stipulațiunile Tratatului de la Paris, să cerem ajutorul Turciei, luptând alături de ea împotriva Rușilor, în cazul când aceștia ne-ar viola teritoriul. ¹⁾

Europa, garanția colectivă a puterilor, Tratatul de la Paris vor fi „leitmotivele” argumentării neutraliste.

Dar puterile nu ne garantau de loc iar Tratatul de la Paris — acelaș fetișism al tratatelor domina spiritele atunci ca și astăzi — era în multe din clauzele lui caduc. Noi îl violasem în repetate rânduri iar Rusia denunțase încă din 1870 neutralitatea Mării Negre.

Din fericire altele erau părerile Domnului, de acord cu Brătianu. Amândoi credeau în superioritatea acțiunii asupra neutralității iar acțiunea nu se putea desfășura decât pentru a ne dobândi independența. Independența trebuia dobândită cu armele în mână

1) Cristodul I. Suliotis: „Nicolae Blaremburg”, pag. 628, discurs pronunțat în Cameră la 25 Noembrie 1876.

nă, spre a dovedi Europei vitalitatea noiei României și a da popoului nostru încrederea în viitorul său, făcându-l să treacă prin supremul examen al istoriei, proba focului.

Pe cale de consecință trebuia să ne înțelegem cu Rușii și dat fiind că nu ne puteam opune trecerii lor, era mai bine să avem un tratat cu ei prin care să ni se garanteze solemn, de la stat la stat, integritatea teritoriului.

Iată poziția României, sentimentele, gândurile, intențiile conducătorilor ei.

Să reluăm acum firul expunerii cronologice. Ne amintim că înainte de a pleca de la externe, Kogălniceanu trimisese faimoasa circulară, pe tema atrocităților turcești, arătând revolta ce clocotea până și în rândurile armatei românești și cerând grabnica intervenție a Europei.

Noul ministru de externe, N. Ionescu, găsește circulara prea îndrăzneată, Manolache Costache deasemenea se leapădă de ea, declarând în scris că Mihail Kogălniceanu a trimis-o fără să-l întrebe. Toată lumea e speriată că am părăsit atât de neașteptat poziția strict neutrală.

La 29 Iulie, N. Ionescu retrage circulara. Declarația ministrului Brătianu, citită la 25 Iulie în Adunarea Deputaților, reînnoia de altfel asigurarea de neutralitate: „În cât privește relațiunile noastre exterioare, o strictă neutralitate menținută prin vegherea neadormită asupra securității publice și a fruntariilor, va fi obiectul constantei noastre preocupări”.¹⁾

Pe deasupra capului lui N. Ionescu, politica externă o duc însă Domnul și Brătianu. La 28 August, Brătianu și cu Eugen Stătescu sunt trimiși la Sibiu pentru a saluta pe Franz-Iosef care venise la marginea împărăției sale. Era un act de curtoazie, dar și un act politic. În ultimii ani, mai ales după 1871 de la venirea lui Andrassy la cârma dublei monarhii, România se orientase permanent după indicațiile austriace. Brătianu se ducea așadar la Sibiu să ca-

1) Ion C. Brătianu: Discursuri, scrieri, acte și documente. Vol. I, pag. 170.

pete informațiuni mai exacte asupra atitudinii Austro-Ungariei în criza Orientului, mai ales că veniseră la urechile noastre unele ecouri, foarte vagi, asupra hotărârilor de la Reichstadt.

Delegații noștrii nu află mare lucru. Franz-Iosef se mărginește să-și exprime mulțumirea pentru atitudinea României în criza Orientală. Totuși Ion Brătianu se întoarce de la Sibiu cu impresia justă că Austro-Ungaria nu se va pune în calea Rusiei. De altfel cam în acelaș timp Bălăceanu telegrafiază de la Viena că părerea lui Andrassy e să închidem ochii asupra voluntarilor ruși care trec spre Serbia. Cu multă abilitate, Brătianu cere avizul întregului corp diplomatic asupra acestei probleme și chiar Anglia îi recomandă să nu bage de seamă.

Tot în Septembrie Rușii sondează terenul la București spre a vedea care ar fi atitudinea României în cazul unui conflict ruso-turc.

Răspunsul evasiv al României irită Petersburgul. ¹⁾

În acelaș timp însă guvernul folosind pretextul manevrelor concentrează rezervele.

Brătianu e încă în faza informativă. Trimite pe Rosetti la Paris, pe Ghica la Londra, spre a căpăta informații cât mai exacte asupra atitudinii puterilor occidentale iar el, împreună cu ministrul de război Colonelul Slăniceanu, pleacă la Livadia unde sosise Țarul cu Gorceacov, Ingatiev și ministrul de război, Miliutin. Delegații noștrii, plecați la 25 Septembrie din București, ajung în seara de Marți 28 Septembrie la Ialta. A doua zi Gorceacov primește pe Brătianu.

Intrevederea e dramatică. Conversația începe calm, Gorceacov anunță că e probabil un război ruso-turc în toamnă sau la primăvară și arată că se așteaptă la o atitudine amicală din partea României. Brătianu îi răspunde asigurându-l că simpatiile noastre sunt pentru cauza creștinătății, că vrem să ne înțelegem cu Rusia în privința trecerii trupelor rusești și să încheem un tratat formal cu ea. Dar Gorceacov, enervat, respinge ideia tratatului. El vrea o convenție militară pentru trecerea trupelor, atât și nimic mai mult, și amenință că, în virtutea tratatelor, va considera România ca un

1) Cartea Verde pag. 36.

stat vasal Turciei și va trece Prutul fără nici o formalitate. Brătianu răspunzându-i că în acest caz oștirea noastră va rezista invaziei, Gorceacov, enervat la culme, strigă: „...vă vom zdrobi!”¹⁾ Se pare că delegatul român nu și-a pierdut cumpătul deoarece i-a răspuns „că un război întreprins pentru eliberarea fraților creștini de sub jugul necredincioșilor nu ar începe în condițiuni favorabile prin zdrobirea unei alte armate creștine..” Era o replică bine chibzuită căci într’adevăr Rusia s’ar fi pus, în fața Europei, într’o lumină oribilă procedând cu brutalitate împotriva României. După acest mic duel, Gorceacov întrerupe convorbirea.

Ion Brătianu se plânge lui Ignatiev de cuvintele cancelarului dar contele îl sfătuește cinic să nu-l ia în serios și stăruie pentru o înțelegere.

Impăratul e amabil, binevoitor, dar distant. O nouă întrevvedere cu Gorceacov e mai puțin furtunoasă. Brătianu expune cererile României: 1) Tratat de la stat la stat, deci recunoașterea implicită a independenței românești; 2) convențiune precisă cu privire la modalitatea trecerii trupelor rusești prin România; 3) garanțarea teritoriului României.

Chestiunea Basarabiei se discută fățiș.

Brătianu cere cancelarului să-i lămurească intențiile cu privire la cele trei județe. Gorceacov declară însă că Basarabia e consacrată prin tratate și-și exprimă mirarea că România crede că nu se vor respecta tratatele.

Convorbirea se termină cu vorbele lui Gorceacov „de va fi război, vom ști să ne înțelegem, România nu va avea decât să câștige”.

La 30 Septembrie, delegații români plecau spre București.

Intrevederile dela Livadia arătaseră clar și intențiile suspecte ale lui Gorceacov dar și dorința Rusiei de a ajunge la un aranjament cu România.

Probabil că nici Domnul, nici Brătianu nu se așteptau la mai mult. Totuși o ușoară deziluzie stăruie și la palat și la președinția consiliului. Atitudinea lui Gorceacov ne lăsa să înțelegem că vom înregistra multe surprize. România n’avea însă altă politică de fă-

1) Ion I. C. Brătianu „România și chestiunea Orientului“ în volumul „Războiul neatârării“.

cut. Trebuia să se înțeleagă cu Rusia căci altfel, vorba lui Gorceacov, ar fi fost zdrobită.

Urmează acum, între Septembrie și Ianuarie, o nouă fază a politicii românești caracterizată prin trei elemente: concentrări de trupe, cereri repetate adresate tuturor puterilor de a ni se garanta neutralitatea, negocieri secrete cu Rusia.

Pregătirile militare continuă febril. Corpurile Legiuitoare se deschid la 21 Octombrie, peste două zile li se cere un credit de 4 milioane pentru armament, 400.000 lei pentru concentrări și autorizarea de a menține rezervele sub arme peste termen. Era o sforțare considerabilă, mai ales din punct de vedere financiar.

La 26 Noembrie se înființează 8 noi regimente de dorobanți. Armamentul de care dispuneam era însă puțin. Aveam abia 25.000 puști Peabody și puține puști cu ac, cele aduse în perioada 1867—1868. Deacea Eugeniu Carada fusese trimis la Paris să trateze un împrumut și să cumpere arme. În Decembrie telegrafiază că „i se oferă 12 milioane lei cu 10 la sută dobândă, 5 la sută comision, cu garanția monopolului tutunului, rambursabile în 9—12 luni. A găsit și puști Chassepots, tunuri de oțel ghintuite 4 livre”¹⁾.

Diplomaticeste, ne menținem, oficial, pe terenul neutralității. Mesagiul domnesc citit Camerii și Senatului la 21 Octombrie afirmă din nou :

„Din partea tuturor Puterilor Garante suntem încurajați întru menținerea atitudinii noastre neutrale, pe care guvernul Meu a adoptat-o încă dela începutul luptelor ce se urmează în Peninsula Balcanică.” și apoi „așa, mulțumită direcțiunii prudente și ferme ce reprezentanții națiunii au imprimat guvernului Meu, avem temei de a spera că atunci când pericole mai presus de forțele noastre ar amenința Statul Român, puternicul scut al Europei garante

1) I. C. Brătianu: Discursuri, scrieri, acte și documente Vol. II. pag. 247.

nu ne va lipsi întru apărarea integrității teritoriului și a drepturilor noastre naționale”.

România desfășoară o intensă acțiune diplomatică pentru a obține garantarea neutralității sale.

La 22 Octombrie pleacă de la ministerul nostru de externe o circulară către toți agenții noștri, cerându-le să sondeze puterile asupra „sanctiunii de garanție” și a unei garanții speciale, acordată printr’un act internațional, în cazul unui război ruso-turc. Dumitru Brătianu, trimis în misiune specială la Constantinopol, cu ocazia conferinței puterilor, primește aceleași instrucțiuni să ceară „o garanție specială pentru respectarea drepturilor, a neutralității și a integrității teritoriului României”.

Dar puterile nu sunt dispuse să ne satisfacă cererile. Salisbury răspunde categoric că „singura garanție eficace ar fi ca puterile să facă un *casus belli*” din orice atingere a neutralității românești ceea ce nu se poate. Cam același limbaj l-au ținut și celelalte puteri. Singure, Franța și Italia ni s’au arătat favorabile dar fără consecințe. Neutralitatea Românească nici n’a fost discutată la conferință.

Totuși această acțiune diplomatică era foarte abilă. Pe de o parte, punea Europa în situația ca refuzându-ne garanția să audă din partea noastră argumentarea „am fost *siliți* să ne înțelegem cu Rușii deoarece nu ne-ați garantat, lăsându-ne la cheremul lor” iar pe de alta, închidea gura neutraliștilor, cu orice preț dovedindu-le că nu ne puteam bizui pe „Europa” și pe „Tratatul de la Paris”.

Între timp însă, Brătianu trata în secret cu d. de Nelidov, consilier de ambasadă la Constantinopol. Nelidov sosise în București la 15 Noembrie însoțit de Colonelul prinț Cantacuzino ¹⁾, din statul major al Marelui Duce Nicolae..

Nelidov venise cu o simplă scrisoare a contelui Ignatiev către Brătianu. „Se ascundea sub numele de Alexandrescu, proprietar din Basarabia”.

1) Există și o ramură rusă a celebrei familii bizantine.

Intrevederile cu Brătianu aveau loc la ministerul de finanțe și într'o casă la șosea 2).

Bine înțeles Brătianu a ridicat imediat chestiunea plenipotenței, pe care Nelidov n'o avea, declarând reprezentantului rus că înțelege un tratat, de la stat la stat.

Discuțiile au continuat apoi și au fost foarte vii în legătură cu problema basarabeană. Brătianu cerea ca Rusia să garanteze integritatea teritorială a României. Nelidov încerca să se eschiveze dar până la urmă, față de cererile categorice ale lui Brătianu care refuza să închee altfel vreo convențiune, Nelidov a fost silit să cedeze. S'a ajuns așadar la un acord general. România accepta să lase liberă trecerea armatelor rusești în condițiuni precis determinate iar Rusia garanta integritatea teritorială a țării noastre. S'a redactat și proiectul de convențiune care însă n'a fost semnat, nici parafat fiindcă Nelidov n'avea plenipotența necesară.

România, spre ași menține libertatea de acțiune, va târăgăni semnarea până la 4 Aprilie 1877.

În orice caz, principial, eram deja angajați cu Rusia.

Cam odată cu Nelidov sosise la București și un reprezentant al Turciei, Ali Bey, ca să trateze o înțelegere turco-română în cazul în care Rușii ar trece Prutul. Bineînțeles, nimeni nu se gândeste la un acord militar cu Turcia. Solul turc e dus cu vorba.

Între timp, la 11/23 Decembrie 1876 se promulga Constituția turcă. Art. 1 din această constituție are următorul cuprins: „Imperiul Otoman cuprinde regiunile și posesiunile actuale precum și provinciile privilegiate...” iar prin art. 7 se declară că Sultanul dă investitura capilor provinciilor privilegiate. Guvernul român cere imediat explicații asupra sensului acestor articole. Savfet răspunde liniștit că și România e cuprinsă printre „provinciile privilegiate”.

Indignarea Prințului, a guvernului și a opiniei publice e firească în fața jicnirii ce ni se aducea. Înainte de a răspunde cum se cuvine, ministerul convoacă Senatul și Camera la 21 Decembrie

2) T. Nelidov: „Souvenirs d'avant et d'après la guerre de 1877-78” în „Revue des Deux Mondes” 1915.

în ședințe secrete, separate, iar la 22 Decembrie în ședință secretă comună.

La Cameră, ședința începe printr'o interpelare al lui G. Mișail — membru al majorității — asupra art. 7 și 8 din Constituția Otomană.

Răspunde N. Ionescu, ministrul de externe, apoi iau cuvântul deputații Poenaru Bordea și N. Blaremburg care aduce învinuiri guvernului fiindcă a cerut lămuriri la Constantinopol cu privire la Constituția turcă, deși „tratatele” arătau clar că noi nu puteam fi considerați ca o provincie privilegiată. Urmează un răspuns magistral din partea lui Ion Brătianu spunând între altele... „nici sabia lungă a lui Baiazet și Mohamet n'a putut pătrunde până în Munții României, unde cutează să străbată Midhat Pașa cu constituțiunea lui...” Mai vorbește Manolache Costache Epureanu, susținând că trebuiesc duse discuții calme cu Turcia deoarece Constituțiunea otomană nu poate produce efecte reale asupra noastră.

Însfârșit, după un nou răspuns al lui Brătianu, se votează cu 79 de voturi și 9 abțineri, următoarea moțiune: „În urma răspunsului dat de guvern prin care explică linia sa de conduită în fața promulgării Constituțiunei sublimei porți: Camera pe deplin satisfăcută și convinsă că guvernul va protesta cu energie către puterile garante și către Înalta Poartă, contra călcărilor drepturilor incontestabile ale României, trece la ordinea zilei”.

În Senat dezbaterile sunt mai grele. Aci majoritatea nu e compactă ca la Cameră.

O moțiune propusă de Bozianu cere ca guvernul, să aibă o „procedare demnă și neprovocatoare”.

Ion Ghica și Lascăr Catargiu sprijină moțiunea lui Bozianu.

Brătianu se opune la această propunere care-i stânjenește mișcările și aruncă un blam asupra politicei dusă până atunci. Însfârșit, moțiunea lui Bozianu e modificată prin ștergerea cuvântului „neprovocatoare” și votată cu 27 de bile albe contra 12 negre.

Protestul energetic al guvernului român e susținut la Constantinopol de toate puterile. Singură Anglia se abține.

Savfet dă oarecum înapoi declarând că: „Poarta n'a avut intenția nici direct nici indirect să atingă situația Principatelor-Unite, astfel cum reiese din tratate. Constituția nu este un act interna-

țional care să modifice tratatele, nici să modifice condițiile de existență politică a vreunei țări care face parte integrantă din Imperiul Otoman.”¹⁾ Lui Dumitru Brătianu, Savfet îi arată că ar fi dispus să declare că România nu-i atinsă de Constituția Otomană dar numai dacă ne-am retrage protestul și menținând expresia de „parte integrantă din Imperiul Otoman”.

La 29 Decembrie (stil vechi) România răspunzând notei lui Savfet, cere „o declarație formală că România nu este cuprinsă între provinciile otomane, de cari vorbește Constituția, și că legăturile ce unesc România cu Turcia țin de vechile capitulații încheiate de prinții români cu Sultanii și consacrate de tratatele de curând făcute între Turcia și puteri, cari au luat sub garanția lor colectivă, statul politic român”.

Deși Poarta nu ne-a dat satisfacție totuși chestiunea Constituției turcești fusese binevenită.

Ea ne oferise prilejul de a afirma răspicat drepturile noastre de stat suveran, afirmare aprobată de toate marile puteri.

Pe de altă parte, prin indignarea ce o trezise, meșteșugit exploatată de „Românul” lui Rosetti, partizanii obedienței răbdătoare față de Turcia erau puși în inferioritate iar opinia publică începea să se desmeticească.

Astăzi războiul pentru independență ne apare ca ceva firesc. Pe atunci nu era așa. În afară de Domn, de Brătianu și de Rosetti, toți oamenii politici cu autoritate erau împotriva unei politici „de aventură”. Lascar Catargiu, Carp, Manolache Costache Epușeanu, C. Bozianu, Vasile Boerescu, Ion Ghica, Dimitrie Sturdza, Dimitrie Ghica, N. Blaremburg, N. Ionescu — ministrul de externe în funcțiune — și chiar Mihail Kogălniceanu care nu va fi convertit de cât mai târziu.

Prin urmare nu numai conservatorii ci și liberalii moderați — Ion Ghica, Sturdza — nu voiau să audă de o ruptură cu Turcia urmată de o înțelegere cu Rușii.

Deaceia situația guvernului era grea. El trebuia să se strecoare nu numai prin imense dificultăți externe ci să țină piept neînțelegerii, opoziției, criticilor din lăuntrul țării.

1) „Cartea Verde” pag. 65.

Pe măsură ce riscurile de război sporeau, problema raporturilor româno-ruse devenea mai acută.

Trupele rusești erau concentrate în Basarabia. Comandantul lor, Marele Duce Nicolae, se instalase la Chișinău, așteptând ordinul de a trece Prutul. De la Chișinău va sosi înainte de Crăciun un ofițer de stat major, colonelul Bobrikov, cu misiunea de a discuta modalitățile trecerii trupelor rusești. Lui Bobrikov i s'a recomandat să trateze direct cu Prințul. Dar Domnul evită orice intrare în amănunte, așteptând rezultatele conferinței de la Constantinopol.

La 16/28 Ianuarie Prințul Carol primește din partea Mare-lui Duce Nicolae o scrisoare în care, după făgăduiala că trupele de sub comanda sa vor respecta independența, autoritatea și buna stare a României, propune „o învoire practică din punct de vedere pur militar, fără nici un caracter politic”. Era tocmai teza contrară celei românești care voia *tratat politic* întâi.

Deaceia Domnul răspunde foarte prietenos dar accentuând necesitatea unui tratat politic încheiat între „guvernul rus și cel român”. Se adaugă apoi că o asemenea convențiune nu se poate încheia de cât după ce Rusia va notifica puterilor intențiunea ei căci altfel Rușii ar viola neutralitatea. Aceasta de altfel era și părerea lui Bismark, oracolul politic al Europei, pe care Domnul îl consulta întotdeauna, în ocaziile mari. Cancelarul de Fier, înțelegând perfect situația României, declarase că e mai bine ca trupele rusești să intre în țară în virtutea unui tratat.

Ideile Prințului Carol erau încă de la începutul lui Ianuarie 1877 foarte clare. El scria tatălui său: „Bărbații politici de aci sunt mult mai îngrijați de cât mine asupra urmărilor unui conflict rusoturc și asupra viitorului României, pe care eu mi l'am schițat de la început: A încheia o convențiune militară cu Rusia și, de va fi nevoie, a ne bate cu Rușii contra Turcilor”.

Totuși se cunoșteau riscurile alianței cu Rusia. Intențiile rusești asupra Basarabiei sunt presimțite. Kogălniceanu avusese informații, necomplete, asupra acordului dela Reichstadt, Brătianu ghicise la Livadia gândurile lui Gorceacov. Necesitatea ne împin-

gea la o înțelegere cu Rusia dar în acelaș timp căutam contra asigurări.

Austria lui Andrassy avusese influență precumpănitoare la București în ultimii ani. La ea căutam sprijin, socotind că Viena nu poate tolera o așezare a Rușilor la Dunăre.

I. Bălăceanu, cel mai destoinic, mai fin, mai cu greutate diplomat român pe vremea aceia, întrebând pe Andrassy ce atitudine va lua Austro-Ungaria, primea la 20 Martie, vechiul răspuns că nu se va opune la trecerea Rușilor prin România dar nu va tolera ca Rusia să se atingă de o porțiune, oricât de mică, din teritoriul român.

Andrassy mințea conștient, fiindcă la Reichstadt, Franz-Iosef acceptase anexarea de către Rusia a celor trei județe din Basarabia.

Intre timp, pe la 20 Martie, Bobrikov revenise și de astă dată Prințul discută mai în amănunt cu el. Se cere Rușilor să așeze torpile pe Dunăre și Siret pentru a împiedeca bombardarea podului de la Barboși de către monitoarele turcești. Odată cu Bobrikov sosisse și generalul Katalef ca să studieze situația căilor ferate și să se înțeleagă cu administrația lor în vederea marilor transporturi de trupe și munițiuni ce urmau să se efectueze. Dar toate tratativele erau stânjenite de lipsa convențiunei politice. Acum Rusia stăruia să se semneze. Consulul rus, baronul Stuart, presa în fiecare zi cabinetul român în acest sens. Noi însă voiam să întârziem până la ultimul minut semnarea convențiunei spre a vedea cum se întorc lucrurile și a putea susține că am cedat necesității.

Discuțiile cu Bobrikov și cu căpitanul Popov, aghiotant al Marelui Duce Nicolae, continuă. Ei expun Prințului, liniile mari ale planului de marș rusec prin România și stăruie pentru cooperarea armatei române cu cea rusească. ¹⁾ Domnul, deși e partizan al acestei colaborări, nu se angajează. Însărcinează numai pe ofițerii ruși să comunice Marelui Duce dorința sa ca armata română „să ia pozițiuni dincolo de Olt, așa ca ea să formeze întrucâtva, aripa dreaptă a armatei rusești” ²⁾. Arată deasemeni lui Bobrikov și Popov

1) Memoriile Regelui Vol. IX. pag. 46.

2) Ibidem.

măsurile luate la Barboși, Oltenița, Giurgiu și Calafat. Pentru a menține contactul cu cartierul general rusesc, Prințul trimite la Chișinău pe colonelul Barozzi.

Dar și Turcii se pregăteau de război. Orașele bulgărești de pe malul Dunării sunt fortificate, trupele turcești se concentrează în Bulgaria, numărul lor e evaluat la 140.000 de oameni cu 170 de tunuri. Extrema dreaptă din Dobrogea e slabă; în schimb extrema stângă, la Vidin, e foarte puternică. Evaluările variază între 40.000 și 75.000 de oameni. Acest dispozitiv pare a indica intenția de a ocupa Calafatul și a năvăli în Oltenia. Situația militară a Turciei se mai îmbunătățise prin scoaterea definitivă din joc a Serbiei. În Februarie, Belgradul fusese silit să închee pace, mulțumit că Sтамбулul îi acordă statu-quo ante. Cu Muntenegrul ostilitățile încetaseră de mult dar micul principat nu căzuse încă la pace.

În situația politică internă interveniseră mari schimbări. Midhat-Pașa dispăruse brusc de pe scenă. Atotputernicul Vizir, om cu autoritate, prestigiu și capacitate, fusese arestat (Ianuarie 1877) în palatul Sultanului și demis din funcțiunile sale. Abdul-Hamid începea să-și arate ghiarele. Edhem-Pașa luase locul lui Midhat.

Războiul se apropia. România lua și ea măsurile necesare. Criza financiară ne pricinuia imense dificultăți. Oamenii concentrați în toamnă fuseseră trimiși la vatră. Batalioanele noastre aveau efective de 300 de oameni. Cerusem deaceia la Petersburg să fim anunțați cu minimum 14 zile înainte de începerea ostilităților spre a putea proceda la mobilizare. Întărim Calafatul și concentrăm trupe acolo deoarece voim să ne opunem năvălirii turcești. La 31 Martie, Consiliul de miniștri hotărăște mobilizarea armatei. În acelaș timp însă cerem Vienei să intervină la Constantinopol pentru ca Turcii să nu treacă Dunărea.

Cu Stuart se mai discută problema monedei cu care Rușii vor face plățile. Brătianu pretinde ca toate plățile să se facă în aur. După unele tărăgăneli Petersburgul admite. Acum venea momentul semnării acordului cu Rusia.

Ministrul de externe, N. Ionescu, demisionează din minister pentru că e în contra lui. Interimatul externalor îl deține câteva zile Ion Cămpineanu.

La 1 Aprilie, Vodă convoacă un consiliu de Coroană. Firește Catargiu, Mavrogheni, Carp, Boerescu, încă sub acuzare, nu pot asista. Sunt însă de față pe lângă membrii ministerului: C. Bozianu, Manolache Costache Epureanu, D. Ghica, Kogălniceanu, Ion Ghica, Alexandru G. Golescu, toți foști președinți de consiliu, C. A. Rosetti.

Părerile exprimate sunt confuze și contradictorii.

Bozianu, întreat primul, e pentru neutralitate absolută. E de părere ca Rușii și Turcii să poată trece liberi prin România. La întrebarea dacă nu e mai bine ca Rușii să între, în virtutea unui tratat, se declară de acord.

Manolache Costache admite o înțelegere cu Rușii dar e contra oricărei cooperări militare sau a rezistenței împotriva Turcilor.

Dimitrie Ghica regretă că guvernul n'a cerut Austro-Ungariei, la nevoie n'a pretins, să ocupe România pentru a opri astfel intrarea oricărei armate străine. Admite să se închee o convenție de trecere cu Rușii.

Mihail Kogălniceanu arată că Rusia va lua Basarabia în caz de victorie. E contra alianței sau a cooperării militare cu Rușii dar în cazul în care Turcii ar voi să strămute teatrul războiului la noi atunci n'avem de ales. Admite și el necesitatea tratatului cu Rusia.

Ion Ghica nu se sperie de intrarea Turcilor în țară. Vrea neutralitate absolută.

Alexandru Golescu e de părere că o convenție cu Rusia ar fi contra tratatelor desființând „baza noastră politică”. Se raliază la opinia lui D. Ghica de a cere Austriei să împiedice intrarea atât a Turcilor cât și a Rușilor.

C. A. Rosetti, președinte al Camerii, arată necesitatea de a ne opune unei năvăliri turcești. De vreme ce Rușii garantează integritatea teritorială a României, e pentru semnarea convenției de trecere.

Insfârșit se mai discută despre necesitatea schimbării termenului, prea îndepărtat, al alegerilor senatoriale.

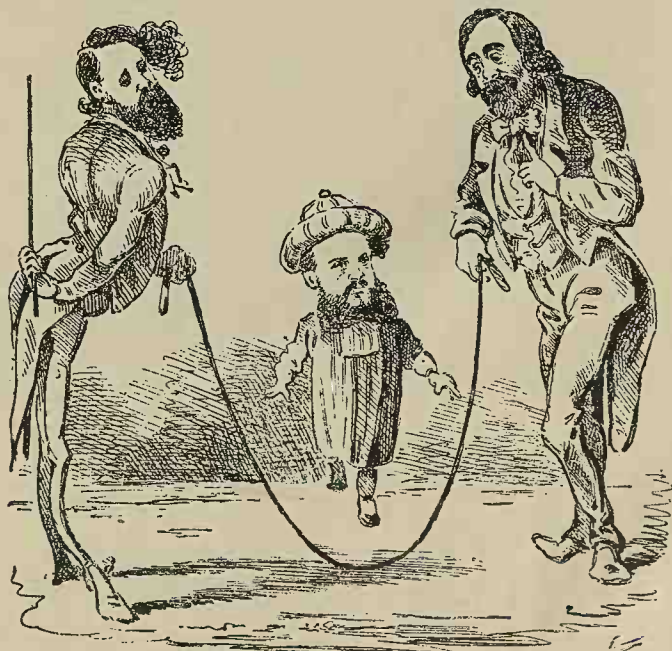

J. M. W. Turner

N. Kretzulescu

Educațiunea politică a unui Beizade patriot și popular.

Caricatură a timpului
reprezentând pe Ion Brătianu, Dim. Ghica și C. A. Rosetti

La 2 Aprilie Colonelul Slăniceanu părăsind ministerul de război trece în fruntea marelui stat major. Generalul Cernat îi ia locul. La 3 Aprilie, după insistențele Domnului și a lui Brătianu, Mihail Kogălniceanu consimte să preia conducerea ministerului de externe. Marele om de stat va juca alături de Brătianu un rol hotărâtor în evenimentele ce vor urma.

În vederea războiului alegerile senatoriale sunt fixate la 9 și 13 Aprilie.

Însfârșit, la 4 Aprilie se semnează convenția cu Rusia, convenție având următorul conținut:

„Lucrând de acord cu celelalte mari puteri, pentru a ameliora condițiunile de existență ale creștinilor, supuși dominațiunei Sultanului, guvernul imperial al Rusiei a atras atențiunea cabinetelor garante asupra necesității de a asigura, în mod eficace, executarea reformelor cerute de la Poartă.

Pentru că excitarea musulmanilor și slăbiciunea învederată a guvernului otoman nu lasă a se spera măsuri serioase de executare din partea autorităților turce, o intervențiune militară din afară poate deveni necesară. În cazul când dezvoltarea ulterioară a afacerilor politice în Orient ar sili pe Rusia a asuma această sarcină și a dirige armata sa în partea Turciei din Europa, guvernul imperial, dorind a respecta inviolabilitatea teritorială a statului român, a convenit a încheia cu guvernul Alteței Sale, Domnului Carol I, o convențiune specială relativă la trecerea trupelor ruse prin România.

Prin urmare, au fost designați ca plenipotențari, din partea Majestăței Sale Imperatorului tuturor Rușilor, Baronul Dimitri Stuart, consilier de stat, agent diplomatic și consul general al Rusiei în România, cavaler al ordinului St. Vladimir clasa III, al St. Anei clasa II și al ordinelor străine: Leul și soarele, clasa II cu placă, Medgidie clasa III, Muntenegru clasa II cu placă și al Crucii de ofițer al Mântuitorului.

Din partea alteței Sale Domnul României, d. M. Kogălniceanu, ministrul său al afacerilor străine, mare Cruce al ordinului St. Ana clasa I, al Coroanei de fer clasa I, al Vulturului Roșiu clasa I, al Medgidiei clasa I, etc., cari după ce și-au preschimbat deplinele lor puteri, găsite în bună și regulată formă, s'au învoit asupra articolelor următoare:

Art. 1. Guvernul Alteței Sale Domnului României Carol I asigură armatei ruse care va fi chemată a merge în Turcia, libera trecere prin teritoriul român și tratamentul rezervat armatelor amice. Toate cheltuelile cari ar putea fi ocazionate de trebuințele armatei ruse, de transportul său precum și pentru satisfacerea tuturor trebuințelor sale, cad naturalmente în sarcina guvernului imperial.

Art. 2. — Pentru ca nici un inconvenient sau pericol să nu rezulte pentru România din faptul trecerei trupelor ruse pe teritoriul său, guvernul M. S. Imperatorul tuturor Rușilor se obligă a menține și a face a se respecta drepturile politice ale Statului Român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum și a apăra integritatea actuală a României.

Toate detaliurile relative la trecerea trupelor ruse, la relațiile lor cu autoritățile locale, precum și toate învoelile cari ar trebui să fie luate pentru acest sfârșit, vor fi consemnate într'o convențiune specială, care va fi încheiată de delegații ambelor guverne și ratificată în același timp ca și cea de față și va intra în lucrare de odată.

Art. 4. — Guvernul Alteței Sale Domnului României se obligă a obține pentru convențiunea de față precum și pentru cea menționată la art. precedent ratificarea cerută de legile române și a face imediat executorii stipulațiunile coprinse într'însa.

Drept aceea, plenipotențiarilor respectivi au pus pe convențiunea de față semnăturile lor și sigiliul armelor lor.

Făcut în București, la 4 (16) Aprilie, anul grației una mie opt sute șapte zeci și șapte.

Baron D. Stuart

Agent diplomatic și consul general al Rusiei
în România

M. Kogălniceanu

Ministrul afacerilor străine al României

Urmează apoi convențiunea tehnică, care determină modul în care se va efectua trecerea trupelor ruse. Prin art. 18 al acestei convențiuni se stipulează expres, că în București „nu vor fi trupe ruse”.

Semnarea tratatului cu Rusia înseamnă o dată în istoria modernă românească.

Diplomația românească își atinsese scopul. Imperiul țarilor, ale cărui trupe năvăliseră de atâtea ori fără nici o formă în oropsita noastră țară, încheia cu mica Românie un acord de la stat la stat. Era o recunoaștere implicită a independenței noastre. Și acest acord nu-l cerșisem. Dimpotrivă Brătianu vorbise cu demnitate, la Livadia iar apoi, din Noembrie până în Aprilie, refuzasem să ne angajăm definitiv. Firește, convențiunea de trecere avea să ne ducă departe, la intervenție militară, la fapte de arme glorioase dar și la pierderea Basarabiei.

Puteam face altfel? Nu! Acordul cu Turcia însemna transformarea automată a României în teatru al războiului. Ocuparea României de către Austriaci era nu numai o imposibilitate dar și o nedemnitate. Iar cum Rușii tot ar fi trecut pe teritoriul nostru, atunci era mai bine să treacă în virtutea unui tratat — și am văzut mai sus ce avantajii ne aducea acest tratat — de cât în virtutea bunului lor plac, într'o țară vasală Turciei.

Tratatul nu era perfect? Avea anumite stângăcii? „Cuprindea pericolul unei *reservatio mentalis*” cum spune Maiorescu?

Firește convențiunea nu era perfectă din punct de vedere al redactării. Dar trebuie să ținem seama că oricât ar fi fost Rusia de dornică să aibă raporturi amicale cu noi, în momentul acela, n'ar fi admis niciodată o clauză în care să se vorbească de garantarea Basarabiei. S'a văzut cât de tenace rezistase Nelidov cererilor lui Brătianu. Mai mult nu se putea obține. Puteam noi întinde prea tare coarda cu Rusia? Insfârșit crede cineva că un tratat constituie vreodată o garanție inatacablă și că reaua credință unită forței se împiedecă în argumente juridice?

Iată de ce nu putem aduce imputări lui Brătianu. Lucrând mână în mână cu Suveranul său „nu a primejduit nici o posibilitate prin nerăbdare și n'a pierdut nici un prilej prin nehotărâre” așa îi caracteriza acțiunea, peste o jumătate de veac, fiul său Ionel Brătianu. ¹⁾

1) Ion I. C. Brătianu „România și chestiunea Orientului” pag. 8 din volumul „Războiul Neatârării”.

Semnarea convențiunei cu Rusia nu face totuși ca acțiunea diplomatică a României să stagneze. Kogălniceanu trimite circulări peste circulări, căutând să dovedească perfecta neutralitate a țării. Toată diplomația noastră încearcă acum să obțină asigurări din partea Turcilor că nu vor trece Dunărea. Se fac demersuri continue, stăruitoare la Viena, pentruca Andrassy să capete de la Turci această făgăduială. Austro-Ungaria se arată binevoitoare, noi suntem doar „protejații” ei, dar Poarta refuză să se angajeze.

Marele Vizir și Savfet-Pașa declară că această chestiune depinde exclusiv de comandamentul militar.

Știri alarmante vin de pretutindeni. Se pretinde că Turcii vor debarca la Calafat, vor distruge Giurgiu, Oltenița și podul de la Barboși.

Populația de pe malurile Dunării fuge din sate de teama incursiunilor turcești. Domnul ne destăinuiește în „Memoriile” sale că panica e mare și la București.

Singur Bălăceanu dă vești liniștitoare. Turcii n'ar avea pe Dunăre de cât 100.000 de oameni trupe regulate și 30.000 neregulate. Organizarea lor ar fi defectuoasă, moralul slab. Osman Pașa va dovedi la Plevna că informațiile lui Bălăceanu nu erau tocmai juste.

Guvernul nu știe sigur ce atitudine să ia până la venirea Rușilor. Ba ar vrea să apere țara de incurisunile turcești, ba se gândește să nu se opună și evacuează Calafatul.

Kogălniceanu telegrafiază această știre lui Bălăceanu care răspunde furios lui Brătianu: „În numele sângelui românesc care ne-a mai rămas în vine și pentru considerațiunea față de celelalte popoare, încercați de a inspira nițel sânge rece lui Kogălniceanu, căruia frica de Cerchezi a atins proporții îngrijitoare. Dacă acest sentiment este împărtășit de întreaga țară, dezarmați imediat și puneți-vă sub protecția Rușilor, dacă nu, perseverați bărbătește în calea pe care noi am ales-o liber. De ceace trebuie să ne temem mai mult decât de Cerchezi, este: *ridicolul*”.¹⁾

Această drastică chemare la ordine, aruncă o vie lumină asu-

1) Ion C. Brătianu Discursuri, Scrieri, Acte și Documente. Vol. II pag. 590.

pra nehotărârei ce domnea — în ceiace privește măsurile practice imediate — în cercurile conducătoare.

În fond, în afară de Domn, de Brătianu, de Rosetti, nici un om politic, nici chiar marele Kogălniceanu, n'avea încredere în puterile noastre, în armata noastră.

De la Constantinopol ne vine injoncțiunea, telegrafiată de Marele Vizir *direct* Domnitorului, ca unui „șef de provincie privilegiate”, ca, în baza tratatelor și ținând seama de concentrarea trupelor rusești pe Prut, să ne înțelegem cu Poarta în vederea măsurilor militare de luat.

Kogălniceanu răspunde Marelui Vizir Edhem-Pașa a doua zi, 11/23 Aprilie 1877, că numai parlamentul, convocat în sesiune extraordinară la 14/26 Aprilie, poate decide asupra atitudinii României. Mințeam și noi ca toată lumea!

În mijlocul acestor preocupări cade ca un trăznet, la 11 noaptea în seara de 11 April, vestea că Rușii au trecut Prutul. Guvernul nostru nu fusese anunțat că trupele rusești vor intra în țară iar *convenția nu era încă ratificată de parlament*.

Cabinetul publică în „Monitorul Oficial” a doua zi, 12 Aprilie, un comunicat prin care arată că trecerea Prutului s'a efectuat înainte ca parlamentul românesc să se fi pronunțat asupra atitudinii României. În fața acestei situațiuni ministerul declară că: 1) a ordonat trupelor române de la fruntarii să se retragă în interiorul țării (Domnul se opusese zadarnic acestei măsuri) 2) prefectii nu vor lua contact cu trupele rusești în calitate politică ci „ca simpli funcționari polițienesci” 3) „populațiunile de-alungul Dunărei au fost deșteptate de ași retrage familiile și averea în comune mai depărtate de fruntarie”.

Nu era însă singura surpriză dezagreabilă ce ne-o făceau de la început Rușii. Marele Duce Nicolae adresează o proclamație *directă* poporului. Incepe cu „Locuitori ai României” și sfârșește: „„Românii Strămoșii noștri și-au vărsat sângele pentru libertatea voastră; cred deci că avem dreptul de a vă cere concursul vostru pentru armata care traversează țara voastră, cu singurul scop de a proteja pe nenorociții creștini ai Turciei...”

Nici un cuvânt de Domnul României, de guvernul ei, de convenția încheiată „de la stat la stat”.

Era nu numai o impertinență, o ofensă, era ceva mai grav. Rusia afecta acum să ne trateze ca vasali ai Porței, ca o țară semi-colonială cu ai cărui locuitori vorbești direct în limba lor, fără intermediul Domnului și guvernului ei, considerați ca simple autorități polițienești.

Domnul a protestat, baronul Stuart a dat explicații absolut insuficiente, cu care a trebuit să ne mulțumim căci n'aveam ce face.

Bine înțeles, în aceeași zi, Marele Vizir telegrafia, tot direct, Domnului, anunțându-l că Rusia a declarat război Turciei și că speră să poată conta că guvernul princiar va lucra în conformitate cu obligațiile ce decurg din legăturile unind România cu Poarta.

Intre timp, de la 9—13 Aprilie, aveau loc alegerile senatoriale. Ministerul dobânda majorități puternice dar frunțații conservatori Lascăr Catargiu, Petre Carp, Vasile Boerescu, G. Gr. Cantacuzino pătrundeau în maturul Corp!

La 14 Aprilie Corpurile Legiuitoare se deschid prin următorul mesaj domnesc :

Domnilor Senatori,
Domnilor Deputați,

Grelele împrejurări prin care trece Țara noastră M'au făcut să vă convoc în sesiune extra-ordinară. Războiul a izbucnit: stăruințele Noastre pe lângă Inalta Poartă și Puterile Garante, ca neutralitatea noastră, pentru a căreia menținere în decurs de un an, am făcut atâtea sacrificii, și care de către însăși cabinetele străine Ni se cere ca o datorie, stăruințele Noastre, ca această neutralitate să ni se recunoască și ca un drept, au rămas fără succes. Inalta Poartă a refuzat chiar de a introduce această cerere în sânul Conferinței din Constantinopol. Intr'o asemenea situațiune, România abandonată de sprijinul altora, nu mai are să compeze de cât pe sine.

Vom invoca dar ocrotirea Dumnezeului părinților noștri care în ora pericolului nu ne-a lipsit nici odată.

Consultând interesele națiunii, povățuindu-ne de tradițiunile

strămosești, ne vom răzima pe patriotismul tuturor Românilor, și la caz de nevoie vom recurge chiar la brațul fiilor țării.

Domnilor mei, dacă astăzi nu mai putem a ne bucura de neutralitatea pământului nostru, ca nerecunoscută de nimeni, datoria noastră este ca, cu orice preț, cu orice sacrificiu, să ferim ca România să devie teatrul războiului, ca orașele și satele noastre să fie prefăcute în cenușe, ca populațiunile noastre să fie masacrate, ca avuțiile noastre, fructul muncii în timp de douăzeci de ani de pace, să se nimicească în mijlocul unui război pe care nu l-am voit, pe care nu l-am provocat prin vina noastră”.

După această foarte exactă caracterizare a poziției României, mesagiul continuă prin a arăta că „Intrarea armatelor ruse este un eveniment european, în contra căruia nu știm ca Puterile Garante să fi protestat”. Însfârșit, se expunea că Rușii nu se vor atinge de instituțiunile noastre.

Dezbaterea asupra convențiunei cu Rusia începe la Cameră în ziua de 16 Aprilie. Eternul N. Blaremburg deschide focul printr'un violent rechizitoriu împotriva Convențiunei și a politicei guvernului. Răspunde magistral Mihail Kogălniceanu, făcând apel la patriotismul Camerii. După o intervenție a lui G. Misail și una a lui Danielopol, care argumentează juridicește, arătând că prin tratatul cu Rusia am substituit garanției colective a celor 7 puteri garanția uneia singure, ia cuvântul, ultimul, Brătianu. Președintele Consiliului își începe discursul printr'o declarație categorică: „.....eu sunt răspunzător de acest act” și cere votarea convențiunei. Cu 85 de bile albe contra 26 negre, Camera votează Convenția.

La Senat, unde sunt concentrați toți frunțașii opoziției, atacul e pornit de Dimitrie Sturdza care dezvoltă perspectivele grave pentru țară ce vor decurge din convențiune. Dimpotrivă, Beizadea Mitică arată că România n'avea de ales. Ii urmează la tribună Petre Carp, tăios ca întotdeauna. Ține un scurt discurs împotriva tratatului cu Rusia din care desprindem următorul pasagiu, sinteză a argumentelor ce se aduceau contra politicei guvernului: „Să vedem, D-lor, ce obținem noi prin neașteptarea noastră, când noi, înainte de vreme, am părăsit singurul tărîm pe care puteam să ne punem, și am zis: „Ne lepădăm de Tratatul de Paris și cerem ca Rusia să înlocuiască ea singură garanția care ne-o da până azi

șapte puteri?" Cine vă garantează însă în contra Rusiei? Absolut nimeni! Și nu înțeleg ce speranță poate întemeia cineva pe această convențiune, când disproporțiunea de putere este așa de mare, în cît ori cîte s'ar zice, nici odată nu am fi pe un picior de egalitate" ¹⁾

Intervine Kogălniceanu invocând tradiția politică a țării și dovedind că România n'a renunțat la garanția Europei când necesitatea i-a impus apropierea de Rusia.

Manolache Costache Epureanu e și el contra politicei „aventuroase” a cabinetului. Intr'un lung discurs, în care obișnuita-i ver-vă și luciditate pare întunecată, B. Boerescu propune o soluție ce ne pare azi puerilă: „Vă îndemnăm dar, D-lor, încăodată, ca să declarăm cu toții menținerea neutralității noastre mai înainte de a se vota convențiunile. Cu modul acesta vom conserva lucrurile prezentului, vom feri statul nostru de imensul pericol la care poate să fie supus prin o hotărîre precipitată și necugetată” ²⁾

Brătianu, vorbind ultimul, termină astfel:

„Ei d-lor, când Impăratul Alexandru vine printr'un act solemn înaintea Europei și zice că va respecta instituțiunile țării, că va asigura integritatea teritoriului nostru, ar fi ca Impăratul Alexandru să desmintă toată viața sa, ca să nu respecte angajamentul pe care l-a luat.”

Și apoi, într'o exprimare naivă: „Dacă odată am parola Impăratului Alexandru, dacă odată Statul este asigurat, vom putea mai bine să trecem prin acele situațiuni nerorocite prin care am trecut de mai multe ori” ³⁾

Senatul votează convenția cu 41 bile albe contra 10 negre.

Rusia ratifică și ea convenția, la 24 Aprilie. În instrumentele de ratificare se pot citi sub semnătura Țarului Alexandru al II-lea însuși, următoarele categorice cuvinte: „Ayant agréé et confirmé, après mur examen, les conventions et articles susmentionnés, nous avons autorisé Son Altesse Sérénissime le Prince Alexandre Gort-

1) P. P. Carp. Discursuri. Vol. I. 1868—1888. pag. 131. Ed. Socec 1907.

2) Ion C. Brătianu; Discursuri, Scrieri, Acte și Documente Vol. II pag. 622.

3) B. Boerescu „Discursuri Politice” Vol. II. 1874—1883 pag. 685, Ed. Socec. 1910.

chakow, Notre Chancelier de l'Empire, a signer la déclaration concernant l'inviolable observation et exécution des stipulations consignées dans ces conventions et articles additionels". 1)

Indată ce tratatul cu Rusia a fost votat de parlament, Savfet Paşa trimite, la 20 Aprilie, o lungă circulară de protest puterilor în care arată că „Principatele” n'au respectat tratatul de la Paris și continuă astfel:

„La Sublime Porte à la conscience d'avoir scrupuleusement rempli ses devoirs de gouvernement suzerain envers les Principautés-Unies. Il appartient maintenant aux grandes puissances amies d'apprécier si en présence des entreprises de la Russie, contre lesquelles la Sublime Porte proteste les armes à la main, l'attitude que le gouvernement du prince Charles a gardée dans ces circonstances est vraiment conforme aux obligations qui lui incombaient. Tandis que la Sublime Porte offrait à ce gouvernement les moyens de défendre le pays contre l'invasion de l'ennemi, les ministres de Bucarest traitaient secrètement avec la Russie, et concluaient, dès le 4/16 Avril, la convention qui vient d'être communiquée aux chambres et par laquelle toutes les ressources du pays étaient mises d'avance à la disposition de l'envahisseur. La publication de cette convention a révélé une situation que la Sublime Porte était loin de soupçonner, et qui fait peser la plus lourde responsabilité sur un gouvernement qui, oublieux de tous ses devoirs, n'a pas hésité à contracter avec l'étranger des arrangements inavouables, ayant pour but de faciliter l'envahissement de l'empire, trahissant en même temps les intérêts du pays, la confiance du gouvernement suzerain et les espérances que toute l'Europe avait fondées sur les institutions des Principautés-Unies”²⁾

1) „Acte și documente din corespondența diplomatică a lui Mihail Kogălniceanu“ Vol. II. Fasc. I pag. 22.

2) Documentele Kogălniceanu Vol. II fasc. I. pag. 56—58.

Kogălniceanu căutase să preîntâmpine imputările turcești printr'o circulară trimisă cu trei zile înainte de cea a lui Savfet, imediat după ce Camera votase convențiunea, la 17 Aprilie.

Kogălniceanu susținea privitor la convențiune: „Ces conventions n'ont aucun autre caractère politique que celui de nous faire garantir, pendant la guerre notre *statu quo* politique actuel. Il n'y a ni indépendance vis-avis de la Turquie, ni résiliation d'aucun des liens actuels avec cette Puissance; aucune coopération de l'armée roumaine avec les armées russes; aucune alliance contre la Turquie”¹⁾

Am văzut că Turcii nu luaseră lucrurile chiar așa de ușor și nici celelalte puteri.

La Londra era nemulțumire și la Viena indignare. Andrassy ne acuza de duplicitate. Ungurii fierbeau. Se credea că avem și o convenție militară cu Rusia și că vom trece împreună cu armatele ei, Dunărea. Cu tot acordul de la Reichstadt, Austro-Ungaria privea cu dușmănie intrarea Rușilor în România și marșul — ce părea că va fi triumfal — spre Constantinopol. Fără tutela lui Bismark nu se știe dacă Viena nu intra în conflict fățiș cu Petersburgul.

Intre timp armata rusă înainta spre Dunăre. Prima coloană luase drumul Ungheni, Iași, Roman, Bacău, Focșani, Buzău, Ploești spre a ajunge la Copăceni pe Argeș. A doua urma ruta Ungheni, Iași, Vaslui, Bârlad, Tecuci, Focșani, Buzău, Ploești spre Băneasa-București. (Trupele nu vor intra însă în București). A treia coloană pătrunzând pe la Bestimac în Basarabia coborî Prutul apoi trecu pe ruta Galați, Brăila spre Slobozia Ialomița.

Dar înainte ca oștile Țarului să ajungă pe Dunăre, Turcii deschid ostilitățile.

Poarta comunică agentului nostru la Constantinopole că, consideră funcțiunile ca „suspendate”. A doua zi, după nota lui Savfet, la 21 Aprilie, monitoarele turcești bombardează Brăila. La 24 și 26 Aprilie, Brăila, Galații și Reni sunt iarăși bombardate.

Tot de la 20 Aprilie au început incursiunile peste Dunăre ale bandelor de Cerchezi și Bașibuzuci. La Șoimu, la Chiselet, la Vărești, la Socariciu bandele prădaseră, masacraseră și dăduseră foc.

1) „Documente Kogălniceanu“ Vol. II. Fasc. I. pag. 70—71.

Insfârșit la Gura Jiului, la Bechet, la Corabia, la Zimnicea, la Giurgiu, șlepuri și vase sub pavilion românesc fuseseră luate și duse în porturile de peste Dunăre sau incendiate.

Față de această situație problema apărării noastre devenea acută.

Mobilizarea armatei române, hotărâtă în consiliul de miniștrii, fusese decretată de Domn la 6/18 Aprilie și va fi terminată la 25 Aprilie. ¹⁾

Armata număra peste 50.000 oameni cu 180 tunuri și era împărțită în două corpuri de armată.

Domnul ordonase trupelor la 25 Aprilie să ocupe următoarele pozițiuni: Corpul I de armată de la Calafat la Bechet, cu misiunea de a împiedeca trecerea Dunării de către Turci.

Corpul II așezat pe linia Giurgiu-Oltenița avea misiunea de a acoperi Capitala. Insfârșit ca rezervă, în București, rămâneau regimentele: 13 și 14 de dorobanți și 2 de roșiori.

La Calafat oastea noastră are prilejul să sufere botezul focului în ziua de 26 Aprilie la ora 2¹/₄ după amiază.

Bateriile turcești deschid focul asupra Calafatului. Bateriile românești ridică drapelul tricolor, lasă pe Turci să tragă 6 lovituri, spre a fi deplin constatat că ei sunt agresorii și la a 7-a lovitură, tunurile românești din bateria *Ștefan cel Mare* — ce nume predestinat — răspund.

Pentru prima oară de două secole auzea lumea glasul tunului românesc.

Ziua de 27 Aprilie 1877 este adevărata zi a neatârănării și a mândriei românești. Puterea războinică, puterea sufletului și a brațului înarmat stă la temelia statelor. Afirmarea armatei românești pe câmpul de luptă și biruința ei vor însemna mai mult pentru neamul acesta decât toate suferințele, de cât toate lacrimile, decât toată sfânta lui dreptate.

La 26 Aprilie 1877 România reintra prin ușa cea largă a istoriei ca factor de sine stătător pe scena europeană.

1) În acest volum nu dăm decât date sumare asupra problemelor militare ele urmând a fi expuse pe larg în volumul II.

Pornit pe calea războiului, guvernul, îndemnat și de Domnitor, nu mai poate da înapoi. Agresiunea turcească, mai ales marginală la jafuri și bombardări de orașe deschise, ne slujea de minune. Ea îngăduia să ne înfățișăm ca victimă în fața puterilor și să preparăm astfel proclamarea independenței noastre.

În acest scop, Brătianu și Kogălniceanu socotesc necesar să provoace o dezbatere în parlament, menită a ne permite să punem problema în tot complexul ei. În ședința din 30 Aprilie 1877 Anastase Stolojan e pus să interpeleze guvernul asupra actelor de dușmănie turcești.

Îi răspunde, într'un lung discurs, Mihail Kogălniceanu. Ministrul nostru de externe începe prin a zugrăvi toată seria de greutăți, de umilințe, de șicane ce ne-a făcut-o Turcia în ultimii ani. Arată apoi atitudinea corectă a României în criza Orientului, deși trebuia să-și calce pe inimă rămânând impasibilă în fața ororilor fără nume, ce le sufereau frații ei creștini din Balcani. Pe urmă face istoricul efortărilor spre a ni se garanta neutralitatea. Dovește apoi că — părăsiți de toată lumea — a trebuit să ne înțelegem cu Rusia fără ca prin aceasta să fi părăsit atitudinea corectă față de Turcia. Însfârșit enumeră și protestează împotriva agresiunilor turcești din ultimele zile.

Lui Kogălniceanu îi urmează la tribună Ion Ghica. El e contra ruperii relațiilor cu Turcia. N. Ionescu, fostul ministru de externe, e împotriva amestecului României într'un război între „giganți”.

Tuturor le răspunde Ion Brătianu.

Apoi, cu 59 bile albe, 29 negre și 5 abțineri, Camera votează următoarea moțiune:

„Adunările pe deplin satisfăcute de explicațiile d-lui ministru de externe, considerând că Turcia prin declarațiunile și actele sale de agresiune în contra României a rupt singură vechile legături ce ne uneau cu dânsa și s'a pus în stare de război cu statul român.

Luând act de declarațiunile guvernului, că tunul românesc a răspuns deja la declararea de război făcută de Turcia. Adunarea națională recunoaște starea de război ce este creată României prin însuși guvernul otoman.

Aprobă atitudinea guvernului față de agresiunea străină, se

reazimă pe sentimentul de dreptate al marilor puteri garante, care dela tratatul de la Paris au luat sub scutul lor desvoltarea individualității politice românești.

Având deplină încredere în energia și patriotismul guvernului, îi dă autorizarea ca, cu toate greutățile să puie toată stăruința și să ia toate măsurile spre a apăra și asigura existența Statului Român, astfel ca la viitoarea pace, România să iasă cu o pozițiune politică bine definită și națiunea de sine stătătoare să poată împlini misiunea sa istorică."

Așadar se constată în fața Europei existența stării de război, între România și Turcia.

De-acum înainte lucrurile se vor înlănțui repede. Peste zece zile România se va proclama independentă, peste patru luni oștile române vor lupta la Grivița.

Țara noastră va cunoaște războiul. Beția lui, gloria lui, greutățile lui, durerile lui, bucuria biruinței și amărăciunile înfrângerii. Un popor întreg va trăi luni de zile cu gândul și cu tot sufletul lui la Plevna. Și dincolo de granițele micii României de atunci, întreaga românime împrăștiată sub stăpâniri străine, va simți și ea că la Plevna i se făurește un nou viitor. Apoi vor veni deziluziile păcii. Congresul dela Berlin. Răpirea Basarabiei.

Domnia lui Carol I își va depăna mai departe lungul șir de zile, unele mai bune, altele mai rele, dar toate întărind legătura dintre *Domn* și *Țară*.

(Sfârșitul volumului I.)

INDEX BIBLIOGRAFIC

- C. D. ARICESCU :**
Politica D-lui Ion Ghica Ex-bey de Samosu.
București, Tip. Ioan Weiss, 1870.
- TH. ASLAN :**
Finanțele României dela Regulamentul organic până astăzi 1831—1905.
Bucurști, Tip. Carol Göbl, 1905.
- C. BACALBAȘA :**
Bucureștii de altă dată.
București, Ed. Universul, 1927.
- C. I. BAICOIANU ;**
Istoria politicei noastre monetare și a Băncii Naționale.
București, Tip. Cartea Românească, 1927.
- R. BALCEANU :**
Cine a fost Ion Brătianu.
București, Tip. „Patria“, 1916.
- GRIGORE A. BASARABEANU :**
Proprietatea rurală în România.
București, Tip. Universala, 1904.
- G. BENGESCU :**
Alexandri patriot.
București, Ed. Socec, 1910.
- BERNHARDI, VON :**
Die ersten Regierungsjohre König Wichelms I
Leipzig, 1895.
- B. BOERESCU :**
Discursuri politice 1874—1883.
București, Ed. Socec, 1910.
- CONSTANTIN BOERESCU :**
Discursuri politice 1866—1891.
București, Ed. Socec, 1903.
- VASILE BOERESCU :**
Codicele Române.
București, 1865.
Aplicarea convențiunei relativ la organizarea Principatelor.
Bucurști, 1858.
La Roumanie après le traité de Paris.
Paris, 1856.

- ION B. BOBESCU (Wangi) :**
Din viața lui Mihail Kogălniceanu.
 În revista „Literatură și artă Română“.
- G. BOGDAN-DUICA :**
Românii și Oveii.
 București, Tip. Românească, 1913.
Vasile Alexandri.
 București, Cultura Națională, 1926.
- N. A. BOGDAN :**
Orașul Iași.
Monografie istorică și socială.
 Iași, 1913—1915.
- RAOUL BOSSY :**
Politica externă în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.
 În volumul „Alexandru Ioan Cuza“.
 București, Cartea Românească, 1932.
Politica externă a României între anii 1873—1880
 București, Tip. Cultura Națională, 1928.
- ION I. C. BRATIANU :**
România și chestiunea orientului.
 În volumul „Războiul neatârării“.
 București, Cartea Românească, 1932.
- ION C. BRATIANU :**
Scrieri și cuvântări, 1821—1891 (6 volume).
 București.
- G. I. BRATIANU :**
La probleme des frontieres Russo-Roumaines.
- VINTILA BATIANU :**
Situația internă în care se desfășoară războiul neatârării.
 În volumul „Războiul neatârării“.
 București, Cartea Românească, 1927.
- RADU BUDIȘTEANU :**
P. P. Carp.
 București, Ed. Socec, 1933.
- ION N. BUJOREANU :**
Colecțiune de legiuirile României vechi și noi câte s'au promulgat până la finele anului 1870.
 București, Tip. Laboratorilor Români, 1873.
- SABINA CANTACUZINO :**
Din viața familiei I. C. Brătianu.
 București, Tip. Universul, 1933.

CAROL I ;

Notes sur la vie du roi Charles de Roumanie par un témoin oculaire.

București, Impr. L'Independance Roumaine, 1894. 1).

Memoriile Regelui Carol (traducere).

București, Universul.

Cuvântări și scrisori (3 volume).

București, Tip. C. Göbl, 1909.

P. P. CARP :

Discursuri.

București, Ed. Socec, 1907.

ION CHIRIAC :

Plângerea răzeșilor de Vărești către Inalta Locotenență Domnească.

București, Tip. Lucrătorilor asociați 1866.

GEORGE CHIȚU :

Discursuri parlamentare.

București, Tip. Universală, 1904.

LILIO CIALDEA :

La politica estera della Romania.

Bologna, Ed. I. Cappelli. 1932.

LOCOT. COMANDOR C. CIUCHI :

Istoria marinei Române în curs de 18 secole.

Constanța, Tip. „Ovidiu“, 1906.

G. LE CLER :

La Moldo-Valachie.

Paris, Ed. E. Dentu, 1866.

L. C. CORDESCU :

Cotropirea jidovească în România.

București, Noua Tip. a Laboratorilor români, 1870.

THEODOR CORNEL :

Figuri contimporane din România.

Dicționar biografic.

București.

MIHAIL COSTEA :

Ion C. Brătianu și Franța.

București, Tip. „Răsăritul“ 1927.

AL. CRETINESCU :

Comentariu al legii electorale.

București, Impr. Statului, 1866.

1) Deși studiul s'a făcut după originalul german și după traducerea franceză, toate trimeterile se referă la textul român mai ușor accesibil cititorului.

- AL. CRETZIANU :**
Din arhiva lui Damitru Brătianu. (2 volume).
 București, Impr. Independența, 1933.
- A. C. CUZA :**
Studii economice — politice.
 București, 1930.
- FRÉDÉRIC DAMÉ :**
Histoire dela Roumanie contemporaine.
 Paris, Ed. Felix Ałcan, 1900.
- ERNEST DESJARDINS :**
Les Juifs de Moldavie.
 Paris, Ed. E. Dentu 1867.
- C. D. DIMITRIU :**
Pentru reforma electorală.
 București, Impr. „Independența“, 1912.
- MAIOR N. DINULESCU :**
*Evoluția organizărei infanteriei române dela
 1830—1930.*
 In „Revista Infanteriei“ Aprilie 1935.
- C. DOBROGEANU-GHEREA ;**
Neoiobăgia.
 București, Ed. Săcec, 1910.
- GH. M. DOBROVICI :**
Istoricul datoriei publice a României.
 București, Tip. Albert Baer, 1913.
- RADU DRAGNEA :**
Mihail Kogălniceanu.
 București, 1926.
- M. COSTAKI EPUREANU :**
Despre pretinsa răscumpărare a căilor ferate.
 București, Tip. Thiel și Weiss, 1879.
- ALBERT FERME :**
Brătianu conspirator.
 București, Cartea Medicală.
- IOAN C. FILITTI :**
*Domniile Române sub Regulamentul Organic
 1834—1848.*
 București, Academia Română, 1915.
Isoarele Constituției de la 1866.
 București, Tip. Universul, 1934.
- N. FLEVA :**
*Apărarea făcută celor 41 de acuzați în procesul
 lui 8 August 1870.*
 București, Tip. Curții, 1871.

- C. GANE :**
P. P. Carp (2 volume).
 București, Ed. Universul, 1936.
- MARIA DR. GAVRILESCU :**
Marelui Mihail Kogălniceanu pioase amintiri.
 Iași, Tip. Națională, 1911.
- MAIOR D. I. GEORGESCU :**
Istoria armatei Române și a războaielor poporului românesc.
 București, Tip. Geniului, 1929.
- N. GEORGESCU-TISTU :**
Ion Ghica, scriitorul.
 București, Impr. Națională, 1935.
- ION GHICA : :**
Opere complete (4 volume).
 București, Ed. Minerva, 1914.
- C. HAMANGIU :**
Codul general al României.
 București, Alcalay.
- PAUL HENRY :**
L'abdication du Prince Cuza et l'avenement de la dynastie de Hohenzollern au trone de Roumanie.
 Paris, Alcan, 1930.
- N. N. HERJEU :**
Istoria partidului național liberal. Dela origine până în zilele noastre.
 București, Speranța, 1915.
- EMIL IOACHIMOVICI :**
O pagină din istoria politică a României: Manolache Costache Epureanu.
 București, Tip. Profesională, 1913.
- GRIGORE N. IONESCU :**
Mișcarea separatistă din Iași.
 Brăila, Tip. Pestemalgioglu, 1911.
- N. IORGA : :**
Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er. 1866—1880.
 Paris, Ed. Gamber, 1923.
Mihail Kogălniceanu, Scriitorul, omul politic și Românul.
 București, Ed. Fundației, I. V. Sococ.
Politica externă a Regelui Carol I.
 București, Ed. Carol Göbl, 1916.

N. IORGA :

- Războiul pentru independența României.*
București, Ed. Cultura, Națională 1927.
Geschichte des osmanischer Reiches.
Istoria comerțului Românesc. (2 volume).
București.
Istoria armatei Românești, (2 volume).
București, 1929—1930.
Activitatea politică și literară a lui Ion C. Brătianu.
București, Academia Română, 1922.
Dumitru Brătianu și opera lui.
București, 1934.
Despre Mihail Kogălniceanu.
București, Cartea Românească, 1922.
Istoria presei românești.
București, 1922.
Relations latines de la famille royale roumaine.
Iassy, 1917.
La Russie en Orient de 1875 à 1878.
Bucaret, 1916.

DR. CONSTANTIN I. ISTRATI :

- Activitatea științifică a lui Ion Ghica.*
București, Tip. Carol Gobl., 1902.

I. KALINDERU :

- Memoriu asupra transferării scaunului societății acționarilor căilor ferate Române din Berlin în București, 1881.*

VASILE M. KOGALNICEANU :

- Chestiunea țărănească.*
București, Tip. Gutenberg, 1906.
Acte și documente din corespondența diplomatică a lui Mihail Kogălniceanu.

EMMANUEL KREZZULESCO :

- Les Israelites en Roumanie.*
Paris, Ed. Dentu, 1879.

N. KREȚULESCU :

- Capacitățile Țării.*
București, 1867.

MITE KREMnitz :

- Regele Carol al României.*
București, Tip. Cărților bisericești, 1904.

ALEXANDRU LAHOVARY :

- Discursuri parlamentare 1868—1872.*
București, Tip. Dor P. Cucu.

- GEORGES EM. LAHOVARY :**
Histoire d'une fiction. Le gouvernement des partis.
 Bucarest, Tip. L'Independance Roumaine, 1897.
- AL. LEPADATU :**
Viața politică interă în timpul domniei lui Cuza.
 In volumul „Alexandru Ioan Cuza“.
 București, Cartea Românească, 1930.
Antecedentele istorice ale independenței Române.
 In volumul „Războiului neatârării“.
 București, Cartea Românească, 1927.
- GH. N. LEON :**
Politica economică a partidului rațional liberal.
 București, Cartea Românească, 1932.
- PAUL LINDENBERG :**
Charles I-er. roi de Roumaine.
 Paris, Librairie La Soudier, 1913.
- E. LOVINESCU :**
Istoria civilizației române moderne. 3 vol.
 Ancara.
- DR. GEORGE MAIOR :**
Politica agrară la Români.
 București, Tip. Carol Göbl, 1906.
- T. MAIORESCU :**
Istoria contemporană a României 1866-1900.
 București, Ed. Socec, 1935.
Discursuri parlamentare, (volumul I 1866-1876).
 București, Ed. Socec, 1897.
- CONSTANTIN MANESCU :**
Istoricul Căilor fierate din România, (2 volume).
 București, Socec, 1906.
- EMANOIL AL. MANOLIU :**
O privire retrospectivă asupra Teatrului Moldo-venesc. Din primele începuturi și până în anul 1924.
 Iași, Tip. Goldner, 1926.
- GENERAL GHEORGHE MANU :**
Discursuri, 1871-1906.
 București, 1906.
- C. S. MARCOVICI :**
Disa recuperare a Căilor ferate Române.
 București, Tip. Modernă, 1879.
- G. MARINESCU :**
Desvoltarea culturală între 1848-1866.
 In volumul „Alexandru Ioan Cuza“.
 București, Cartea Românească, 1930.

MINISTERUL AFACERILOR STRAINE ;

Documente Oficiale.

București Impr. Statului, 1876.

*Documente oficiale din corespondența diploma-
tică.*

București, Tip. Națională, 1880.

MINISTERE DE L'INSTRUCTION PUBLIQUE ET DES CULTES :

L'Enseignement publique en Roumanie.

Bucarest, 1900.

P. A. MORUZI :

Progres et liberté.

*Comerce-Finance-Agriculture, dans les Princi-
pales Unites.*

Galați, Tip. Frederic Thiel, 1861.

*Encore quelques mots sur la question rurale dans
les Principales-Unies-Roumaines.*

Galați, Tip. Frederic Theil, 1864.

G. G. MEITANI :

Studii asupra Constituțiunii Românilor.

București, Tip. Miulescu.

LT. COLONEL V. NADEJDE :

Centenarul renașterii armatei Române.

Iași, Tip. „Cultura Românească“, 1930.

MAIOR C. NEGREANU :

Majestatea Sa Regele Carol I.

Focșani, Tip. Modernă, 1900.

T. NELIDOV ;

*Souvenirs d'avant et d'après la guerre de
1877-78-778. In Revue des deux mon-
des 1915.*

GEORGE D. NICOLESCU :

Parlamentul Român 1866-1901.

București, Ed. Socec, 1903.

ILIE NICOLESCU :

*Originea impozitului Patentă. O pagină din le-
toricul legislațiunii fiscale în Țara Româ-
nească.*

In revista „Literatură și artă Română“.

D. ONCIUL :

Alegerea Regelui Carol I al României.

București, Ed. Socec, 1906.

Mihail Kogălniceanu.

București, Tip. Carol Göbl, 1918.

D. OLANESCU :

Teatrul la Români.

Academia Română București, 1897-98.

G. PANU :

Portrete și tipuri parlamentare.

București, Tip. „Lupta“, 1893.

Cercetări asupra stărei țăranilor în veacurile trecute, (2 volume).

București, Tip. Eminescu, 1910.

Amintiri dela „Junimea“ din Iași.

București, Ed. Adevărul, 1908.

ALEXANDRU PENCOVICI :

Dezbaterile adunării constituante din anul 1866 asupra Constituțiunii și legii electorale din România.

București, Tip. Cartea Șerban-Vodă, 1883.

N. PETRESCU :

Vasile Alexandri.

București, Tip. Bucovina.

ION PETROVICI :

Titu Maiorescu.

București, Tip. Bucovina.

PROF. I. POPA-BURCA :

România 1866-1906.

București, Tip. Socec, 1907.

MARIN POPESCU-SPINENI :

Contribuțiuni la istoria învățământului superior.

București, Tip. Cultura Națională, 1928.

A. POTEI :

Aperçu historique des affaires d'Orient.

CONSTANTIN PRODAN :

Constantin Bozianu.

In gazeta Tribunalului, din 20 Ianuarie, 1936.

Petre Grădișteanu.

In gazeta Tribunalului, din 20 Iulie, 1936.

Vasile Boerescu.

In gazeta Tribunalului, din 20 Maiu, 1936.

George Vernescu.

In gazeta Tribunalului, din 20 Martie, 1936.

Aristide Pascal.

In gazeta Tribunalului, din 20 Noembrie, 1935.

Trecutul Baroului Românesc

1934.

DUMITRU PRUNCU ;

Studiu asupra convențiunii încheiate între statul Român și societatea acționarilor Căilor ferate Române.

București, F. Göbl, 1879.

- MAIOR ION POPOVICI :**
Organizarea Armatei Române.
- EMANOIL QUINEZU :**
Adevărul asupra căderii ministerului Brătianu sau liberalismul și historia lui în România.
București.
- ANDREI RADULESCU :**
Organizarea statului în timpul domniei lui Cuza.
In volumul „Alexandru Ioan Cuza“.
București, Cartea Românească, 1930.
Cultura juridică Românească în ultimul secol.
București, Academia Română, 1923.
- PETRE RAȘCANU :**
Istoricul învățământului secundar.
Iași, Tip. Națională, 1906.
- N. RERMERIȚA :**
Essai d'économie roumaine moderne 1831-1931.
Paris, 1932.
- AL. REZMERIȚA :**
Acum 40 de ani; povestiri despre sosirea Regelui Carol pe pământul României.
București, Minerva, 1906.
- DIMITRIE R. ROSETTI :**
Dicționarul contemporanilor din România 1800-1898.
București, Tip. „Populara“, 1898.
- RADU ROSETTI :**
Amintiri.
Iași, Tip. „Viața Românească“.
- RADU ROSETTI :**
Acte și legiuiri privitoare la legea țărănească sub domnia Regelui Carol (8 volume).
- D. ROSETTI TEZCANO :**
La Roumanie et le juif devant l'Europe.
Bacău, Impr. L'Independance, 1878.
- FREDERICH VON REIN :**
Enthüllungen über Dr. Stousberg und sein Rumänisches Eisenbahn Unternehmen.
Berlin, Tip. Eugen Groffer, 1871.
- INGINERUL EDUARD SAVA :**
Economia industriei transporturilor și evoluția agriculturii, industriei și comerțului în România.
București, Tip. Lăzăreanu, 1904.

GABRIEL SCHÄFFER :

Istoricul problemei evrești din România.
București, Cultura Românească.

DR. E. SCHWARTZFELD :

Din istoria evreilor, Impopulara, reimpopulara și întemeierea târgurilor și târgușoarelor în Moldova.
București, Ed. Uniunii Evreilor pământeni, 1914.

SILVER :

Alexandru Lahovary.
In revista, „Literatură și artă Română“.

SOVEJA :

Titu Maiorescu.
București, Cartea Românească.

NICOLAE SOUTZO :

Memoires.
Vienne, Gerold, 1899.

DIMITRIE A. STURDZA :

Zece Maiu. Cuvântare rostită la 12 Maiu 1900.
București, Tip. Carol Göbl, 1900.

Insemnătatea Europeană a realizării definitive a dorințelor rostită de Divanurile Ad-Hoc în 7/19 și 9/21 Octombrie 1857 și autoritatea faptului îndeplinit executat în 1866 de cei îndreptățiți.

București, Academia Română, Tip. Carol Göbl, 1912.

Trei zeci de ani de domnie ai Regelui Carol I. 1866-1896 (2 volume).

București, Ed. Carol Göbl, 1897.

Serbare la împlinirea vârstei de 70 de ani.

București, Tip. Carol Göbl, 1903.

10 Maiu 1866.

Academia Română București, 1899.

Acte și documente relative la istoria renașterii României (11 volume).

Academia Română București, Carol Göbl, 1899.

D. C. STURDZA-SCHEIANU :

Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească până la 1866.

București, Ed. Socec 1907, (3 volume).

CHRISTODUL I. SULIOTIS ;

Nicolae Blaremburg (2 volume).

Brăila, Tip. Pericles M. Pestemalgioglu, 1894.

- CONSTANTIN TANASESCU**
și
ȘTEFAN GRIGORESCU :
Tocmelile agricole sub diferite legiuiri înainte și după Regulamentul Organic.
București, Tip. „Clemența“, 1905.
- D. TELEOR :**
Eugeniu Carada, (1836-1910).
București, Tip. G. Ionescu, 1910.
- M. THEODORIAN-CARADA :**
Efemeridele.
București, Tip. Capitalei, 1930.
Eugeniu Carada.
București, Tip. Gutenberg, 1922.
- V. A. URECHE :**
Anuarul general al Instrucțiunei publice pe 1863-1864 și 1864-1865.
București.
- VERAX :**
La Roumanie et les Juifs.
Bucarest, Tip. Socec, 1903.
- GENERAL TEODOR VACARESCU :**
Memorii.
In revista, „Convorbiri Literare“, 1914-1916.
- DR. ALEXANDRU N. VITZU :**
Studiu asupra învățământului secundar din România.
București, Tip. Curții Regale, 1888.
- BARON JEHAN DE WITTE :**
Quinze ans d'histoire, 1866-1881.
Paris, Plon 1905.
- A. D. XENOPOL :**
Istoria partidelor politice în România.
București, Albert Baer Tip., 1910.
Domnia lui Cuza-Vodă, Vol. I-II.
Iași, Ed. „Dacia“, 1903.
Nicolae Kretzulescu, 1812-1900-1912.
București, Ed. Socec, 1912.
Michqil Kogălniceanu.
București, Tip. Carol Göbl, 1895.
Nicolae Kretzulescu, Viața și faptele lui. 1812-1900.
București, Ed. Socec, 1915.
Discursurile generalului G. Manu.
In revista „Literatură și artă română“.

N. ZAHARIA :

Vasile Alexandri, Viața și opera lui.
București, Ed. Al. Stănculescu, 1919.

ST. ZELETIN :

Burghazia Română.

K. TH. ZINGELER :

*Principele Carol Anton de Hohenzolern Sig-
maringen, tatăl Regelui Carol al României.*
București, Universul 1912.

CĂRȚI FARA AUTOR, REVISTE ȘI ZIARE :

Analele statistice și economice ale României pe anii 1860—1866.

*Bilanțul anului dela 11 Februarie 1866 până la 11 Februarie 1867. Repro-
ducțiune dupe ziarul Trompetta Carpaților.* București, Tip. Theo-
doru Michaescu, 1867.

Biografia marelui om de stat al României Ion C. Brătianu. București, Tip.
Carol Göbl, 1902.

Cestiurea neasimilărei oureilor. București, Tip. „Tiparul”, 1900.

*Cestiunea Israeliiților tratată înaintea Curței de Âpelu dn Iași, secțiunea
II. Iași, Tip. Junimea, 1867.*

Comentariu asupra legii electorale din 1866. București, Ed. Socec, 1878.
Concesiunea Căilor ferate depe Valea Siretului. București, Impr. Statului,
1864.

Concesiunea căilor ferate concesdate companiei Strusberg. București, Impr.
Statului, 1870.

*Condica contribuțiuniloru coprenzând legea contribuțiunei personale, legea
contribuțiunei pentru șossele și poduri, legea contribuțiunei foncia-
re, legea tacsei de transmitere și reglementele pentru aplicarea a-
cestoru legi.* București, Impr. Statului, 1863.

Constituțiunea și legea electorală. București, Impr. Statului, 1866.

Convențiunile încheiate între Rusia și România. Buc., Impr. Statului, 1877.

Convențiunea comercială cu Austro-Ungaria. București, Tip. Laboratorilor
Români, 1875.

*Convențiunea încheiată între Statul Român și Societatea Acționarilor Căi-
lor ferate române, 1879.*

Cuza-Vodă și Mihail Kogălniceanu, în chestia evreiască. București, Tip.
Horia Carp.

Dezbaterile parlamentare pe ar.ii 1860—1914.

Din lucrările statistice ale Moldovei.

*Din scrierile și cuvântările lui Ion C. Brătianu. Lupta pentru redeșteptarea
națională.*

Pagini de istorie Contimporană. București, Impr. „Independența”, 1921.

Drepturile șeranilor. 1864.

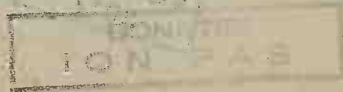
Drumuri de fer în România.

- Expunerea situației României dela închiderea corpurilor legiuitoare a anului 1866.* București, Impr. Statului, 1866.
- Istoricul partidului național liberal dela 1848 și până astăzi.* București, Tip. Independența, 1923.
- Jurcțiunea căilor ferate ale României, cu ale Ungariei și Transilvaniei.* București-Brașov, Tip. I. Gött, 1871.
- La question des israelites en Roumanie.* Paris, Franck, 1869.
- Lege asupra instrucțiunei a Principatelor Unite Române.* București, Impr. Statului, 1865.
- Lettre d'un paysan du Danube, adressée au redacteur du journal.* București, Impr. de la cour, 1876.
- Lucrările relative la afacerea Strusberg.* Buc., Tip. Statului 1871.
- Mesajul de deschidere al Adunării electivă din 28 Aprilie 1866, prezentat de Locotenența Domnească și guvernul Ion Ghica.* București, Impr. Statului, 1866.
- Note de M. le Ministre de l'interieur de Roumanie, adressée a son Collègue, M. le Ministre des Affaires étrangères en reponse a la Note du Juin, de M. l'Agert et Consul général de France, a Bucarest*
- Procesul de la Ismail înaintea juraților din Buzău.* București, Tip. Thiel și Weiss, 1872.
- Programa partidului național liberal dela 1848 până astăzi. Publicate în „Buletinul cercului de studii al partidului național liberal Nr. 2 din Octombrie 1911.*
- Reunion en faveur des israelites de l'orient.* Paris, Tip. Marechal, 1876.
- Rumänische Eisenbahn-Actien-Gesellschaft und die Retrocessionsfrage.* Berlin, 1880 Tip. Herman Peters.
- Schiță istorică a transformărilor în organizarea armatei dela 1866 până la 1906 în „România militară“,* Maiu 1906.
- Tages-Ordnung der neunten (ordentlichen) General-Versammlung der Actioren der Lemberg-Czernowitz-Iassy Eisenbahn-Gesellschaft am 29 April 1872.* Viena, Druck und papier von L. Sommer 1872...
- Toamelile agricole în România.* București, Tip. Carol Göbl, 1907.
- Ziarul „Românul“.*

EXPLICAȚIA PLANȘELOR

- Planșa I.* Locotenența Domnească și guvernul care a condus România dela 11 Februarie — la 10 Mai 1866.
- Planșa II.* Portretele lui Dimitrie Ghica și C. A. Rosetti.
- Planșa III.* Depunerea jurământului, de către Principele Carol la 10 Mai 1866. (Desen de Theodor Aman).
- Planșa IV.* Textul jurământului, împreună cu iscălitura Domnitorului Carol și a membrilor guvernului.
- Planșa V.* Trei fotografii din copilăria Prințului Carol. (1840-1845-1854).
- Planșa VI.* Familia Principelui Carol; Principesa Antoaneta de Hohenzollern, Marea ducesă Stefania din Baden, Principele Carol Anton de Hohenzollern și Principesa Iosefina de Hohenzollern.
- Planșa VII.* Intrarea Domnitorului Carol în noua lui Capitală. Colecția Adrian Corbu.
- Planșa VIII.* Portretele lui Dimitrie Sturdza și Dimitrie Brătianu.
- Planșa IX.* Trecerea Buzăului. (Gravură după un desen de Raffet).
- Planșa X.* Stație de postă. (Gravură după un desen de Raffet).
- Planșa XI.* Harta României la sosirea Principelui Carol. (Cu cele trei județe din Basarabia).
- Planșa XII.* Palatul Domnesc la sosirea Domnitorului Carol. Teatrul Național la 1866. Două gravuri din colecția Academiei Române extrase din: Bucureștii vechi, documente iconografice strânse și reproduse de Adrian Corbu.
- Planșa XIII.* Cum călătorea Domnitorul Carol. Colecția Adrian Corbu.
- Planșa XIV.* Principele Carol în primii ani ai domniei sale. (Trei fotografii din anii 1866—1867).
- Planșa XV.* Domnitorul Carol în noua-i uniformă de ofițer român.
- Planșa XVI.* Portretele lui Theodor Rosetti și a lui Petre P. Carp.
- Planșa XVII.* Extras dintr'un proiect de înființare a Academiei Române în 1860 întocmit de o comisiune compusă din: A. T. Laurian, Ion Maiorescu, Aron Florian, G. Sion, P. Cernătescu, I. C. Brătianu, Al. Odobescu. Proiectul de buget al societății. (Inedit).
- Planșa XVIII.* Portretele lui Niculae Fleva și Constantin Bozianu.

- Planșa XIX.* Infanteria la 1873. (Uniforme de maior, capel maistru, sapeur, tambur major și toboșar). Extras din Albumul Armatei Române 1873.
- Planșa XX.* Jandarmii pedestri în 1873. (Uniforme de căpitan, sublocotenent, sergent și soldat). Extras din Albumul Armatei Române 1873.
- Planșa XXI.* Cavaleria în 1873. (Uniforme de colonel, maior, sergent și brigadier). Extras din Albumul Armatei Române 1873.
- Planșa XXII.* Portretele lui Ștefan și Niculae Goleșcu.
- Planșa XXIII.* Prima fotografie a Domnitorului Carol făcută în țară. Trimisă în Iulie 1866 Doamnei Zinca Goleșcu în amintirea primei nopți petrecute pe teritoriul românesc la Golești.
Fotografie ce aparține prin moștenire D-nei Elena Perticari-Davila.
- Planșa XXIV.* Două caricaturi ale timpului reprezentând pe Ion C. Brătianu și C. A. Rosetti. (Extras din calendarul Scrânciobului pe anul 1869).
- Planșa XXV.* Portretul lui Ion Ghica cu semnătura lui.
- Planșa XXVI.* Portretul și următorul autograf inedit a lui B. Boerescu: „Spre suvenire și stimă amicului meu General Chr. Tell. B. Boerescu“.
- Planșa XXVII.* Portretul lui Carol I „Domnu allu Românilor“.
- Planșa XXVIII.* Portretele lui Gheorghe Mârzescu și Niculae Ionescu.
- Planșa XXIX.* Fotografia Principelui Carol și a Principesei Elisabeta, curând după căsătoria lor.
- Planșa XXX.* Două fotografii ale Principesei Elisabeta: la sosire și ca mamă împreună cu Principesa Maria.
- Planșa XXXI.* Guvernul Ion Ghica (11 Februarie — 10 Mai 1866).
- Planșa XXXI.* Portretele lui Alexandru Lahovary și Lascăr Catarigu.
- Planșa XXXIII.* Portretul generalului Ion Emanoil Florescu și al generalului Christian Tell.
- Planșa XXXIV.* Fragment dintr'o scrisoare inedită a lui Ion Ghica.
- Planșa XXXV.* Caricaturi ale timpului: „Fericirea României progres național“. (Aluzie la afacerea Strusberg). „Visul miniștrilor de resbel fie chiar ad-interim“. (Aluzie la sentimentele republicane ale lui Brătianu și Rosetti. C. A. Rosetti este reprezentat ca diavol ce îl îndeamnă pe Brătianu să viseze la republică). Extras din calendarul Scrânciobului pe anul 1869.
- Planșa XXXVI.* Caricaturi ale timpului: „O trupă de saltimbanci“ (reprezentând pe liberali: Ion Brătianu jonglând cu „bandele bulgare“ chestia evreilor și conspirația Austro-Maghiară, iar C. A. Rosetti făcând echilibristică și cumpănind căile ferate și pe evrei). „O poticnire politică externă“ (reprezentând pe Ion Brătianu ce vrea să călărească și care este ținut cu sfori de Germani și de Ruși). Extrase din Calendarul Scrânciobului 1869).

- Planșa XXXVII.* Trei autografe inedite: „Amicului Cristo Tell la 6/18 Mai 1858, Ștefan Golescu“. „Onorabilei Doamne Tarsița Tell ca semn de amiciție. 1895 Fevruar 5 București. L. Catargiu“. „Generalului Tell, neînțelegerile mici se uită; cele din tinerețe revin la bătrânețe când în mijlocul în aceleaș principii și aceeaș scop. M. Kogălniceanu.“
- Planșa XXXVIII.* Portretele lui Gheorghe Costa Foru și Petre Mavrogheini.
- Planșa XXXIX.* Iscălituri de oameni politici: Ștefan Golescu, C. A. Rosetti, Gr. Serurie, Dimitrie Ghica, Al. G. Golescu, D. Brătianu, P. P. Carp, N. Krețulescu, Chr. Tell.
- Planșa XL.* Iscălituri de oameni politici: V. A. Ureche, T. Maiorescu, B. Boerescu, C. Boliac, C. D. Aricescu, G. Costaforu.
- Planșa XLI.* Portretul lui Mihail Kogălniceanu.
- Planșa XLII.* Portretele lui Titu Maiorescu și Manolache-Costache-Epureanu.
- Planșa XLIII.* Portretul și iscălitura lui Ion C. Brătianu.
- Planșa XLIV.* Portretul lui N. Kretzulescu. Caricatură reprezentând pe I. C. Brătianu, Dimitrie Ghica și C. A. Rosetti. (Extras din Calendarul Scrânciobului pe 1869.

Toate fotografiile, deseurile, scrisorile și caricaturile, a căror proprietate nu a fost indicată mai sus, aparțin D-lui Alexandru Christian Tell, făcând parte din colecțiunea D-sale.

CUPRINSUL

Cuvânt înainte	— — — — —	3
----------------	-----------	---

DESCALECAREA.

I. Dela 11 Februarie la 10 Mai	— — — — —	7
II. Cine era Carol de Hohenzollern ?	— — — — —	3

CE A GASIT CAROL I IN ROMANIA.

III. Considerațiuni asupra Perioadei 1829—1866	— — — — —	37
IV. Teritoriul și populația	— — — — —	49
V. Viața în Principate	— — — — —	59
VI. Mijloace de comunicație	— — — — —	67
VII. Organizația Statului	— — — — —	73
VIII. Justiția	— — — — —	93
IX. Armata	— — — — —	101
X. Cultura	— — — — —	113
XI. Finanțele Statului	— — — — —	127
XII. Situația economică	— — — — —	135
XIII. Problema națională	— — — — —	149
XIV. Viața politică	— — — — —	159
XV. ...Și câțiva oameni	— — — — —	167

ANII TURBURI.

XVI. Privire generală asupra epocii 1866—1871	— — — — —	181
XVII. Puterile recunosc faptul îndeplinit	— — — — —	189
XVIII. Guvernele Lascar Catargiu și Ion Ghica	— — — — —	201
XIX. Intâia guvernare a lui Ion Brătianu	— — — — —	217
XX. Asaltul împotriva dinastiei	— — — — —	237

INSEMINAREA.

XXI. Marele guvern Lascar Catargiu	— — — — —	271
------------------------------------	-----------	-----

IN PREAJMA RASBOIULUI DE NEATARNARE.

XXII. Ministerele Florescu și Epureanu	— — — — —	315
XXIII. Politica internă dela 24 Iulie 1876 la 30 Aprilie 1877	— — — — —	325
XXIV. Politica externă dela 24 Iulie 1876 la 30 Aprilie 1877	— — — — —	333
Index bibliografic	— — — — —	366
Explicația planșelor	— — — — —	380

